

Halil İbrahim Genç

KUR'AN'DA İNSAN

6

Halil İbrahim Genç

ISBN:

978-625-98415-7-1 (Tk)

978-625-92028-3-9 (6.c)

Haziran 2026

İSTANBUL

www.istanbultevhidokulu.org

İletişim: iletisim@istanbultevhidokulu.org

www.facebook.com/Sonsuzdan-Uzanan-El-577429662314345

Youtube-Halil İbrahim Genç

<https://youtube.com/@Halil%C4%B0brahimGen%C3%A7>

Baskı:İMAK OFSET

Esenyurt / İstanbul

Tel: 444 62 18

Sertifika No: 71320

Kur'an'da İnsan

6

Kur'an'da İnsan 6

İçindekiler

<i>Hucurat suresi...</i>	5
<i>Kaf suresi...</i>	31
<i>Zariyat suresi...</i>	49
<i>Tûr suresi...</i>	83
<i>Necm suresin...</i>	97
<i>Kamer suresi...</i>	131
<i>Rahman suresi...</i>	157
<i>Vakıa suresi...</i>	179
<i>Hadid suresi...</i>	209
<i>Mücadele suresi...</i>	239
<i>Haşr suresi...</i>	257
<i>Mümtehine sure...</i>	279
<i>Saf suresi...</i>	295
<i>Cuma suresi...</i>	311

Kur'an'da İnsan 6

Hucurat suresi...

Hucurat suresinde, insan ilişkilerinde anlam-değer yüklemli varoluşa dikkat etmek gerektiği vurgulanmaktaydı. İnsan, sadece anlam varlığı değil, değer varlığı idi. Değer varlığı olarak da ilişkilerinde ahlak biçimsel yaşaması kaçınılmaz olan varlıktı.

Değer varlığı olarak insan, her şeyi değerinde yaşamalıydı ki anlam-değer yitimine sebep verilmesin. Bunun içinde ki surede; insan ilişkilerinde insanı değersizleştiren yani insansızlaştıran her ne gerçekleşmekte ise yasak edilmekteydi. İnsan beşer olarak çift yaratılmıştı ama beşeriyete aşkınsal, anlam-değer varlığı olarak yaşamaktaydı/ yaşamaktadır.

Bu durumda diğeri ile ilişkilerinde, diğeri ile varoluşu anlam-değer içeriğine bağlı olarak diğerin de bir anlamı ve değeri olduğunun idrakine göre yaşamalıydı. Bunun için en temelde ihtiyaç duyulan, anlam-değer oluşuna bağlı olarak diğeri duyarlılık ve güzel ahlaka dair özveri göstermekti. İlişkilerde edep, diğeri değer görme, haya varlık değerine göre yaşamak anlamında gerçekleşir iken insan, beşer olmaya aşkınsal anlam-değer yüklemine gerçekleşen metafizik yaşamına dikkat etmeliydi.

Muhammed ve Fetih surelerinde insanın anlam-değer varlığı olarak kelimetullahıya dair yönüne dikkat çekmiştik. Hucurat suresi ile insan; kelimetullahın bilfiil gerçekleşirken bilkuve vücut bulmuş olarak görünüş bulduğu varlık mahaliydi... ki bu neden ile insan, Hucurat suresinde anlam-değer varlığı olarak dikkat edilmesi gereken varlık olmasına binaen konu kılınmaktaydı. Allah nezdindeki değeri gösterilir iken değerine dikkat ederek, ahlaki anlamda güzel ilişkiler geliştirmek gerektiğine de dikkat çekilmekteydi.

Sure, Allah'ın resulünün önüne geçilmemesi gerektiği, işiten ve bilen Allah'tan çekinilmesi gerektiğinin ifade edilmesi ile başlar. Allah

nezdinde değer olanlara yönelik, değer oldukları yönünde ilişki geliştirilmesi gerektiği bu ayet ile ifade edilmiş olmaktadır. Allah'ın değer kıldıklarına, değer niteliğinde ilişki kurulmamakta ise Allah'tan korkmak gerektiği belirtilmektedir.

Her ilişki anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşir iken ilişki merkezli olarak Allah ve Allah'ın değer kıldıkları ile nasıl ilişki kurmamız gerektiğini bilmemiz gerekirdi. Bu anlamda sure, üst ve kurucu değerlere göre ilişkilerin nasıl gerçekleşmesi gerektiğine dair başlamış olur iken değer olanları değerinde nasıl içselleştirmemiz gerektiğinin ve bu bağlamda kurucu değerlere bağlı olarak öznelliğe dair inşanın nasıl olması gerektiğini konu kılmak ile başlamış olmaktadır. Söz konusu değer olmak ise Allah referansına göre değer ne ise ona göre değer olanlara dikkat etmek gerektiği ve bu doğrultuda, değer kıldığımız ile kendimizi de değer kılıyor olduğumuza dikkat çekilmektedir.

Surenin 2. ayeti ile de üst ve kurucu değere dair ifade edilenlerin, teyit edilmiş olduğuna tanık olmaktadır. Resullah'ın sesinin üstüne sesimizi yükseltmeden ve bağırarak konuşmamak gerektiği belirtilir. Hadsizce yaptığımız kabalık, amellerimizi boşa çıkartacak kadar tehlikeliydi. Demek ki hangi değer oluşu içinde bulunmakta ise değer oluşuna bağlı olarak değerlendirildiğimiz hak edişlerimiz gerçekleşmekteydi. 3. ayet ile de Allah resulünün önünde seslerini kısınlara, takva sahipleri oldukları ve onlara mağfiret ve mükafatlar olduğu belirtilir. Yani, hangi değer üzeri ilişki geliştirilmekte ise o değere göre kendiliğın de değerli kılınmış olduğunu anlamaktaydık.

Surenin 4 ve 5. ayetlerinde de Allah'ın resulü ile olan ilişkide hadsizce kabalık yapmış olarak Resulü çağırınların, anlayıştan yoksun ve değere dair yaklaşım biçimsel gerçekleşen ahlaktan da yoksun oldukları belirtilmektedir. Her kişi kendi ahlaki anlamda tutum ve davranışları ile kendi değerini de açık etmiş olmaktadır. Anlayış ve duyarlılık, nezaket

ve edep sahibi kılmaktaydı. Kabalık ve duyarsızlık ise anlayışsızlığın bir belirlenimi olmak ile beraber, anlayışsız kılmaya eylemekteydi.

Surenin 6. ayeti ile toplumsal ilişkilerde fitneye maruz kalınabilir olduğu içindi ki olgusuna bağlı gerçekleşen olaya dair haberlere dikkat etmek gerektiği vurgulanır. Düşmanlığa sebep verecek ve diğerlerine zarar verecek her eylemden önce, haberin değerlendirilmesi ve gerçek olduğunun kanıtlanması gerekmektedir... ki toplumsal ilişkilerde bütünlük yitirmeden ilişkiler değer oluşu içinde sürekli ve sürdürülebilir olsun. Esas, bütünlüğün korunumuydu. Bütünlüğü bozacak her haberi doğrulamış olarak kararlar almak olması gerekendi. Olayın haberine dair bilginin, her zaman doğrulanması gerektiğini bu ayet ile anlamaktaydık. Olayın haberinden emin olmadan kararlar almak, cehaletin veya gafletin belirlenimiydi.

7. ayet ile de Resule olan saygı ve değer bakışımı sebebi ile her işlerinde Resulün yanlarında olmamasının veya işlerine katılmamasının, iman edenlerin faydasına olduğu belirtilir. Eskiler “Yakınlıkta, uzaklık doğar” demişler. Bundan dolayı, anlam-değer bağıntısında gerçekleşen mesafelerin korunması gerektiğine de dikkat çekmişlerdir. Resulün her işte yakın olması, Resul değer ve anlamını sıradanlaştırdığında, Resulü, temsil ettiği anlamın değerinde görmek zorlaşır. Ayrıca, Resulü canlarından evla görenler söz konusu olduğunda, ona olan saygı ve edep nedeni ile, ayrıca müminlerin özel işlerini yapmaya yetişememeleri sebebi ile zorluk çekecekleri veya sıkıntı duyacakları da bu ayetle belirtilmiş olur.

Müminlere iman etmenin sevdirmiş olduğu ve imanı içselleştirmiş oldukları da 7. ayette belirtilir. Yani imanı kendiliğe bir elbise misali giydikleri de belirtilmiş olur. Küfrün, fasıklığın ve isyanın (Allah ve resulüne, hakikate isyanın) çirkin gösterilmiş olduğuna dikkat çekilir. Kalplere, kendilik alanına ve ruhlara hükmeden Allah, müminlere has kıldığı özellikler dolayımında müminleri böylesi yaratmaktaydı... ki sırat-

el müstakimin de bulunmak; mümin olmak ve mümin olma vasıflarında halk edilmek ile de ilgili bir konuydu. Demek ki sırat-el müstakim bir yönü ile de Allah nezdinde değer olanlara yönelik, değer oluşu içinde bütünlüğün sağlanmış olması ile insan ilişkilerinde tesis edilmesi gerekendi. Bu da 8. ayette belirtildiği gibi Cenabı Allah tarafından verilmiş olan bir lütuf ve nimetti. Elbette kullarının neye ihtiyaçlı olduğunu bilen alim ve hikmet sahibi olan Allah'tı.

Surenin 9. ayetiyle; müminler arası anlaşmazlıkların düzeltilmesi gerektiği, haksızlık yapanlar ile mücadele -cihad- yapılması gerektiği, geri dönüldüğünde ise barışın adalet ile tesis edilmesi gerektiği vurgulanır. Hak edişe dair adalet ile bütünlüğün yeniden tesis edilmiş olması, ilke bağıntısında müminler arasının düzeltilmiş olması anlamını taşımaktaydı. Adalet ile iş gören adilleri Allah sevmekteydi. Başka bir deyişle de tanrısalları yani kelimetullahı ilke belirlenimli olarak hakkı gereği gerçekleştirenleri Allah sevmekteydi. Allah'ın sevdiği dolayımında Allah ile değer oluşu içinde ilişki kurmak, tanrısalların gerçekleşmesi dolayımında yükseliş bulmak olması gerekendi. Zaten sevgi, değer kılmanın duygu belirlenimi olarak gerçekleşir iken Allah'ın sevdiklerinden olarak değerli olmak, insana işaret edilmekteydi. Bu ayet ile anlamaktayız ki müminler arası taraf olmakta dahi öncelik, kelimetullahın yani ilkenin gözetiliyor olması ve gerçekleştirilmesiydi.

Surenin 10. ayeti ile de müminlerin kardeş olduğu ifade edilmek ile beraber, aralarında bütünlüğün korunması için aralarının düzeltilmesi gerektiği vurgulanır. Allah'tan sakınan -korkan- için bu, yapılması gerekendi.

Surenin 11. ayeti ile de -erkek- müminlere diğer topluluklara yönelik alaycı olmamaları net olarak ifade edilir. Kadınlara da alay etmek yasak edilir. Kimin daha hayırlı olduğunun ölçüsü, alay etmek ve alay edilen her ne ise onun ile belirli kılınmış değildi. Alay edenler, gerçekte hayrın kimde olduğunun idrakine de kör kılınmışlardı. Kişinin kendini

ayıplaması yani kötü söz ile kınaması yasaktı. Kötü lakaplar ile birbirine hitap etmek de yasaktı. İmandan sonra fasık olma ismi ile nitelenmenin kötü olduğu da belirtilmekteydi. Böyle olmak ile beraber, fasıklıktan tevbe etmek mümkündü. Tevbe etmeyenler, zalimlerden olarak nitelenmekteydi. Başka bir deyişle de bu ayet; toplumsal ilişkide değer ve anlam yitimine sebep olan, alay etmenin, kötü söz ile kendini kınamanın, lakap ile diğerini çağırmanın, fasıklığın ve fasıklıktan tevbe etmemenin, yasak kılınmış olduğuna dikkat çeker.

Böyle olsa da surenin bu ayeti, insana haksızca nitelemelerde bulunulmaması gerektiğine dikkat çeker. Başka bir deyişle de varlık, anlam yüklü gerçekleşir iken haksızca üzerine konuşulmaması, haksızca nitelemelerde bulunulmaması gerekendi... ki gerçekte haiz olduğu anlama açık olarak hakkı gereği onu tanıyıp, değerlendirmiş olalım. Surenin ilk ayetlerinde de Resule dair aidiyet ve ahlaki sorumluluklara dikkat çekilir iken Resul olan zatın kelimetullahı dair anlam-değer yüklemine dikkat çekilmiş olarak, kendisi ile gerçekleşen ilişkilerde onun taşıdığı anlam-değer yüklemine dikkat çekilmiş olmaktadır.

Bir padişahı dahi padişah yapan anlam-değer yüklemi idi... ki insan olma niteliğinden bakıldığında, varlık olma bakımından bir padişahı bizden farklı kılan pek az şey vardı. Padişah veya yönetici yüklemi, kendiliğe giyilmiş elbise gibi gerçekleştiğinde ve padişah olmanın olanakları tesis edildiğinde artık bir padişah olunmaktaydı.

İşte Resulün de taşıdığı bir anlam ve bu anlamın gerçekleşmesinin olanak karşılıkları vardı ki insan olma niteliğine aşkınsal olarak onu diğerlerinden farklı kılan metafizik varoluş düzeyi; onunla ilişkilerde onun varoluş anlam yüklemine uygun hareket etmemizi ve ahlaki anlamda olması gereken anlam-değer içeriğine bağlı ilişkiler geliştirmemizi gerekli kılmaktaydı. Surenin 11. ayeti ile her insanın; varlık olmaya dair anlam yüklemine bağlı olarak ve varoluşsal anlamda

olanak belirlenimli yüklemelerine de bağılı olarak anlam-değer yüklemelerinde hakkı gereği nitelemelerde bulunmak ve ilişkiler geliştirmek gerektiğine dikkat çekilir.

Bireysel ve toplumsal ölçekte, anlama dair gerçekleşen her niteleme ve her ilişki sadece anlam yüklemesinde kalmakta değil, yaratıcı etkinliğin bir parçası olarak gerçekleşmekteydi... ki bu nedenle, anlama dair gerçekleşen her nitelemeye ve ilişkiye, insan anlam-değerini yitirmeyecek anlam yüklemelerinde gerçekleşmesi gereği ile dikkat etmek gerekmekteydi. 10. ayet bu bağlamda değerlendirildiğinde, “Müminler ancak kardeştir” denilir iken mümin ve kardeş nitelemesinin kullanılıyor olması önemliydi. Müminlik, teo-ontolojik varlık görüşü bağıntısında edinilen karakter içerikli bir kimlik belirlenimi iken aynı varlık görüşüne bağılı ve aynı varlık görüşü bağıntısında erek belirlenimli olarak ortak anlam-değer dünyası edinmiş olarak yaşayanların kardeş olduğunun belirtilmiş olması önemliydi.

Surenin 11. ayetine dikkat edildiğinde: Anlam-değer ve özneliğin yaratımı bağıntısından bakar isek yaratılmış öznelikte anlamın yaratıcı unsur olduğuna dikkat etmeliydik. Dedikodu, kötü söz, lakap gibi olumsuz anlam içeren her türlü içerikten uzak olarak hakkında konuşmak, güzel söz sahibi olmak ve diğerine insanlığını hissettirecek biçimde onore ederek hitapta bulmak, güzel ahlak sahibi olarak edinilmesi gerekendi.

Anlam-değer ve özneliğin yaratımı bağıntısından insana bakar isek insan, sadece beşer değil, uluhiyete haiz anlam-değer yüklemesinde insan olmanın haysiyetine sahipti ki insan olmanın haysiyetini yitirmeye veya insan olmanın haysiyetine kör bakmaya sebep verecek her ne var ise sure ile yasak kılınmış olmaktadır. Başka bir deyişle, kelimetullahın insani ilişkilerde gerçekleştiğine kör kılacak veya hakkı gereği ile gerçekleşmesine mâni olacak ne var ise yasak kılınmaktaydı. Başka bir deyişle de insanı, anlam-değer varlığı olduğundan yana insansızlaştıran

veya insan olmanın hissiyatını hissetmekten uzaklaştıran ne var ise sure bağlamında yasak kılınmaktaydı. 11. ayette, müminlerin kendilerini ayıplamamaları gerektiği ifade edilir iken kendilerini, özgüvenden yitik ezik hissetmemeleri, kelimetullahı gerçekleştiren ve Allah ile özgüven sahibi olan iman ehli oldukları yönünde hareket etmeleri gerektiği belirtilir.

Mümin; müslim olduğu, iman ettiği için kendini ayıplamalı değildi. Yetersiz kaldıkları dolayımında, kendini ayıplamalı değildi. Hak uğruna hakkı gereği gerçekleştirdiklerinden dolayı kendini ayıplamalı değildi. Diğerinin kibri altında ezik kalmış olarak kendini ayıplamalı değildi. Tevbe etmiş olduğu günahları da geride bırakmalı ve geçmiş günahları sebebi ile de kendini ayıplamalı değildi... ki her yeni başlangıç, geçmişin kötü izlerini unutmak üzerine kurulmalıydı. Mümin kendini ayıplayacak ise Allah'ın razı olduklarını gerçekleştirmemekten dolayı ayıplamalıydı. Yeniden günaha bulaştı ise Allah'tan çekindiği için takva sahibi olarak kendini ayıplamalıydı.

Mümin kendini ayıplayacak ise Allah merkezli olarak düşünür iken kendisini Allah'tan gafil bırakan her ne var ise ondan dolayı kendini ayıplamalıydı... ama mümin kendisini, kafir karşısında, özgüvenini - imanını- yitirmiş olarak ayıplamalı değildi. Mümin olmanın Allah ile kazanılan asaleti vardı ki mümin aslından kazandığı asaleti sebebi ile kendini ayıplamalı değildi. En basit anlamda, mümin; aşağılık kompleksi olan biri değildi. Aşağılık kompleksine düşecek birisi de olmalı değildi. Mümin; aşağılık, zenginlik, kariyer, güç istenci vb. olumsuz anlamda kompleksleri (karmaşık durumları) veya takıntıları/ saplantıları olan olmalı değildi. Hırs dünyada olmak için gerekliydi ama söz konusu Allah'ta olmak ise hırsa dair takıntılar ve saplantılar terbiye edilmeliydi... ki mümin olmanın ahlakı gereği, nefsi emmare, takıntılardan ve saplantılardan yana terbiye edilmeliydi.

Surenin 12. ayeti ile insan olmanın haysiyetini korumaya dair ayet açılımı devam etmekteydi. İnsana; zandan, günah kılınmış olan suizandan kaçınılması gerektiği net olarak ifade edilir. İnsan, insan olmanın haysiyetini içeren bakış sahibi olarak gerçeğe dair veya hüsnü zanna dair bakıyor olmak ile de sorumlu kılınmış olandı... ki insan haysiyetinin yani anlam-değerinin idrakinde olarak bakması gerekendi. Söz konusu insan ve mümin kardeşlerimiz ise birbirinin ayıbını aramak, arkasından dedikodusunu yapmak anlamında çekiştirmek de yasaklanmaktaydı. İnsan, ilişkilerde değer olarak muhafaza edilmekteydi.

Rivayet edilir ki Şahı Velayet Ali, sabah namazına geç kalmış. Resulü Ekrem de neden geç kalmış olduğunu sorunca, yaşlı bir adama rast gelmiş olduğunu ve onu geçmeye haya ettiğini belirtir. Resullah onun şeytan karakteri giyinmiş bir iblis olduğunu ima ederek, şeytan olduğunu belirtir. Ali de bunu bildiğini ve insan biçiminden dolayı geçmeye haya ettiğini belirtir. Her iki arasında geçen bu hadise, insanın anlam ve değerine yani insan olmanın haysiyetine dikkat çekiyor olması sebebi ile önemliydi. Elbette Resulü Ekrem insan olmanın haysiyetinin idrakindeydi. Ali her ne kadar insan olmanın değerini açık ediyor olsa da Resulü Ekrem, hazreti insan ile olmaktan yana fasık olanların engelleyici olmaması gerektiğinin idrakine dikkat çekmiş olmaktadır. Fasık değil, önemli olan hazreti insandı. Onu bulduğumuzda, o her şeyden evla sevgiliydi. Öncelik ondan yana gerçekleşmesi gerekendi ki onu sevmek ile Allah'ın sevgisine ulaşmış olalım. Onu sevmek ile Allah ile buluşmuş olmaya yol bulmuş olalım.

Surenin 13. ayeti ile insanın erkek ve dişi olmak üzere çift yaratılmış olduğunun beşerî durumuna dikkat çekilir. Tinsel yakınlığa dair ilişkiler geliştirmek için de topluluklara ayrıştırdığı ifade edilir. İnsan, toplumsal aidiyetlere sıkışmış olarak yalınkat doğrusal yaşamalı değil, diğerleri ile ilişkide gelişime açık düşünebilmeli ve ilişkiler

geliştirebilmeliydi. Bu ayet ile insanlık, kendi içinde farklılıkları barındıran olarak belirtilmiş olmaktadır. Diğerinin farklılığı; kendimizi bilmenin, farkına varmanın, diğeri dolayımında görünüşe gelmenin olanağı iken bu ayet ile olumsuz anlamda öteki değil, olumlu anlamda öteki olarak insan konu kılınmış olmaktadır.

Diğerinin olmadığı dünya, yankı odası gibi kendi gerçeğinin farkına varılmayan dünya idi. Eski düşünürler, “Diğeri kendini bilmenin nesnesidir” der iken kendini, tini dolayımında ne olduğunu veya kendine görünür olmanın olmazsa olmazını ifade etmiş olmaktadır. Böyle olmak ile beraber, 13. ayetle; diğeri ile görünür olmak ve anlam-değer yüklemli tinsel/ öznel olarak yüklem belirlenimli ne olunduğunun idrakine var olmak olduğu dolayımında, Allah’a göre ne düzeyde var olduğumuzu da idrak etmek olduğunu görmekteydik... ki Allah nezdinde değer olmak takva ile ölçülendirildiği içindi ki takva referansından hareket ile insanlık tininde hangi değer içeriğinde var olduğumuzu, başka bir deyişle de tinsel/ öznel olarak hangi anlam-değer yüklemine yüklem belirlenimli ne/ kim olduğumuzu bilme ve kendini görme olanağına haiz olmaktadır. Diğeri, takvayı ölçüt olarak varoluşsal anlamda ne düzeyde var olduğumuzu görmemizin nesnesiydi. Takva sahibi olup olmadığımızın da göstergesiydi.

13. ayette, Allah nezdinde en değerli olan kimsenin/ kimselerin Allah’tan en çok sakınan yani takva sahibi olan olduğu belirtilir iken diğeri ile var olmanın olanağında, tinsel anlamda insani olarak hangi düzeyde var olduğumuza dikkat etmemiz gerektiğine de dikkat çekilir. İnsanlık tini -âlemi-, hazreti insan tini iken hazreti insan düzeyinde hangi düzeyde var olduğumuzun idrakinde olmak diğeri ile olanaklıydı.

Takva genel olarak korku, sakınma vb. içerikte anlamlı kılınır. Korku da sevgi gibi değer oluşu içinde gerçekleşen bir duyguydu... ki takva da korku; Allah’tan sakınmak, Allah’ı değer olarak kabul edip, Allah’ın Allah olduğu değerine göre yaşamayı öncelemekteydi. Allah’a aidiyet

duygusuna bağılı olarak, layık olamama, yetişememe, ayrı düşme, mahcup olma vb. korku içeriğinde gerçekleşmekteydi... ki nesnelere bağılı yaşamda, üst varlık gerçekliğine yönelik kendiliğin sınırlanıyor olması, gerçeğe bağılı kendilik alanında anlam-değer yüklü derinleşmenin olanağını vermekteydi.

Korku, varlık olmanın değer biçimsel gerçekleştiğinin belirlenimi olduğu gibi Allah'a yönelik gerçekleştiğinde Allah'ın; azametinden, adalet üzeri iş görür iken adaletinden, kendisine olan iman ve sevginin yitirilmesinden, kendisine layık olmamaktan dolayı gerçekleşti. Bu ayet ile insanlığa; anlam-değer bağıntısında özneliğin yaratımında neyin öncelenmesi gerektiği yani Allah'tan sakınarak -takvayla-, kelimetullahın öncelenmesi gerektiği belirtilir. İnsanlığa dair ilişkilerde düşmanlığın, bozgunculuğun -fasıklığın- değil, tanışmanın, anlaşılmanın öncelenmesi gerektiği belirtilmekteydi. Kelimetullahı önceleyen müminlerin tanımlanması da 15. ayette yapılmaktaydı.

Allah nezdinde değer olmak isteyen takva sahibi olmalıydı... ki takva; Allah'ı bilmekten ileri, Allah'a aidiyet duymaya bağılı gerçekleşti. Kelimetullahı, Allah'a aidiyet belirlenimli içselleştirmiş olarak gerçekleştirmektir. Allah denildiğinde dahi algı önceliğinde kişi, aidiyet duyduğu değere dikkat kesmekte ise takva sahibiydi.

Takva; her ne kadar Allah'tan korkmak, sakınmak ile tanımlansa da en temelde Allah'a olan sevgi ve aidiyet temelinde gerçekleşti. Allah'a iman etmekten ileri, O'nu sevenler, aidiyet duygusunda, O'na yetişememenin, layık olmamanın vb. korkusuna haiz olarak takva sahibi olmaktadır. Takvayı takva kılan, Allah'a aidiyet duygusunda neleri yaşadığına dikkat etmektedir. Allah'ın zatına olan sevgi, korku belirlenimlerinde gerçekleştiğinde takva; değer oluşu içinde Allah ile yaşıyor olmanın olanağıydı. Allah'ın varlığına, Allah ismi dolayımında aidiyet duyarak tutunmaktı ve bu doğrultuda yaşayabilmektir. Allah nezdinde değer kabul edilmiş olarak da hazreti insan olmanın en temel

gerekeniydi... Cenabı Allah kimin hangi düzeyde takva sahibi olduğundan haberdar olan alimdi.

Surenin 14. ayeti ile de Arap bedeviler emsalinde imanın içselleştirilmiş değer olması gerektiği belirtilir. İman ettik diyen Bedevilere yönelik iman etmedikleri, teslim olduklarını ifade etmeleri gerektiği ifade edilir. Çünkü iman kalbi olup, kelimetullahı içselleştirilmiş değer olarak takva belirlenimli deneyimlemekte gerçekleşmesi gerekendi. İmana dair gerçekleşen ortak anlam-değer havzasını da içselleştirmiş olarak deneyimlemekte gerçekleşmesi gerekendi. Bu bağlamda imanı içselleştirmek için, dolayısıyla kelimetullahı içselleştirmek için, Resulullah'a itaatin öncelenmiş olması gerektiği de bu ayette belirtilir. Bedeviler emsalinde imanın ne olduğuna dair bize de ders verilir iken iman ve takva bağıntısından bakıldığında, insan olmanın haysiyetini yani anlam ve değerini, Allah'a iman etmekte ve takvada bulmamız gerektiği belirtilmiş olur. Başka bir deyişle de Allah'a dair gelen sözü, kelimetullahı içselleştirmek ve tesis etmek bireysel ve toplumsal anlamda şarttı. Allah derken dahi iman ediyor olarak Allah sözünü yani kelimetullahı, içselleştirmiş olmanın anlam-değer ve anlam-duygu belirleniminde ifade etmiş olmaktaydık.

Surenin 15. ayeti ile müminler tanımlanır. Onlar; Allah ve resulüne iman edenlerdi. 14. ayette; imanı, dolayısıyla da iman dolayımında gerçekleşen kelimetullahı içselleştirmeyenlerin durumu konu kılınır iken 15. ayette de imanı, dolayısıyla da iman dolayımında gerçekleşen kelimetullahı içselleştirmiş olanlar konu kılınmakta ve tanımlanmaktaydı. Kelimetullahı, fedayı can ve fedayı nefis -mal- ile gerçekleştirecek kadar imanı içselleştirmiş olanlar müminlerdi. İman kalbiydi ve içselleştirmeden, kelimetullah insanda idrak edilmiş olarak gerçekleşmekte değildi. Onlar imandan yana şüpheye düşmeyenlerdi. Başka bir deyişle de Allah'tan ve söz ile gelenden -kelimetullahtan-şüphe duymayanlardı. İman içselleştiğinde, kelimetullahın gerçekliğine

dair şüphe aşılmış olarak, kelimetullah insanlık tininde gerçekleşiyor olmaktadır. Allah'ın varlığını dilde anlam olarak karşılayan her isim de kelimetullah olarak iman edilir iken Cenabı Allah, insanlık tininde görünür olmaktadır.

Onlar artık, kelimetullahın vücut bulmuş olduğu kişilerdi, resullerdi... ki Allah ve Resulüne dair sonuç aldıkları, iman ve sevgi ile aidiyet duydukları yolda, şüphe onlardan giderilmişti. Allah yolunda malları ve canları ile savaşıyorlardı... ki temel ihtiyaçlar ve var olmak değer oluşu içinde gerçekleşir iken fedakârlık yapılması en zor olanlardı... ki söz konusu üst varlık anlamında Allah ise Allah için yani üst değer için feda edilebilir olanlar, üst değere göre anlamlı kılınmış olarak değer oluşu içinde gerçekleşmekteydi. Başka bir deyişle de insan, ilkesine dair feda edebildikleri kadar, ilkesini hak etmiş olarak gerçekleştirebilmekteydi. İlkesini yaşamsal anlamda varlık alanında tesis etmiş olmaktadır. Kendisini de ilkesine bağlı anlam-değer oluşu içinde anlamlı ve değerli kılmaktaydı. Başka bir deyişle de anlam-değer yüklüme öznelliğinin yaratımında öncelenmesi gereken, kelimetullaha bağlı yaratım oluşu içinde var olmaktadır.

Surenin 15. Ayeti "Müminler ancak, Allah'a ve Resulüne iman eden, ondan sonra şüpheye düşmeyen, Allah yolunda malları ve canları ile savaşıyorlardı. İşte doğrular -sıddıklar- ancak onlardı." Bu ayet sıkıştırılmış zaman ve bengisel zamansallığa haiz geniş zamansallığı içeren net bir ayettir. Allah ve Resulüne iman ile başlayan yolculukta, imtihan edilip de şüpheye düşmeden yol yürümekte vardı, vakti geldiğinde canı ve malı ile Allah için cihad etmekte vardı... ki kelimetullahı siddîk olarak gerçekleştirenlerin her biri sonuçta kelimetullahın gerçekleştiği resuller olarak vücut bulmuş olanlardı.

Gerçekte doğru olanlar; Allah'ın vermiş olduklarında takılı kalmadan, Allah'ın verdikleri ile asıl olan Allah'a dönebilme olanağını son haddine kadar kullanabilenlerdi. Allah'ın verdikleri ile Allah'a

yükselebileceklerinin idrakinde, fedayı nefis ve fedayı can düzeyinde gerçekleşen çıtalar bağıntısında yaşayabilenlerdi.

Sözde İslam olmuş olan ama İslam olmayı yani dini, tereciye tere satar gibi çok bilmiş olanlar türeyebilmekteydi. Dine girdiğinde, kendini nimetten sayıp da mihnet altına sokmaya çalışanlar dahi olabilmekteydi. İşte 16 ve 17. ayetler bu gibi kişiler için inmişti. İslam olmaya kabul edilmiş olmaları ile Allah onlara lütufta bulunmuş iken onlar kendilerini nimetten sayarak kibirlenmekten öte geçmekte değildi. Bu iki ayet ile de anlamaktaydık ki ilkeye dair yaşananları, çok bilmiş cahillerden, kibirlenenlerden olarak kullanmamak gerekmektedir.

Kelimetullahı gerçekleştirmenin insanlık projesi olan İslam'a girmiş olmak; yaratılışının gayesi ile uyumlu olarak var olmanın -yaşamının-gereği olan lütuftu. Diğeri ile insani ilişkilerde sürekli, sürdürülebilir ve yönetilebilir olan karşılıklı ilişkilerde geleceğe ortak adım atabilmenin gereği olan lütuftu. Yaşanabilir bir ahiretin -geleceğinin-gerçekleşmesinin gerekenlerini ekin olarak gerçekleştirmesinin gerekeni olarak lütuftu. Kelimetullahı gerçekleştirir iken Allah'ı yakın bulmuş olmanın, Allah ile kendi olmanın huzurunu ve kendi olmaktan yana mutmain olmanın gereği olarak da lütuftu... ki bu bağlamda insan değil, Allah insana lütufkârdı. İlkeye dair gerçekleşenler, kullanım nesnesi değil, kendilerine göre yaşamak ile erdem sahibi olmanın olanaklarıydı. Kullanım nesnesi değil, yaşama dair nasıl özne olmanın gerekenleri olarak deneyimlenmesi gerekenlerdi.

Surenin 18. ayeti olan son ayetiyle de Allah'a gizil olan hiçbir şeyin olmadığı hatırlatılır. Her şeyi bilen alim ve gören olduğuna dikkat çekilir. Sure bağlamında bu, yaşadıklarımıza dikkat etmek gerektiği ve anlam-değer yüklemelerinde hakkı gereği yaşamak gerektiği vurgulanmış olur.

Surenin insanı; hazreti insandı. O, kelimetullahın vücuda gelmiş olduğu mabetti. O, Allah nezdinde değeri, Allah da onun içinde değeri. Başka bir deyişle de O Allah'ı seven, Allah da onu sevdi. Onun ile değer oluşunda gerçekleştirilen her ilişkide kişi, onun ile değer olmanın anlamını kazanma olanağına sahipti. Allah ile buluşmanın olanağı onun ile olanaklı olup, o Allah ile buluşmanın adresi olan resul olması dolayımında hazreti insandı. İnsan olmanın anlam-değerini yani haysiyetini Allah'ta bulmak gerektiğinin emsaliydi. Allah'ın insandan murat ettiği ilkeye dair gerçekleşmesi gerekenler, onda bilfiil gerçekleşiyor olarak vücuda gelmekteydi. Allah nezdinde insandan murat edilen anlam ve değer ne ise, hazreti insan o anlam ve değerini vücut bulduğu mertebeydi.

Ona buğzu ve savaşı Allah kendisine yapılmış saymaktaydı. Ona yapılmış saygısızlık ve haksızlık, bereketten mahrum bırakılmaktaydı... ki bunun için olsa gerek ki tarik kapılarında "Edep ya hu edep" veya "Edep ile gelen lütuf ile gider" demişlerdi ve bunu yazmışlardı.

O, görünüşte nicel belirlenimli ve beşer nitelikli görünen küçük bir dünya idi. Özüne indikçe, nihayetsizliğe uzandı ki Allah'ın sonsuz varlığına ve dünyasına açılan bir kapı idi. Dünyada iken insan olmaya dair en büyük fetih, onun gönlünü sevgi ve rıza ile kazanıp da Allah'a giden kısa bir yol bulmuş olmaktı.

Sureye genel anlamı ile bakıldığında, insani ilişkilerde insan olmanın anlam ve değerini nasıl gerçekleştirmek gerektiğine dikkat çekildiği görülür. Bu sure ile insana, insan olmanın haysiyetini koruyarak yaşamak gerektiğinin dersi verilir. Elbette insanın beşerî bir yönü vardı ama beşerî yönüne aşkınsal Allah'a ait uluhiyete dair rûbubiyet belirlenimli gerçekleşen bir yönü de vardı. Buna binaen surede; Allah merkezli anlam-değer oluşu içinde insani ilişkilerde insan olmaya dair anlam ve değerini açık edilmesi ve tesis edilmesi gerektiğinin dersi

verilmiştir. Anlam ve değer varlığı olmayı neye göre nasıl bulmamız gerektiğinin dersini, bu surede öğrenmekteydik.

Fetih suresinde kelimetullahın din kurumu içinde genele yaygın gerçekleştirilmiş olması ve bu bağlamda insanlığa dair ürün veriliyor olması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Hucurat suresinde ise kelimetullahın vücuda gelmiş olduğu hazreti insan konu kılınmaktaydı. Resul ve müminlerin oluşturmuş olduğu toplumsal yapısallık, başka bir deyişle de insanlık tini, kelimetullahın bilfiil gerçekleşiyor olarak vücuda getirildiği hazreti insan mertebesiydi.

Fetih suresinde en büyük fetih, dinin -kelimetullahın- genele yaygın tesis edilmesi idi. Hucurat suresinde ise en büyük fetih, kelimetullahın vücut bulduğu hazreti insan olma idi. Hazreti insan olmak gerçekleşmekte değilse de hazreti insanı bulmaktı. Gönlünü kazanarak hazreti insan olma yolunda ilerlemektir.

Hazreti insandan murat veya kasıt; insanlık tininde Allah'ın görünüş bulmasının gereği olarak kelimetullahın bilfiil gerçekleşir iken bilkuve vücut bulmuş olmasıydı... ki bu anlamda hazreti insan olan resul ve hazreti insanı temsilen müminler surede konu kılınır iken insanlıktan murad edilen kelimetullahın görünüş bulmasının gerekenleri surede net olarak ifade edilmekteydi. Kelimetullah insani ilişkilerde bilfiil olarak anlam-değer yüklemine gerçekleşmesi ve tesis edilmesi gereken olduğunda, gerçekleştiğinde, insanlık âleminde insanlık tini hazreti insan olmayı deneyimlemekteydi.

Demek ki surede; hazreti insan anlamında sadece kelimetullahı temsil eden ve ilişkilerinde gerçekleştiren resul kastedilmekte değil, kelimetullahı temsilen gerçekleştirir iken gerçekleştirdiğinin hakikatini görünür kılan ve hakikatine yükselen insanlık da kastedilmekteydi. Hazreti insan; fert ve toplum, kişi ve diğerleri, tek ve bütün bağıntısında kelimetullahın gerçekleştiği insanlık tiniydi. Kelimetullahın

gerçekleştığı, anlam-değer yüklü dünya idi. Allah'ın, kelimetullahın gerçekleşmesi dolayımında görünüş bulduğu metafizik -uzaydı-mahaldi. İnsan; görüngüler dünyasına nicel belirlenimde sığca saplanmış olan ve hayvanca yaşayan varlık değil, anlam-değer yüklemine gerçekleşen dünya oluşu içinde yarattığı tin alanı ile varlık sahasında kendine metafizik alan açan ve bu alan bağıntısında yaşayan metafizik varlıktı.

Hazreti insan; anlam-değer yüklemine metafizik alan sahibi olarak varlık sahasında kendine alan açan metafizik varlıktı. O, metafizik olmayı; kelimetullahı gerçekleştirdiği ve genele yaygın tesis ettiği ölçüde yaratılmış metafizik dünya oluşunda yani kelimetullahı dair kendinden fazla vermiş oldukları dolayımında gerçekleştirebilen ve bu bağlamda hazreti insan olan varlıktı.

Surenin 14. ayetinde iman ettik diyen Bedevilere iman ettik değil, teslim olduk demeleri gerektiği belirtilir iken kelimetullahın içselleştirilmediği ve bu bağlamda bilfiil taraf olarak gerçekleştirmeye yönelik aidiyet duyulmadığı net olarak belirtilir. Bu, hazreti insan olmaya daha dahil olunmadığı anlamını taşımaktaydı. Dünya kurulumu, kelimetullahı -anlamı/ sözü- gerçekleştirmek, aidiyet duymak ile gerçekleşmekteydi. Hak edişe dair eylem-emek, ve sorumlu olduklarımızı gerçekleştirmek gerçekleştiginde, aidiyet duyulan dünyayı gerçekleştirmek olanaklıydı.

Demek ki Allah'ın insandan murad etmiş olduğu eş deyişle de insandan gaye ettiği, kelimetullahı iman ile içselleştirmek ve bilfiil taraf olarak gerçekleştirmektir... ki bu anlamda Âdem'den Hatem'e İslam; Allah'ın dini olarak kelimetullahın vücut bulacağı hazreti insanın -insanlık tininin- aslına bağlı görünüş bulmasının projesiydi.

Kelimetullah:

- 1) İlahi sözdü, vahiy bilgisiydi... ki ilahi söz, ayet bağlamında değerlendirildiğinde; varlıkta, varoluştta, sonuç karşılık belirlenimlerinde tanım, sonuç alınacak belirlenimlerinde tahkik içeren mahiyette ve hak edişe dair gerçekleşen belirlenimlerde yaşam biçimine eyleyen nitelikte karşılıkları olandı. Sadece varlıksal görüş veren değil, ne için olunduğunun bilgisini taşıyan ve ne için olunduğunu belirli kılan yaşama eylemekteydi... ki İlahi söz, anlam-gerçeklik bağıntısında mahiyeti olup da anlam-yaşam bağıntısında gerçekleşmesi gereken kelimetullahtı.
- 2) Anlama için tanrısal belirlenimli vücuda gelen her varlıktı... ki her varlık anlam-biçim ve anlam-gerçeklik bağıntısında, imge-anlam ve söz-anlam belirleniminde karşılanan anlama dair gerçekleşen bir varoluşu deneyimlemekteydi. En temelde her varlık, varlık olarak kendi olmanın anlamını -gerçekliğini-deneyimlemekteydi.
- 3) Var olmak "Ol" emri ile gerçekleşir iken yasa zemininde ilkeye -anlama- haiz gerçekleşmekteydi... ki yaratılmış olanın varlık olmasını temellleyen her yasa da neden bağıntısında bağıntısal indirgemeci olarak zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleşir iken Allah'ın emri dışında gerçekleşmekte değildi... ki bu bağlamda eskilerin Ceberut dediği âlem bağıntısından bakıldığında yasalar ve ilkeler kelimetullahın gerçekleşme biçimi olarak değerlendirilmeliydi.
- 4) Anlama için gerçekleşen sıfat, karakter ve kimlik belirlenimli vücut bulmuş tanrısalardı... ki tanrısalılar Allah'a ait olup yaratılmış olana dair gerçekleşir iken Allah'tan paye almış olarak pay sahibi olmakta farklı başkası olmanın belirleniminde

varoluğu temelleyen zamansız gereklerdi. Her varlık tanrısalardan paye aldığı kadar kendi olmanın olanağında varlık sahnesinde görünmekteydi.

Her bir tanrısal; anlam yüklemli gerçekleşmek ile beraber içerik belirlenimlerine göre karşılıkları oluşur iken usta, iradede, duyguda, eylemde karşılığı oluştuğunda, bilfiil gerçekleşebilen sıfat, karakter, kimlik belirlenimli gerçekleşenlerdi. Ere belirlenimli gerçekleşir iken ilke olup, Allah'ın emri yani yargısı olarak gerçekleşmesi mümkün kılınmış olanlardı. Allah'ın zatına dair Elif, Nur, Hayy, Kayyum, Samed vb. gerçekleşen varlık sıfatları da kendinde bilfiil gerçekleşen kimlik belirlenimleri olarak en temel tanrısalardı.

Tanrısal yönü ile kelimetullah değerlendirildiğinde, Allah'a ait tanrısalardan paye almış olarak var olmakta iken ahlaki sadece irade, tercih, huy, ilkeli yaşam bağıntısına indirgmeden varlık-ahlak bağıntısında gerçekleşiyor olduğuna da dikkat etmek gerekirdi. Var olmak sadece nicelik zemininde mekaniğe haiz gerçekleşmekte değil. Nicelik temelinde tümel belirlenime haiz varlık olmakta gerçekleşiyordu. Tanrısalara haiz gerçekleşirken de ahlak biçimsel gerçekleşiyor olmaktadır. Anlam-değer bağıntısında var olmak değer olarak gerçekleşirken de ahlak biçimsel olmaktan kaçışın olmadığı biçimde gerçekleşmekteydi. Yönelim ve amaç bağıntısında tutum ve davranışlar geliştirmek ve huylar edinmekteyken de ahlak biçimsel olmakta varlık olmak deneyimlenmekteydi. İlkeye bağlı amaç içeriğinde tutum ve davranışsal her varoluğu biçiminde de ahlak biçimsel var olmaktadır. İrade belirlenimli her gerçekleşme erki gösteriyor olmakta varlık olmanın potansiyelleri, ahlaki içerik yüklenmiş olarak gerçekleşmekteydi.

Hak, rahmet, adalet tanrısalları da hak bağıntısında anlam yüklü olarak var olmanın en temel tanrısallarıydı, ilkeleriydi. Ahlak biçimsel var olmanın, en temel ilkeleriydi. Hak, iyi, doğru ve güzel tanrısalları -ideaları- da varoluşsal anlamda değer yargısal, ahlak biçimsel var olmanın yargılarıydı. Ruhsal olarak bilimsel yönelimde olarak bilmenin başlangıç yargı belirlenimleriydi. Öznel ve nesnel anlamda, öznelikte bilmeyi olanaklı kılan temel yargı belirlenimleriydi. Yorumlanan dünyada, fevri bakışimleri aşarak herkes için hak olan, doğru, iyi ve güzel olan da buluşmaya yönelik çatı tanrısallar olarak da değerlendirilmesi gerekenlerdi.

Vahiy bilgisine bağlı olarak nübüvvetin dört temel söylemi de yukardaki tanrısallar ile bağıntılı olarak gerçekleşir iken kelimetullah olmaktan gayri gerçekleşiyor değildi. Allah'a iman, salih amel, akıbet ve ahirete göre yaşamak, hak edişlerin tesis edildiği varoluş, insandan kelimetullah olarak gerçekleşmesi teklif edilen ve beklenendi.

- 5) Yukarıdaki dört şıkka içkin olmak ile beraber insana ayrıca bakıldığında, insanın; halifetullah olması, ubudiyet yani kulluk hizmetinde tanrısalları gerçekleştirir iken yakın bulması ve bu iki sözün talime dair gerçekleşiyor olmasına da bağlı olarak marifetullaha yani Allah bilgisine haiz Allah'ı bilmesi ve O'nu anlamaya açık olması, insanın ne için olduğuna dair gerçekleşen/ gerçekleşmesi gereken ilahi söz idi... ki insan Allah'ı bilmek ve anlamak, yeryüzünde halifesi olmak ayrıca ubudiyete dair yakın bulmak için yaratılmış olup, bu bağlamda yaratılmış olduğu fitratı ile uyumlu yaşaması gereken varlıktı.

Yani insandan murad edilen üç gaye, Cenabı Allah'ın sözü olarak gerçekleştirilmesi gerekendi. Bu üç gaye, insanın ne için kılınmış olduğunun anlam veya gerçeklik belirlenimi olup, insanlık tininde gerçekleştiğinde insana dair kelimetullah

gerçekleşmiş olmaktadır. Gayeye dair gerçekleşen, anlama haiz söz belirlenimli varlık olarak gerçekleşen ve dil dolayımında söz belirlenimli ifade edildi... ki insana dair gaye/ gayeler, kelimetullah olarak gerçekleşmesi gerekenlerdi.

- 6) İnsanlık tininde gerçekleşen bütün alanlar tanrısalların bilfiil gerçekleşip de kelimetullah anlamında vücuda geldiği alanlar olarak gerçekleşmekteydi. Aile, devlet, din, tasavvuf, kelam, fıkıh veya hukuk, sanat, felsefe, bilim, eğitim, sağlık, askeriye, vakıflar vb. bütün alanlar; öznesi ve nesnesi insanken insan da tanrısallara içkin tanrısalların gerçekleşmesi belirleniminde görünüş bulur iken tanrısalların vücuda gelmiş olduğu alanlar olarak gerçekleşmekteydi. Kelimetullah, alan ve kurum belirlenimli olarak da insanlık tininde gerçekleşmekteydi.

İnsanlık tini kelimetullahın gerçekleştiği anlam-değer yüklemine hazreti insandı. Kelimetullahı vahiy bağıntısında yaşayan, tesis eden, iman eden her müslim ve müslim topluluğu da kelimetullahın vücut bulduğu insan/ insanlık olarak hazreti insandı. Hazreti insan, kelimetullahı gerçekleştirir iken kelimetullahın vücut bulduğu anlam yüklü insandı. Kelimetullahın gerçekleşmesinin dışında hiçbir şey gerçekleşmekte değildi. Varlıkta olup biten, tinde süregelen ve devam eden ne var ise kelimetullahı için olarak kelimetullahın bilfiil gerçekleşme belirimi olarak gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda, din ve anlama dair varoluş bağıntısında, teo-ontolojik eş deyişle de teo-metafizik idealizmin kaçınılmazlığına tanık olunur.

Yukarıda dikkat çekilen teo-metafizik idealizm görüşü; özneliğin yitik kaldığı bir varlık görüşü değil, hakikatten veya belirlenimi olan kelimetullahtan paye alarak pay sahibi olmaktan farklı başkası olmanın korunarak var olduğu bir özneliği, başka bir deyişle de mümkün idealizmi içermekteydi... ki bu neden ile kişi, sadece kendi varlığından değil, diğerinin varlığından da sorumlu tutulmaktaydı. Varlık anlamı - gerçeği- gereği kendi olan her kişi, kendi olmanın ve diğeri ile var olmanın olanağında sorumlu olmalı. Aidiyet belirlenimlerine göre

varlık sahnesinde farklı başkası olmakta özgünce kendi olabilmeliydi. Bu görüş, sadece bir varlık görüşü olmayıp, yaşam biçimine eyler iken dünya kurulumuna dair dünya görüşü de vermekteydi. Bunun içindi ki Hucurat suresinde, Allah ve yaratım dolayımında bir varlık görüşü verilmek ile beraber, ahlak ve sorumluluğun, iman ve kelimetullahın gerçekleşmesi idraki içeriğinde yaşanması gereken bir dünya görüşü de verilmekteydi. Sure, ahlak ve sorumluluk idrakine göre modellenir iken kelimetullahın insani ilişkilerde gerçekleşmesini konu kılmaktaydı. Gerçek, dünya oluşu içinde hayata geçirilmiş olarak görünür kılınmalıydı.

Surenin merkezinde, Allah nezdinde değer kılınmış hazreti insan vardı. Hazreti insan; kelimetullahın vücut bulduğu kişi olmak ile beraber, insanlıktı. İnsanlık içinde, kişi anlamında hazreti insanın vücuda geldiği ve kelimetullahın vücut bulduğu insanlık olarak görünüş bulanlardı... ki surede “Müminler ancak kardeştir” denilir iken bu net olarak anlatılmış olmaktadır. Kelimetullahın vücut bulduğu, yol kardeşi olan her mümin Allah'ın insanlıktan muradı olan hazreti insanı temsilen hazreti insandı.

Hazırda hazreti insanı hem kişi hem insanlık âlemi hem de insanlık tinin görünür olduğu süregelen insanlık serüveninde ve mirasında bulmuş olan; insanın insan olmasının anlam ve değerini Allah merkezli olarak sezmeliydi, hissetmeliydi. En büyük ayet insanın kendisiydi ki insan; dil dolayımında da insan olmanın gerçeğini ussal bilmeliydi. Allah'ı insanda bulmalı, seyrine hayret ile Allah'a hayran seyir edebilmeliydi.

Hucurat suresine dikkat edildiğinde; hazreti insan hakkında üç aşamalı konuşulmaktaydı. Kelimetullahın vücut bulmuş olduğu Resulullah, kelimetullahı iman bağıntısında insani ilişkilerde gerçekleştirmesi gereken müslimler/ müminler, kelimetullahın genel anlamda gerçekleştiği insanlık âlemi veya tını, hazreti insanın gerçekleşme belirlenimleri ve biçimleri olarak değerlendirilebilirdi.

Sure, ahlak ve sorumluluk idraki içeriğinde modellenir iken kelimetullahın insani ilişkilerde gerçekleşmesini konu kılmaktaydı. Kelimetullahın gerçekleşmesi dolayımında, insanlık tininde hazreti insan olarak vücut bulmasının dersini içermekteydi. İnsanın, kendisini hazreti insan olarak da tanınması gerekirdi. Bu bağlamda kendisini değerlendirmeli ve ne kadar hazreti insan olduğunu sorgulamalıydı. İnsanlık âlemi de insanlık tını, anlam değer dünyası içeriğinde hazreti insandı.

Doğada gerçekleşen olgular, üst ve evrensel gerçekliğin varlık alanında var olduğumuzu göstermekteydi. İnsanlık tininde tekrar eden günahlar, zanlar ve bunlara karşıt süregelen bengisel gerçeklik belirlenimleri, miras bağıntısından da bakıldığında kolektif bilince işaret etmekteydi. İnsanlık tininde kolektif bilince dair gerçekleşenler, hazreti insan belirleniminde, insana dair ve kelimetullahın gerçekleşmesine dair gerçekleşmekteydi. Surenin 13. ayetinde, insanlık tininde hazreti insan işaret edilir iken Allah nezdinde hazreti insan olarak değer kabul görmenin koşulu olarak takva gösterilmiş olmaktadır.

Sureye dikkat edildiğinde, güne dair hazreti insanın; kelimetullahın gerçekleştiği resul -fert-, müminler topluluğu ve insanlık tinine/ âlemine dair gerçekleştiğini görmekteydik. İman ile kelimetullahı kabul ederek, ilişkilerinde güzel ahlak belirlenimli ve erek belirlenimli gerçekleştirenler veya gerçekleştirmesi gerekenler müminlerdi. Farklı başkası kılınmış diğerleri de ilişki ve iletişimde, bilmeyerek dahi olsa kelimetullahı gerçekleştirmenin bir parçası olmaktadır. Çünkü insan; ilahi sözün -kelimetullahın-, başka bir deyişle de tanrısalların ve Allah'ın insandan gerçekleşmesini istediği bilinmek, halifelik ve ubudiyet sözünün vücut bulmuş olduğu fitrat sahibiydi.

Hucurat suresinin ifade üslubuna dikkat edildiğinde, insan merkezîyetçilik korunarak şimdi ve burada olana hitap edildiği görülür. Geçmişe ve geleceğe yönelik ifade edilenler dolayımında dahi şimdi ve

burada yani günde olana hitap edilmiş olduğu görülür. Resulü Ekrem dolayımında resul mertebesinde bulunan her Pir hazreti insan olarak surenin muhatabı olmak ile beraber, Ashabı Kiram emsalinde ona intisaplı olanların da muhatap alınmış olduğu görülür.

Sure baki, tekrar eden gerçeklik bağıntısından bakıldığında sure, geçmişte değil, günde hazreti insanın aranması gerektiği, hazreti insan olunması gerektiği ve insanlık tininde vücut bulan hazreti insan mertebesi gereği insanlık âleminde olan biteni anlama çabası içinde olunması ayrıca Eba Vakt olarak kelimetullahın gerçekleşmesine yönelik katkıda bulunulması gerektiğine dikkat çekilmiş olur. Surenin zamansal anlamda önceliğinin hazreti insan olması sebebi ile güne, şimdi ve burada olmaya dikkat çekiyor olması önemliydi. Resul, hep günde olandı.

Surede geçmiş; Resulü Ekrem, Ashabı Kiram, kalplerine iman tam yerleşmemiş olan Bedevilerdi... geçmiş zaman kipi ile ifade edilenlerdi... ki surenin 16 ve 17. ayetleri buna örnek verilebilir. Gelecek; gelecek zaman kipi ile ifade edilenlerdi... ki surede emir kipi ile ifade edilen 12. ayet de gelecek belirlenimli ifade edilenlere örnek gösterilebilir. Surenin 15. ayeti ise geniş zaman içeriğinde ifade edildi ki gelecek her müminin olması gereken özelliklerine bağlı olarak tanımlanıyor olmasını bu ayette görmekteydik. 10. ayette müminler arasındaki ilişkinin hangi düzeyde (kardeşlik) gerçekleştiğinin tanımlanmasıydı... ki tanıma dair ifadelerin, bengesel olarak zamansal anlamda evrenselliğini her devirde koruduğu görülür. 11. ayet ile de Ashabı Kiram dolayımında genel anlamda bütün müminler sureye konu kılınmış olmaktadır.

Bu sureyi okuyan her kişi, Resulü Ekrem zamanında olay bağıntısında olan bitenleri öncelemeden, kelimetullahın ahlak -ilişki- biçimsel, iletişim biçimsel, anlam-değer yüklü dünya -tin- biçimsel nasıl gerçekleştiğine dikkat etmeliydi. Bu bağlamda hazreti insanı, zaman

ötesi bir varlık değil, bingisel oluşuna yani tekrar eden gerçeklik veya süregelen gerçeklik belirlenimlerine bağlı olarak günde aramalı, bulmalı, anlamaya çalışmalı ayrıca iman ve emek sahibi olarak hazreti insana katılmalıydı.

Surenin bir diğer başlığı da İslam olanın, İslam olmayı nasıl hak ettiği veya hak etmediği idi. Yolda olanın, hangi düzeyden sonra geri dönüşü olmayacağıydı... ki imanı içselleştirmiş ve gerçekleştirmekte olan, dolayısıyla da kelimetullahı kabul edip de içselleştirmiş olarak gerçekleştiren yani canı ve malı ile Allah uğrunda savaşan ayrıca aidiyetini Allah'ta bulup da bu doğrultuda takva sahibi olan her kim ise İslam olmayı hak etmiş olmaktadır.

Karakter ve kimlikler sonradan edinilir iken ilkesine bağlı hak edilmesi gerekenlerdi. İslam da sadece teslim olmak anlamında katılmak veya sadece kültürde kimlik olarak edinmek ile hak edilen değil, aidiyet ve sorumluluklarını içselleştirmiş olarak hak edilmesi gereken bir kimlikti. Aidiyet duymayıp da inkâra dönen, aidiyet duymayıp da hak edişe dair eylem ve emek belirlenimlerinden kaçan her kişi, İslam kimliğinden yana dinde düşkün olmuştu.

Yolda -tarikte- ise geri dönüş eşiği veya düşkün olma eşiği, imanı içselleştirmenin düzeyleri ile ilgili olup, resule veya pire olan muhabbetten, saygıdan, tarike ve Allah'a aidiyet duymaktan uzaklaşmaktı. Kişi tarikte, Allah için olup da insanlığa hizmeti kendine vazife etmiş, canı ve malı ile Allah'a hizmeti karşılık beklemeden gerçekleştirmiş veya gerçekleştirmekte ise geri dönüş eşiğini aşmış demektir. İmanda kati ve hizmette mücadeleci olan, tariki hak etmiş olarak geri dönüş eşiğini aşmıştır. Allah ve iman merkezini yitirmeyen her kişi, gerisin geri dönecek, kaybolacak değildi.

Sure; iman ve kelimetullah, varlık ve anlam, varlık ve ahlak, ahlak ve sorumluluk, anlam-değer ve öznelliğin yaratımı ayrıca kelimetullahın

gerçekleşmesi ve hazreti insan başlıkları altında okunmalıydı. Varlığın anlam yüklü gerçekleştiğini, ayrıca varoluşun anlam-değer yüklü olarak varoluş biçimsel, ahlak biçimsel, karakter ve kimlik biçimsel olarak temsil içeriğinde gerçekleştiğini bilmekte ise Hucurat suresini anlayabilmeliydik. Anlama içkin olup da ereğine bağlı anlam yüklemde gerçekleşen varlık ve hak edişe dair her nitelemede dahi anlam yüklü gerçekleşen varoluş söz konusu ise hangi anlam yüklemde nasıl var olmak gerektiği üzerine düşünmeliydik. Kendimizi ve diğerini haksızca nitelemekten kaçınarak, insan haysiyetini, yani anlam ve değerini gözetmeli ve korumalıydık.

*

Kur'an'da İnsan 6

Kaf suresi...

Hucurat suresinde, Allah'ın resulüne anlam-değer oluşu içinde edebi gözeterek nasıl davranılması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Kaf suresinde ise resulü -hazreti insanı- inkâr edenlerin durumu belirtilmekteydi. İnkâr, resul dolayımında hakikate yönelik gerçekleşir iken inkârın muhatabı da Allah'tı. Sonuçta, inkârın karşılığını verecek olan da Allah'tı. İnkâr edenleri inkâr ettikleri kendi gerçeğiyle ve gerçekleştirdiklerinde gerçekleşen gerçeklik belirlemeleriyle yüzleştirecek olan da Allah'tı.

Hucurat suresinde, dünyada hazreti insan konu kılınır. Kaf suresinde ise hazreti insan olmaktan uzaklaşan insan/ insanlık veya inkâr ehli, yaratılış dolayımında hakikat hatırlatılır iken eleştirilir. Sonuçta da ceza veya mükafat, cehennem veya cennet hak edişine göre insan konu kılınır. İnsan, kendine ayet olan yaratılışa haiz idrak sahibiydi. Ayet olduğunun idrakinde olması gerekendi.

Kaf suresi ile insana; “İnsan olmana rağmen, varlık nedenlerin üzerine düşünmüyor musun” ve “Seni hazreti insan olmanın anlamına içkin var kıldık, hâlen iman etmeyecek misin” denilmekteydi. Başka bir deyişle de “Hâlen kelimetullahı kabul edip gerçekleştirmeyecek misin... hazreti insan olmayı hak ederek hazreti insan olmayacak mısın” denilmekteydi. Bunun içindi ki imanı gaybi düzeyinde dahi olsa iman ediyor olması gerektiğine, surenin 33. ayetinde dikkat çekilmekteydi.

Kaf suresinde düşünce, âlemleri bilmeye açılan bir kapı idi. Bildiğine bağlı olarak anlam-değer yüklemine yaratıma eylenir olan insanın yaratım melekesiydi. Bütün varlık âlemleri ve insan, Allah'ın kendilik dünyasında, eş deyişle de düşünce dünyasında gerçekleşmekteydi. Düşünce ürünü olarak bir yanılısama değil, varlıksal paye alarak neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak farklı başkası olmakta, ayrı

değil aynı da değil olmakta gerçekleşen gerçeklik belirimi, yaratım nesnesi, ilkesel var olmanın varoluş nesnelere idi.

Hucurat suresinde rahmete dair kimler ile nasıl ilişki kurmamız gerektiği belirtilmekteydi. Kaf suresinde ise sonuç bağıntısında gerçekleşecek zarara dair, kimler ile ilişki kurmamamız gerektiği belirtilmekteydi. Her iki surede sadece varlık görüşü verilmekte değil, varlık görüşüne ve sonuç nedenlere bağlı olarak nasıl bir ahlak ve yaşam biçimimizin olması gerektiğinin dersi de verilmekteydi.

Kaf suresi; duyuşsal algıya bağlı tanık olunan görüngüler dünyası ile sınırlı bakan ve yaşamın sadece yeryüzü ve biyolojik yaşam ile sınırlı olduğunu düşünen insana, daha büyük bir yaşamın bir unsuru olduğu ve daha büyük bir yaşamın veya yaratılışın içinde bulunduğunun mesajını da taşıymaktaydı. Kendini gerçeğe sınırlayan insana, gerçeğe dair kör kılıcı sınırları aşmanın dersi surede verilir. İlk ve her daim, yaratmayı neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak gerçekleştiren Allah, insanı başka formlarda, başka varlık âlemlerinde ve farklı mertebelerde yaratmaya da kadirdi.

Sure Kaf harfi ile başlamaktaydı. Kaf harfi; yaratım ve varlık olmanın bağıntılılığına işaret eden harfti. Varlığa dair âlemler bağıntısında seyir edildiğini, her şeyin bu bağıntıda anlama haiz içerikte gerçekleştiğini işaret etmekteydi. Görünen ile sınırlı olmayan gerçekliğe, süresizlikte gerçekleşen fanilik ile sınırlı olmayan bir varoluşa işaret etmekteydi. Allah üzerine, kendi üzerine, varlık olma üzerine derinliğine düşünmenin -tefekkür etmenin- harfiydi.

Okumak Elif ile başlayıp, Kaf ile derinliğine kendi üzerine katlanarak sürekli kılınmış olmaktadır. Kaf harfi tefekkürün, okumanın, kavlin, âlemler arası seyrin harfi olarak surede insanın; okumaya, derin düşünmeye, kelimetullahın gerçekleşmesine yönelik iman ve eylem

sahibi olmaya çağrıldığını göstermekteydi. Âlemler arası seyrin olanaklı olduğunu işaret etmekteydi.

Kaf harfi; bilginin kapısı misali, bilgiye haiz gerçekleşen gerçeklikte, bilgi edinmenin gerekliliğini işaret eden harfti. Bilgiyi edinmeye yönelik gerçekleşen bütün meleke ve yöntemler, Kaf harfinin temsil ettiği, bilgiye ulaşmanın araçları idi. Kaf harfi ile bilgiye haiz gerçekleşen mümkün varlık oluşunda bilmeye açık gerçekleşen varoluş, temsil içeriğinde kast edilmiş olmaktaydı. Ehlinin, “Kaf kapısından geçmek” derken kast ettiği de bilgi kapısından geçmekti. Yani bilginin önsel kılınmış olmasına bağlı olarak düşünmek, anlamak, bilmek ve bu bağıntıda yaşamaktı.

Bütün varlık âlemi Allah'ın, anlama haiz gerçekleşen sözü idi... ki insan sözü anlamaya ve bilmeye çağrılmaktaydı. İlahi söze yani kelimetullaha iman etmeye, ilahi sözü anlamaya, bilmeye, ilahi söze göre yaşamaya, ilahi sözü gerçekleştirmeye çağrılmaktaydı. Surede, ölüm ve sonrası anlatılanlar dolayımında da hem insana, hak edişe dair anlam yüklümlü gerçekleşecek olanlar haber verilmekteydi hem de insan, varlıkta ve insanlık tininde gerçekleşenler dolayımında düşünmeye ve imana çağrılmaktaydı.

Anlamsız gerçekleşen bir şey yoktu... ki insan anlamsız yaşasın ve anlamsızlığa çağrılıyor olsun. Sure ile insan; anlama ve anlamaya çağrılır iken ilahi söze, gerçeklik bağıntısında dikkat etmesi gerektiğine dair uyarılmaktaydı. Başka bir deyişle de varlıkta olan bitenler; niceliğe haiz gerçekleşiyor olsa da sonuçta anlam yüklümlü varlık olma belirlenimlerinde gerçekleşir iken nihilist, agnostik, salt mekanik vb. yaklaşım biçimsel olarak okuyamayacak kadar anlama haiz gerçekleşmekteydi. İnsan da anlam yüklümlü bakışım -görü- ve yaşam biçim sahibi iken anlamsız yaşayamayacak kadar anlam ile kurulmuş dünya oluşunda varlığa veya var olmaya tutunarak yaşamaktaydı. Bu bağlamda sure ile insana; tininde Allah merkezli olarak nasıl bir dünya

oluşu içinde bulunması gerektiğinin, Allah'ı düşünme ve iman etme bağıntısında nasıl yaşaması gerektiğinin dersi verilir.

Hucurat suresinden insan merkezietçi anlatı, Kaf suresinde yerini Allah merkezietçi anlatıya bırakır. İnsana, üst ve evrensel gerçeğinden bağımsız düşünmemesi ve yaşamaması gerektiği hatırlatılır. Duyarsız, düşüncesiz, kaba, mal sevici, iktidar sarhoşu, haz tapıcı, servet veya mal üstünlüğüne aldanış vb. durumları ahlakı olarak yaşayan helak edilmiş kavimler ve kişiler dolayımında da insana önceliğın Allah -Hakk- ve O'na göre nasıl yaşamak gerektiği hatırlatılır. Surede ahirete dair ifade edilenler de ölüm sonrası yaşanacakları betimler iken ölüm sonrasında dahi anlamsız bir varoluşun olmadığı gerçeğine dikkat çekilir. Hak edilere göre tesis edilen bir dünya oluşunda, anlamsızlıktan veya anlamsız gerçekleşiyor olmaktan bahsedilemezdi. Söz konusu Allah ve yaratım, yönelim ve sonuç belirlenimli olmak ayrıca amaç ve erek bağıntısında nedenlerin belirli kılınmış olduğu oluş içinde yaratılıyor olmak ise anlamsız gerçekleşiyor olmaktan bahsedilemezdi.

Hucurat suresinde, kelimetullahın gerçekleştiği dünya ve kelimetullahın gerçekleşmesi gerektiği insanlık tını konu kılınmaktaydı. Kaf suresinde ise anlama -söze- içkin gerçekleşen varlık ve varoluş; gelecek, tarih ve şimdi burada olma zaman bağıntısında konu kılınmaktaydı. Anlama -söze- içkin gerçekleşen varlık ve varoluşa, daha kapsayıcı bakış ile dikkat çekilmekteydi.

Surenin 1. ayetinde "Kaf. Mecid Kur'an'a yemin olsun" denilir iken Kaf harfi zikredilmekte ve Kur'an'ın üstünlüğü üzerine yemin edilmekteydi. Kur'an, okunan demektir. Okunan dolayımında anlam bağıntısında insan, yeni bir yaratım oluşuna açık olmak ile beraber, okunanın vermiş olduğu anlam dünyası dolayımında yeni dünyalara açılmaktaydı. Gerçeği haber veren ilahi söze dikkat etmek gerektiğine, onu anlama çabası içinde olmak gerektiğine, bu ayet ile dikkat çekilmekteydi. Anlama dair gerçekleşen bir varoluştta, anlama çabası hayatiydi.

Surenin 1. ayeti ile Kur'an üzerine yemin edilir iken Kur'an'ın hem kelimetullah olarak değer olması hem Allah nezdinde değer olması hem insanlığa rahmet yani evrensel fayda olması hem de hayata geçirildiğinde hakikatten sonuç almaya dair rehber olması vb. sebebi ile yemin edilmekteydi. Başka bir deyişle de Kur'an sadece bilgi öğrenmeye dair değil, değer içerikli kitap olarak yaşamı biçimleyen rehber kitap olma özelliği taşıymaktaydı... ki bu bağlamda iman edenlere, Allah nezdinde değer olanı, değer olarak hayata geçirmeleri gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Bilgi, değer olduğundan erek biçimsel olarak yaşamın bir parçası olmaktaydı. Gerçeğe dair ise kendisine göre yaşamanın değerine haiz olarak gerçekleşmesi gerekendi. Bildiğimiz, sıradanlaşabilirdi ama değer olduğunda, kendisi ile varlığa ve yaşama tutunmanın nesnesi olmaktaydı.

Surenin 2. ayetinden 11. ayetine kadar öldükten sonra yaşamın, yeniden yaratılıyor olmanın olmadığına inanların ve buna dair gerekçe gösterenlerin, zanna dair baktıkları belirtilir. Surenin 3. ayetinde ifade edilen "Biz ölüp, toprak olduktan sonra mı diriltileceğiz? İşte bu mümkün olmayan bir dönüştür." dediler. Duyusal algı ve ölüm ile sınırlı bakışına haiz olarak varlıkta olan biteni sığca değerlendirenlere yönelik surenin biçimlenmiş olduğunu da görmekteydik. Sureye dikkat edildiğinde 3. Ayette ifade edilenlere cevap niteliği taşıdığı görülür. Göklerde ve yerde olan biteni yaratan, altı günde dünyayı yaratıp da yorgunluk duymayan Allah, insanın ölümlü yeni bir âlem kuşağı veya zaman kuşağında yaşamaya devam ettiğini sure ile bildirmekteydi. Surenin 38. ayetinde, göklerin ve yerin altı günde yaratılmış olmasına dair zorluk çekilmediği veya yorgunluk duyulmadığı belirtilirken dahi yeniden yaratmanın zor olmadığına dikkat çekilir. Allah için, yeniden dünyada yaratmak, mahşerde yaratmak veya ahirete dair ruhani olarak nurdan yaratıyor olmak zor değildi.

İnkâr edenlerin 3. ayette vermiş oldukları gerekçe; toprak olduktan sonra yani bedensel anlamda yok olduktan sonra yaşamın olmadığına binaen zanna dair inanılmış gerekçeydi. İnsan, yokluğa ve anlamsızlığa mahkûm düşünüyor olmayı, böylesi deneyimlemekteydi. Bilmiyordu ki yokluğa veya anlamsızlığa mahkûm değil, Allah ile var olmanın olanağında gerçekleşen yaşamın sürekliliğine dair var olmaya hüküm giymiş olarak yaşamaktaydı. İlk yaratmaya güç yetiren Allah, ölüm ve sonrasında sürekli yaşatmaya da kadirdi. Yeniden yaratmaya da kadirdi. Göğe, yere ve arasında gerçekleşenlere dair her var ise Allah'ın her türlü yaratmaya dair güç yetirdiğinin ayetleri olarak hatırlatılmaktaydı. Gerçeğe dair haberci, görünen gerçekliğin üstünde evrensel bir gerçekliğin olduğunu ve yaşamın sürekliliğine göre yaşamak gerektiğini hatırlattığında ise görünen dünya ile sınırlı bakanların ilk yaptığı, inkârdı.

Surenin 4. ayetinde “Toprağın onlardan neler eksilttiğini kesinlikle bilmekteyiz. Yanımızda o bilgileri tutan bir kitap vardır” ayetinde kast edilen kitap, yasa belirlenimli işlevsel kılınmış doğanın kitap oluşuydu. Doğada her varlık, yapı işlevsel olarak kendi olmaya dair belleğe haiz vazifesine bağlı anlam yüklü olarak, bellek ve anlam yüklü gerçekleşmekteydi. Her varlık, varlık sahasında, ne için yaratıldığına bağlı olarak işini görmekteydi. 17 ve 18. ayetlerde geçen, insanın tinsel deneyimlerinin kayıt altına alındığına dair yazılanlar ise insanın yaşamının, kitap niteliğinde bellek belirlenimli kayıtlandırılmış olmasıydı. Doğaya dair gerçekleşenler zamansal varoluş eşiklerinde yasa belirlenimli gerçekleşir iken doğa zemininde tine dair gerçekleşenler de ilkeye haiz gerçekleşir iken ereğine bağlı gerçekleşiyor olmakta ilkenin -kelimetullahın- ne kadar gözetiliyor olduğuna dikkat edilmektedir.

Surenin 12, 13 ve 14. ayetlerinde; Nuh kavminin, Res, Semud, Âd, Eyke, Tübba ve Lut kavimlerinin, ayrıca Firavun'un, nebileri yalanladığı ifade

edilir. Sonuçta akıbetleri ölmek ve ölüm ile beraber gerçeğe gözlerini açmak olan nice kavim, yeryüzünden kaybolup gitmişti. Bu ayetler ile insana tarihsel tecrübeye dair ders verilmekte ve gerçeğe duyarlı olması gerektiğine dair çağrıda bulunulmaktaydı. İnkâr edenlere, geçmişe dair sonuçlar hatırlatılmaktaydı... ki sonları aynı olmasın.

15. ayet ile de “İlk yaratımda aciz -yetersiz- kaldık mı ki yeniden yaratılışa dair şüphe içindeler” denilir. İlk yaratım, yeniden yaratılışın emsali olarak gerekçe gösterilir. İnsan, yaşamın sürekliliğine dair imana çağrılır. Yani Allah'ın varlığından yana ve yaşamın sürekliliğinden yana emin olmaya çağrılır. Kendisini, sınırlı -sığ- düşünmeye hapsetmemesi gerektiği vurgulanır. Sure ile Cenabı Allah; “Ölümlle sizi çağırmadan önce beni çağırın” demiş olmaktadır. Düşünmek, dua, zikre dair tesbih etmek, ibadetler, ölümlle Allah bizi çağırmadan önce, kulun Allah'ı çağırmasıydı.

Surenin 16. ayetinde, insanın yaratıcısı olduğuna dair yemin edilir. Yaratımın yegâne sahibi olduğu ifade edilmiş olunur. İnsana nefsi emmaresinin ne fısıldadığından haberdar olduğu ve şah damarından daha yakın olduğu ifade edilir. Bu ayet ile yaratıcının yarattığına içkin ve gizil durduğunu anlamak ile beraber, yaratıcının yarattığının her durumundan haberdar olduğunu net olarak öğrenmekteydik. Bizi Allah'ın varlık gerçekliğini öte bilir iken O, bize bizden daha yakın ve bizi bizden daha iyi bilendi.

Casiye suresi 28. ayette her ümmetin kaydının tutulmuş olduğu bir kitabının olduğu gerçeğine dikkat çekilir. Kaf suresi 17 ve 18. ayetlerinde de her kişiyi gözetleyen ve yaptıklarını kayıt altına alan gözcü meleklerin olduğu belirtilir. 17 ve 18. ayetlerde işaret edilen amel yazıcı melekler, bizim kendimize delil kılınacak olanları amel defterine -kitabına- not düşmekteydi. Hesabı verilmesi gereken yaşamın, kayıt belirlenimli olarak belgelendirmesi gerekiyordu. Yaşam, ölüm ile bitmekte değil, ölüm ile yeni bir yaşama başlamış olarak devam

etmekteydi. Surede, ölüm ile üst bir evren oluşuna taşındığımız veya doğduğumuz net olarak hatırlatılmaktaydı. İnsan âlemler arası bir gezgindi. Avare bir gezgin değil, dünyada hak ettiklerinin hesabının ahiret denilen âlemde görüleceği bir oluş içinde seyir eden bir gezgindi.

Surenin 19 ayetinden 35. ayetine kadar, ölüm ve sonrası, net olarak ifade edilir. Hak edişe göre yargılanacak olan her kişiye, zulmedilmeden adalet gereği yargı verilir. Her kişi dünyada gerçekleştirdiklerinden sorumlu olarak hesap vereceği, hak edişinin cehennem -ceza- ve cennet -mükafat- olarak tesis edileceği bir yaşama uyanmıştır. Dünyada yaşananları inkâr etmeler, arkadaşlarını suçlamalar vb. ne var ise gerçekten kaçışın bir biçimi olsa da gerçekten kaçış artık olanaklı değildi.

Surenin 23-29. ayetlerinde; inatçı kafirlikte, hayra engel olmakta ve şüphede arkadaşlık yapanların hazin sonu anlatılmak ile beraber, Allah'ın huzurunda ihanete uzanan bir hikâye anlatılmaktaydı. İhanet edilen arkadaşlık işaret edilir iken Cenabı Allah, arkadaşına ihanet eden dolayımında, "Kulum ben seninleydim, bak, sen kiminleydin" demektedir. İnsan yalnız geldiği dünyada, geride bıraktıkları ile beraber yalnız gitmekteydi. Tek başına gelen, tek başına gitmekteydi... ki bu idrak ile insan; arkadaşlarına, ilişkilerine dikkat etmeliydi. Allah hep kendisi ileydi. Kendisi de Allah ile olmanın olanağında kelimetullahı gerçekleştirmeliydi. Kendisini yoldan çıkarmaya dair yönelimleri olan nefsi emmaresi ve nefsi emmarenin şeytani olarak vücut bulduğu arkadaşları sonuçta, gerçek ile yüzleştiğinde ve Allah'ın huzuruna çıktığında, kendisine ihanet edip de geride bıraktıkları olacaktır.

Surenin 2-30. ayetleri bir bölüm olarak okunduğunda, yaşamı veya varoluşu sadece dünya yaşamından, dünya âleminden ibaret bilip de Allah ve ahiret yaşamını inkâr edenlerin ve inkâr edenler dolayımında müminlerin, resulün muhatap alındığı görülür. İnkâr edenlerin muhatap alınıyor olması dolayımında iman edenlere; Allah, yaratım,

âlemler, yaşamın sürekliliği vb. bağıntısında nasıl düşünmeleri gerektiğinin dersi verilmiş olur. 31-35. ayetlerde de müminlere; dünyada iken ahirete dair gelecek yaşama yönelik hak ettikleri yaşanabilir dünya -cennet- hatırlatılır. Özellikle 35. ayette müminlere, diledikleri her şeyin olduğu bir gelecek müjdelendir. Buna dahil olarak “Katımızda dahası da vardır” denilir iken kendi varlık sıfatlarından da lütufta bulunulacağı belirtilmiş olur. Nimete dair istenenlerin verildiği, tanrısallardan paye verilmiş olmasına dair lütufta bulunan bir gelecek ve dünya, müminlere müjdelenmekteydi.

Surenin 36. ayeti ile de inkâr edenlere yönelik, tarihsel bir hatırlatmada bulunulur. Kendilerinden önce, kendilerinden daha güçlü olup da diyar diyar ölümsüzlük arayışında olarak dolaşan veya yok olmaktan kurtulmak için dolaşan nice nesillerin helak edilmiş olduğu dolaylı olarak anlatılmış olur... ki bu bağlamda insana, ölümden kaçışın olmadığı, kaçacak bir yerin olmadığı net olarak ifade edilir. Ömrün uzaması/ uzatılması, ölümden kaçışın olduğu anlamını taşımakta değil, bilakis ölümlü olduğunun gerçeğini göstermekteydi... ki ölüm dolayımında Cenabı Allah, güç yetiremediğimiz bir gerçeği, yani varoluşun elimizde gerçekleşmediğini, varoluş nedeninin kendimiz olmadığını net olarak ifade etmiş olmaktadır.

Ölüm gerçek, yaşam ekindi. Ölüm gerçek, ahiret hasattı. Ölüm gerçek, geride bırakılan aldanılanlardı. Ölüm gerçek, gelecek hak edilenlerdi. Ölüm gerçek, ölmemek için ölmek değişmez kuraldı.

Surenin, ölüm temalı anlatısına dikkat edildiğinde ölüm de varoluşun elimizde gerçekleşmediğinin en büyük kanıtıydı. 37. ayet ile de ölüm ve varoluş bağıntısında çıkarılması gereken dersin -öğüdün- üzerine düşünülmesi gerektiğini anlamış olmaktadır. Yaratılmış olarak mümkün kılınmış varlık âleminde, kendisi de yaratılmış olup mümkün kılınmış olan insan, varoluşun nedeni kendi değildi. Varoluş elinde gerçekleşmiyor iken ölüm dolayımında bunun idrakinde olmalıydı.

Dünyevi olan beşerî bedeninin ölümlü kılınmış olması, dünyaya göre değil, ahirete göre yaşamak gerektiğinin gerçeğini işaret etmekteydi. Beden ile gittiğimiz değil, öz kendilik anlamında ruh ile gittiğimiz yeni bir dünya, hak edişlerin gerçekleştiği dünya olarak bizi beklemekteydi. Ölmek, ölümsüzlüğe adım atmanın ilk basamağıydı. Âlemler arası geçişlerin olduğu bir varoluştaydık. Buna göre düşünmeyi ve yaşamayı öğrenmeliydik.

38. ayette; göklerin, yerin ve arasındakilerin altı günde -evrede- yaratılmış olduğuna dikkat çekilir iken yaratmanın bir yorgunluk nedeni olmadığına da dikkat çekilir. Yani, Cenabı Allah yaratmaktan yana aciz -yetersiz- olmadığı gibi aciz düşecek -yetersiz kalacak- da değildi. Bu ayet, 36. ayette işaret edilen, ölümden kaçış arayanların helak edilmesi, ölümden kaçışın olmadığı dolayımında okunduğunda Allah'a; helak etmenin, öldürmenin güç olmadığı anlamını taşır.

Surenin başında işaret edilen göğü, yeri ve arasındakileri altın günde yaratmak Allah'a zor gelmiş değildi ki insanı öldürmek ve yeni bir başlangıca kapı aralamak zor gelmiş olsun. Surenin 3. ayeti dolayımında, kafirlerin yeniden yaratıma gafil oldukları bağıntısında biçimlenen surede, "Biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı? Bu, akla uzak bir dönüşür" demelerinden de anlamaktayız ki 38. ayet ile beraber, 3 ayette işaret edilen yeniden yaratımı inkâr edenlere; dünyanın yaratımı zor gelmemiş, kaldı ki insanın yeniden yaratımı Allah'a zor gelecek değildi mesajı verilmiş olmaktadır.

38. ayet ile sona dair her düşüncenin neye göre biçimlenmesi gerektiğine de tanıklık. Sure bağlamında söz konusu olan, dünya ve ahiret bağıntısında âlem deneyimleri ve âlemler arası geçiş -ölüm- olduğunda, başka bir son arayışında bulunmak, zandan ibaret gerçekleşmekteydi. Ömrün uzun olması, sonsuza kadar yaşanacak anlamını da taşımakta değildi.

38. ayeti, surenin anlam bağıntısında başka bir açıdan değerlendirdiğimizde; Allah'a yaratmanın zor olmadığına ama insanın anlamasının zorluğuna dikkat çekilir. İnkâr, olumsuz önyargı, kıskançlık, hırs, ideolojik bakışım, zanna inanıyor olmak vb. ile anlamaya kendini peşinen kapatan insan, anlamamaktan yana ısrar -inat- etmekteydi. Anlamamakta ısrar eden insana; yaratım, var olmak ve ölüm bağıntısında, elinde gerçekleşmeyen varlık ve varoluş hatırlatılarak, Allah'ı -yaratıcıyı- anlamaya başlaması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Surenin 33. ayetinde, kendileri için gaybi -gizil- duran Rahman'a, görmeden kendisinden çekinmiş olarak gönülden yönelmiş olanlara dikkat çekilir. Bu ayet ile imanı gaybi düzeyinde Allah'a yönelenlere ve Allah'tan çekinerek varlık sınırlarında yaşayanlara dikkat çekilir. Sure bağlamında insana "Hiç yoksa, imanı gaybi düzeyinde yakınlık bulmuş olması, kelimetullahı iman ile kabul ederek yaşaması gerektiği, ifade edilmiş olur. İnkârda, anlamamakta ısrar edenlere karşı kararlı ve tutarlı olmak yani sabretmek gerektiği de surenin 39. ayetinde belirtilir.

Surenin 39 ve 40. ayetinde, Resullah emsalinde bütün ümmete; cahil inkârcıların dediklerine sabredilmesi gerektiği, günün belli vakitlerinde Allah'ın hamd ile tesbih edilmesi gerektiğine, kelimetullahın insandan dile geliyor olarak vücut bulması gerektiğine dikkat çekilir. İnsan, odağına neyi alır ise onun ile olmaya başlamaktaydı ki bu iki ayetle, Allah odaklı olarak Allah ile olmanın önceliğine dikkat çekilmiş olmaktadır.

Surenin 41 ve 42. ayeti de ölüm öncesi deneyimlenen ses olgusuna dikkat çeker. Ölüm ile beraber ruhsal görü ve duyum artışı kaçınılmazdı ki her canın çağrıldığı gün, ölümden kaçışın olmadığı gündü. 43. ayet ile diriltlen ve öldürenin biz olduğuna dikkat çekilir. Demek ki bütün varlık âleminde iş gören Allah, öznel yapısal belirlenimler olan nurlar ve melekut dolayımında tanrısal belirlenimlerini gerçekleştirmektedir.

Surenin 44. ayetinde “O gün yer yarılr, onların üzerinden çabukça açılır (veya topraktan çabukça ayrılırlar). İşte bu, Biz'im için kolay bir toplamadır” denilir. Bu ayet ile büyük kıyamette yaşanacaklar anlaşılrsa da her ölüm ile yaşananlar ifade edilmekteydi. Beden de yerdı ve topraktandı. Ölüm ile beraber ruh, ağızdan çıkarak asli âlemine yükselmekteydi. Bu durumun bütün insanlık için her an gerçekleştiği düşünöldüğünde her an, yüzbinler veya milyonlarca can ölürlen herkesin üzerinden örtüsünün alınmış olduğu yeni bir dünya yaşamına adım atılmış olmaktadır. Vakıa suresinde de bu durum, kabirlerden çıkıyor olmak ile betimlenmekteydi.

Surenin 45. ayeti ile de artık gerçeğin haberinden sonra her kişinin ne dediğı ve yaptığı/ yapacağı kendi tercihine kalmıştı. Resulün onlar üzerinde zorlayıcı olmadığı gibi onların dediklerine takılı kalmaması gerekendi. Allah onların ne dediğı ve ne yaptığını bilendi. Tehdidinden korkanlara öğüt verilmesi emredilmekteydi. Başka bir deyişle de iman eden canların muhatap alınması gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Surenin insanı; gerçeğı haber veren resuldü. Ölüm ve ahiret arasında, yeryüzü âlemi ile sınırlı olmayan gerçekliğe uyanmış ve uyandıran, gerçeğe göre yaşamak gerektiğinin idrakinde olan, ayrıca yaşamın yeryüzü ile sınırlı olmadığı gerçeğine göre yaşayan resul insandı. Eş deyişle pirdi, Mürşidi Kâmildi.

Sure, gerçeğe dair sınırlı bakamamak gerektiğini betimler. Gerçek; görünen dünya ile sınırlı değildi. Ölüm ile yeni bir gerçeklik alanına doğulmaktaydı. Yaşam dünya yaşamı ile sınırlı değildi. Bedensel ölüm, yaşamın beden ile sınırlı olmadığına gerçekliğine uyanmış olmanın olanağıydı. Yeryüzü ile sınırlı olmayan üst âlemlere için var olduğumuz bir varlık sahasındaydık. Cenabı Allah da yarattığı bütün âlemlere için ve bütün âlemlerde hazır olan Rabb-ül Âlemindi.

Hucurat suresinde; anlam-değer içeriğinde öznelliğin yaratımına ve bu bağlamda kelimetullah düzeyinde öznelliğin yaratılıyor olmasına, dikkat çekilir. Başka bir deyişle de kelimetullahın gerçekleştiği, gerçekleşmesine bağlı olarak Allah'ın bilfiil üzerinde görünüş bulacağı/ bulduğu hazreti insana dikkat çekilir. Kelimetullahı gerçekleştirilmeye bağlı öznellik yaratımının öncelenmesi gerektiğine dikkat çekilir. Kaf suresinde ise kelimetullahı gerçekleştirmekten uzaklaşan, dolayısıyla da hazreti insana dahil olmaktan uzaklaşan yani insanlığın üst ölküsünden uzaklaşan insana, uzaklaşması ve sonuçları hatırlatılmaktaydı. Anlam-değer yüklü öznellik yaratımında, ne için yaratılmış olduğundan yani kelimetullahın gerçekleşmesi için yaratılmış olmakta uzaklaşmamak gerektiği hatırlatılır. Ölümlü olunan dünyaya aldanmamak gerektiği belirtilir. Hucurat suresinde işaret edilen yaşama ve insan haysiyetini korumaya dair ifade edilen ahlaki kurallar, Kaf suresinde, ahiret bağıntısında gerçekleşmesi gerekenlerdir.

Kaf suresi içerik olarak zaman kuşakları ve âlem kuşakları bağıntısında var olduğuna ve her âlemin üstünde yaratıcının üst ve evrensel gerçeklik olarak hazır olduğuna dikkat çeken Yasin suresine çok benzer. Ancak, Yasin suresinde, daha dışa dönük olarak Allah bize gösterilir. Kaf suresinde ise dışsal belirlenime işaret ediliyor olsa da Allah bize daha içe dönük olarak gösterilmekteydi. Her iki surede de katmanlı yaratım bağıntısında birbirine içkin ve dışsal varoluşun kaçınılmazlığına dikkat çekiliyor olursa da Yasin suresinde Allah ve gerçeklik daha öncelikli konu kılınmaktaydı. Kaf suresinde ise Allah ve gerçeklik konu kılınıyor olursa da insanın yaratıma dair kendisini konu kılıyor olarak varlık gerçekliği üzerine ve varoluşu üzerine düşünmesi gerektiği konu kılınmaktaydı.

Başka bir deyişle de insan "Ey insan! Kendi gerçeğin, üzerine neden düşünmezsin" denilmekteydi. Yaşadıklarının sonuçları ile karşılaşmadan, yüzleşmeden, hesaplaşmadan önce insan; varoluşunu,

ilişkilerini, tercih ve eylemlerini kritik etmeliydi. Yani Allah, yaratım, gerçeklik ve yaşamın sonuçları bağıntısında üzerine düşünmeli, değerlendirmeliydi.

Kaf suresini hakkı gereği yaşayan bir insan, geçmişe dair kötü bağımlılıkları (madde, insan, kültür nesnelere, arzu nesnelere vb. gerçekleşen kötü bağımlılıkları) aşmış ve geride bırakmış olan insandı. Cenabı Allah'ın düşünce -kendilik- dünyasında, düşünüyor olarak O'na katılan, inkârdan uzak, kendi ile hesaplaşabilen insandı. Hesabı gelmeden önce kendi ile hesaplaşması gerektiğinin idrakinde olan insandı. Çünkü rabbi olan Allah ona ondan daha yakındı. Kullarının hak edişlerine göre kullarına geri döndü.

Surenin, tehdit içeriyor olarak bitiriliyor olmasının sebebi ise dünyevi bağımlılıklar içinde körlükten kurtulmak için celalin gerekli olması idi. İnsan, güzel ve letafet ile muamele edildiğinde, kendine haklılık payı çıkararak ve şımararak yerindeliğini korur. Haksızca yaşadıklarından uyanması için bazen gerekli olan, onun haksızca yaşadığını idrak etmesini sağlayacak sertlikle karşılaşmasıydı. Bazen sert bir bakış, bazen de sert bir ifade insanı, tercihlerine ve yaşadıklarına dair düşünmeye eyler.

İnsan; var olmaya, neleri yaşaması gerektiğine ve kimler ile yaşaması gerektiğine dair düşünmeye ihtiyaçlıydı. Bazen en yakın bildikleri, kendisine sonuçta ihanet edecek olanlardı. Sahiplendikleri elinden alındığında, zillet kaçınılmazdı. Aidiyet duydukları kendisini terk ettiğinde, bu dünyada yalnız ve yabancı biri olduğunu anlayacaktı. Sure bu bağlamda okunduğunda, insanın; varlığa, varoluşuna ve yaşadıklarına dair derinliğine düşünmesi gerektiğine dikkat çeker.

Sure, sadece üst âlemler ve zamanlar gerçeğine dikkat çekmez, yaşananların sonuçları olduğu ve ölüm dolayımında insanın; kendisi ve yaşadıkları üzerine düşünmesi gerektiğine dikkat çeker. Kendiliğine

yüklem aldığı anlam ve değerlere, yaşamına kattığı nesne ve kişilere dikkat etmesi gerektiğinin dersini içerir. Surede, üzerine düşünülmesi gerekenler üzerine düşünmekten kaçılmaması gerektiğine dikkat çekilir. Surenin son ayetinde "... Tehdidimden -uyarımdan- korkanlara öğüt ver" denilirken de bu derslerin, iman edip de Allah'tan sakınanların hayata geçirebileceği dersler olduğu net olarak anlamlı kılınır.

Her kişi; yönelimleri, anlam-değer yüklemeleri, tercihleri, eylemleri bağıntısında duyarlı ve algı öncelikli buldukları ile biçimlenen bir dünya oluşunda yaşamaktaydı. İnsan, yaşadıklarının sonuçlarına katlanmayı göze almakta ise dilediğini yaşamaktan yana özgürdü ama dilediği gibi yaşayamadığı bir yaşamın nesnesi ve gerçekleştirdiklerinin öznesi olduğunu da gözlemlmeli, idrak etmeli ve bu doğrultuda yaşamalıydı.

Bu dünyada iken varlığa ve gerçeğe dair söz hakkı verilmiş ayrıca kendi olmaya dair tercih ve gerçekleşme hakkı verilmiş insan; söz ve tercihe bağlı gerçekleşme hakkının elinden alınmış olduğu ahiret âlemine göre yaşamayı bilmeliydi. O âlemde, hak edişler tesis edilmekteydi. Hak ediş kadarı ile söz ve tercihe bağlı gerçekleşme hakkının verilmiş olduğu bir âleme gidilmekteydi. Bu bağlamda hak edişlerin; hak, adalet bağıntısında hesap, ceza veya fayda ve selamet -mükafat- karşılıklarına göre tesis edileceği ahiret yurdunu öngörerek yaşamak, insana farz yani olmazsa olmaz kılınmaktaydı.

Neden bağıntılarında bağıntısal gerçekleşen bir yaratımda ve varlık olmakta, var olmak yaratılmış olanın elinde gerçekleşmekte değildi. Böyle olsa da hakikatten, yani Allah'ın varlığından ve kendisine ait gerçekleşen tanrısallardan -kelimetullahtan- paye almanın olanağında pay sahibi olarak farklı başkası olmanın olanağında gerçekleştirdiklerinin öznesi olması dolayımında insan; varlık sahnesinde diğeri olmamanın özgünlüğünde, biricik olmanın belirleniminde yerini almaktaydı. Elinde gerçekleşmeyen varoluş

dolayımında hem Allah'ı bilmeli hem de ahlaki anlamda haddini bilmeliydi. Gerçekleştirdiklerinin öznesi olmakta ise hak edişlerin tesis edildiği bir evren oluşu içinde sadece kendinden değil, diğerinin varlığından da sorumlu kılınmış varlık olarak yaşadıklarına dikkat etmeliydi.

Bu durumda, varoluşunu belirli kılan anlam-değer yüklemelerine, bağımlısı olduğu alışkanlıklara, nesnelere, akrabası ve arkadaşı bildiği kişilere dikkat etmeliydi. Hayat; zanlar, aymazca ve haksızca yaşamaya sebep bağımlılıklar ve ilişkiler ile heder edilmeyecek kadar değerli ve kısa bir ömür ile sınırlıydı. Allah ve iman, anlamlı ve değerli bir hayat yaşamanın olanağıydı... ölüm ve ceza da doğru yaşamanın dersini vermekteydi. Sorumlu kılınmış olunan bir yaşamda, hak edişlerin tesis edildiği bir gerçeklik alanında her kişiye, gerçekleştirdikleri dolayımında dönülmekte ise yaşamı sadece eğlenceye indirgmeden, hakkını vererek yaşamak gerekmekteydi. Kur'an bu bağlamda, bizlere yaşam kılavuzu kılınmış rehberdi. Geleceğimizi kazanmanın, hak etmenin dersini içermekteydi.

İşte Kaf suresi; sorumlu kılınmış varlık olan insana, hak edilmesi gereken geleceği hatırlatır. Gerçek ile yüzleşirken, kendisini terk edecek veya zayi olup gidecek, her türlü bağımlılıktan kurtularak, kendisi ile var olunan gerçeği hatırlatır. Yarattıklarına içkin ayrı değil olmakta kullarına kendilerinden daha yakın olan gerçek O idi. Farklı başkası olmakta aynı değil ve dışsal kapsayıcı olarak da karşılıklı var olmanın olanağında hep huzurunda yaşanan da O idi. Katmanlı yaratım bağıntısında içkin ayrı değil olmakta ve dışsal aynı olmakta var olur iken sonuçta huzuruna varıldığında, birbirine dışsal karşılıklı var olmanın olanağında yüzleşmemiz gereken gerçek de O idi. Surede katmanlı varoluşun, içkin olup da yarattığına yarattığından daha çok yakın olan, dışsal olup da yarattığı ile karşılıklı var olmanın bütün olanakları gösterilmekteydi. Bu

anlamda sure, Hucurat suresinde konu kılınan teo-metafizik varlık ve varoluş görüşünü tamamlar nitelikte modellenmişti.

Sure; bilinmesi gereken gerçeği, bilinmesine bağlı olarak nasıl yaşamak gerektiğine dikkat çekmekteydi. Bilgiye haiz bir varoluşta, bilginin/ bilmenin öncelenerek insanın, gerçek bağıntısında yaşamasının elzem olduğu hatırlatılmaktaydı. Surede, gerçeği ve gerçeğin bilgisini inkâr etmek ile kalmayıp, kabulüne engel olmaya çalışan, şüphe oluşturanların sonunun da iyi olmadığına dikkat çekilir.

İnsan, varlık görüşü zemininde yükselen metafizik varoluşa haiz olarak varlıkta, tin sahibi olmakta yerini almaktaydı. Varlık görüşü; Allah'tan gafil, gerçekten habersiz içerikte zanna ve hadsizce ahlaksızlığı içerecek biçimde yaşamayı önelemekte ise sonucu hazin olan bir gelecek kendisini beklemekteydi. Varlığı, gerçekliği düşünmeye/ bilmeye eyleyen öncüllerimiz doğru ise bu izlekte bir yaşam olması gerekendi. Fevri olarak sorumluluklardan kaçtığımız bir yaşamda, sorumluluklarımız, hazin son bağıntısında gerçekleşen olay dolayımında bize hatırlatılacaktı. İnsan; varlık olmanın anlamından yani kendinden, ne için olduğundan ve diğeri ile var olur iken diğerlerinin varlığından sorumlu olarak hak-had belirlenimlerinde yaşamına dikkat etmesi gereken varlıktı.

*

Kur'an'da İnsan 6

Zariyat suresi...

İnsan, bilmeye açık varlık olanağında ve bilmeye açık gerçekleşen varlık alanında bilmek için, anlamak için çaba gösteren, göstermesi gereken varlıktı. Bilmeyi de zanna veya yalan olana göre değil, gerçek olana göre gerçekleştirmesi gerekendi. Zaten zanna veya yalana dair bildiğimiz, kullanım değeri olsa da bilgi değeri olmayandı. Bilgi; gerçeklik ve sonuç belirlenimli olarak fayda -rahmet- bağıntısında bilgi değeri olup da ussal olmanın gereği olarak değerlendirilmesi gerekendi.

Zariyat suresi; hakkı gereği yaşaması gereken, düşünen ve düşündüğüne göre yaşayan insanı konu kılar. Hak edişlerin tesis edilmesine bağlı olarak adalete dair ahlak biçimsel gerçekleşen bir varoluş vardı. Hak edişlerin tesis edildiği varoluşta insan, gerçekliği; anlama için bilgi bağıntısında açık olması belirleniminde gözleme, talime dair olarak deneyime ve bilmeye açık bulmaktaydı. Sonuç belirlenimli olarak kendi faydasına ve zararına olanları, tarihsel bilgi ve geçmişe dair tecrübeyle ilişkili bilgi bağıntısında pragmatik olarak değerlendirdiğinde, gerçek-bilgi-us bağıntısında yaşamına yön vermesi gerekendi. Sığ bir varlık -dünya- görüşünden, için üst evrensel gerçeğe yani Allah'a dair teo-ontolojik, dolayısıyla teo-metafizik gerçeğe göre varlık görüşü ve yaşam biçimi -dünya- edinmesi gerekendi. Sıradanlaşan yaşamda Allah ve iman ile sıradanlaşmanın perdesini yırtarak yolculuğuna devam etmeliydi.

Bu bağlamlarda sure; gerçeğe, bilgiye, usa çağrılan insanın; varlık âleminde adalete -ilkeye- haiz gerçekleşen hak edişlerin tesis edildiği ahlak biçimsel gerçekleşmeye binaen, ahlak biçimsel yaşaması gerektiğini de konu kılmaktaydı. Her olgunun ve olayın hakkı gereği veya olması gerektiği gibi gerçekleştiği varlık alanının Allah'ın tinsel alanı yani anlam-değer yüklü dünya oluşu içinde gerçekleştiğinin ve bu bağlamda ne için yaratılmış isek hakkını vererek yaşamak

gerektiğinin dersine göre modellenmişti. Bu bağlamda, insanın Allah'a göre meşruiyet alanının olması gerektiğinin dersi surede verilir.

Tinde meşruiyet alanı oluşturmak, hukuki ve ahlaki sınırlar edinmek ile gerçekleşmekteydi. Yasak ve ceza, tinde meşruiyet alanını belirli kılmış olmaktadır. Tinde meşruiyet alanı; insanın öznelliğe dair mutlak sınırlanması değil, öznel anlamda özerk varoluşun, sınırlar çerçevesinde gerçekleştiğinin belirlenimiydi. Söz konusu olan insanın kötücül, çıkarıcı, bencil ve güvenilmez yönü ise yasa ve yasakların yeterli olmadığı düşünülüğünde ceza; caydırıcı olduğu yönde insanın insandan ve insanın kendisinden veya nefsi emmareden korunmasının olmazsa olmazıydı. Yasa, yasak ve ceza bağıntısında insan; hak edişe bağlı gerçekleşen oluş içinde özerkliğini kaybetmemenin yolunu da öğrenmiş olmaktadır. Yasak ve ceza; Allah'a, diğerlerine ve insanın kendisine, sonuçlar bağıntısında duyarlı olması gerektiğine de yoldu.

Yasa, yasak ve ceza; meşruiyet alanını belirli kılar iken meşruiyet alanı içinde özerkliğini koruması gerektiğinin idraki ile düzen ve dengeye dair bütünlüğünü yitirmeden yaşamasının olanağı idi. Nefsi emmarenin haz ve arzu nesnelere kendini dışarda arayışının, gerçekleştirmesinin sınırlanması gerektiğine bağlı olarak da ahlaki ilkeler edinmenin sınırları olarak da nesnelere kaybolmadan, insan olmaya dair derinlik kazanmasının gerekenleriydi.

Mevcut kılınmış varlıkta özerklik; Allah ile neden-erek bağıntısında paye almış olmanın dolayımında pay sahibi olmanın olanaklarında var olmakta iken farklı başkası ve fazladan belirmiş -metafizik- bir olgu olarak kendi olmaya dair var olabilme olanağı idi. Başka bir deyişle de Allah ile ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında var olmanın olanağında, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşen paye sahibi olmakta, tanrısalları kendi olmanın olanağı olmaları dolayımında kullanıma açık buluyor olarak var olmaktadır. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen tanrısallar hem varlık

olmanın olanağı olarak kayıtlanmış yüklemledi hem de kullanıma açık kendi olmanın olanağı olarak kullanılabilir olan yaratım olanaklarıydı. Hem neden olan nesnelige haiz hem de erek belirlenimli gerçekleşen yüklemledi... ki bu bağlamda, varlık olmanın özerkliğini sağlayan kayıtlanmış olanaklar olsalar da yüklem alan öznenin yüklemle içkin aşkınsal olması ve kullanım nesnesi olmaları sebebi ile kayıtlanmış olma dolayımında kayıtlanmış olmaya aşkınsal, kendinden fazlası olarak metafizik var olmanın metafizik nesneleri idi.

Özerlik; kayıtlanmış olma dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal var olabilme olanağıydı... ki bu bağlamda, öznesi ve nesnesi olduklarını, yüklem belirlenimli kayıtlar alıyor olmakta gerçekleştiren Cenabı Allah da tanrısal sıfat, duygu, karakter, kimlik vb. mümkün kılınmış kayıtlar alırken veya yarattıkları ile ilkeye dair varoluş biçimleri gösterir iken kayıtlanmış olma dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal, başka biri tarafından kayıtlanmış olmakta özerk olan değilse de tanrısal -ilkeler-gereği özerk hareket edendi. Bu bağlamda, kendi olmanın korunumu ve varlık alanı sahibi olarak meşru alan sahibi, mesuliyet ve özdenetim sahibi olarak varoluş biçimlerinde ilke gereği ahlak biçimsel gerçekleşmeyi öncelendi. Var olan insanın da bu öncelik bağintısında var olmasını teklif edendi.

Cenabı Allah, varoluşu gereği başka biri ile sınırlanmış özerklik değil, nedeni ve öznesi kendi olduğu ilke belirlenimli özerk varoluşunda, kendine yeten mükemmel varlıktı. İnsan ise Allah ile var olmanın ve diğerleri ile var kılınmış olmanın olanağında özerkliği başka biri ile sınırlanmış olmakta bulan varlıktı. Tanrısal zemininde kendi olmanın olanağında özerkti ama kendi olmanın nedeni olamadığı, Allah ve diğerleri var olmanın doğası gereği, özerkliğinde yetersizlikleri barındırdı... ki yetersizlik belirlenimleri dolayımında yetersizlik, Allah'ın varlığına dair ayetti. Çünkü, nedeni kendi olmadığının anlayışı, nedeni kendi olan ile var olduğunun anlayışına yükseldiğinde, kişinin

kendisi, varoluşsal anlamda Allah'ın varlığına dair ayet olarak görülebilmekteydi.

Yetersizlikler ise tanrısallar ve doğa alanında gerçekleşenlerin gelişim nesnesi kılınması dolayımında gelişime açık mümkün varlık olmakta, var olmanın sınırları dahilinde aşılabilir olandı. En temelde Allah ile var olduğu içindi ki surede de belirtildiği üzere teklif edilen Allah'a koşmak/dönmek iken Allah ile yetersizliklerini aşarak mükemmel varlık olma yolunda ilerleyebilirdi. Zaten doğa alanındaki gelişimini dahi tanrısallar zemininde bulur iken Allah ile yetersizliklerini nimet oluşu içinde aşabilendi.

Varlık alanında insan için özerklik; kendi olmaya dair var olabilme olanakları dahilinde varlığa dair söz sahibi, gerçeğe dair söz sahibi, tercih ve eylemleri ile kendi olmaya dair söz sahibi, kendine dair ve varlık alanına dair olanakları kullanmaya dair söz sahibi olarak tarih - miras- varlığı olmakta gerçekleşmekteydi... ki özerk insan, özerk olduğu için doğaya dair alanı anlam-değer yüklemelerinde kendi tinsel alanı gibi görmek ile kalmayıp kendi tin alanına katmaktaydı. Özerk olduğu için mesul kılınmış varlık olarak hesabı sorulması gereken/ hesabı sorulacak olan bir yaşamı deneyimlemekteydi.

İnsan; varlığa dair söz hakkını, zanna ve saçmalamaya kullanmaktan yana mesuldü. Gerçeğe dair söz hakkını, gerçeği çarpıtmaya dair kullanmaktan yana mesuldü. Varlık olmaya dair kendi olmaktan yana var olma hakkını, kötüye kullanmaktan dolayı mesuldü. Mülkiyet edinme ve kullanma hakkını, hangi niyete bağlı olarak gerçekleştirdiğinden yana mesuldü. Kendi olma olanağını özerk kılınmış olmakta bulur iken mesuliyet, özne veya kişi olmanın kaçınılmazıydı.

Özerklik; insanın doğaya dair yönelimsel ve nesnelere dolayımında gerçekleşiyor olmasının ucu açık oluşuna, meşruiyet alanı içinde sınırlar getirir iken insanlığın, anlam-değer yüklemelerinde kendinden fazla

verdikleri ile kendinden fazlası ve tinde derinleşiyor olması belirleniminde metafizik varlık olarak kendi olmaktan yana nefes alıyor olmasının gereği idi. Tinde özerklik; kendiliğe dair ve diğeri ile olan ilişkilerde tercih ve gerçekleşmekten yana irade ve seçim sahibi olma ayrıcalığına sahip olmaktı... ki meşru alan; emir ve yasaklar ile çizgileri olan yaşamda, Allah ve diğeri ile var olmanın olanağında, sınırsızca bir özerklik değil, sorumluluk sahibi olarak var olunan alandı.

Özerkler arası ilke gereği sınırlanıp da meşru alan edinmek elzemdi. Meşruiyet alanı; özerk anlamda varoluşun sınırlarını ve haklarını görünür kılar iken sorumlu kılınmış olmanın da alanı olarak gerçekleşendi/ gerçekleşmesi gerekendi... ki dinde meşruiyet alanı; mesul kılınmış olunan özerklik alanıydı. Başka bir deyişle de kendi olmanın, hangi çizgilerde gerçekleşmesi gerektiğine dair makul olarak kabul edilen sınırlar ve haklar alanı meşru alandı. Bu bağlamda da tesis edilmesi gerekendi. Söz konusu adalet bağintısında hak edişlerin tesis edildiği bir evren oluşu içinde var olmak ise meşruiyet alanının, sonuç bağintısında hayati olarak gerçekleşmesi elzemdi.

Düşüncenin öncül resullerinden olan İbrahim nebi ve melekler anlatisında, kocamış kadın ve erkek bağintısında sıradanlaşmaya bağlı anlam yitimine uğranmış olunsa dahi ussal olmayı, Allah ve vahiy bilgisine göre korumak gerektiğinin dersi verilmekteydi. Bir ömür boyu Allah için olup da meşruiyet çizgisini koruyanlar, yani bir ömür boyu iman ve takvayı, aidiyet ve sorumluluğu, özerk olmanın gereği olarak yaşayanlara korku değil, selamet vardı. Anlamsızlık değil, yeni bir müjde -anlam- ile hayata, varlığa yeniden tutunmak vardı. İbrahim nebi ve melekler anlatisının bu surede de konu kılınmasının en temel sebebi; surede hesap, ceza, ahlak, meşruiyet alanı vb. konu kılınır iken İbrahim nebi emsalinde müminlere, Allah'ın iradesi ile uyumlu olup da O'nun varlığında ahlak ve meşruiyet alanına dikkat ederek yaşayanların, hesap ve cezadan muaf olmaları idi.

Bu anlatı ile verilen bir diğer ders de iman ile Allah tutunulmuş ve Allah'ın kendilik dünyasına taşınılmış bir yaşamın sahibi olursa da tekrara dair yaşamda sıradanlaşmanın kaçınılmazlığına dikkat çekilmiş olunmaktaydı. Bu durumda, sıradanlaşan yaşamı bozan misafir resul melekler, aidiyet duygusu ile misafirperver olarak hizmet, korku, müjde, bir kavmin helak olacağı haberi, yani yeni anlamlar ile yeniden yaşama tutunmanın gerçekleştiği de anlamlı kılınmış olmaktadır.

İbrahim nebi, karısı ve melekler anlatısında verilen başka bir ders de ilerleyen yaşlarında yalnızlaşan ve bakıma muhtaç olan kullarını, Allah'ın yalnız bırakmadığı idi. Cenabı Allah, bir ömür boyu kendisi için olmuş kullarını yalnız bırakacak değildi. Onlara verdiği evlat müjdesi dolayımında, onları yalnız bırakmadığını belirtmiş olmak ile beraber, yanlarında olduğunu da göstermiş ve müjdelemiş olmaktadır. Müminlerin yâr ve yardımcısı Allah'tı. O, sevdiklerine pek rahim ve raufu.

Hazcılığa batmış Lut nebinin kavmi dolayımında, onlar gibi olmaması gereken insanın, hakkı gereği yaşaması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Allah ile var olan, yani gerçekliğini bir üst gerçeğe göre anlamlı kılınmış olmakta bulan insanın, insan haysiyetini yani anlam ve değerini koruyacağı, kendi olmaya dair değerleri olmalıydı. Hazcılığa ve mal seviciliğe batmış insanın, asli değerinden uzak olarak kendi olmanın anlamını nasıl yaşaması gerektiğinden gafil olduğu görülmekteydi... ki sure ile insan olmaya dair asli anlamın korunması gerektiğini anlamaktaydık. Asli anlamından kopuk her yaşam biçimi, meşruiyet alanından çıkmış olarak, hesap ve cezayı hak etmiş olduğu bir yaşamı deneyimlemekteydi.

Surede adı geçen diğer kavimler dolayımında da varlık alanında var olmanın hakkı gereği gerçekleşmediğinde, hazin sonuçları hatırlatılmaktaydı. Hesap ve ceza veya hak ediş ve sonuçları hem akıbet hem de ahiret bağıntılı olarak surede konu kılınmaktaydı. Elbette

ahiret; batlı, kötülüğü -zulmü- tercih etmişlerin nihai hazin sonlarını bulacakları hesapların kapatıldığı yurttu.

Sure varlık alanında hakkı gereği gerçekleşenler üzerine yemin etmek ile başlar. “Esip savuranlara, yükü yüklenenlere, kolayca akıp gidenlere, taksim edenlere andolsun ki -uyarıldığınız- vadedilen şey kesinlikle gerçektir/ doğrudur ve muhakkak ki din -yargı/ ceza- gerçekleşecektir. Surenin bu 1-6. ayetlerine dikkat edildiğinde varlık âleminde hakkı gereği vazifesine binaen gerçekleşenler üzerine yemin edilir. Gerçekleşenler ne için ise varlık âleminde ona binaen gerçekleşmekteydi.

Surenin 7-9. ayetlerinde; yükselmeye dair yollara haiz olan göğün üzerine yemin ediliyor olması dolayımında, ilahi söze dair çelişkili ifadeler belirtenlerin, niyetlerinde dönmek olduğuna dikkat çekilerek, buna binaen döndürülecekleri ifade edilir. Yani, gerçeğe yükselmenin öncelenmesi gerektiği bir yaşamda, inkâra gerekçe uyduranların veya çelişkiye dair şüphe ve gelgitler içinde bulunanların, kabul edilmediği net olarak ifade edilmiş olur.

7-9. ayetlerde; “Yolara haiz göğe andolsun ki kuşkusuz siz, söylediklerinizde çelişki içindesiniz. Ondan dönen, döndürülür” denilir iken göğe dair yollar; ses ile iletişime, nefes almak ile canlılığın sürekliliğine, iç gökler bağıntısında yükselmek ile asıllar olan melekuta, melekut ile Allah’a ulaşan yollardı. Böyle olmak kaydı ile bu ayetle; dinde ve imanda gönüllüğün esas olduğunu da net olarak anlamak gerekirdi. İnsan, tercih ve eylem varlığı iken bu dünyada tercih ve eylemleri doğrultusunda kendi olmaya dair yolu kendisi yürümekteydi. Teklif edilen ile insan tarafından ifade edilen ve tercih edilen arasında çelişki var ise çelişkinin çeşitliliği, niyeti ve inkâra dair yalan ve yanlış içerikli niteliği bağıntısında, teklif edilenden uzaklaşıldığı görülmekteydi. Teklif ile tercih ve eylemlerin bağıntısal olarak örtüşmesi gerekir ki bizden istenen kelimetullahın gerçekleştirilmesi ve

kelimetullahın gerçekleşmesi dolayımında Allah'ın bizden -kulundan-bilfiil olarak görünüş bulması iken bundan uzaklaşmak, tekliften uzaklaşmak idi.

Teklif ile talepler ve tercihlerimizin arasında, talep ve tercihlerimizin örtüşmesi gerekir veya -makul- düzeyde kabul edilebilir olması gerekir. Teklif edilen ile tercih edilen varlık görüşü arasında ölçüt; hak yani gerçeklik olmalıydı. Teklif edilen ile talep edilenler arasında ölçüt; hak, rahmet, adalet ve hikmet (ne için olduğuna, ne ve nasıl olduğuna bağlı olarak gerçekleşenler ve kendi olmanın gerçekliği) ilkelerine bağlı olarak gerçekleşmesi gereken vicdan ve vicdana bağlı olarak da meşru kabul edilenler olmalıydı. Teklife yönelik tercih ve talep edilenlerin ilke gereği uygunluğu ve uyumluluğunu dikkate almak, us ve vicdan sahibi insanın olması gerekiyordu.

10. ayette de çelişkili sözler söyleyip de inkâra gerekçe uyduranların, kahrolası yalancılar olduğu ifade edilir. 11. ayette de onların cahiller olduğu belirtilir. Yalana dair çelişkili gerekçeleri veya ifade ettikleri, cahil olduklarının kanıtıydı. İnsan, bilmedikleri üzerine yanlış veya yalan ifadelerde bulunmakta ise, bilen karşısında cahil olduğunu ifade etmiş olmaktadır. Cehalete dair yürünen, yanlış ve yalanlar içerir iken çelişkilere sebep veren yolun sonucu ise 13 ve 14. ayetlerde, ateş ve acı azap olarak belirtilmekteydi. Acı azap veya ceza; cehaletin sonucu olarak inkâr ve zulme dair gerçekleştirilenler dolayımında hak edilmiş olandı. İnkârın, zulmün veya günahın, Allah nezdinde meşru olmadığını yargı belirlenimiydi. İnsanın, sonuçlarını öngörmediği bir yolculuğu vardı ve bu ayetler ile sonuçlar ifade edilir iken sonuçlara göre yaşaması gerektiği de telkin edilmiş olmaktadır. Yaşananların sonuçları; hayatı hak, rahmet, adalet ve hikmet çizgisinde, hakkını vermiş olarak yaşamamız gerektiğinin deneyimine haiz gerçekleşmekteydi.

15-19. ayetlere kadar bir müminin hakkı gereği olması gerektiği gibi nasıl yaşaması gerektiğine emsal verilir. Ubudiyetin, başka bir deyişle de kelimetullahın nasıl bir özveri ile gerçekleşmesi gerektiğine örnek verilir. Çelişkili gerekçelere mahkûm olup da kendisini, hakikati hakkı gereği deneyimlemekten mahrum edenlerden sonra; müminlerin vasıflarının ifade edilmesi, diyalektik görüş sahibi olmamız için önemliydi. Allah'ın gerçekliğine iman edenler; yaşananlara bağlı gerçekleşecek akıbeta ve ahirete göre yaşayanlardı. Allah'a yönelmiş, ibadeti ahlak edinmiş, bağışlanmayı umut etmiş ve kendi için iken diğeri için de olabilmeyi ahlak edinmiş olup da hak, rahmet, adalet üzeri yaşayan insanlardı. İnkâra dair inat edenler vardı ama imanı ahlak edinmiş olup da Allah'a göre yaşayan insanlık da vardı.

20-23. ayetler arasında, varlık âleminde ve insanın kendisine dair gerçekleşen ayet oluşu içinde varlık nedeninin hakkını us ve idrak ile vermesi gereken insana dikkat çekilir. Ayrıca Kur'an'ın gerçekliğine vurgu yapılır. Yani, Allah için yaratılmış -oldu kılınmış- olan insanın Allah'ın gerçekliğine uyanması gerektiği hatırlatılır. Çünkü, hakkı verilerek yaşanması gereken hayat, ne için olduğuna binaen ne için olduğunun hakkını vererek yaşamak ile olanaklıydı. Varlığa, ne için olduğuna dair düşünmesi gereken insana dikkat çekildikten sonra düşünen insan modeli olarak Kur'an'da işaret edilen İbrahim nebi sureye konu kılınır. 24-30. ayetler arasında ne için olduğuna bağlı olarak yaşamın -varoluşun- hakkını bir ömür boyu vererek yaşayan İbrahim nebi insanlığa emsal gösterilir.

31-46. ayetlerde de kendilerine verilmiş olan olanakları; hazcılıkta, iktidar veya güç sarhoşluğunda, mal sevicilikte, zorbalıkta ve kabalıkta heder edip de varoluşun hakkını vermeden yaşamış olup da sonunda cezayı akıbet olarak deneyimlemiş olanlara dikkat çekilir. 47-49. ayetlerde göğe, yere ve yerde gerçekleşenlere dair yaratımın hakkı gereği olması gerektiği gibi gerçekleştiğine dikkat çekilir. Yeri göğü hakkı

gereği döşeyen ve en ince ayrıntısına kadar çift oluş belirlenimli yaratan Allah, bu ayet ile işlerinde mükemmeliyetçi olduğunu, noksansız iş gördüğünü de ifade etmekteydi.

Surenin üst başlıklarından birisi de yapılan işlerin hakkı gereği ile gerçekleştirilmesine bağlı olarak mükemmel yapılmasıydı... ki yaratımda sadece ölçü, donanım, uyum, denge veya ayrıntılarda mükemmel yaratıma dikkat edilmekte değil, ihtiyaç, sanatsal, amaçsal ve ilkeye dair gerçekleştirme belirlenimli olarak da mükemmeliyetçiliğin korunduğuna dikkat etmek gerekirdi. Mükemmel olan, kendinde tam olmakla beraber, tam olmaktan fazlası olandı... ki mükemmel veya Subhan Allah diyebilmekteydik.

Varlık olma niteliğinde yarattıklarına ihtiyaç duymadan var olan Allah, zatında zaten mükemmel yani subhandı. Tanrısal belirlenimlerinin de nedeni ve öznesi kendi ve ereğinde gerçekleştiriyor iken her bir tanrısal biricik gerçekleşir iken mükemmeliyetin korunmasına bağlı gerçekleşmekteydi. Yaratıma dair bütün işlerde; hikmet (nedensellik), sanat (estetik yargı ve gerçeklik yargısı), amaçsallık (gerekçeye bağlı iş görme) ilkesellik (amaçsallığa içkin gerçekleşen ahlaki tutarlılık), anlam-değer bağıntısında ilkeselliğin korunuyor olması ile beraber gerçekleşen ahlak biçimsel varoluş ve varoluş biçimleri olan sıfat, karakter ve kimlik belirlenimleri, ereğine bağlı mükemmel gerçekleşmekteydi.

Cenabı Allah; zatında, yaratıma dair erek biçimsel gerçekleşen tanrısal belirlenimlerinde, yaratıma dair anlam-değer yüklü gerçekleşen mevcudatın yaratımında ayrıca hak, rahmet, adalet ve hikmet belirleniminde gerçekleşen ilkesel varoluşunda, kullarına hakları tesis ediyor olarak adalet tavrında her dönüşünde, genel anlamı ile de yaratıma dair gerçekleşen bütün işlerinde, mükemmelliği gözetmekteydi. Mükemmeliyetçiliğin en önemli özelliklerinde biri de ayrıntılara dikkat ediyor olarak her işi yerli yerince gerekli olan

belirlenimlerine göre zamansal anlamda da vaktini kaçırmadan yapıyor olmak. Düzen ve bütünlük, mükemmeliyetçi olmanın belirlenimlerindendi.

İnsanda mükemmeliyetçilik, can sıkıcılığı veya ilişki kurma zorluğuna sebep verebilir. Cenabı Mevla ise mükemmeliyetçilikte; kulları için can sıkıcılığı veya ilişki kurma zorluğunu önelemekte değil, surede görüleceği üzere hayreti ve hayranlığı önelemekteydi. Bunun insanlık tinindeki en güzel yansıması, mühendislikte ayrıntılara dikkat ederek hayret uyandıracak harika işler çıkarmaktı. Sanatta, hayran bırakacak eserler verilmesiydi. Sporda, disiplinli ve zorlu mücadelenin sonunda, başaramayacak olan gerçekleştirildiğinde, hayret ve hayranlığın uyanmasıydı. Hayret ve hayranlık, mükemmeliyetçilikteki sıkıcılığı aşmanın olanağı idi. Mükemmel eser veren veya başarı gösteren dahi mükemmelliğe ulaştığında, hayret ve hayranlığın uyanması ile öncesinde deneyimlenen sıkıcılığı aşmış olmaktadır.

Mükemmel olan Allah'tı ve Cenabı Allah insanı anlam arayışı derdine, varlıkta gerçekleşenler dolayımında hayret ve hayranlığa çağırırmaktaydı... ki rutine ve duyarsızlığa dair gerçekleşen sıradanlığın bakışını aşabilelim. Mükemmel olan Allah'tı ki insan için, rızkıdan daha çok rağbet edilmesi gereken O idi. O'ndan kazanacağı mükemmelliğine dair her gerçekleşen, dünyevi rızktan daha önemli olarak varlığına katkıda bulunacaktı.

Elbette insanın temel ihtiyaçları (beslenme, sosyal yaşam, cinsellik, giyinme, dinlenme, mal ve mülkiyet edinme, güzellik idealine bağlı olarak hazların karşılanması vb.) vardı ama temel ihtiyaçlardan daha önemli -öncelikli- olan, gerçeklik ve anlam bağıntısında var olma. Temel ihtiyaçlarını ihmal etmeden insanın; varlığa, var olmaya dair sorularının da olması gerekirdi. İnsan ne idi, nasıl ve ne için var olmaktadır? Ne olacaktı?

Bu gibi varoluşsal soruların cevaplanması, temel ihtiyaçlardan daha hayatiydi. Çünkü, varlık korunumunu değer olmakta deneyimler iken değer olmayı da kendinden mesul olmak anlamında deneyimleyen insan, söz konusu olan diğeri ile var olmak olduğunda gerçekleştirdiklerinden de mesul kılınan varlıktı. Mesuliyete bağlı olarak varlıkta kendisini, kendi için ve diğeri için olmakta belirli kılması gerekmektedir. Mesuliyet referansı, Allah ve gerçekleştirdiklerinden yana hak edişeye dair geri dönüşler bulunması söz konusu olduğunda ise insan için, varlığa ve var olmaya dair anlam arayışı, daha çok önem kazanmış olmaktadır.

Temel ihtiyaçlar; varlığa tutunmanın, varlığı ve var olmayı farklı biçimlerde deneyimlemenin belirlenimi olarak önemsenmeliydi ama anlam arayışının ve anlamlı kılmanın önüne geçmeli değildi. İnsanın ihtiyaçlarından fazlası olarak kendini gerçekleştirmeye ihtiyacı vardı. İhtiyaçların karşılanması dahi sıradanlaştığı veya tüketildiği sığ içerikli bir yaşamda, tüketilmeyen ve her daim farklı biçimlerde deneyimlenir iken canlılığını yitirmeyen anlamlara ihtiyaç duymaktaydı. Allah'a muhabbet, işlerinde hayret ve kendisine hayranlık; tüketilemeyecek ve sıradanlaşmayacak yaşamın, anlama için gerçekleşen belirlenimleriydi.

İnsan; tek başına var olmaya dair yetersizdi, temel ihtiyaçlar içinde varlık anlamına yitmişti. Sığlaşan ve tüketilen yaşamda kayıptı. Sıradanlığın içinde değersizleşmeye yüz tutmaktaydı. Bundan dolayıydı ki Cenabı Allah, "La ilahe illallah" olarak surede işaret edilir iken erek olması bağıntısında, kendisine kaçılması/ koşulması -dönülmesi gereken varlık olarak surede konu kılınmaktaydı.

İnsanın anlam arayışı derdinin yegâne çaresi Allah'tı. Üst gerçeklik - anlam- olmasına binaen, sığca yaşamaktan kurtulmanın dermanı O idi. Tüketilemez olmasına binaen, tükeniyor olmaktan kurtulmanın ve tüketen anlamsızlıktan da kendisi gibi yaşarken kurtulmanın dermanı O

idi. Kendisi ile ilişkinin öncülleri iman, muhabbet, takva, aidiyet, hayret, hayranlık, samimiyet -hakiki olmak- vb. iken, kendi olmaktan mutmain olmak O'na ait tanrısalları gerçekleştirmek ile olanaklıyken, yani mükemmelliği tatmak, mükemmelliği ilkenin -kelimetullahın- gerçekleşmesinde bulmak O'nun ile olanaklı iken değersizleşmeye ve sonucunda anlamsızlaşmaya dair gerçekleşen sıradanlaşmaktan kurtulmanın dermanı da O idi. Cenabı Allah ile ilkenin gerçekleşmesine dair mükemmelliği tatmak da haz belirlenimli gerçekleşmekteydi.

Haz; varlık nesnesi ne ise sadece onu tatmış olmak değil, kendi olmanın deneyime açık olduğunun gerçeğine bağlı olarak, kendiliği anlama için nelerde gerçekleştirebileceğinin deneyimi idi. Var olmaya tutunma biçimi olarak gerçekleşir iken deneyime dair her gerçekleşen hazzın nesnesi kılınabilmekteydi. Söz konusu olan, kendiliğe dışsal varoluş nesnelerini duyuşal öncelikli olarak deneyimlemek ise varoluş nesneleri hazzın nesnesi olarak deneyimin konusu kılınabilmekteydi. Söz konusu olan, ilkeye -anlama- dair mükemmelliği tatmak ise kendiliğe dışsal kalmadan, kendi olmaktan yana mutmain olmakta iken kendilik de hazzın nesnesi olarak deneyimin konusu kılınabilmekteydi. Kendilik, deneyime dair hazzın nesnesi olsa da hazzın öznesi olarak haz ile kayıtlanmışlığa aşkınsal var olmakta hazzın esiri değil, öznesi olduğunun idrakini yitirmemeliydi. Genelde, kendiliğe dışsal varoluş ve arzu nesnelerinde, hazzın esaretinde kendiliğe yitik kalınır. İlkeyi deneyimlemekte ise hem ilkeyi tatmanın yaşam sevinci -anlamı- uyandıran hazzı vardı hem de kendi olmaktan yana mutmain olmanın -anlam- hazzı gerçekleşmekteydi.

Hazza dair gerçekleşen, güzellik ile ölçülendirilmekteydi. Söz konusu haz ise güzellik birçok biçimde deneyimlemekteydi. Görsel, işitsel, yemeğe dair tat, dokunmak ve hissetmek, koklamak, duyguya dair deneyimlenenler, anlamaya dair sevinç, ilkeyi deneyimlemeye dair

yaşam sevinci ve güzel ahlak vb. ile güzellik ölçütüne göre deneyimlediklerimizi tanımlar iken tanımaya çalışmaktaydık.

Haz; bir tanıma biçimi olarak gerçekleşir iken kendiliğe dışsal nesnesini tanımanın gerçekleşme biçimlerinde gerçekleştiği gibi, ilke dolayımında kendi olmayı -kendiliği- tadarken kendiliği tanımanın da gerçekleşme biçimlerinde gerçekleşebilmekteydi. İşte Kur'an ile bizlere; varoluş ve arzu nesnelere dolayımında gerçekleşen hazza dair tüketen doyumsuzluktan, ilkeye dair tüketilemeyen kendi olmaktan yana mutmain olmanın doyumluluğuna çağrılmaktaydık. Varoluş ve arzu nesnelere dair elbette hazzı deneyecektik ama öznesi ve nesnesi olduklarımızın sadece nesnesi olup da esareti altında kalmamalıydık. Öznesi ve nesnesi olduklarımızı, hakkı dışında değil, meşru oldukları yönde hakkı gereği yaşamalıydık ki Allah'ın varlık anlamına ve kendi olmanın varlık anlamına yitik kalmayalım.

Eskiler, ilkeye dair olarak anlamdan, kendi olmaya dair anlamdan haz almaya zevk demekteydi. İnsan; gerçeklik-anlam bağıntısında gerçekleşenleri, duyuşsal algıda deneyimler iken güzellik idealine bağlı olarak haz belirlenimli deneyimlemekte, ayırtırmakta ve bilmek ile yaşamının konusu kılmaktaydı. Söz konusu kelimetullahı deneyimlemek ise arzu nesnelere tatmanın mutluluğu değil, kendi olmaktan yana mutmain olmanın huzuru deneyimlenmekteydi. Duyuma dair olarak nesnelere tatmanın anlam içerikli hazzı mutluluk ise, ilkenin anlamını yüklem alırken kendi olmayı tatmanın hazzı huzur ve sükûnet idi.

İşte, Cenabı Allah bizi; ilkeyi tatmanın, ilkeyi tadar iken kendisine ait gerçekleşeni, dolayısıyla da kendisine ait varoluş biçimini tatmanın ve kendisine ait gerçekleşen dolayımında insanın kendisini de tatmasının olanağına çağırır. İlkede ve kendi olabilmekte, gerçek mükemmelliğin yakalanabileceğinin mesajını vermekteydi. Başka bir deyişle de varoluş ve arzu nesnelere kendine ve asli varlığına yitik kalan, yabancılaşan

bizi, tevhidi deneyimlemeye çağırıyordu. Gerçek başarı, tevhidi yani kelimetullahı deneyimlemektir. Neden varlık olmaktan ileri, erek varlık olarak, değer ve anlam yitimine uğramadan, insan tininde tanrısalların talim edilmesi dolayımında Allah'ın görünür olması, insanın ne için olduğuna uygun yaşıyor olması adına önemlidir.

Cenabı Allah; işlerinde mükemmeliyetçiliği gözetken, mükemmel varlık olduğu içindi ki surede sadece yaratıma dair neden varlık değil, kendisine dönülmesi gereken erek varlık olarak ifade edilmekteydi. 47-51. ayetlerde işlerinde ve zatında subhan olan Allah'ın hatırlatılıyor olduğuna da dikkat etmek gerekirdi.

Mükemmeliyetçilik Cenabı Allah'ın karakterine dair bir belirlenimiydi. Ancak, mükemmeliyetçi olması bağlamında Cenabı Allah, kullarından kendisi gibi mükemmeliyetçi varoluşu beklemekte değildi. Teklif edilen, teklife muhatap olan her kişinin kaldırabileceği kadar olmalıydı. Teklifi yerine getirmekten yana acziyete, yanlışla, inkâra vb. düşmek teklifin görünür olmasının belirlenimi iken gerçekleşmesi gerektiğinin de dersini taşıyacak biçimde gerçekleşmekteydi.

50 ve 51. ayetlerde, hakkı gereği olması gerektiği gibi yaşamayan insana yönelik, hakkı gereği gerçekleşen nübüvvete dikkat çekilir. Nübüvvet dahi, kelimetullahın gerçekleşmesinin bir gereği idi. Söz konusu mesuliyet ve adalet ise insana önceden haber veriliyor olması, nübüvvete ilkeselliğin gözetildiğini de gösterir iken mükemmeliyetçiliğin korunduğunu görmekteydik. Cenabı Mevla'm her işinde rahmeti ve ilkeselliği gözettiği için, mükemmeliyetçilikten taviz vermekte değildi. Sabır sıfatı ile de anlamaktaydık ki ilkesinde tutarlı ve kararlı ahlaka sahip iken yarattığı diğerine zahmet verecek biçimde mükemmeliyetçi değil, kendinden paye vermenin olanağında rahmet olacak biçimde mükemmeliyetçi idi. O subhandı ve subhan olmasını; kullarına dert kılan değil, kullarına Rahman olmakta iken varoluşu anlamlı ve değerli kılması dolayımında rahmet kılabilirdi. Söz konusu

ahiret ise adalet gereği hak edişleri tesis eden olarak subhan olmayı ilke gereği tesis etmekteydi.

Zariyat suresi; tenzih gereği Allah'ın subhan olmasını veya mükemmel varlık ve mükemmel iş görüyor olmasını da üst başlık olarak konu kılar iken önemliydi. Allah ve yaratılmış olan veya yaratan-yaratılan arasındaki ayrımı görmek adına verilmiş mesajları dikkatli okumak gerekirdi. Mükemmel varlıkta var olan bizlerden istenen; ubudiyetin hakkını vererek yani kelimetullahı, erek bağıntısında hakkı gereği gerçekleştirmemizdi.

52-53. ayetlerde insanlık tininde gerçeğe dair bir aymazlığın süregeldiğine dikkat çekilir. İnsanın dünyaya yönelik yönelimleri ve tercihleri, gerçeğin önüne geçmekteydi... ki bu ayetler ile buna dikkat çekilmiş olmaktadır. Kolaycılığı, işine geleni, geçici mutlulukları tercih eden insanın gafletine dikkat çekilir iken Resul emsalinde, bu durumda yaşanıyor olunmasının, insanı gerçekten, hakkı gereği yaşamaktan alıkoymaması gerektiği, 54 ve 55. ayetlerde ifade edilmiş olur. Bu bağlamda insana da ne için yaratılmış ise ona binaen yaşaması gerektiğinin dersi verilmiş olmaktadır... ki surenin 56. ayetinde “Ben, cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım” denilirken de ne için olduğuna bağlı olarak yaşaması gereken iki türe, mesaj verilmiş olmaktadır.

57-58. ayetlerde de Allah'ın; cinler ve insanlardan (“Onlardan”), rızık veya kendisini doyurmalarını istemediği, ayrıca bunlardan münezzehtir olarak gerçekte rızık veren yani ihtiyaçları yaratanın ve gerçekte güç sahibi olup da varlık nedeni olarak bir şeye ihtiyaç duymayan El- Metin olduğu belirtilir. Bu ayetler ile de tenzih belirlenimli olarak Allah'ın mükemmel varlık olduğuna dikkat çekilmiş olur. Sure bağlamında da Allah, insanlar ve cinlere, ihtiyaçların üstünde bir nedenlerinin olduğunu hatırlatmaktaydı. Varlık nedenlerini, ihtiyaç duydukları

varoluş nesnelere değil, Subhan olan Allah'ta aramaları gerektiğini belirtmiş olmaktadır.

Ekosistemde beslenme zincirinin üstünde yer alan ve temel ihtiyaçlara bağlı olarak da yere dair dünyevi olan insana ve cene, anlam yüklem almaya açık değer oluşu içinde kendisinden fazlası olmanın yolu gösterilmektedir. Başka bir deyişle de kelimetullahı gerçekleştirmek ile Allah'ın gerçekliğine bağlı olarak nesnel dünya zemininde nesnel dünyaya aşkınsal yükselmek gereken anlam-değer yüklü özne dünyaya çağrılmaktadır.

İnsan, varlık olarak nesnelliğine aşkınsal özne olmakta kendinden fazlası olmaktadır. Kendinden fazla verdikleri dolayımında kendisini sıfat, karakter, kimlik (Gören, duyan, baba, sanatçı, arif, filozof vb.) ve alan belirlenimlerinde (Din, aile, sanat, devlet, bilim, felsefe vb.) gerçekleştirir iken kendinden fazla olmayı gelişime bağlı sürekli kılmaktadır. Yani, doğaya dair kılınmış ama tıne ait varlıktır. Üst bir ifade ile belirtir isek doğaya dair kılınmış ama Allah'a ait olup da aidiyetini Allah'ta bulması gereken varlıktır.

İşte, ubudiyet ile bize teklif edilen; görünen doğaya yani zorunluluk ve gerçeklik alanına değil, üst doğaya yani Allah ve gerçekliğine aidiyette kendinden fazlası olmayı gerçekleştirmektir... ki her durumda insan kendinden fazlası olan metafizik varlıktır ama metafizik varlık olmayı Allah'ta gerçekleştirmesi gereken varlıktır. Subhan Allah, ne için olduğunun anlamını ve olması gerekenini karşılayacak olan tek varlıktır.

Subhan demek; kelime köken anlamına bağlı olarak her ne kadar yüzmek, hızla uzaklaşmak anlamını taşısa da İslam dini terminolojisinde Allah'ın noksansız, kendinde tam varlık olduğuna binaen kullanılır. Allah'ta olmayan nitelilerden uzaklaşmak içeriğine bağlı olarak Allah'ı, varlık olma bakımından kendine ait sıfatlarında tam anlamı ile bilmek gerektiğinin anlamını taşır. Bu anlam bağıntısından

hareket ile subhan kavramını Allah'a yönelik kullandığımızda subhan olmak demek; noksansız, tam, mükemmel, yani kendi olmaya yeten, kendinden bir şey eksilmeden yarattıklarını var etmeye de yeten, kendinden fazlası olmak ile kalmayıp, yarattığı her şeyden fazlası olan varlık olmayı hep koruyan demektir. Her bir tanrısal olanak belirlenimi biricik gerçekleşir iken yüklem belirlenimli biricik olmayı da koruyor olmaktadır. Başka bir deyişle de en güzel isimler Allah'a ait gerçekleşir iken her isim, varlık alanında yarattıkları üzerinde ve dolayımında gerçekleşir iken hem bir başka emsali olmayan biricik gerçekleşmekte hem de yarattıkları paye almış olsa dahi yarattıklarına galip gerçekleşmekte iken Cenabı Allah her bir tanrısalın gerçekleşiyor olmasında da subhandır. O Allah ki bütün işlerinde; tanrısalın gerçekleşmesine, gerçekliğe, hikmete, rahmete -evrensel faydaya-, estetiğe, uyuma, dengeye, ayrıntılara vb. dikkat ediyor olarak yaratır iken noksansız iş gören ve yaratan demektir.

Yukarıda belirtilen hikmete dair belirtmek isterim ki hikmet; nedenselliğin ilmi idi. Referans bağıntısına bağlı olarak gerekçelendirilmiş, temellendirilmiş bilim idi... ki neden veya sonuç ilke bağıntısından hareket ile varlığın ne, nasıl, ne için ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olacağına dair ilimdir. Başka bir deyişle de neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen her ne var ise neden bağıntılarında ilme yani hikmet belirlenimli gerçekleşmekteydi. Yerinde ve gereklilik bağıntısında, neden bağıntıları olan zamansal olan varoluş eşiklerinde yaratıma dair her ne gerçekleşmekte ise neden bağıntılarında ilme haiz gerçekleşir iken bu neden bağıntılarının ilmini biliyor olmak hikmetti.

Benzer ve farklı olmanın kategorik belirlenimleri, zamansal ve varlıksal varoluş eşikleri, neden bağıntılarında mümkün varlık olma belirlenimine bağlı olarak değişime dair gerçekleşen her belirim, diyalektik, sibernetik, aynalaşma vb. neden bağıntılarında bağıntısal

indirgemeci yaratıyor olmakta beliren bilgiye dair her gerçekleşme hikmet içeriğinde gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda hikmet; varlıkta ve varoluşta, ilme haiz gerçekleşiyor olmanın bilgisine bağlı olarak, anlamsız hiçbir gerçekleşmenin olmadığı gerçeğini gösteren ilme dair gerçekleşme, yaklaşım ve görüş biçimiydi. O Allah ki hikmet üzeri iş gören Hâkim (hikmet, ilim sahibi) ve Hakim (egemen, otorite olan, galip iş gören, yargı sahibi olan) iken yaratıma dair bütün işlerinde subhandı.

O Allah ki varlık nedeni olarak yarattıklarına ihtiyaçlı olmayandı. Kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olarak varlık nedeni sadece kendisi olandı. Yarattıklarının da yaratıma dair hem nesnesi hem de öznesi iken varlık nedenleri olandı. Yarattıkları; varlık nedeni olarak ihtiyaçlı oldukları değil, amaç neden olarak belirli kılınmış olup da amacın gerçekleşmesinin ihtiyaç nedeni olarak mümkün kılınmış olmakta belirli kılınmış olanlardı. Ubudiyet için yaratılmış olanlar (cinler ve insanlar); Cenabı Allah'ın uluhiyetinin yani tanrısallığa dair kendi olma durumunun, rûbubiyet belirlenimli olarak yani yarattıklarının bilfiil üzerinde ve ilişkide galip olarak gerçekleşmesinin nesnesi kılınmış olanlardı. Onlar dolayımında tanrısallar görünüş bulur iken onlar, tanrısalların gerçekleşmesinin gereği olan ubudiyet belirlenimli gerçekleşenlerdi.

Varlığı yaratan, kendisinden paye verir iken pay sahibi kıldığı her varlık, farklı başkası olmakta fazladan belirmiş bir olgu olarak hep artı bir olma belirleniminde varlık alanında görünüş bulmaktaydı. Amaç neden bağıntısında anlam-değer yüklü gerçekleşmekte olup, amacın gerçekleşmesinin taşıyıcı ve temsil nesnesi olmakta gerçekleşir iken ubudiyeti tanrısalları taşıyıcı ve temsil etmekte bulmaktaydı. Amacın gerçekleşmesine hizmet ettiği kadarı ile ubudiyetin hakkını vermiş olarak varlık sahnesinde yerini almış olmaktaydı.

Allah için yarattıklarına dair ubudiyet, varlıksal bir ihtiyaç değil, amacın gerçekleşme nedeni olması anlamında belirli kılınmış olan ihtiyaçtı... ki

bu anlamda Allah, amaç belirlenimli ihtiyaç dolayımında acizlik ile nitelenecek de değildi. Çünkü, amaca bağlı olarak nedenin belirli kılınıyor olması, acizyetten uzak olduğunun kanıtıydı. Amacın, diyalektik oluşa bağlı gerçekleşiyor olması da sonuç ilkeden bakıldığında, aciz olmadığının gerçeğini göstermekteydi. Bu bağlamda 57 ve 58. ayetler, Allah'ın acizlikten münezzehe olduğunun anlamını da taşır iken cinlere ve insanlara amaç bağıntısında ne için olduklarını sorgulamaları gerektiğinin dersini de taşımaktaydı. 56. ayet ile de ne için oldukları hatırlatılan insanlara ve cinlere; kelimetullahı gerçekleştirmek, talim etmek için yaratılmış oldukları ve bu bağlamda Allah'ı yakın bilme ve bulmaları gerektiği, ubudiyet dolayımında hatırlatılır.

Zariyat suresinin 15-19. ayetlerinde; iman eden takva sahiplerinde, ubudiyetin nasıl gerçekleşmesi gerektiğine dair bilgi verilmekteydi. Tûr suresi 48 ve 49. ayetlerinde de Allah'ın varlık âleminde gerçekleştirdiklerine yönelik sabırla yani imandan veya kelimetullahın gerçekleşmesinden yana kararlı ve tutarlı olunması gerektiği hatırlatılır. Günün belli vakitlerinde kelimetullahın zikrine dair tesbih de ubudiyetin gerçekleşmesinin bir belirlenimi olarak hatırlatılmaktaydı.

59 ve 60. ayetlerde de insanlık tininde süregelen zulmün karşılıksız kalmayacağına gerçeğine dikkat çekilir. Süregelen bir inkâr ve zulüm varsa, süregelen bir ceza da vardı. Sonuçta hesap ve ceza gerçektir. Hak olanın hep galip geldiği/ geleceği oluş içinde, hak olana göre yaşamak olması gerekirdi. Ne için olduğuna bağlı olarak hakkı verilmemiş bir yaşam ise hak edilmemiş olmanın gereği olarak hazin bir sonla bitmeye mahkûmdur. Başka bir deyişle de hak edilmesi gerekerek yaşanması gereken varoluş, hak edilmediğinde, süregelen cezanın gerçekleşmesi ile yargıya bağlanmış olmaktadır. İnsan ve cinler, varlık alanında Allah ile var ve Allah'ın amacına göre yaratılmış iken Allah'ı aciz bırakacak da değillerdi.

Bu bağlamda sure ile teklif edilen; Allah'ın gerçek olduğuna uyanılması -iman- ve Allah nezdinde meşru olana göre hakkı gereği yaşanmasıydı... ki bu, sure ile teklif edilendi. Teklif de insanın; her şey üzerine katmanlı, fark belirlenimli ayırıştırarak ve ayrıntılandırarak düşünür iken taşıyabileceği bir yükü... dert kılmış olarak yüklendiği değil de hakkını vererek yaşayabileceği hizmetti ve meşru olana göre yerini belli ediyor olarak inkâr ehlinden ayıracağı aidiyetiydi. Surenin ilk ayetleri bu bağlamda, insana emsal verilenler dolayımında insanda gerçekleşmesi gerekenler üzerine yapılan yemine dair ayetlerdi. Demek ki ayetleri; kendiliğe dışsal varlık karşılıklarına göre yoruma açık bulmak ile beraber, kendiliğe dair işaret edilen anlama açık olarak da yoruma açık değerlendirmek gerekmektedir.

Sure, ne için olduğuna bağlı olarak yaşam çizgisi olması gereken insana, ereğine göre nasıl yaşaması gerektiğinin mesajını taşımaktaydı. Hesap, hak edişler, hak edişe bağlı gerçekleşecek olan yargı, ceza ve mükafat bağıntısında akıbet ve ahiret dolayımında meşru alan belirlenimine göre özerkliğin sınırlarında nasıl yaşaması gerektiğinin dersini içermekteydi.

Varlık alanında gerçekleşenler bilfiil hakkı gereği gerçekleşir iken insan, hakkı gereği ne için olduğuna dair yaşamayandı ki kendisine vaat edilenin gerçek olduğu ve yargının, hesap vermenin, cezanın mutlaka gerçekleşeceği belirtilir. Gelecek bağıntısında insan yargı -din- günü, başka bir deyişle de hesap ve ceza ile uyarılmış olur. Ne için olduğuna dair düşünmesi gereken varlık olarak ne için olduğuna dair erek bağıntısında hakkı gereği yaşaması telkin edilmiş olur. Bu bağlamda, hak edişe dair sonuçlar insana hatırlatılır iken insanın meşruiyet alanı dışında veya hakkı dışında gerçekleştirdikleri, peşinen kendisine -geleceğine- dair hüküm vermiş olmasıydı. Yani, hak edişe dair sonuçlar bağıntısında bakıldığında, gerçekleştirilenler yargısal anlamda ve mesuliyet bakımından bağlayıcı idi.

Vahiy bilgisinden yüz çevirenlere, baskı uygulanacak da değildi. Vahiy inkâr eden yalancılar iflah olacak değildi. Sonuçta cehennem, cahil yalancıların yurdu olacaktı. Her kişi, gerçekleştirdiğinin sonucu olan hak edişi, geleceği olarak bulmaktaydı. Cehalet, insanlık tininde hayatı yaşanmaz kılan en temel nedenlerdendi. Acele beklenen azap, hak ediş ve adalet bağıntısında sonunda gerçekleşecek olandı. Her kişi gerçekleştirdikleri ile geleceğine dair hükmü kendi vermiş -belirli kılmış- olmaktaydı.

Vahiy bilgisini içselleştirip de inkârdan -isyandan- uzak yaşayanlar, dünyada güzel amel sahipleri olanlar, cenneti hak edenlerdi. Allah'a yönelmiş olup, geceleri pek az uyup, seher vakti bağışlanma isteyenlerdi. Allah'ın verdiklerinden ihtiyaçlıya ayıran duyarlılığa sahip insanlardı.

İnsan için doğada ve kendi nefsi üzerinde birçok ayet gerçekleşmekte, kendi faydasına olarak semada dahi faydalar verilmiş iken inkâr kabul edilir değildi. Yargı -din- günü yani hesap ve ceza gerçektir. İnsana, ceza ile uyarılmasının dolayımında makul olan kabul edilebilir meşru çizgilerde var olması gerektiği hatırlatılmaktaydı.

İbrahim nebi, evlat ile müjdelenmesi ve karısının sevinci; daha önce konu kılınmış surelerde olduğu gibi, anlam yitiminden sonra yeniden anlam bulmak ile yaşama dair canlanmayı, tutunmayı betimlemekteydi. Varoluş anlama haiz ve anlam yüklem almalarda gerçekleşir iken yeni anlamlara açık olmak anlama/ anlamaya dair kısır olmayı aşmanın olanağıydı. Böyle olsa da bu surede İbrahim nebi, eşi ve melekler anlatsı; düşünen, misafir perver ve cömert olarak erdem -fazilet- sahibi olan insanların, varoluşun hakkını vererek yaşadıklarını betimlemekteydi. Onlar, korkuya haiz olsa da artık onlara korkunun değil, müjdenin olduğu bir yaşam vardı. Onlar, Allah'ın varlık dünyasında insan olmanın meşru çizgilerinde yani olması

gerekenlerinde hakkı gereği yaşarken korkulara mahkûm kılınacak da değillerdi.

İbrahim nebiye müjde veren melekler, Lut nebinin gönderildiği, hazcılığa saplanmış kavme de ceza hakkı sebebi ile gönderilmişlerdi. Suç, cezayı hak edecek biçimde gerçekleştiğinde, hesap ve ceza kaçınılmazdı. Geçmişe dair ceza, günde yaşayanlar için caydırıcı olmalıydı. Sure bağlamında suç, gerçekten gafil olarak zulmü tercih etmiş olmanın anlamında var olmalı ki bu, varoluşa dair gerçekleşmesi gereken anlamdan sapılmış olunması anlamında sapkınlıktı. Sapkınlık, erekte gerçekleşmesi gereken ilkenin anlamından yana sapmış olarak gerçeğe gafil kalmak ve zulmü -cürmü- tercih etmiş olmalı.

Sapkınlığa, cürme bulaşmamış olanlar, muhafaza edilmeyi hak ediyor olarak zelil kılınanlar ile aynı kaderi yaşayacak değildi. Cezayı hak edenlerin zillete dair hazin sonlarından uzak kurtarılmış olanlardı. Sayılarının azlığı, toplumsal düzeyde cezanın hak edilmiş olduğunun kanıtı idi. Bundan dolayı surenin 36. ayetinde kurtulacak olan bir ev halkından başkası olmadığı özellikle ifade edilir.

Aynı hazin sonu, Musa nebi ile gelen gerçeğin bilgisini inkâr eden Firavun da yaşamıştı. Sonuçta kendini kınaması dahi surede ifade edilmekteydi. Son pişmanlık, hazin sonuydu.

Surede Ad, Semud ve Nuh kavmi de cezaya dair hatırlatılır. Surede cezanın neye bağlı olarak nasıl hak edilmiş olduğu net olarak ifade edilir. Göğü ve yeri yaratan, her şeyi çiftler bağıntısında halk eden, nebiler ile insanı kendisine çağırırmaktaydı. La ilahe illallah-a bağlı yaşamaya çağırırmaktaydı. Gerçek, Allah ile var olmanın gerçeği idi. Öyle ise O'nun mülkiyet alanında O'na göre yaşamak gerekti.

Her bir nesil, sanki anlaşmışlar gibi inkâra dair ortak bir söylem geliştirmişti. 53. ayet ile buna dikkat çekilirken, insanın benzer durumlar, olgusallığa haiz olaylar ve koşullar karşısında benzer

davranışlar gösterdiğine dikkat çekilmiş olunur. Nebiler aynı kaynaktan bilgi almaları dolayımında ortak söylem sahipleriydi. İnkâr ehli de farklı günahlara batmış olsalar da inkâra dair gerekçelerinde ortak söylem sahibi olarak görünüş bulmaktaydı. Bu bağlamda Muhammed Mustafa emsalinde, her hizmet ehline, inkâr edenlere yönelik mesuliyet sahibi olmadıkları, vazife ile meşgul iken günah sahibi onlara aldırış etmemeleri gerektiği belirtilir. Olgusuna haiz gerçekleşen benzer olaylar ve koşullar aynı davranış biçimleri göstermeye eyler iken insanın, toplumun etkir gücünden çıkması kolay olmasa da toplumun etkir gücü mutlak kader değil, aşılabilecek olan yüklem belirlenimli gerçekleşmekteydi... ki bu nedenle, ceza hak kılınmaktaydı. Yani insanın, kötü olanı aşma olanağı vardı.

İnsanlar ve cinler, Allah'a yönelik ubudiyet için halk edilmişti. Yani ibadet dolayımında yakın gelip de gerçeğe uyanmaları, Allah'ı tanımaları ve tanık olmaları için yaratılmıştı. Ubudiyet, Allah ile ünsiyet kurmak ve ünsiyeti sürekli kılmanın olanağı idi. Ubudiyet idraki ile Allah'a yaklaşan kul, Allah ile ünsiyet bulma olanağı bulur. Her ünsiyet beliriminde de Allah'ı yakın -kesin- bilgi ile bilmek ile kalmaz, Allah'ı kendisine yar ve yardımcı olarak tanış bulur.

İnsanın, kötücül doğaya haiz nefsi emmaresi, üst bir ilke veya gerçeklik ile sınırlanmaya, terbiye edilmeye her daim karşı durur. Nefsi emmareye rağmen insanın ubudiyeti kabul etmesi, terbiye olmasının olanağı olmak ile kalmayıp, Allah'ı yakın bulmasının deneyimlerine açık olmasını olanaklı kılmaktaydı. Böyle olsa da nefsi emmarenin kötücül ve nesnelere dair takıntılı, saplantılı varoluşu, ubudiyetin hakkı gereği ile olması gerektiği gibi gerçekleşmesi önünde engel olarak durur. Nefsi emmareye rağmen ubudiyete dair insandan istenen, insanın kaldıramayacağı yük değildi. Allah'a muhabbet ve samimiyet var ise yük bile değil, ne için olduğuna bağlı olarak gerçekleşmesi gerekendi. Buna rağmen insan nefsi emmaresi sebebi ile Allah'a ubudiyeti kendine yük

bilen veya kılan bir yaklaşımda bulunur iken inkâra yönelimli olmayı veya inkâr etmeyi tercih edebilmekteydi.

İnsan nefsi emmareyi sebebi ile çıkarıcı ve güvenilir de olabilmekteydi. Çıkarıcı ve güvenilir olması sebebi ile kendi gibi bilir iken şüphedir. İlişkide diğeri, her daim ya çıkarlar sebebi ile ya da nefsi emmareye dair güvenilir ve zalim yönü ile dikkat edilmesi -tetikte olunması- gerekendi. Bu bağlamdan bakıldığında insan; Allah'ın teklif ettiğine yönelik de çıkar ve şüphe içinde bakarak değerlendirmelerde bulunur... ki "Benden ne isteniyor" diye kaygıya dahi düşer. Surede, insanın nefsi emmareye dair böylesi yaklaşımı sebebi ile kendisine dair zararı olanların değil, faydasına olanların istendiğinin mesajı da verilmekteydi.

Surede belirtildiği gibi Cenabı Allah, bizlerden rızık istemekte değildi. Doyurulmaya ihtiyaçlı olan da değildi. Rızık veren ve her şeye güç yetiren kendi iken insandan istenen; Allah'ın gerçekliğini bilmeye yönelik düşünce -us- sahibi olması ve Allah'ın varlığında, mülkiyet alanında zulmetmeden, cürme -günaha- düşmeden yaşamasıydı. Bu dahi insana rahmet olarak teklif edilmiş olandı. Buna rağmen insan, geçmiştekiler gibi, inkâra ve zulme dair aynı davranışları sergilediğinde, cezayı hak kılınmış olarak sonuçta bulacaktı. Geçmişlerin cezaya dair deneyimlediğini, kendisi de deneyimlemiş olacaktı. Başka bir deyişle de ilkeye dair yargısal kılınmış olan er ya da geç gerçekleşir iken tarih; ilkenin olgusallığını, süregelen gerçeklik belirlenimi olarak görmemizin insanlık deneyim alanı olmaktaydı.

Surenin 60. ve son ayeti ile de insanın, cürmü ile beraber yaşanmaz bir geleceğe kapı araladığı net olarak belirtilir. Gelecek de ilkenin olgusallığını yani bilfiil gerçekleşir iken gerçek olduğunu, süregiden gerçeklik belirlenimi olarak görmemizin insanlık deneyim alanıydı... ki ilkenin tarihsel süregelen ve geleceğe dair süregiden böylesi gerçekleşme belirlenimi dolayımında gerçekliği elinde olmadan

deneyimleyen insanın, gerçekliği tekelinde olarak gerçekleştiren Allah'a usta ve bilfiil gözlemediği ilkenin gerçekleşiyor olmasında tanık olması gerekirdi.

Allah'ın vaat ettiğinin gerçekleşmesi; ilkeselliğin korunuyor olarak gerçeklik alanı oluşturulmuş olduğu, ilkenin gerçekleşiyor olması dolayımında Allah'ın gerçekliğine tanık olunması ve ilkenin gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak yaşamak gerektiğinin dersini veriyor olması adına dikkat edilmesi gerekendi. İlkeye bağlı her gerçekleşme anlam yüklümlü olarak gerçekleşir iken varoluş anlamsız gerçekleşmekte değildi. Bu bağlamda ilkeye dair anlam yüklemine uygun ve uyumlu yaşamının öncelendiği, koşullanmış olduğu bir varlık alanında var olduğumuzu anlamak ve bu doğrultuda yaşamak gerektiğinin elzem olduğunu da anlamak gerekirdi. Başta varlık olarak Allah'a imanı esas almak olması gerekendi. O'nun varlıksal ve varoluşsal olarak öncelendiği hak, rahmet, adalet ve hikmet de en temel ilkeler olup, geçmişten geleceğe deneyim varlığı olarak yaşam çizgimizin olması gerekenleriydi. Ne, nasıl ve ne için olduğunun hikmetine bağlı olarak ne olacağına dair adalet, rahmet ve hak üzeri yaşamak gerekliydi.

Surenin son ayeti, 32. ayetten 46. ayetine kadar olan bölümü, 12., 13., 14. ayetleri ve 6. ayeti cezanın gerçek olduğunu belirten ayetlerdi. Surenin anlatımına dair merkezinde ceza vardı. Vadedilen hesap ve cezanın, din gününün yani yargı vaktinin gerçek olduğuna dair sure telkin üslubuna göre modellenmişti. Sureye bu açıdan dikkat edildiğinde, Allah'ın varlık alanı sadece varlık alanı değil, anlam-değer bağıntısında gerçekleşen tinsellik/ öznel alanıydı. Bu durumda, aymazca ve zulme dair yaşanması hak kılınmış değildi... ki insana sure ile ne için olduğuna bağlı olarak meşru sınırlarda yaşaması gerektiği belirtilmekteydi.

Suç ne idi? İnkârda, günahda, zulümde ve batılda ısrar etmekte. Ceza, suç var ise gerçekleşmesi hak edilmiş hak olarak gerçekleşmesi gerekendi. Surede, hesap ve ceza dolayımında; Allah'ın varlık ve mülkiyet alanında nelerin meşru kılınmış olduğuna bağlı olarak yaşanması gerektiğinin sınırları belirtilmiş olmaktaydı. Yasaklar, emirler meşru alanın çizgilerini belirli kılar iken ceza, meşru alanın meşruiyetini içselleştirmenin ve belirgin kılmanın gereği idi. Akıbet olarak cezanın idrakinde olan ve Allah'a muhabbetleri sebebi ile ubudiyeti öncelemiş olarak ne için oldukları ile uyumlu yaşayanlar; gece uyku tutmayıp da seher vakti bağışlanmayı dileyenlerdi. Diğerinin varlık haklarını gözetenlerdi... ki surede, İbrahim nebi gibi anılmayı hak edenlerdi.

Suç, cezayı meşru kılmaktaydı. Ceza da yasak ve emirler ile belirli kılınmış meşru alanı meşru olduğuna dair belirgin kılmaktaydı. Sure; suç, ceza, varoluşa dair meşruiyet alanı bağıntısında modellenir iken hak edilmiş gerçekliğin hangi zeminden hareket ile gerçekleştiğini göstermekteydi. İman ve meşru kılınmış olanlar bağıntısında yaşayanlar ise suçtan uzak, cezadan muaf olmaktaydı. Suça sebep veren en temel neden cehaletti. Bu bağlamda surede düşünme de öncelenmekteydi. Gerçeğe dair varoluştaki terbiye söz konusu ise düşünmek ve bilmek yeterli olmadığı içindi ki suç, ceza ve meşruiyet bağıntısında nasıl yaşanması gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Bu bağıntı dolayımında da surenin 56. ayetinde hatırlatıldığı üzere insan ve cinlerin ubudiyete dair ne için yaratılmış oldukları belirtilmekteydi. Ne için olduğuna bağlı olarak ilke bağıntısında yaşamak; suçtan uzak kılar iken cezadan muaf olarak meşru kılınmış olanlar izleğinde yaşamayı olanaklı kılmaktaydı. Bu biçimde yaşayanlar, yaşlandıklarında Allah'ı yardımcılarını bulmaktaydı. Geleceğe dair sigortaları, güvenceleri İbrahim nebi misali Allah idi. Zillete düşmüş olanların cezalarından Lut nebi gibi muafı. Firavun misali suçu ile

kendini kınamaktan, yani kendi cezasına dair hükmü kendi vermekten yana da kurtulmuş olarak özgürleşendi.

Surenin insanı; beraatini Allah'tan almış olan muttaki idi. Cehaletten kurtulmuş alim, hakikati bilen arifti. Suç, ceza ve meşruiyet belirlenimleri dolayımında varsa eğer suçu, dünyada iken cezasını çekmiş olup da ahiretten yana cezadan muaf kılınmış olan selam/selamet ehliydi. Onun geleceğe dair tek güvencesi Allah'tı. Allah'ı da her daim yar yardımcısı olarak bulandı. O Allah içindi, Allah da kulu içindi... ki bu, ubudiyetin özgürleştirici ilişki biçimiydi. O, Allah'ın meşru kılması olduklarına bağlı olarak özerk yaşayandı.

O; her işinde ayrıntılara dikkat edecek biçimde mükemmeliyetçi olarak titiz iş görendi. Başka bir deyişle de işlerini, alan belirlenimine göre alanın ilkesi gereği hakkını vererek gerçekleştirmeye çalışandı. Us, vicdan, ahlak ve eylem bağıntısında mükemmeliyetçi olmayı, Cenabı Allah'tan paye almış olmanın olanağı olarak talim eden ve talim etmesi dolayımında görünüşe taşıyandı. Onun için, ubudiyetin hakkını vermek demek; kelimetullahı güzel ahlak belirlenimli olarak gerçekleştirmek anlamını taşımaktaydı. Allah'a hizmette iken sıradan olmayacak kadar yaratıcı çaba içinde özgünce var olan insandı.

İlişkilerde cezaya mahkûmiyet değil, özgürleştirici olmak, birbiri dolayımında birbiri için olmakta olanaklıydı... ki Allah'ta ceza, Allah ile özgürleşmek ile aşılacak olandı. Suç ise artık affedilmiş olmanın olanağında, geçmişin sayfalarına terk edilmiş olarak unutulmuş/unutturulandı... ki surenin insanı; beraatini, Allah'a kul olmakta bulmuş olan, ubudiyette görünür iken uluhiyeti deneyimleyendi.

Surenin başında yemin edilenlerin ne olduğuna dair yorumlar yapılabilir. Ancak, neyin üzerine yemin edilmekte ise o değerdi. Allah nezdinde değer yüklemine gerçekleşenler dolayımında anlamaktaydık ki Cenabı Allah'ın varlığında gerçekleşenler, anlam-değer yüklemine

gerçekleşir iken Allah'ın kendilik dünyasının bir parçası olmaktadır. Bu bağlamda yemin ayetleri ile Allah'ın kendilik dünyasında her şeyin ve her işin, anlam-değer içeriğinde -yüklemlerinde- gerçekleştiği belirtilmiş olmaktadır. Bu bağlamda Allah'ın varlık dünyasında nasıl yaşamamız gerektiğine dair ders verilmiş olmaktadır. Hakkı gereği bilfiil gerçekleşenler dolayımında bizlere, hakkı gereği olması gerekenler izleğinde yaşamının insana hak kılınmış olduğu belirtilmekteydi. Görünen dünya ile sınırlı olmadan gerçeğe uyanması gereken insan, gerçeğe göre yaşamayı ahlak edinmeliydi. Bu neden ile düşünür ve erdem sahibi İbrahim nebi surenin konusuna dair emsal verilmekteydi.

Bir önceki sure olan Kaf suresinde ölüm merkezli bir anlatıya tanıklık. Bu surede ise suç, yargı -din- vakti, hesap, ceza, meşruiyet, cezadan muafiyet ve Allah'ı yar yardımcı bulmanın özgürleştirici olanağına tanıklık. Dünyanın ölümlü dünya olduğunun idrakini edinip de bu idrake göre nasıl yaşamak gerektiği, Zariyat suresi ile daha belirgin kılınmış olmaktadır. Allah'ın tinsel varlık alanında, ne için olduğuna bağlı olarak yaşarken, meşru kılınmış olan olması gerekenler (Gerçeğe uyanmak, yönelmiş olmak ve kelimetullahın bilfiil gerçekleştiği eylemler dolayımında erdem sahibi olmak) izleğinde hak edilmesi gereken bir yaşam vardı.

Varlık âleminde gerçekleşenler dolayımında Allah'ı hatırlaması, bilmesi gereken insan, düşünmesi gereken insandı. Anlam arayışında gerçeğe göre anlama çabası göstermesi gerekendi. Böyle olsa da sadece anlama ve bilmenin yeterli olmadığı terbiye oluşu içinde, teorik eleştirel olan us zemininde Allah'ın bilmek ile kalmayıp pratiğe dair eleştirel gerçekleşen us zemininde olması gerekenlerini yaparak Allah için olmakta iken Allah'ı da kendi için bulmanın olanağında özgürleşmesi gerekendi. Suç, ceza ve meşruiyet alanı idraki de neden özgürleşmek gerektiğinin idrakini vermiş olmaktadır.

Zariyat surenin üst veya metafizik başlıklarından, başka bir deyişle de kendinden fazlası olduğu olgu belirlenimlerinden biri de görünen dünya ile sınırlı bakılan, inkârâ ve zulme dair gerçekleşen, tarihsel süregelen sığılaşan bir yaşamdan kurtulmak gerektiği idi. Surenin 53. ayetinde “Böyle yapmayı sonrakilere sanki vasiyet etmişler! Doğrusu onlar azgın bir topluluktur” denilir iken süregelen sığılık da tarif edilmiş olmaktadır. Surenin 50 ve 51. ayetlerinde de “O hâlde Allah’a kaçın -koşun-! Ben, sizin için O’dan gelen apaçık bir uyarıcıyım. Allah’ın yanı sıra başka bir ilah -uydurmayın- edinmeyin! Ben, sizin için O’ndan gelen apaçık bir uyarıcıyım” denilir iken süregelen sığılıktan kurtulmanın yolu vahiy bilgisi ile Allah’a yönelmiş olmaktadır. Başka bir deyişle, görünen dünyaya aşkınsal üst ve evrensel gerçeğe yönelmiş olarak gerçeğe uyanmak gerektiği belirtilmekteydi. Başka bir deyişle de yalnızca doğrusal görüşe aşkınsal, özneliğin içkin olduğu derinliğine bir dünyaya çağrılmaktaydık.

Siğ dünya, sıradanlaşan ve anlamsızlaşan bir dünya idi. Bu bağlamda 20 ve 21. ayetlerde “Kesin iman edenler (gerçeği kavrayanlar) için yeryüzünde nice ayetler vardır ve kendinizde ayetsiniz. Hâlâ görmüyor musunuz” denilir iken insanın hayrete çağrıldığını görmek gerekirdi. Hayret, sığılığın perdesini yırtıp da gerçeğe adım atmanın olmazsa olmazıydı. İşlerinde mükemmeliyetçiliği gözeten Cenabı Allah’a, ayetleri veya tanrısal belirlenimleri dolayımında her tanık olduğunda, hayret, gerçekte tanık olduğunun belirlenimiydi.

Surede İbrahim nebi, karısı ve misafir resul melekler anlatisına dikkat edildiğinde; sanki mirasmış gibi gerçekleşen sığılığın süregeleninden kurtulmuş olan iman ehli için dahi zaman içinde duyarsızlaşır iken sıradanlaşan dünyanın dersi verilmekteydi. Meleklerin misafir olması, yalnızlıklarına bir evlat yani yeni bir anlam müjde veriliyor olması, Lut nebinin gönderilmiş olduğu kavmin helak edileceğinin haberi, sıradanlaşan yaşamın, gerçekte bağıntının hep yeni bir oluştâ

gerçekleşiyor olması ile aşılmış olduğunu göstermekteydi. İnsan, yeni şeylere açık olarak sıradanlaşan yaşamı aşmalıydı. Sıradanlaşan yaşam, duyarsızlaşan yaşamdı ki yaşama karşı anlam yitimi bu durumda kaçınılmazdı. Bu bağlamda Zariyat suresi ile sıradanlaşan yaşama karşı, Allah ile (gerçeğin ta kendisi ile) ilişki ve iletişimimizi koparmayacak olaylara ve olgulara ihtiyaçlı olduğumuz da belirtilmiş olmaktaydı.

Sanki mirasmış gibi bırakılan sığ yaşamın nedenleri:

- 1) Duyusal algıya bağlı gerçekleşen ve maruz kalınan algının sürekliliği,
- 2) Kendini nesnelere var kılmaya çalışan, kendine kendi dışında nedenler yaratmaya çalışan, dışa dönük olarak haz ve arzu nesnelere yönelik zaafı geliştirmiş olarak yaşayan, temel ihtiyaç kaygısı dolayımında güç arayışında olan, güç ve nüfus alanı oluşturup da iktidar arayışında olan, kötücül ve güvenilmez doğası sebebi ile maskeler ardında veya aşikâr iş gören nefsi emmareye dair gerçekleştirenler,
- 3) Anlamın, yargısal olması sebebi ile yargısallığa bağlı inanç nesnesi olması dolayımında inanılmış olana yönelik görüş sahibi olarak bakılması... ki "Görmek inanmaktır" diyenlerin sözünü, duyusal algı inanmaya eyler diyerek daha geniş bir içeriğe taşır isek bu bağlamda, algılanan dünya ve anlama dair öncelenmesi dolayımında, gerçeğin idrakinden uzak inanılmış dünyalar, elbette sığ bir dünya -varlık- görüşü ve sığ bir yaşama eylemekteydi.

Elbette, duyusal algının, nefsi emmareye dair deneyimlenenlerin ve en temelde anlamın gerçekliği vardı. Ancak, içkin, üst ve evrensel gerçeklik olan Allah'ın gerçeklik idrakinden koparacak biçimde gerçekleşen duyusal algı, nefsi emmareye dair deneyimlenenler ve zanna dair anlam, bizleri sığ bir dünya görüşü ve yaşamına eylemekteydi.

Siğ dünyadan veya yaşamdan kurtulmanın adresi:

- 1) Allah'a iman, yani kelimetullahın içselleştirilmiş olarak kabulü,
- 2) Vahye -kelimetullah- göre görüş ve yaşam sahibi olmak,
- 3) Ubudiyetin öncelenmesi ile uluhiyete yani Allah'ın gerçeklik durumuna açık olmanın korunması... başka bir deyişle de kelimetullahın gerçekleşmesine dair ubudiyette eylem sahibi iken uluhiyette yaşamak,
- 4) Subhan (zatında mükemmel -tam- ve işlerinde mükemmeliyetçi olarak eksiksiz iş gören, her daim yarattıklarından ve kendinden fazlası olan) Allah'a yönelik zatına muhabbet, işlerinde hayret ve kendisine yönelik hayranlığın yitirilmemesi, surenin ders konusu idi.

Surenin başında, üzerine yemin edilen, varlık alanında hakkı gereği bilfiil gerçekleşenler dolayımında bakılır ise sure ile ubudiyetin bilfiil gerçekleşmesi dolayımında hakkı gereği gerçekleşen insana, ubudiyete bağlı insanlaşması gerektiğinin dersinin verildiği görülür. Yani her olay ve olgu varlık hakkı gereği bilfiil gerçekleşmekteydi ki insan da kendisinden amaç edilene -ubudiyete- göre bilfiil hakkı gereği yaşaması gerekendi... ki insan olarak gerçekleştiriyor olmakta gerçek -olgusal- olsun. İnsan ubudiyete dair yaşaması dolayımında uluhiyete haiz yönünü açık ediyor olarak Allah'la, özgürleşmeyi sürekli kılandı. Varlık alanına, kendi olmaya dair -özerk- çıkar iken kelimetullahı gerçekleştirmekle; geleceğe dair cezadan muaf olmakta, Allah ile Allah'a ait tanrısalların gerçekleşmesine dair paye alma artışında tekâmül ediyor olmakta ve nüfus alanını artırıyor olmakta, özerk olmaya dair özgürlüğünü ve özgürleşmesini sürekli kılabilmekteydi. Varlık alanında özgür olmaktan ileri, özgürleşmeyi emek bağıntısında kelimetullahı gerçekleştirmek ile sürekli kılabilenler, sıradanlaşmanın önüne geçebilmekteydi.

Müminler için sıradanlaşan yaşam ise kati iman ile Allah'tan gelecek olup da olgu ve olay bağıntısında gerçekleşecek olan her şeye açık olmanın korunması, yani yakınlığın yitirilmemesiyle gerçekleşmesi gerekendi. Bu bağlamda İbrahim nebi, karısı ve misafir resul melekler anlatsı önemliydi.

Algıladıklarımız, bildiklerimiz, yasaklar, meşru alana bağlı olması gerekenler, ubudiyete dair gerçekleştirilenler, iman ve yakine dair gerçekleşen ihsanlar dahi sıradanlaşabilirdi. Sıradanlaşan yaşam, yitirilen değilse de duyarsızlaşılın anlam ve değerlere körelmeye sebep vermekteydi. Anlam-değer bağıntılarında gerçekleşen dünya, içinde olunan dünya olsa da hissedilmeyen dünya olabilmekteydi. İlkeye dair muhabbet, ilkeyi yitirmeden ilişkilerde çeşitlenme, tinsel alan farklılıklarında deneyimler, tevazu, saygı, anlam arayışı çabası, emek (yaratıcı çaba) ve keşfe açık olarak gerçekleşmesi gereken yeni anlamlara dair hayret vb. sıradanlaşan yaşamı aşmanın olanağı olarak Allah ile olan dünyamızı hep yeniden dirimsel kılmanın olanağı idi.

Sığ dünya görüşleri ve sığlaşan yaşam, insansızlaşıp da özüne yitik olmaya sebepti. Allah'a kati iman ile tutunanlar ise yarattığı andan beri anı anına benzemeyen ile yaratıcı çaba içinde ve meşru alanda diğeri ile var olmanın ahlaki ilişkilerinde iken insan olmaktan uzaklaşacak değildi.

Sığ dünya görüşü ve sığca yaşamaktan bakıldığında, sure ile insanın, varoluş krizine, başka bir deyişle de varoluş muhasebesine veya anlam arayışı dersine çağrıldığını görmekteydik. Sıradanlaşan yaşam içinde ise müminlerin, Allah'ın mükemmelliği ve mükemmel iş görmesi yani Subhan olması veya kendisinden fazla verir iken kendisinden ve yarattıklarından hep fazlası olarak metafizik varlık olması karşısında hayrete ve kelimetullahı gerçekleştirmeye -yaratıcı çabaya-, mümin olmanın ahlaki belirlenimlerine dair ifade edilenler dolayımında çağrıldığını görmekteydik. Sıradanlaşan yaşamda sıradanlaşmanın

tozlarını savurarak, aidiyet ile kelimetullahı yüklenerek, sorumluluklarını bilerek farklı ve özgün olarak var olmaya dair emek-hizmet, emek-yaratıcı çaba bağıntısında hak gereği var olmak da vardı.

O artık, Allah'ın Musa resule görüldüğü ve kelimetullahı yüklenerek, deri ile kaplanmış yaşayan Kur'an'dır, Meleklerin tavaf ettiği Beyt-i Mamur'dur, Allah'ın kendilik göğüne yükseltmiş ariftir, her an Allah sevgisi ve anlamı ile yaşam sevinci kaynayan gönül deryası sahibidir. O, sıradan bir yaşam değil, her an yeni bir oluşa gebe güzel bir yaşamın sahibidir. Zariyat suresinden Tûr suresine, sıradanlığın perdesini yırtarak geçendir. O, Allah nezdinde değer olup da üzerine yemin edilen, kelimetullahın vücut bulduğu hazreti insandır.

Beşeriyetten uluhiyete yolculukta kelimetullahı ubudiyet belirlenimli gerçekleştirmek, Allah'ın uluhiyetini açık etmektir... ki sureyle, Subhan olmakta uluhiyet sahibi olan Allah'ta, kendi olmayı bulmamız gerektiği net olarak ifade edilmekteydi. Var olmaya dair anlam ve anlama derdi olması gereken insana, kendi olmayı nerede bulması gerektiği hatırlatılmaktaydı.

*

Tûr suresi...

İnsan, varlığı ve yaşamı sorgulamadan uzak, kendini cehalete kurban edebilmekteydi. Cehalete bağlı ahlak biçimsel varoluşta, zalim, güvenilir olabilmekteydi. Temelsizce ve hadsizce yüklem aldığı - yükseldiği- özgüven veya kibir de varlığı ve varoluşu sorgulamadan yaşamasının sebebi olabilmekteydi. Gerçeklik temelinden uzak aşırı özgüven, gerçeğe ve hikmete kör kılmaktaydı.

Tûr suresi, Zariyat suresi gibi üzerine yemin edilenler ile başlar ve Allah'ın azaba dair vadinin gerçek olduğu, azabın mutlaka gerçekleşeceği bilgisi verilir. Zariyat suresinde, olay bağıntısında hakkı gereği iş görenler üzerine yemin edilmekteydi. Tûr suresinde ise Tûr'un, deriye yazılmış kitabın, Beyt-i Mamur'un, yükseltilmiş -tavanın- göğün, kaynatılmış -ısınan- denizin üzerine yemin edilir.

Yoruma dair anlamı ile Tûr, sadece Musa nebinin huzura kabul edildiği dağın ismi değil, insanın düşünce ufkuydu. İnsan, düşüncede Allah ile buluşma olanağına haiz olan varlıktı.

Deriye yazılmış kitap, sadece, kâğıt olmadan önce deriye yazılan ilahi metin değil, insan derisiydi ki insan derisi yedi kat olup, insanın kendisine ayna, özünde gerçekleşenin görünüş bulmasına, çevresini okumasına sebep olan yayılmış kitap misaliydi. Söz konusu estetik ise deri, olmazsa olmaz olandı. El ve parmak yazıları, bedene dair ayak merkezleri, cildin renk parlaklığı ve yapısal görünüş biçimi, kişinin kendisine dair mesajlar taşımaktaydı.

Beyt-i Mamur, sadece yedinci gök katında meleklerin tavaf ettiği ev değil, tanrısalların gerçekleşmesine haiz imar edilmiş insan bedeniydi. Beden olmak ile beraber, insanın imar edilmiş kendilik dünyası yani gönül eviydi... ki tanrısalların kelimetullah içeriğinde anlam yüklü olarak gerçekleştiği, meşruiyet alan belirlenimine göre imar edilmiş Allah evi olan insan adına yemin edilmiş olmaktadır. Başka bir deyişle

de Zariyat suresinde işaret edilen insan, Tûr suresinde üzerine yemin edilen insandı.

Yükseltilmiş gök, sadece görünen yerin göğü değil, iç dünya sahibi olan insanın gönül göğü -evi- idi. İç dünyaya, kendi iç dünyası ile yükselmeyi bulan insan betimlenmiş olarak ifade edilmekteydi.

Kaynatılmış -ısıtılmış- deniz de sadece volkanların içinde taşıdığı denizler, yaz mevsiminde ısıtılmış olan deniz veya ahir zamanda deniz suyunun ısıtılmış olması değil, özünde Allah'a muhabbeti artmış olan aşık insandı.

Bu anlamlardan bakıldığında sure; insanın, Allah ile olan varoluşsal beraberliğinde, olgusal anlamda gerçekleşen değişimi sonucunda yükselmiş olduğu varoluş düzeyleri üzerine yemin ile başlamış olur. Anlam yüklü olan olgular üzerine yemin edilir. Allah nezdinde değer olan olgular dolayımında, varlık âleminde gerçekleşenlerin anlam-değer yüklemine gerçekleştiği de belirtilmiş olur. Yani Zariyat suresinde eylem öncelikli olarak gerçekleşme konu kılınır iken Tûr suresinde, olgusal kılınmış olana göre gerçekleşme konu kılınmaktaydı.

Surenin 9. ayetinden 28. ayetine kadar geleceğe, ölüm öncesi ve sonrası deneyimlenecek olanlara, cehennem ve cennete dair gerçekleşecek olanlara dikkat çekilir. 9. ve 10. ayetlerde sadece sallanıp çalkalan gök ve yürütülen dağlar ifade edilmez, ölüm öncesi tansiyon değişimi ve buna bağlı gerçekleşen, yeryüzünün dayanak olarak yitirilmesi deneyimi de betimlenmiş -tasvir edilmiş- olarak anlatılır. Surenin 15. ayetinde; ahirette azabı -cehennemi- gören kafirlerin yeryüzünde ilahi kelama sihir, nebiye sihirbaz demelerinin karşılığı olarak "Bu bir sihir midir, yoksa görmüyor musunuz" diyerek, acı bir ironi yapıldığını görmekteydik. Bu, acı ironi ve geleceğe dair haber verme ile bağıntılı olarak surenin 29. ayeti ile beraber geleceğe dair haber veren nebinin kâhin olmadığı, gerçeğe dair bilgi veriyorken de

deli olmadığı net olarak vurgulanır. Surenin, gelecek zaman referansına göre biçimlenen anlatısına binaen bakıldığında, nebinin neden kâhin olarak nitelendiğinin surede konu kılınmış olduğunu da anlamış olmalıydık.

O resul ki deli olmayan haberci, kehanet bildiren kâhin olmayıp da geleceğe dair gerçeği haber veren öğütçü, şair olmayan resuldü. Ona dair olumsuz her niyet gerçekleşecek değildi. Resulullah'a; kâhin veya deli diyenlere, sure ile cevap verilmekteydi. Nebi ile medyum vari olarak gelecekte haber verilmekte değil, ilke gereği hak edişlerin tesis edileceği gerçeğine bağlı olarak gerçekleşecek olandan haber verilmekteydi.

Gelecek; bengesel gerçekleşen gerçeklik belirlenimlerine, metafizik gerçekleşmenin öncülleri olan yasa ve ilke belirlenimlerine ayrıca neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeciliğin nasıl gerçekleşiyor olduğuna bağlı olarak kavramlaştırmak ile felsefi anlamda metafiziğin konusu kılınarak bilmenin konusu kılınabilirdi. Kehanet değil ama ilke bağıntısında okunabilir olandı... ki nübüvvet ile gelecekte de haber verilir iken kehanet değil, gerçeğe bağlı olgusal olarak gerçekleşecek olandan haber verilmekteydi. Bu bağlamda, ilkenin -anlamın- tarihe dair gerçekleşir olduğunun doğrulamasını, gelecek belirleniminde teyit edebilmekteydik.

Gelecek; vahiy bilgisi ile bilmeye açıktı... ki nebiler; gelecekte haber verir iken kehanette bulunan kâhin değil, ilkeye bağlı gerçekleşen ve ilke olması içeriği ile hak edişlerin gerçekleşeceği akıbet veya ahiretten haber verir iken adalet ilkesine bağlı gerçekleşecek olan geleceğin gerçekliğinden yana haber vermiş olmalıydı. Geçmişe dair tarihsel izlekte anlamın -idenin- gerçekleşiyor olduğunun anlatısının sağlamasını, insan ilkeye dair anlamın gelecek belirlenimli gerçekleşiyor olmasında yapacaktı.

Nebiler; medyumlar gibi kişi ve olay bağıntısında kehanet belirten değillerdi. İlke, olgu, olay ve gerçeklik bağıntısında gerçekleşecek olan geleceği metafizik olgusal olarak haber vermekteydi. Zariyat suresinde tarihsel izlekte kelimetullahın gerçekleşmesi gerektiği olgusal kılınmış olarak anlatılır iken Tûr suresinde, kelimetullahın gerçekleşmesi gerektiği, gelecek belirlenimli olarak teyit edilmekteydi. İlahi söylemin gerçekliği, tarihsel izlekten hareket ile gelecek izleniminde takip edilebilir olandı.

Her bir nebi, ahiret ve akıbet söyleminde; hak edişe dair deneyimlenecek olan gerçekliği, hak edişe dair yaşanacak olan gelecek olarak ifade etmiş olmaktadır. Ortak söylem; vahyin gerçek olduğunu göstermek ile beraber, geleceğe dair ne için nasıl yaşamak gerektiğinin mesajını da taşımaktaydı. Ortak söylem; geleceğin de anlam-değer yüklemelerinde yasa ve ilkeye dair metafizik gerçekleştiğinin kanıtlanması iken gelecek biliminin ve geleceğe dair felsefe yapabilmenin olanağını da göstermiş olmaktadır. Yani gelecek; kişi ve olan bitene dair olay akışında belirsiz gibi görünse de olgusal anlamda meçhul -belirsiz-değil, bilimi yapılabılır olandı.

Nebilerin en önemli özelliklerinden biri, geleceğe dair haber vermiş olmalarıydı. Bu nebilğin gerçek olduğunun da belirlenimiydi. Zariyat suresinde, geçmişe dair insanlık tecrübesi dolayımında nübüvvetin gerçekliğine dikkat çekilir iken Tûr suresinde gelecek haberi dolayımında nübüvvetin gerçekliğine dikkat çekilmekteydi. Surenin 31. ayeti ile de “De ki bekleyin, ben de sizinle beraber beklemekteyim” denilir iken geleceğe dair verilmiş haberin veya gerçekleşeceği vaat edilmiş olanın er ya da geç gerçekleşeceği belirtilmekteydi. Bu da Resulullah ve müminlere özgüven ve yaşama tutunma sebebiydi. Gerçek, gelecek belirlenimli olarak açık olup da bulunacak olandı. İnsan, gerçeğe doğru yürüdüğü bir yaşamı yaşadığından habersiz, zanna dair yarattığı yalan dünyalarda yaşamaktaydı. Gerçek açık

olduğunda, zan veya yalan kaybolacaktı. Zanna dair gerçekleşen yalan dünya da yıkılmış olacaktı.

Surenin 32. ayetinden 44. ayetine kadar retorik ifade biçimi kullanılır. Sorulan sorular ile insanın psikolojik hezeyanları, cehaleti, varlık yetersizliği, olanak yetersizliği, teklif edilene dair anlayış yetersizliği, olumsuz hesaplar kurması, olay belirlenimli gerçekleşenleri nedeninden kopuk yorumlama ve anlayış yetersizliği belirtilmiş olur. Her sorulan soru ile insana; sadece varlık olma, olanak, ahlak, bilgi ve anlayış yetersizliği ifade edilmez. İnsana; kibre uzanan temelsiz özgüveni de hatırlatılmış olmaktadır. Böylece insana, sorulan sorular dolayımında; “Ey insan! Hadsizce gerçekleşen bu özgüvenin nedeni nedir? Zanna, gerçekte karşılığı olmayan batıl olana inanarak yaşamının sebebi nedir? Var olmaya, geleceğe dair kesin bir garantinin, güvencen dahi yok iken sadece günü -anı- yaşama çılgınlığının nedendir?” gibi sorular da sorulmuş olmaktadır.

Surede retoriğe dair sorulan her soru; sorgulayan insan olarak katılımcı olmaya eylemekteydi. Böyle olmak ile beraber suredeki sorular; insanın kendisine yönelik sorulması gereken olup, eleştirel anlamda kendisini yüklemeleri bağıntısında sorgulaması gerektiğinin soruları idi. İnsanın kendine dair gerçekleşen sorunsal durumlar karşısında yüklem belirlenimli gerçekleşenleri eleştirel anlamda sorgulaması gerekmektedir. Fikirlerini temellendirmiş olduğu gerçeklik bağıntısı olmalıydı. Varoluş biçimlerini temellendirmiş olduğu rahmet ve adalet bağıntısı olmalıydı. Sorgulanmayan yüklem ve olaylar, sure ile haberi verilmiş cezaya dair gerçekleşecek olanların habercisiydi... ki yaşadıklarımız akibete ve ahirete dair yaşayacaklarımızın habercisi iken yaşadıklarımızı sorgulamak, bize surede sorulan sorular dolayımında hatırlatılmaktaydı. Yaşadıklarımız akibete ve ahirete dair yaşayacaklarımızın ve olacaklarımızın habercisi iken gelecek belirlenimli olarak günde yaşananlara dikkat etmek gerekmektedir.

Zariyat suresinde suç ve ceza bağıntısında cezanın hak kılınmış olduğu gerçeğine dikkat çekilir. Bu da tarihsel tecrübe dolayımında tanıtlanır. Tûr suresi ile de cezanın ve mükafatın hak kılınmış olduğu gerçeği bağıntısında nübüvvet ile insanın, anı yaşamasına dair gerçeğe dikkat çekilmiş olarak, neye güvenerek aymazca ve hadsizce yaşadığını sorgulaması gerektiğine dikkat çekilir. Yeryüzü yaşamı ekin yeri iken ahiret yaşamı hasat yeri idi. Surede, hasada dair ahiretten kesitler verilir iken dünya hayatında, ahiret bilincinin yerleşik olması gerektiğinin dersi de verilmekteydi. Ekin ve hasat bağıntısında insan, akıbet ve ahiret dolayımında dünya yaşamını ekin ve hasat idrakinde yaşamalıydı. Hadsizce ve aymazca günü yaşamak değil, ekin ve hasat bağıntısında sorgulanan bir varoluşu hakkı gereği yaşamak insana hak kılınmıştı.

Zariyat suresinde, zamansal anlamda geçmişten güne, öncelikli olarak neye göre yaşanması gerektiğinin idraki verilmekteydi. Tûr suresinde ise zamansal anlamda gelecekte güne, öncelikli olarak neye göre yaşanması gerektiğinin idraki verilmekteydi. Her iki surede, zamansal anlamda us sahibi olan insanın, Allah'a göre tinsel kılınmış olan dolayımında bilincini neye göre yapısal kılması gerektiği belirtilmekteydi. Nasıl bir dünya içinde olduğu hatırlatılarak, Allah'ın dünyası yani gerçekte olan dünya ile uyumlu, nasıl bir dünyası olması gerektiğinin mesajı verilmekteydi.

Zariyat suresinde, tarihsel tecrübe dolayımında geleceğe dair görüş verilir iken Tûr suresinde, gelecekte geçmişe doğru bir değerlendirme yapıyor olarak durum tespiti bulunulduğunu görmekteydik. Geçmiş değerlendirilen cennet ehline dair gerçekleşecek olan bir olay kesitinden hareket ile geleceğe dair haber, iman ve nasıl yaşanması gerektiğine dair mesaj verilmekteydi. Zariyat suresinde tarih, Tûr suresinde ise geçmiş bağıntısında gelecek merkezli olarak hangi referanslardan hareketle günde olunması gerektiği ve nasıl yaşanması

gerektiğinin haberi de verilmiş olmaktadır. Her iki surenin de insanı olan, tarihten geleceğe doğru bir yürüyüşte günü, her iki bağıntıda değerlendirerek yaşamaktaydı. Günde olmanın olanağını, iman, emek ve ekin ile değerlendirmekteydi ki hasat bereketli olsun. Hak edilmiş gelecek, herkesin hasat edeceği idi.

Zariyat suresinde suç, ceza, meşru olan, tarihsel tecrübe, sığ yaşam ve sıradanlaşan yaşam, Subhan Allah -mükemmeliyetçilik- bağıntısında sure modellenmesine tanık iken Tûr suresinde, ceza, azap, mükafat ve akıbet ve ahirete dair gelecek bağıntısında sure modellenmesine tanıklık. Zariyat suresinde, tenzih ayetleri ve hakkı gereği ayrıntılarda gerçekleşen yaratıma dikkat çekilir iken Subhan Allah'a dikkat çekilir. Tûr suresinde de insanların zanna dair nitelermelerinden Allah'ın münezzehe olduğunu belirten ayet ve sorgulamaya dair soru ayetlerinden bakıldığında, Subhan -mükemmel- Allah tanıtlamasına devam edildiği görülür.

Zariyat suresinde asıl mesele; geçmiş izleğinde geleceğe doğru nasıl yolculuk yapmamız -yürümemiz- gerektiği idi. Tûr suresinde asıl mesele ise; gelecekte haber vermektense daha çok, gelecek bağıntısına göre günün nasıl yaşanması gerektiğiydi. Her iki sure zamansal referans farklılığına göre birbirini tamamlayan iki sure idi. Her iki surede de üç zamanlı (geçmiş, gün ve gelecek) olarak bengesel (tekrar eden gerçeklik veya süregelen gerçeklik belirlenimlerine bağlı) konu kılma korunuyor olsa da zamansal referans çizgilerin farklılığına bağlı olarak birbirini tamamlayan içerikte oldukları görülür.

Zariyat suresinde, ne için yaratılmış olduğuna bağlı olarak, geçmişin ibretlik veya ders niteliği taşıyan olayları dolayımında kişinin, akıbet idraki kazanması gerektiğine dikkat çekilir. Tûr suresinde ise gelecek öncelikli olarak günde yaşanması gerekenlere dikkat ederek kişinin, ahiret idraki kazanması gerektiğine dikkat çekilir. Zariyat suresinde dikkat çekilen ceza dolayımında, meşruiyet alanında varoluşun

öncelenmesi gerektiğine dikkat çekilir. Allah'ın varlık alanında Allah'a göre yaşıyor olmak meşru idi. Tûr suresinde ise ne için meşru alan ediniyor olarak yaşamak gerektiği, hak edişlere bağlı gerçekleşecek ahiret yaşamı dolayımında gerekçelendirilmekteydi.

Birisi çıkıp da “Ne için meşru alan edineceğiz” diye sorar ise Allah'ın varlık alanında var olduğumuz için, gerçek ve adalet üzere hak edişlere göre bulunacak olan akıbet ve ahiret gerçek olduğu için anlam-değer yüklü meşru alan edinmeye ihtiyaç vardı. Meşru olan, diğeri ile var olmanın hak-had belirlenimlerine göre edinilmesi elzem olan varoluş alanıydı. Meşru alan, Allah'ın varlığında Allah ve diğerleri ile ilişkide sınırsızca var olamayacağımızın özerklik alanı olarak olmazsa olmaz gerçekleşmesi gerekendi. Her iki surede, farklı zamansal referans önceliğine göre meşru alanın ne için olması gerektiğinin gerçeğini görünür kılmaktaydı. Her iki surede de inkâr edenlerin, gerçeğe dair cehalet sahibi oldukları net olarak ifade edilmekteydi.

Tûr suresinde insana; retoriğe dair sorulan her soru ile sadece cehaleti hatırlatılmakta değil, gerçeğe sağır -anlayışsız- kılan temelsiz özgüveni -kibri-, öngörüsüzlüğü ve güvencesi olmayan yaşamı da hatırlatılmaktaydı. Meşru alan içinde özerk varoluşun, sorumlu kılınmış olmanın idrakinde var olmak gerektiğini anlamayanlara, retorik olarak yaşamını sorgulamasına dair sorular sorulmaktaydı. Varoluş ve yaşananlar sorgulanmalıydı. Allah'a ait hakikat ve yaşananların sonuçları, yaşananları sorgulamanın ölçütü olması gerekenlerdi.

Zariyat suresinde varoluş krizine veya anlam arayışı dersine çağrılan insan, Tûr suresinde yüklem belirlenimli gerçekleşen zanna dair düşünce ve yaşadıklarını sorgulaması gereken insandı... ki surede retoriğe dair her soru, muhatabın kendisini sorgulaması gerektiğine dikkat çekmekteydi. Başka bir deyişle de surenin başında üzerine yemin edilen olgular, insanın yaşamında gerçekleşmesi gereken anlama haizdiler ki insanın kendini hangi düzeyde gerçekleştirmesi gerektiğine

referans verilir iken insan varoluşsal anlamda hangi düzeyde olduğunu görebilsin. Allah'ın kelamına ve nuruna muhatap aldığı insan; yaşayan Kur'an, kelimetullahın gerçekleştiği Beyt-i Mamur, göklere açılmış idrak ve Allah'a yaşam sevinci ile kaynayan gönüle sahip ise Tûr suresinin muhatabı olandı.

Retoriğe dair her soru; sadece muhatabın bulunduğu durumu göstermekte değil, soru soranın bakış açısından yani anlam-değer yargısından bakış sahibi olmayı da olanaklı kılmaktaydı. Böylece çift yönlü bakışım sahibi olarak varoluşu değerlendirme olanağı verilmiş veya gösterilmiş olmaktadır. Retoriğe dair soruların içeriğinden bakıldığında; zanna dair yalan yaşadığımız dünya ile zulme dair hakkı dışında yaşadığımız dünyayı sorgulamamız ve gerçeğe uyanmamız gerektiği hatırlatılmaktaydı.

Zariyat suresinde geçmişe dair, kurulmuş olup da akıbetinde yıkılmış zanna ve zulme dair gerçekleşen dünyalar konu kılınmaktaydı. Tûr suresinde ise geleceğe dair ahiret belirlenimli dünya konu kılınır iken yeryüzünde gerçekten kopuk yaşadığımız ve sonuçta bırakacağımız dünyalar konu kılınmaktaydı. Önemli olan ise her iki surede de işaret edilen, gerçeğe dair olup da hakkı gereği yaşayarak hak edilmiş dünyaları gerçekleştirmektir.

Geleceğe dair güvence -selamet- ise Allah'a iman, güven ile beraber ahiret ve akıbete göre dünya yaşamını ekin yurdu olarak yaşamaktı. Surenin 48 ve 49. ayetlerinde; sabır, huzurda olduğunun idraki, günün belli vakitlerinde Rabbini hamd ve tesbih etmek emredilmekteydi. Allah ve ahiret öncelikli bir yaşam, geleceğe dair güvence edinmenin yoluyla.

Geleceğe dair güvenceyi, Allah ve ahiret öncelikli yaşamış olmakta bulmak gerekirdi. Her kişi, Allah'ın vaat ettiği cennet dolayımında iman etmekten yana yanlışı yapmadığı bir geleceğe adım atmaktaydı.

Surenin insanı; Allah ve ahiret/ akıbet öncelikli yaşamda selameti, kendi için ve yakınları -sevdikleri- için yeryüzünde iken tesis eden bilge kimseydi. O, her olayı ve olguyu hikmetine binaen değerlendirir iken Allah'ın huzurunda yaşamayı öğrenmiş, Allah nezdine yükselmiş kâmil insandı. Hesabı verilecek yaşamı, hesapsızca değil, hesabını dünyada iken vermiş olarak hak etmiş olmakta yaşayandı. O, Allah'ın varlık dünyasında Allah ile hakkı gereği yaşamayı öğrenmiş olandı. O, kendisinden hesabı sorulmayacak olan bir yaşamı, hesabını Allah'a ve kendine vermiş olarak yaşayandı.

Sureye dikkat edildiğinde, insanın kayıtsızca yaşamaya yönelimli olduğu görülür. Bundan dolayı, Allah'a iman ile beraber, akıbet ve ahiret ile kayıtlanmış olarak yaşamak gerektiğinin dersi surede verilir. Söz konusu insanın kötücül doğası, cahil, çıkarıcı, güvenilmez olması ise ilkeye dair kayıtlanmış olmakta yaşaması kendi hayrına idi. Allah'ı hakkı gereği bilerek hamdın hakkını vermesi, yani Allah'ı hakkı gereği değerinde bilmesi ve tesbih ediyor olmanın gereğinde Allah'ın varlık dünyasında yaşadığının idraki ile yaşaması olması gerekendi.

Surenin yemine dair ifade edilen ilk ayetleri, Allah'ın, anlam-değer yüklemli gerçekleşen varlık dünyasında var olduğumuzun ayetleriydi. Bu bağlamda yeryüzü yaşamı ve ahiret yaşamı, Allah'ın varlık dünyasında gerçekleşenlerdi. Olgusal anlam içeriğine bağlı olarak Allah'ın varlık dünyasında gerçekleşenler; öncelikli değerlerimizin olması gerektiğinin ve bu izlekte anlamlı ve değerli bir dünyayı yaşamak gerektiğinin dersini de vermekteydi. Bu bağlamda surede, Allah'ın varlık dünyasında; ceza ve azap, rahmet ve mükafat, ekin ve hasat bağıntısında ahirete/ akıbeti göre yeryüzü dünyasını nasıl yaşamamız gerektiğine de dikkat çekilmekteydi.

Yüklem belirlenimli gerçekleşen deneyimlediklerini sorgulayan insan olarak kendi özeleştirisini yapanlar, yetersizliklerini idrak ederek haddini bilerek yaşayanlar ve ahireti veya akıbeti kayıtlanmış

yaşamının nesnesi kılanlar, geleceklerine dair korkması gerekenler değildi. Yaşanacak dünya, ilke gereği anlam-değer yüklümlü olguları olan dünya olmalıydı. Sadece günü yaşamak ile ilgili değil, gelecek bağıntısında gerçekleşmesi gerekenler bağıntısında yaşanması gereken dünyaydı. Gerçek ve gelecek bağıntısında eleştirel anlamda sorgulanan ve ilke (hak, adalet, rahmet -fayda- vb.) gereği hakkı verilerek yaşanan yaşam, sonuçta bizi üzmecek bir yaşamdı.

Zariyat suresinde, üzerine düşünülmesi gereken ama üzerine düşünülmeyen varlık ve varoluş akıbet olarak belamız olabilmekteydi. Tûr suresinde de varlığa dair söz hakkı olan ve gerçeğe dair de söz hakkı olan insanın her iki söz hakkı arasında, varlığa dair söz hakkını zan ve yanlıştan yana kullanıyor olması sonucunda, eleştirel anlamda kendisini sorgulaması gerektiği belirtilir. Değişen yüklem almalar içinde sorgulanması gereken yüklem dolayımında, geleceğe doğru öngörülü olarak nasıl yürümemiz gerektiği konu kılınır. Yaşadıklarımız yaşayacaklarımızın habercisi iken yaşadıklarımızı sorgulamak elzemdi. Sorgulanmayan yaşam, varoluş veya dünya, sonuçta özerk olarak kendi olmanın özgürce gerçekleşen tercih ve eylemlerinden mahrum olmaya sebep olabilirdi.

Tûr suresi ile ahiret dolayımında gelecek zaman belirleniminde günü nasıl yaşamamız gerektiğine dikkat çekilmekteydi... ki hak edişe dair sonuç belirlenimli gerçekleşecek olay, öncesinden gerçekleşenlerin sonucuydu. Bu bağlamda sure ile bizlere, yaşadıklarımızın yaşayacaklarımızın ve olacaklarımızın habercisi olduğu belirtilmekteydi. Özerkliğine bağlı özgürlüğünü yani tercih ve eylem belirlenimli kendini gerçekleştirme ve bu dolayımında yüklem belirlenimli kendi olma olanağını, cehenneme mahkûm olmak ile yitirmemek için olması gereken ise kehanet olmayan vahye göre yaşamayı öğrenmekti.

Başka bir deyişle de akıbet veya ahiret ilmine göre öngörülü olarak yaşamak gerektiğini öğrenmeliydik. Yaşananlar yaşanacaklarının habercisi iken yaşanacakları öngörerek yaşananların hangi çizgide gerçekleşmesi gerektiğine dikkat edebilirdik. Yaşananlar yaşanacakların habercisi iken ilke (hak, rahmet, adalet ve adalet bağıntısında hak edişlerin tesis edilmesi) bağıntısında yaşanacakları öngörerek, olumsuz anlamda yaşanacakların önüne geçebilirdik.

Ahirette; varlığa dair söz hakkı, gerçeğe dair söz hakkı, kendi olmaya - varoluşa- dair söz hakkı, mülkiyet edinmeye ve mülkiyetten paye almaya dair söz hakkı, kullanım değerleri olanlara göre dünya yaratımına dair söz hakkı ve kullanım hakkı olan insanın, söz ve kullanım hakları elinden alındığında, hak edişleri tesis etmeye yönelik söz hakkı sahibi olan Allah ile karşılaşacaktık... ki böylesi gelecek olan gelmeden önce, olumsuz gerçekleşecek olanların önüne geçmiş olarak, yaşanabilir bir dünyada söz haklarımızın bize yeniden verilmiş olduğunu görelim. Başka bir deyişle de yaşanabilir bir dünya, Allah ve diğeri dolayımında söz veya varlık haklarımızın gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak gerçekleşen dünya idi. Bu durumda yaşadıklarımıza; ilke, hak ediş ve gelecek bağıntısında dikkat etmek elzemdi. Yaşadıklarımızın yaşayacaklarımızın habercisi iken olay belirlenimli gerçekleşecek haberi; ilke, hak ediş ve gelecek ölçütüne göre değerlendirmek gerekirdi.

Zariyat ve Tûr surelerine dair ortak üst başlık: Her iki surenin üst okumasına dair yorumlarına dikkat edildiğinde, her bir sure ile insanın veya muhatabın kendisini konu kılar iken dil dolayımında, ayrıca varlıkta ve varoluşta karşılığı olanlar dolayımında, muhataba ayna olunduğu görülür. Dil varlık aynasıydı... ayetler de sure bütünlüğünde, Allah'ın gerçekliğini göstermek ile kalmayıp gerçekliği yeryüzünde görünüşe taşıyıp taşımamasına göre konu kılınan insana ayna idi.

Zariyat suresi ve Tûr suresi başında, üzerine yemin edilenler sadece varlıkta olay ve olgu karşılığı olanlar değil, insanda karşılığına göre de anılmış olmakta insana ayna olan temsilirdi. Temsile dair varoluş, aynalaşılan varoluşa eylemekteydi. Dil de temsil niteliği ile aynalaşmanın olanaklarındandı. Her iki sure ile görmekteydik ki geçmiş günü temsil etmekte, gelecek de günde yaşadıklarımızı temsil etmekte, amaç bağıntısında var kılınmış olmak ise ne için kılınmış olduğuna bağlı olarak temsil içerikli var olduğunu göstermekteydi. Yani anlam-değer yüklemine gerçekleşen her varoluş, temsil içeriğinde aynalaşmaya dair gerçekleşmekteydi... ki bütün varlık âlemi temsil anlamlarına bağlı olarak gerçekleşir iken anlamsız bir varoluştan bahsedilemezdi. Anlamsız bir dünya yaratımı da zaten gerçekleşiyor değildi.

Bu bağlamda her iki sure, geçmiş tecrübelerden süregelenlerin temsil ettikleri ve günde yaşananların geleceğe dair gerçekleşeceklerde karşılık bulmuş olarak temsil edildiği bir varoluş konu kılar iken karşılıklı iki zaman aynası içinde var olduğumuzu konu kılmaktaydı. Birbirine bakan iki ayna... biri geçmişten güne uzanan, diğeri ise günden geleceğe uzanan iki ayna ki her iki ayna -sure- ile geçmiş ve geleceği bengisel gerçeklik belirlenimine göre kucaklamış olarak günde nasıl yaşamamız gerektiğinin ve nasıl bir dünya kurulumu içinde var olmak gerektiğinin dersini görmüş olmaktaydık.

*

Necm suresin...

İnsanın, keşfe açık öğrenme biçimi de vardı. Bilmenin birçok biçimi gerçekleşir iken insanın sadece sınırlı bir dünya yaşantısına bakıyor olması kabul edilecek değildi. İnsan, seyre dair sınırlı olmayan olanak kullanımında, nice miraçlar yapabilecek olanağa haiz varlıktı.

Necm suresinde; beşer olan insanın, bilmeye ve uluhiyete yükseliyor olmaya dair açık yönüne, ayrıca zanna ve zillete düşmeye dair dünyevi yönüne dikkat çekilir. Allah'ın, varlık alanında ve insanlık tininde yaratıma dair gerçekleştirdikleri dolayımında görünüş bulduğuna ve diyalektik belirlenime bağlı olarak bilebileceğine dikkat çekilir. Sure; uluhiyete ve bilmeye açık insan, zanna ve zillete düşmeye açık insan, yaşama dair yolculuğun nasıl gerçekleştiğinin en temel kaideleri (çaba, mesuliyet ve hak ediş vb.) ayrıca Allah'ın uluhiyet ve rûbubiyet belirlenimli olarak varlık âleminde gerçekleştirdikleri dolayımında diyalektik yönemsellikte nasıl görünüş bulduğuna dair dört bölümde değerlendirilebilirdi.

Surenin 1, 2 ve 3. ayetlerinde Allah'ın resulünün batıla inanmadığı, hak olandan sapmadığı ve hevasına dair konuşmadığı, batan yıldız üzerine yemin edilerek ifade edilir. Bu ayetler ile yıldızın ne olduğundan daha çok, ne için yemin edildiği önemliydi. Surenin 49. ayetinde yıldızın Şî'râ (Sirus) yıldızı olduğuna da tanık olmaktaydık. Resulullah'a dair şüpheleri olanlara yönelik, onun güvenilir bilgi kaynağı olduğu belirtilmiş olmaktaydı. Resulün Rabbinin yıldız (Şî'râ) değil, yıldızın/ yıldızların rabbi de olan Allah olduğu belirtilir. Vahyin kaynağına dair durum bildirim yapılar. Vahiy bilgisinin gerçek olduğu ve bu bağlamda bilginin kendisine yönelmek gerektiği de 4. ayet ile beraber net olarak ifade edilir. Melek Cebrail tarafından öğrenim gördüğü de 5, 6 ve 7. Ayetlerde dolaylı biçimde ifade edilmiş olur. Yani, diğer ismi ile Ruh-ul Emin olan Cebrail'in Emin Muhammed Mustafa'yı (s.a.v) eğitmiş

olduğu belirtilir. Önemli olan ise bilgi kaynağının gerçek ve güvenilirliği idi.

Surenin 8 ve 9. ayetleri ile de Muhammed Mustafa'nın Allah'ı, kimi rivayete göre de Cebrail'i iki yay arası mesafede veya daha yakın bir mesafeden görmüş olduğu belirtilir. İşin ehli bilir ki 5, 6 ve 7. ayetler; yükselir iken Cebrail'in görülmüş olduğuna dair ayetlerdi. 8, 9, 10 ve 11 ayetler; Allah'ın huzuruna kabul edilmiş olduğunun ayetleriydi. 13 ve 14. ayetler de inişe dair ayetler olup iniş sırasında Cebrail'i bir daha Sidre yanında görmüş olunduğunu belirten ayetlerdi.

Görülenler ise halüsinasyon değildi. Surenin 11. ayetinde "Gördüğünü kalbi yalanlamadı" denir iken Allah'a ait gerçeklik belirlenimlerinin keşfe dair oluş içinde yalanlanmayacak eminlikte gerçekleştiği belirtilmekteydi. 17. ayette "Gözü kaymadı, sınırı da aşmadı" denirken, zan değil, gerçeği gerçek olarak görmenin olanaklı olduğu ifade edilmiş olmaktadır.

Melekler ve Allah'ı görmeye açık olan Muhammed Mustafa emsalinde insanın, zandan uzak olarak gerçeği bilmeye açık olduğunun ve keşfe dair meleke sahibi olabildiğinin gerçeği gösterilmekteydi. Onun dolayımında insanın, miraca dair bir seyre açık olanaklı olduğu da belirtilmekteydi. Gördüğünü kalbinin yalanlamadığı seyirde insan, gerçeğe tanık olabilme olanağına haiz bakış ve görüşü sahibi olabilmekteydi. Bilmediği âlemleri talim edebilme olanağına haizdi. Buna dair tartışmak da insanın görünen dünya ile kendine sınırlamasından öte gerçekleşen de değildi.

Surenin 18. ayetine kadar miraç hadisesine dair ayet seyri ifade edilmekteydi. İnsanın ulvi âlemlere yükselmeye olanaklı olduğuna böylece dikkat çekilmekteydi. Sidre, kelam ağacı olarak kelamı, sözü temsil etmekteydi. O'nu bürüyen kelebek misali melekler ise anlamı temsil eden meleklerdi. Vahiy meleğinin Sidre yanında anlam melekleri

ile görünmüş olması dahi temsile dair varoluşta neden bağıntılarının ve bağıntısal indirgemeciliğin korunduğunu göstermekteydi. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemecilik sadece töze bağlı nicellik zemininde tümel belirlenimli varoluş biçimleri yaratımında değil, tümel belirlenimlerin içkin olduğu anlam yüklemelerine bağlı gerçekleşen temsil belirlenimlerinde de gerçekleşmekteydi.

Zariyat suresinde, insanlar ve cinlerin ubudiyet için yaratılmış oldukları gerçeği -dersi- ifade edilir iken ilahi amaca bağlı olarak var olmanın, amaca bağlı neden olma bağıntısında anlam içeriyor olarak var olmak anlamını taşıyor olduğunun dersi de verilmekteydi. Tûr suresinde de yaşadıklarımız yaşayacaklarımızın ve olacaklarımızın habercisi olduğu dersi verilir iken sonuç belirlenimli gerçekleşenlerin, hak edişe dair anlam kazanıyor olmakta gerçekleştiğinin dersini de görmüş olmuştuk. Necm suresinde ise anlam-içerik, anlam-biçim, anlam-gerçeklik bağıntısında tümel belirlenimli her gerçekleşenin anlama haiz gerçekleştiğinin dersini görmekteydik... ki söz konusu miraç olduğunda, anlama haiz temsil bağıntısında her ne görülmüş ve deneyimlenmiş ise varoluşsal bir aynalaşmanın olanağı olarak gerçekleşmiş olmuştuk. Yani, sadece görülmüş olanların seyrinde gezilmiş değil, görünenlerin haiz oldukları anlam içeriğine bağlı olarak kendi olmanın anlam olanaklarına, gerçeklerine, nedenlerine, ereğine de tanık olmuştuk.

Elbette insanın; meleklerle, Allah'a yani asıllara ve asılların aslı olana yükselme olanağı vardı. İnsanın, zandan uzak olarak gerçeği bilmeye açık yönü olduğuna da surede dikkat çekilmekteydi. Ancak, surede 19-24. ayetlere kadar bakıldığında insanın, zanna ve arzularına -hevalarına- kapılabileceği de ifade edilmekteydi. Muhammed Mustafa ile insanın, ulvi ve gerçeği bilmeye açık yönüne dikkat çekilir iken, zanlarına tapan ve arzularını saplantı yapmış olan insan ile de insanın sığ olan yönüne dikkat çekilmiş olmuştuk. Varlıkta karşılığı olup da

bilmeye açık olan ile sadece isim verilmiş olup da varlıksal karşılığı olmayan ve zandan ibaret olan arasındaki ayrım, varlıkbilimsel ve bilgibilimsel olarak surede konu kılınmaktaydı.

İnsanın varlığa dair söz hakkı vardı ama zanna dair olarak varlıkta karşılığı olmayan şeyleri varlığa dair isim nitelemesinde isnat etmiş olması, gerçeğin idrakinden uzak kılar iken kabul edilir olan değildi. Putlar ve putların isimden ibaret olmalarının ifade edilmesi ayrıca melekler ve kız ismi ile isimleri ile nitelendirilmeleri, surede zanna dair gerçekleşen örnekler olarak gösterilmekteydi. İsim gerçekte olanı karşılar iken gerçek ile idrake ve eyleme dair bağ kurmamızı olanaklı kıldığı gibi, zanna dair ise gerçeğin idrakinde uzak kılabilmekteydi.

İnsanın gerçeğe dair söz hakkı vardı ama söz konusu kendi olmaya dair tercih ve eyler olduğunda insanın çıkarlarına bağlı olarak gerçeği çarpıtmaya yönelik bir yaklaşımı da vardı. Zan, heva ve çıkarlar, gerçeği çarpıtmaya neden olmaktadır.

Sure ile konu edilen; olanakları dahilinde insanın, karşıt uç noktalarda neleri bilebileceği, deneyimleyebileceğiydi. Bu bağlamda, anlam yüklü olarak neleri deneyimlemesi gerektiği, neler olabileceği ve sonuçta Allah'ı bilerek ve Allah'a dönüyor olarak nasıl yaşaması gerektiği idi.

Özellikle 23. ayette, varlıksal karşılığı olmayıp da zanna dair isim vermekten ibaret olan inanışlar, gerçeğin haberi gelmesine rağmen gerçeğin idrakinde kopuk deneyimlenebilmekteydi. Asıl sapkınlık; gerçeğin haberine, nasıl bilinmesi gerektiğine ve nasıl yaşanması gerektiğine dair haber/ bilgi gelmiş olmasına rağmen, zan batağında inkâra ve zulme -kötülüğe- devam etmekte. Bu, Kamer suresinde helak edilen kavimler, yaşadıkları ve sonuçları bağintısında, genel olarak açıklanmış olacaktı.

Söz konusu Allah ile var olmak ve O'nun varlık alanında var olmak ise insanın deneyimleyeceklerinin ve olabileceklerinin sınırları vardı. İnsan arzuları olandı ama, arzu nesnelere ile sınırlanmayacak kadar kendisinden fazlası olabilecek olandı. 24. ayette "Yoksa, insan her arzu -temenni- ettiğinin gerçekleşeceğini mi zanneder" denir iken arzuların veya temenni edilenlerden ibaret olmayan, dolayısıyla da sadece insan için olmayan bir yaşama dikkat çekilir. İnsanın uluhiyete ait olarak kendinden fazlası olmaya dair gerçekleştirecekleri ve kendi için olmaktan daha fazlası olabileceği, gerçekleştirecekleri, dolayısıyla da yaşayacakları da vardı.

Zariyat suresinde, insanın; hazların esiri olmadan, ilkeye dair kendini gerçekleştirmesi gereken yönüne dikkat çekilmekteydi. İnsan, kendinden fazlası olmayı ilkeye dair gerçekleştirmedeği sürece, görünen dünyayı ve günü aşabilen olarak kendinden fazlası olamamaktaydı.

Surenin 25. ayetinde ahiret ve dünyanın da Allah'ın olduğu belirtilir. Zaten Allah, her iki âlemde de hazır olan Rabb-ül Âlemindi. Surenin devamına dikkat edildiğinde bütün varlık âleminde gerçekleşenlerin yaratıcı failinin Allah olduğu net olarak ifade edilmekteydi. Yeryüzüne dair dünyayı ve ahirete dair dünyayı yaratıp da sahibi olan Allah idi. Bu anlamda fail kaynağa yani Allah'a dönüyor olarak yaşamak olması gerekendi.

Surenin 26. ayeti ile de Allah'ın izni olmadan bir meleğin şefaati de olanaklı değildi. Yani Muhammed Mustafa (s.a.v) resul melek Cebrail'inden ders görmekte ise bunun, Allah'ın izni ile olduğu belirtilmiş olmaktadır. Muhammed Mustafa emsalinde olduğu gibi keşif ehli zatlara melekler yardım etmekte ise bu, Allah'ın izni dışında gerçekleşmekte de değildi. Söz konusu yaratım ise varlık âleminde her gerçekleşen Allah'ın yaratımına dair gerçekleşmekteydi.

Surenin 27 ve 28. ayetleri ile insanın zanna saplanabilen yönüne dikkat çekilir iken zannın, hak olana dair bir şey ifade etmediği net olarak ifade edilir. Gerçeği bilmek, zannı ve zannın ne olduğunu da bilmek anlamını taşımaktaydı. Gerçek bilinmediği sürece, zanda bulunduğu da bilinecek değildi. Gerçeği bilmeye açık olmak ise gerçeği bilmenin olanaklı olduğunu göstermekteydi.

Surenin 29. ayeti ile de Allah'ın hakikatinden yüz çevirenlere yüz verilmemesi gerektiği belirtilir. Cahiller ile tartışmak, cehaletlerini beslemek ve hâllerinin bulaş olmasına binaen kaçınılması gerekendi. Allah'ı sevenler, Allah'a buğz edenler ile beraber olmalı da değildi. Hizmet ehli, enerjisini kullanmayı ve odağını Allah'a yönelik kılmalı iken kafirler ile zaman kaybetmeli de değildi. Onların kendilerine statü payesi çıkarmalarına müsemma gösterilmemeliydi. Bizi yok sayıyor olanları, yok sayıyor olarak yaşamak hak ettikleri idi.

30. ayet ile de zannı inanç nesnesi kılanların, sapkın olduğu belirtilir. Allah, sapkınları ve hidayet üzeri olanları zaten bilmekteydi. Göklerde ve yerde olanları yaratan, kendisine ait olan ve bilen Allah elbette hakikatten yana görüş sahibi iken kimin sapkın, kimin de hidayet üzeri olduğunu bilmekteydi. Bu, Allah ile bilmenin olanağında, kimin sapkın ve kimin de hidayet üzeri olduğunun kritiğinin yapılabileceği anlamını da taşımaktaydı.

Surenin 32. ayeti ile de Allah'ın, yarattığı insanı her yönü ile bildiği, bundan dolayı da gerekçeler uydurmaması gerektiği ve zaten bağışlayıcı olduğu ifade edilir. Yani insanın beşerî yönü ile zaafı ve günahları olmak ile beraber kendini yenileyebileceği ve aslına dönebileceğine dikkat çekilir. Buna rağmen, inkâr ve münafıklıkta, zan ve kibirde, elinde delil olmadan, ısrar edenler de olmaktadır... ki surenin 33, 34, 35, 36 ve 37. ayetlerde buna dikkat çekilir. Başka bir deyişle de cehalet ve kibir ehlinin durumuna dikkat çekilerek, bundan kaçınılması gerektiğinin dersi de verilmiş olur. Buna binaen surenin 38.

ayeti ile hiçbir günahkârın başkasının günahını yüklenemeyeceği belirtilir iken her kişinin yaptıklarından mesul tutulduğu net olarak ifade edilmektedir.

Surenin 39. ayeti ile insana çalışmasından başka bir şey olmadığı net olarak ifade edilir. 40. ayet ile de neye yönelik çalışmakta ise hak edişe dair karşılık göreceği, açık olacağı ifade edilmiş olur. Başka bir deyişle de göklere yükselmeye olanaklı olduğu kadar, yere saplanmış da olabilen insana dikkat çekilir iken insanın kendi çabası dolayımında hak edişe dair sonuçlar ile karşılaştığı ifade edilmiş olur. Her iş Allah'ın sonuçta hükmettiğine bağlı olarak hak ediş belirlenimli sonuçlanır. Allah'a dönmenin kaçınılmaz olduğuna da surenin 42. ayeti ile dikkat çekilir.

Surenin 43. ayetinden 55. ayetine kadar insanda, varlıkta, göklerde ve tarihte gerçekleşen ne var ise yaratıcı fail olarak Allah tarafından gerçekleştirildiğine/ gerçekleşiyor olduğuna dikkat çekilir. Var olmanın, yaratılmış olanların elinde gerçekleşmediğine böylece dikkat çekilir iken insana, varoluşunu ve olanaklarını sorgulaması gerektiğinin haberi verilmiş olur. Nedeni olunmayan varoluş veya elinde gerçekleşmeyen varoluş insana; nimetten şüphe etmemesi gerektiğinin idrakini verir iken nimet idraki dolayımında Allah'tan da şüphe etmemek gerektiğinin idrakini vermeliydi.

55. ayet ile varoluşa dair gerçekleşenlerin nimet olduğu idraki ile Allah'ın varlığından da şüphe edilmemesi gerektiğinin idraki verilmektedir. "O hâlde Rabbinin hangi nimetinden kuşku duyuyorsun" denilir iken 55. sure olan Rahman surenin ifade üslubu ile benzer içerikte ayet ifade edilmiş olmaktadır. Surenin 55. ayetiyle; surede, Allah'a yolculuğu olan insanın, Allah'ı bilebileceği ve O'nun ile tanışabileceği gerçeğine dikkat çekilir iken Allah'ı bilen ve tanrısal belirlenimlerinde kendisine tanık olan insanın, artık şüpheye dair bir oluş içinde var olamayacağı gerçeğine dikkat çekilmiş olur. Gerçek,

kendisini yalanlatmayacak biçimde deneyimledikten sonra, artık kendisinden yana şüpheye düşülmeyecek olan deneyim olmaktadır. Gerçeğe dair gerçekleşen nimetti ki artık şüphenin olmadığı bir varlık idraki ile yaşamaya yol bulunmuş olunmaktaydı.

Talim edilen gerçeklik, şüphe ve inkâra yer vermeden iman ile yaşanması gerekendi. Tanık olunan büyük ayetler, inkâr ve şüpheye yer vermeden tanık olunan gerçeklik belirlenimleriydi. Ussal içeriğine bağlı ifade edilebilir, gözlemsel karşılığına bağlı olarak tanık olunabilir ve varoluşsal karşılığına bağlı olarak talim edilebilir -deneyimlenebilir- oldu.

Surenin başında belirtilmiş olunan gerçeğe dair vahiy -kelimetullah-, artık yaşamsal anlamda gerçekleşiyor olarak, gerçekliğine tanık olunandı. Yolun sonunda dilinden Allah'ın konuştuğu veli olunmakta ise Sidre-i Münteha yani kelim ağacı artık insanın kendisi idi. Başka bir deyişle de alim ve söz sahibi kelime olan Allah insanı yedinci gök katının insanı kılmış olmaktadır. Yükselmiş olunan temsili gerçeklik, yaşamsal anlamda insanda vücut bulmuş gerçeklik olarak artık gerçekleşmiş olmaktadır. Yol, kendi içinde katmanlı kapsayıcılıkta derinleşen ve derinleştikçe anlama dair inkâr edilmeyecek ve şüphelenmeyecek olarak gerçekleşmekteydi.

Surenin 56. ayeti ile Resulullah'ın önceki uyarıcılar gibi bir uyarıcı olduğu belirtilir. 57. ayet ile "Yaklaşan yaklaştı" denilir iken hak edişe dair sonuçtan ve ölümden bahsedilmiş olur. 58. ayet ile de kendisine çalışmasından başka bir şey -fayda- olmayan insana, sonuçta gerçekleşecek olanı Allah'tan başkasının çeviremeyeceği belirtilir. İnsan, ne için ve neye çalışmış ise sonuçta karşılığını bulacağı hak ediş zamanı er ya da geç kendisini bulacaktı. Bu bağlamda 40. ayet ile 56, 57 ve 58. ayetlerin beraber okunarak anlaşılması gerekir.

Surenin 59, 60 ve 61. ayetleri ile de Kur'an'a -ilahi söze- inkâr içeriğinde şaşırana, sonuçlardan habersiz cehaleti hatırlatılmak ile beraber ağlanacak hâline, gülüyor olduğu belirtilmekteydi. 60. ayette, "Gülüyorsunuz da ağlamıyor musunuz" denilir iken Kamer suresinde "Öğüt alan yok mu" sorusu, "Öğüt almıyor musunuz" içeriğinde sorulmuş olmaktadır. Bu ayet ile zanna dair inkâr ehli olanların, sonda gülen olmayacakları da dolaylı olarak ifade edilmiş olmaktadır.

Surenin son ayeti ile "Haydi Allah'a secde edin, O'na kul olun" denilir... ki kendine yönelim ve çabası ile yön verebilen insana, hak edişe dair sonuç belirlenimli olarak gafletten uyanarak Allah'a yönelmesi ve O'nu yakın bulmasının gerekenlerini yerine getirmesi emredilir. Yakın bulmaya dair gerçekleşmesi gereken vasıtaları gerçekleştirmemiz gerektiğine dikkat çekilir. Allah'ı bilmeye açık olan insan, Allah'ı yakın bulmaya açık olan insandı... ki Allah ile tanışabilecek ve O'na kavuşacak kadar, ubudiyet dolayımında gerçekleşen uluhiyet belirlenimlerinde yakın bulmak olanağına sahipti. Yeter ki zannı aşabilsin, zilletle düşmenin sebeplerinden uzaklaşarak gerçeği yaşayama dair yol bulabilsin.

Sure ile görmekteydik ki Cenabı Allah; insanın hem uluhiyete açık hem de zilletle açık yönünü bizlere göstermekteydi. Yönelim ve çabası ile yolculuğuna yön verebileceğine binaen, Allah'ın gerçek olduğunun idraki ile Allah'a yönelmiş ve bu bağlamda Allah'ı yakın bulması gerektiğine dikkat çekmekteydi. Yaşam ve varoluş bir fırsattı. Varlık, söz ve kullanım hakları elinden alınmadan önce insan, gerçeğe dair bilgi doğrultusunda nasıl yaşaması gerektiğinin bilgisine dikkat etmeliydi. Bu bağlamda sure Kamer suresi ile devam etmekteydi... ki Kamer suresi, gerçeğe dair bilginin, sonuç belirlenimli olarak edinilmesi ile yaşama nasıl yön vermek gerektiğinin bilgisini içermekteydi. Necm suresi ile keşfe dair bilgi edinmeye açık olan insan konu kılınır iken Kamer

suresinde vahiy ve sonuç belirlenimli bilgiye açık olması gereken insan olarak konu kılınılmaktaydı.

Necm suresi; gerçeğin, dilde karşılanıyor olmasına bağlı olarak bilinebileceği ve deneysel anlamda bilinebilirliğini de konu kılmaktaydı. Vahiy bilgisi, zaten dil dolayımında gerçeğin bilinebilir olmasını konu kılmaktaydı. Gerçeklikten bahsediyor isek gerçek, bilmenin konusu olabilirdi. Lakin gerçek; çok boyutlu gerçekleşiyor ve çoklu belirlenime haiz görünüş buluyor olması sebebiyle, referans farklılıklarına göre, olgusal anlamda ne olduğu ve bilfiil nasıl gerçekleştiğine dair farklı görüşlere konu olabilmekteydi. Gerçeğe dair farklı görüşlerin olması gerçekliğin bilinemez olması anlamını taşımakta değil, farklı referans veya perspektif belirlenimlerine göre gerçeğin etrafında gezindiğimiz anlamını taşımaktaydı. Zan olan ise surede belirtildiği gibi gerçeğin yerini tutan değildi. Zanna dair yanlış görüş kirliliği de gerçeği bilmeyeceğimiz anlamını taşımakta değildi. Vahiy bilgisinin güvenilir olduğuna bağlı olarak zannın ne olduğuna dair bilgi surede betimlenmiş olarak zaten verilmekteydi. Allah'ın ne olmadığına dair tenzih ve ne olduğuna dair tevhid bilgisi surede net olarak belirtilmekteydi.

Gerçeğe dair farklı görüşler var iken her bir görüşün gerçek olduğunu söyleyemeyiz. Çoğu görüş zanna dair iken zan ile gerçeği elbet bilecek değildik. Gerçeğe dair kısmi bilgileri olup da bilgilerini yanlış yorumlayanlar da vardı. Gerçeğe dair bazı görüşler, gerçeğe dair kısmi bilgiye haiz olsa da gerçeğe örtük bakmaya da sebep olabilmekteydi.

Bu durumda gerçeği nasıl bilebilirdik:

- 1) Vahiy bilgisi,
- 2) Vahye dair bilgi alabilmenin olanağının; ilhama, iç görüye, sahih rüyalara, hizmet belirlenimli feyzin akmasına, keşfe dair

bilgi edinme olanağına vb. bağlı olarak gerçekleşmeye dair sürekliliği,

- 3) Ussal anlamda tanıtlamaya dair neden bağıntıları,
- 4) İlkeyi tecrübe ediyor olmanın tarihsel bilgisi,
- 5) Keşfe açık olmaya dair edinilen bilgi ile özsel gelişime dair sonuçlar,
- 6) Hakikat bildiğinden sonuç alabilmek,
- 7) Alınan sonuçlara dair gelişim göstermek,
- 8) Alınan sonuçları kullanabiliyor olmak,
- 9) Alınan sonuçları yönetsel olarak talep edenler ile paylaşabiliyor olmak
- 10) Yönetsel anlamda aynı sonuçların başkaları tarafından alınabiliyor olması,
- 11) Tarihsel anlamda sonuç almış bilgin veya bilgelerin ortak söylem içeriğine ve benzer deneyimlere haiz yaşamış olmaları,
- 12) Gerçek olanın ilkeye dair talim edilebilir, tahkiki yapılabilir, tarihsel anlamda gerçekleşmeye dair takibi yapılabilir ve gelecek belirlenimli olarak da takibi yapılabilir olması,
- 13) Bilgelik tarihi boyunca aynı kaynaktan bilgi alınıyor olduğunun ortak söylemi,
- 14) Bilimsel anlamda kazanılan sonuç bilgi verilerinin gerçeğe dair olması ve gerçek bilinenin bilgisi ile örtüşüyor olması,
- 15) Hak edişe dair gerçekleşecek olan sonuç bilgisi,
- 16) Kamer suresinde de işaret edildiği gibi, insanın gerçekleştirmekten yana aciz -yetersiz- olduğu ve gerçekleştiğinde Allah'ın gerçekliğinin delili olan ayet belirlenimli mucize veya kerametlerin gösterilmesi/ görülmesi,

Bu şıklardan bakıldığında, gerçeğin ne olduğu veya nasıl gerçekleşiyor olduğunun bilinebileceğinin, bir kanaat değil, bilgi olarak gerçekleşebileceği net olarak anlaşılır. Sonuçta gerçeğe dair açık olacak her bilgi; gerçek olmayanın, eksik bakışımın, yanlış nitelemenin ne

olduğunu eleştirel olarak açık edecek olandı. Surede put edinilmiş olanlara dair onların sadece atalarının vermiş olduğu isimlerden ibaret olduğu ifade edilirken dahi, gerçeğe dair olanın, varlıkta karşılığı ve varoluşsal belirlenimlerinin olması gerektiğinin şart olduğu hatırlatılmış olur. Konuşmaktan ve karşılık vermekten dahi aciz olup da Tanrı olma niteliğine haiz olmayanların Tanrı olarak nitelenmesi, bir zanna veya yalana inanıyor olmaktan öte gerçekleşmekte değildi. Yani konu, putların konu kılınyor olmasından daha derin bir konu olarak, gerçeği nasıl bilebileceğimizin konusuydu.

Söz konusu Allah ise, Hume ve Kant izleğinde Tanrı'nın deneyimin konusu olmadığı için bilinemez olduğu önermesi, Kur'an ile değerlendirildiğinde gerçekte karşılığı olmayan bir önermeydi. Allah tanrısalların yegâne sahibi olarak deneyimin bizzat konusu olandı. Surede, insanın keşfe dair bilme olanağına da dikkat çekilir iken keşfe dair bilme olanağı ile de Allah'ın bilinmeye dair deneyimin konusu olduğuna dikkat çekilmekteydi. Yani Cenabı Allah Necm suresi ile insanlığa, bilinmez değil, bilinebilir olduğunun net mesajını verir. Casiye ve Ahkaf surelerinden farklı olarak diyalektik yöntem kullanılıyor olarak bilinmeye açık olduğu mesajı verilir. Diyalektik yöntem belirlenimli olarak da bütün varlık âleminde gerçekleşenlerin, tanrısallık olanaklar dolayımında tanrısallara içkin yaratım belirlenimli gerçekleştiği net olarak ifade edilir. Bu doğrultuda da varlık sahnesine özerk olarak çıkan insanın yönelimlerine, tercih ve eylemlerine bağlı olarak ne için çaba göstermekte -çalışmakta- ise ondan sorumlu olarak hak edişe bağlı gerçekleşen sonuçlar ile karşılaşacağı belirtilmiş olur.

Surenin ana konusu; gerçeğin bilinebilir olduğu, insanın uluhiyet ve ubudiyet arasında, gerçek ve zan, doğru ve yanlış, iyi ve kötü, izzet ve zillet arasında gerçekleşen bir varoluşa haiz var olduğu idi. Bu bağlamda mümkün kader oluşuna bağlı olarak da varlık sahnesinde kendi olmanın özerliğine haiz olan insanın gerçekleştirdiklerinden yana sonuç

belirlenimli olarak mesul kılınmış olmasıydı... ki bu anlamda insanın, sadece gerçeği bilen değil, gerçeğe göre yaşaması gerektiğine, sure ile dikkat çekilmiş olmaktadır. Neden bağıntılarında mümkün kılınmış kader, kendi olmanın özerkliğine göre çaba içinde gerçekleşmekteydi. Her kişi kaderini, kendi olmanın dolayımında gerçekleştirdikleri ile kendine açık etmekteydi. Başka bir deyişle de kişinin yolu, karşıtlıklar içinde, karşıtığa aşkınsal olarak uluhiyete dair kelimetullahı, tevhid belirlenimli gerçekleştiriyor olmakta biçimlenmekteydi. Yol (tarik), tercih ve gerçekleştirdiklerimiz dolayımında bize görünmekteydi. Hak ve hak edişe dair gerçekleşen sonuçlar ise yolun doğru olup olmadığının ölçütüydü.

Elbette, karşıtların yaratım oluşuna dair yerinde ve gerekliliğinde gerçekleştiğini görmekteydik. Çift karşıtlar, kendi olmayı yitirmeden yeni bir oluş içinde birbirini tamamlar iken yeni bir yaratıma neden olabilmekteydi. Hak-batıl, doğru-yanlış, iyi-kötü vb. karşıtlar da yerinde ve gerekliliğinde gerçekleşir iken pratikte, tercih belirlenimli olarak birini gerçekleştiriyor olarak gerçekleşenlerdi. Hak olan batıl olan için değildi. Batıl olan ise hak için olup, hak olanın görünüş bulması, tesis edilmesi için gerçekleşmesi gerekli kılınmış olardı. Yanlış da eskilerin dediği gibi doğrunun azığıydı... ki yanlış olan dolayımında doğru olanı bilmekte ve gerçekleştirebilmekteydik. Kötü olan ile iyi olanı bilip, gerçekleştirmektedirdik. Yani olumsuz karşıtlar, olumlu karşıtların açık olması, bilinmesi, görünüş bulması, genele yaygın tesis edilmesinin gereği olarak yerindeliğini korur iken diyalektik yaratım oluşunun aşılması gereken araçsal belirlenimleriydi.

Demek istediğim; ilke gereği olumlu ve olumsuz karşıtların yerinde ve gerekli gerçekleştiğine dair görüş sahibi olmak ile pratikte -eylemde- aşılması gereken olumsuz karşıtı bilerek, ilkeye dair olumlu olan karşıtı gerçekleştirmek gerektiği iki farklı durumdu. Diyalektiğe dair gerçekleştirmede her şey yerine ve gerekliliğinde gerçekleşmekteydi ama

pratikte olması -gerçekleşmesi- gerekene göre eylem sahibi olmak olması gerekendi. Hak ediş e dair gerçekleşen kendilik döngüsü düşünülduğünde, tercihe dair ya veya ya da olarak gerçekleşecek olan karşıtlarda denge gözetilmez... yerindelik ve gereklilik bilinir ama batıl, yanlış, kötü vb. değil hak, doğru, iyi vb. olan tercih edilerek yola devam edilir, edilmesi de gerekir.

İnsanın Allah tasavvuruna dair yanlışları ve Allah tasavvurunun nasıl olması gerektiği, surenin konusuydu. Cenabı Allah; zanna dair nitelediklerimiz değil, mevcut kılmış olduğu yaratım belirlenimli gerçekleşenler de değil, gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil olarak beliren tanrısal belirlenimleri dolayımında görünüş bulandı. O; zenginlik ve yoksulluk, ölen veya yıldız olan değil, kendi varlık âleminde bunları gerçekleştirendi. Sure ile Allah'ın ne olmadığı -tenzih- ve ne olduğu -tevhid- belirlenimli olarak gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil görünüş bulduğunu anlamaktaydık.

Geçmişte İbrahim nebinin putları kırması ve diğer nebilerin de Allah'ın hakikatine davet ettikleri toplulukların yanlış tanrı tasavvurlarını, Allah'a dair gerçekliği ifade etmeleri ile eleştirel anlamda yıkmaları, bugün de devam etmekteydi. Biz müminlerin bugün yaptığı da Allah'ı göstermeye çalışarak yanlış tanrı tasavvurlarını yıkmaktan öte değildi.

O Allah ki: katmanlı yaratım, katmanlı varlık alanına haiz olmak, çift yönlü varoluş, çok yönlü varlık gerçeklik belirlenimlerine haiz olmak, öz niteliğini yitirmiyor olmakta mutlak ve yüklem alıyor olmaya bağlı yaratıma dair her gerçekleşmede mümkün varlık olmaya dair her ifade ettiğimiz, yanlış tanrı tasavvurlarını aşmaya dair eleştirel olarak değerlendirilmeliydi. Öte ve aynı değil, ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında, katmanlı olmakta içkin ve dışsal kapsayıcı yakın bir Allah vardı. İçkin olmakta ayrı olmadan içkin aşkınsal, dışsal olmakta ise karşılıklı var olmanın olanağında dışsal aşkın duran (dışsal aşkın yani öte duran değil, aşkın duran) bir Allah vardı.

Cenabı Allah, tarih boyunca tümelliğe dair varlık olarak biliniyor olsa da özde yani varlık olma niteliğinde nurdu. Nur niteliği ile niceliğe haiz olup da kendinde gerçekleşme olanağı, gerçekleşme erki yani iradesi ve gerçekleşmeye bağlı yaratabilme olanağı bulan mümkün varlıktı ki bu yönüne hiç dikkat edilmiş değildi. Yaradır iken sadece irade ediyor olarak yaratan değil, irade ettiğini anlama haiz de yaratan Allah'tı. Yarattığını, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak kuvvet alan ve biçimlerinde yaratıyor olarak tümele dair anlama haiz açık eden de kendi idi. Hiçlikte olan değil, varlık olarak kendi ile dolu kendi olmanın anlamına haiz var olan varlıktı. Duyusal algıya dair tanık olduğumuz yaratılmış olan sebepler değil, sebeplerin özsel anlamda hem maddi hem de faili olan neden O idi.

Yaptığımız Kur'an çalışması boyunca, Allah'ı çok katmanlı, çok gerçekli, çok yönlü ve çift yönlü yaratım belirleniminde göstermeye çalışır iken yanlış tanrı tasavvurlarını eleştirmiş olduğumuz da gözden kaçırılmamalıydı. Kur'an çalışması boyunca, yukarıda ifade edilenden daha fazlası olan bir Allah'ın olduğunu anlatmaya çalıştık.

İman eden veya inkâr eden her insanın, imana veya inkâra dair bakış açısından hareket ile elbet bir tanrı tasavvuru vardı. İnkâr eden dahi, inkâra dair gerekçeleri ile Allah'ı kabul etmediği açıdan bir tanrı tasavvuru ifade etmiş olmaktadır.

Önemli olan ise insanın Allah'a dair nitelemiş oldukları değil, Allah'ın gerçekte ne ve nasıl bir varlık olduğu idi. Allah'ın nasıl yaratıyor olduğu ve tanrısal belirlenimleri, O'nun nasıl bir varlık olduğunun anlayışını verecek kadar bilgi vermekteydi. Vahiy bilgisi ile de Cenabı Allah, ne ve nasıl bir varlık olduğunu, ayrıca mümkün kılmış -yaratmış- olduğu varlıkları ne için yaratmış olduğunu, yaratımın ne için olduğunu, en yüksek biçimde ifade etmekteydi.

Surede; Allah'ın varlık ve mülkiyet alanında insan, bildiğinden ve gerçekleştirdiklerinden mesul kılınmış varlık olarak konu kılınmaktaydı. Çabasına (Emeğine veya çalışmasına) bağlı olarak hak edişine göre değerlendirileceği bir varoluş tecrübe etmekteydi. Emeği ile hak edeceği bir gelecek kaderiydi. Düşünceleri, tercihleri ve eylemleri ile geleceğe dair yolunu biçimleyen insan, kaderini -yolunu- kendi dolayımında gerçekleşir iken yaşamaktaydı. Sebeplerin faili olan Allah'a, diyalektik oluş belirlenimli gerçekleşen sebepler dolayımında fail olan olarak tanık olması gerekmektedir.

Her varlığın kendisine has -özgün- yaratılıyor olmakta, değişen yüklemeler almaya ve değişen olay belirlenimlerine bağlı olarak kendisine özgü bir yolu -kaderi- gerçekleştirmekteydi ama her varlığın üstünde, yolu -kaderi- belirli kılan ve kendisine ait yol -kader- sahibi olan Allah vardı. Yol üstünde yol, yollara içkin yoldu. Allah'ın, Allah olmaya dair yaratım belirlenimli kendini gerçekleştiren olarak ilkeye dair çizgisi olan bir yolu vardı.

O Allah ki; bütün yolların -kaderlerin- nedeni olmak ile beraber, ilke ve erek bağıntısında gerçekleşen en derin anlamın en derin yol olarak gerçekleştiği idi. Yani, O, Allah anlamını kendine yol -kader- kılmış olan varlıktı. Yarattıkları, inkâr etse de iman etse de O, ilke gereği anlam içeren yolun -kaderin- sahibiydi. O; gerçeği yaratıma dair yol kılmıştı, rahmeti kendi için iken diğeri de için olabilmeye dair kendine ahlak edinmişti, adaleti diğeri ile var olmanın olanağı olarak var olma hakkına binaen gerçek ve gerekli kılmıştı.

Yolu, iman ve muhabbet ile Allah'ın yoluna uğrayanlar Allah'ı; hak, rahmet, adalet ve hikmet üzere gerçekleşen bir yolda bulmuş olacaktı. Ağlatan veya güldüren, zengin veya fakir kılan O iken neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak olay belirlenimli gerçekleşen olgular olan ağlamak ve gülmek, zenginlik ve fakirlik, sebep olarak ve sebepleri ile beraber takılı kalmamız gerekenler değil, yaratıcı

faili olan Allah'ı görmenin nedenleri olması gerekenlerdi. Tarafsız bir gözlemci gibi seyir etmemiz gerekenler değil, olay akışı içinde gerçeğe, rahmete, adalete ve hikmete dair katılıyor ve deneyimliyor olarak yaşamamız gerekenlerdi... ki kişinin yolu -kaderi-, Allah'ın yolu -kaderi-gibi gerçekleşmekte değil ise yol; anlama haiz bir yolu olduğundan, anlam yüklemeleri almaya açık bir yolcu olduğundan dahi habersiz, gaflette yaşanandı ve sonu hüsrandı.

Yol üstünde yolun olduğu, diğerlerin deneyimlerine dair yolların olduğu, yolların tercih ve eylem belirlenimli anlam-değer yüklemelerine bağlı bulunduğu, ayrıca kendilik döngüsüne bağlı olarak biçim kazandığı bir oluş içinde yol, iç içe ve buluşan yollar olarak birçok seçeneğe ve biçimlenmeye haiz gerçekleşmekteydi. Her tercih ve tercihe bağlı gerçekleşen eylem; yolun girift çeşitliliği içinde diğer ihtimalleri geride bırakarak, kendi yolunu -kaderini- yaşamaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Necm surenin insanı; marifetullah bilgisi yani teo-metafizik veya teo-ontolojik olarak tenzih ve tevhid bilgisi bağıntısında Allah'ın bilen ve ona yükselmeye yollar bulmuş olan insandı. Gerçek ve zan, iyilik ve kötülük, izzet ve zillet, uluhiyet ve ubudiyet arasında gerçeği, iyiliği ve izzeti seçmiş olarak ubudiyeti dolayımında uluhiyete yükselen insandı. Allah'ın uluhiyetinin idrakine göre varlık görüşü olup da bu varlık görüşüne bağlı dünya yaratımı içinde yaşayan insandı. Uluhiyete içkin keşif ehliydi.

Surenin insanı; kendi olmaya dair anlam, yönelim, tercih ve eylem sahibi olarak varlık olma kaderinden yana sorumlu olduğunun idrakinde olandı. Başka bir deyişle de kaderinin, kendi çabasına bağlı olarak kendi dolayımında gerçekleştiğinin idrakinde olandı. Bundan dolayı, değişecek bir şey var ise önce kendi değişmeliydi, istenen bir şey var ise önce kendinde gerçekleşmeliydi. O, Alim olduğu kadar, bilge arifti. Yaşam gözlemcisi olduğu kadar, anlam gözlemcisi olan yol ehliydi.

Kelimetullahı gerçekleştiren güzel ahlak sahibi olandı. Görünen dünyayı bildiği kadar, göze görünmeyen dünyaları da seyir edebilen keşif ehliydi.

Bilmek sadece bilgilimsel anlamda duyular ile deneyime ve söz belirlenimli anlam yüklü dilsel gerçekleştirmekte değil, ruhsal algılamaya dair deneyime açık olarak da söz belirlenimli anlam yüklü dilsel de gerçekleştirebilmekteydi. Bilmenin asıl kaynağı Allah iken insan sadece duyuusal deneyim ve ussal bakışım ile bilemeli değil, vahiy ve melekler aracılığı, ayrıca keşfe dair meleke olanağı ile de bilmeye açıktı.

Surenin insanı; bilmekten yana kendini görünen olgular veya nesnel olgusal olan bilme nesnelere ile sınırlanmış olan değil, Allah'ı marifetullah düzeyinde bilmiş olup da varlık seyrinde yakın bilgisi ile tevhid ve tenzih düzeylerinde müşahede edebilen arifti. O, arifti ki Allah'ı müşahedeye açıktı. Gözle görülmeyen âlemleri ruh gözü ile ve Allah'ın nuru ile seyir edebilirdi. O, arifti ki bilmeyi görünen âlemlerle sınırlı bulmayıp, derinliğine âlemler seyrinde bilmeye ve yaratıcı çaba olarak gerçekleştirmesi gereken salih amelleri ile Allah'a yükselmeye, miraç etmeye açık olandı. Gerçeklik deneyimi, görünen âlemlerle sınırlı olmayıp, sınırların ötesini, kendi oldukları gibi müşahede etmeye açıktı.

Surenin insanı; uluhiyet ve ubudiyet bağıntısında, bilgi ve cehalet, izzet ve zillet arasında yükseliş ve düşmek düzeyinde deneyime açık olup da uluhiyete yönelimli olarak ilim ve izzet bağıntısında, kendi içinde gerçekleşen karşıtlığa aşkınsal olarak bütünlüğünü koruyabilirdi. Allah'ın varlık bilgisine, imana ve takvaya haiz olarak bütünlük korunumunu sürekli kılabilirdi.

İnsan; Allah ile izzet bulmaya, nefsi emmaresinin kötücül doğası ve zanları sebebi ile zillette düşmeye olanaklı mümkün bir kaderi vardı. Bu mümkün kader oluşu içinde marifetullaha bağlı olarak varlık görüşü edinmiş olmak ile zillete düşmeden nasıl yaşaması gerektiği surenin

ana konusuydu. Surede miraç veya putperestlik ana konu olarak ifade edilmekte değil, her iki konu da insanın mümkün varlık olmakta nelere açık olarak neleri deneyimleyebildiğini/ deneyimleyebileceğini konu kılmaktaydı.

Surenin başka bir başlığı da karşılıklar dolayımında yaratım ve varoluştur. Diyalektik; yaratım biçimsel gerçekleşir iken bilgi biçimsel gerçekleşiyor olması dolayımında bilginin de en temel konusuydu. Varoluş da diyalektiğe için olarak karşıtlık belirlenimlerinde deneyimlenenler dolayımında yaratım biçimsel gerçekleşmekteydi. Yol, tercih ve eylem belirlenimli hak edilmiş varoluş biçimlerinde biçimlenmekteydi. Varoluşun da en temel konularından birisi diyalektiğin kendisi idi. Farklı ve başkası olmakta gerçekleşen ötekinin veya diğerrinin olmadığı varoluştan bahsedilemezdi. Varoluş biçimsel (ahlak, karakter, kimlik belirlenimli) gerçekleşen yol, diğeri dolayımında hep biçim kazanmış olmakta gerçekleşen ve yaşanandı.

Böyle olmak ile beraber diyalektik, yöntemsel kılınmış araçsallığa haiz gerçekleşir iken ilke belirlenimli olarak kendisine aşkınsal olmakta aşılması gerekmektedir. Başka bir deyişle de karşıtlık belirleniminde kayıtlanmış varlık olmakta, karşıtlık belirlenimli kayıtlanmışlığa aşkınsal kendi olmak nasıl korunurdu? Tanrısalların evrenselliği düşünüldüğünde, en temel evrensel olan benliğin ilkeye dair yüklemeler olarak gerçekleşiyor olmasında karşıtlık dolayımında karşıtlığa aşkınsal varoluş olanaklıydı. Zaten öznelikte özne, yüklemelerin hem nesnesi hem de öznesi iken nesne olmayı tercih belirlenimli olarak olumsuzlaya bileceği gibi, özne olmanın değişmezliği sebebi ile yüklemelerine hep -aliyy- aşkınsaldı. Yüklemeler, varoluş biçimi olarak gerçekleştiğinde karşıt gibi görünseler de aslında olay, olgu, kişi, ilişki, durum bağıntısında, varoluş biçimlerinden yana çeşitlenme olarak gerçekleşmekteydi.

Surenin anlam bağıntısına dikkat edildiğinde bizlerin çift kılınmış olmaya dair hem ile hem de belirlenimli ayrıca ya veya ya da oluşu

içinde gerçekleşen tercih belirlenimli diyalektik oluşa haiz varoluşumuz gösterilir. Söz konusu Allah ise dikkat eder isek O; güldüren, ağlatan, dirilten veya yaşatan ve öldüren, çift karşıt belirleniminde yaratan, zengin ve fakir, hidayet eden veya delalette kılan olarak ihya eden veya helak edendi. O; karşıtları, sonuç belirlenim olarak kendinde bireşimde gerçekleşen değil, yaratım dolayımında olay, olgu, kişi, ilişki ve toplu durum belirlenimine göre ayrıca ilkeye dair erekte olması gerekenler bağıntısında muhatap belirlenimli gerçekleşmekte olanlardı.

Surenin sonuna doğru 60. ayette “Gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz” denilir iken insanlığımıza, gülmenin ve ağlamanın verilmiş olduğu ama hak edişe dair ilke ve erek bağıntısından bakıldığında yaşadıklarımızı sorgulamak ve olması gerekene bağlı olarak öncelenmesi gerekeni öngörmemiz gerektiği ifade edilmekteydi... ki bu anlamda gülmenin olumsuzlandığı değil de gülmekten daha çok, yaşamın gerçeklerine dair olarak ağlamanın yani gerçeğin idrakinde olmanın öncelenmesi gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Elbette gülecektik ama gerçeğe gafil bırakan gülmekten ise gerçeğe uyanık kılan ağlamak yeğdi. Çünkü, hak edişe dair sonuçlar kendi halimize ağlayacağımız sonuçlardı. Diyalektik oluş içinde kendi olmaya dair gerçekleştirdiklerimize dikkat çekilir iken karşıtlığa içkin gerçekleşen varoluştta, özne olmanın galip doğası sebebi ile karşıtlığa aşkınsal yaşarken öncelememiz, tercih etmemiz gereken karşıtlar vardı. Bu diğer karşıtın olumsuzlanarak insan olmaya dair yolculuğun devam etmesi gerektiğinin anlamını taşımaktaydı.

Başka bir deyişle de diyalektik sadece bir belirlenimli olarak doğrusal ve yalınkat gerçekleşmekte değildi. Öznelliğini veya varlık niteliğini yitirmeden birbirini tamamlayan karşıtlar (hem o hem de o), olay ve durum belirlenimli olarak tercih edilmesi gereken karşıtlar (ya o ya da o) ayrıca ilke kriterince olumsuz gerçekleştirmelerine binaen olumsuzlanması gereken karşıtlar (ne o ne de o), belirlenimlerinde

gerçekleşen diyalektik; tek biçimli değil, olay ve durumlar karşısında çok yönlü ve refleksiyonu içerecek biçimde gerçekleşir iken öznelliğe dair tek biçimli bir varoluş gerçekleşmekte değildi.

Karşıtlığa içkin varoluşta, karşıtlığı -diyalektiği- aşmak değil de diyalektiğe aşkınsal var olmak, Allah'ın varlık bilgisi, başka bir deyişle de tenzih ve tevhid ile olanaklıydı. Varlık bütünlüğün korunması da tenzih ve tevhid ilminin hayata geçirilmesi, bilfiil gerçekleşmesi ile olanaklıydı. Allah'ın ne olmadığına bağlı olarak ne olduğuna göre yaşamakta isek asli varlığımız ile bağıntılı olmakta varlık olmaya dair bütünlüğümüzü koruyabilmekteydik. Diyalektik; Allah'a giden yolda, yani kelimetullahı gerçekleştirmenin gereği olarak yöntem kılındığında, tenzih ve tevhid belirlenimli olarak gerçekleşmesi gerekendi. Yani Allah'ın ne olmadığına bağlı olarak tenzih ve ne olduğuna bağlı olarak tevhid bağıntısında zanna, inkâra, zulme dair gerçekleşenleri aşmak olanaklıydı.

Sure bağlamında diyalektik belirlenimli gerçekleşenlere bakar isek varlıkta karşıtlık belirleniminde; hak veya zan, iyi veya kötü, doğru veya yanlış, güzel veya çirkin, izzet veya zillet, yaşam veya ölüm, zenginlik veya fakirlik, gülmek veya ağlamak vb. gerçekleşenleri, duyarsız olarak aşmak değil, hak, iyi, doğru, güzel, izzet sahibi olarak karşıtlarını aşmakta iken yaşam ve ölüm arasında gülmeye ve ağlamaya neden olanların, zenginlik ve fakirliğin hak, iyi, doğru, güzel, izzet sahibi olmaktan bizleri uzaklaştırmaması gerektiğine dikkat etmek gerekirdi.

Hazreti Resul bir hadisi şerifte “Şımartacak zenginlikten, küfre vardiyecek fakirlikten Allah'a sığınırım” demektedir. Değişecek bir şey var ise insan önce kendinden başlamalıydı. Yaşananların nasıl karşıladığına bağlı olarak görülen bir dünya oluşunda, kişinin fevri anlamda kendine göre değil de gerçek olana ve gerçekleşmesi gerekene göre yaşananları karşılaması, gerçekliğe adım atması idi. Yaşamda zengin olmak ve fakir olmak da vardı ama bunlar, faili olan

Allah'ın gerçeklik idrakinden uzak kılmalı değildi. Dilerse zengin veya fakir edebilirdi ama biz zenginlik veya fakirlikte gerçeklik idrakinden kopmadan nasıl yaşamalıydık?

Yaşamın gerçekleri, üst bir gerçekliğe taşınmanın ve üst gerçeklikten hareket ile olan biteni değerlendirmenin olanakları olarak değerlendirilmeliydi. Yaşamda gülmeye ve ağlamaya dair olaylar da deneyimlemekteydik ama bunlar, bizi rahmet sahibi Allah'ın idrakinden uzak kılmalı değildi. Elbette yaşamda karşıtlık belirlenimine -gerçeğine-göre yaratıma dair gerçekleştirenleri deneyimlemekteydik ama yaşamda, ya veya ya da tercih belirlenimli görünüş bulan karşıtlıkları, gerçeklik referansına göre nasıl karşılamamız ve tercihlerde bulunmamız gerektiği ile karşı karşıya kalmaktaydık.

Kaderimizde; yaratıma dair gerçekleri deneyimlemek vardı, görünen dünyanın gerçeklerine göre yaşamak da vardı. Kaderimizde; gerçek ve zan, doğru ve yalan vardı. Zengin olmak veya fakir olmak da vardı. Ağlamak da vardı gülmek de vardı. Yaşamak da vardı ölmekte vardı. İnkâra düşmekte vardı, iman da vardı. Günah da vardı sevap da vardı. Hak edişe bağlı olarak ceza da vardı mükafatta da vardı. Delalete düşmek de vardı, hidayet sahibi olmak da vardı.

Önemli olan; yaşama dair gerçekleşen, karşıtlık belirlenimli bu gerçeklerden Budistler veya münzevi yaşamayı tercih edenler gibi uzaklaşarak yaşamak değil, bu gerçekleri nasıl yaşamamız gerektiğinin idrakine uyanmaktı. Bu gerçekler dolayımında içkin üst gerçeğe nasıl yükselebileceğimize dair yol bulmaktı. Elbette, kendi olmanın gerçeğine, içsel yönelimsel olarak yol bulmak, yolculuk yapmak gerekirdi ama tanrısalların insani ilişkilerde gerçekleştiği bir gerçeklikte, halktan uzaklaşarak edinilecek her manevi kazanç, bireysel olup, diğerinden mahrum kalmak, diğerini mahrum kılmak insani olmaktan uzaklaşmaya, duyarsızlaşmaya neden olabilirdi.

Önemli olan; yaşama dair gerçekleri sadece görünen doğaya indirgeyerek şamanlar veya evrimciler gibi okumak da değil, yüklem almaya açık mümkün varlık olmakta iken kendinden fazlası olarak kendi olmaya dair değişim içinde, kendi olmaya yitik kalmadan nasıl yaşamamız gerektiği idi. İnsanın, insan olmaya dair üst değerleri olmalıydı ki insan olmanın anlam ve değerini yani haysiyetini yitirmeden yaşayabilirdi.

Önemli olan; bu gerçekleştirenleri, olup bitiyor yaklaşımında olarak duyarsızca karşılamak da değil, hak edilmiş kader olarak gerçekleşecek olan sonuçlar ilmine göre nasıl yaşamamız gerektiği idi. Varlık korunumuna bağlı olarak kendi olmayı değer olmakta deneyimleyen, kendi olmaktan yana mesul olduğu kadar, diğeri ile var olmanın olanağından diğerrinin yaşadıklarından da mesuldü... ki mesuliyet, aidiyet anlamına içkin olarak duyarsız olmadan katılmamız gereken bir varoluşu eylemekteydi.

Önemli olan; yaşama dair bu gerçekler değil, bunları deneyimler iken içkin üst ve herkesin evrensel gerçekliği olandan hareket ile üst -meta- bir yol oluşu içinde nasıl yaşamamız gerektiği idi. Allah'tan ve kelimetullahaya dair gerçekleşen tanrısal belirlenimleri olan ilkelerden bahsetmekte ise k tanrısal olarak haiz olarak tanrısal gerçekleri yaşamak veya talim ediyor olmakta gerçekleşen kaderde, tanrısal olarak erek değer olarak güzel ahlak belirleniminde hak ediyor olmakta yaşamaktı. Başka bir deyişle de önemli olan; kaderi, Allah'a ait gerçekleşen tanrısalardan paye almış olarak pay sahibi olmakta kendi olmayı yaşamak olanın, Allah'ı da paye aldığı kadar talim ettiğine, yaşadığına uyanmasıydı. Bu doğrultuda da Allah'ın kendisine yakıştırmadığı, gerçekliğin inkârı ve kötülüğe dair gerçekleştirenleri, kendine yakıştırmadan yaşamasıydı. Allah'ın varlığında kötülüğün; insanlık tinine ait olarak gerçekleşmesi, diyalektik yaratımın gereği olarak araçsal kılınmış olmakta gerçekleşir iken rahmeti kendine farz kılan Allah'ın kendisi için amaç kılınmış

olmadığına dikkat etmek gerekirdi. Yani kötülük amaç edilmediği sürece, hiç kimse kötülük ile nitelenemezdi. Bu bağlamda rahmeti kendine farz kılan Cenabı Mevla, kötü olarak nitelenmeyecek olmalı. İnsanlık tininde gerçekleşen, insanın aşması gerekeni olarak da gerçekleşir iken Allah'ı nitelemeye dair nesne kılınmalı değildi.

Eskiler derler ki "Her kişi sayısınca yol vardır." Evet, her kişi sayısınca yol vardı ama önemli olan yolun Allah'a ulaştırıp ulaştırmadığı idi. Sonuçta Allah'ın huzuruna çıkıldığında, yol pişman olduklarımız olmamalıydı. Eskiler derler ki "Allah'a giden yollar farklı olsa da sonuçları aynıdır" Elbette Allah'a yönetsel olarak giden yollar, çeşitli idi. Sonuç Allah olmak kaydı ile her kişi aynı sonuca doğru yolculuk yapmaktaydı. Ancak, hak edişe dair gerçekleşecek olan sonuçlar, birbirinden farklı olabilmekteydi. Kaldı ki yedi cehennem veya sekiz cennetten bahsetmekte isek hak edişe dair sonuçlar farklı olabilmekteydi. Söz konusu Allah'a varmak -ermek- ise her kişi fitratı ve hak edişine bağlı olarak Allah'ı, farklı tavır ve veçhelerde bulabilmekteydi. Tanrısalları nasıl yaşamakta isek Allah da bize nasıl yolculuk yaptığımızı bağlı olarak dönüyor olmakta görünecekti.

Gerçek ve gerçeğe dair gerçekleşen gerçeklik belirlenimleri, kaderimiz olan yaşadığımız yoldu. Tercihler ve çaba, yolu yürümenin gerçeği olan kaderimizdi. Her kişi kendi yolunu yaşarken, gerçeğe dair gerçekleşenleri yaşadığının yolculuğuna uyanmalıydı. Gerçeği bilmek, doğru yolda yürümek için elzemdi. Sure bu bağtından bakıldığında, bilgi ve gerçek, gerçek ve yaşam, yaşam ve olduklarımız, yükseldiklerimiz ve indiklerimiz bağtınsında biçimlenmekteydi.

Gerçek kaderimizdi ama yaşanan dünyanın gerçeği, faili olan üst gerçeğine kör kılmalı değildi. Görünen dünyanın gerçeği, önce kendimizden hareket ile değişebilecek bir dünyanın olduğuna da kör kılmalı değildi. Değişime açık mümkün varlık olmak ve değişebilecek bir dünya oluşuna bağlı olarak yaşadığını idraki etmek, kaderin, mutlak

değil mümkün gerçeklik belirlenimlerine bağlı olarak gerçekleştiğini göstermekteydi. Başka bir deyişle de değişime açık değişebilen dünyalar; kaygı ve umut arasında ve hak ediş dair gerçekleşen sonuçlar ilmine bağlı olarak, yaratımın faili olan üst gerçeğe göre nasıl yaşamak gerektiğinin dersini taşımaktaydı.

Kendi olmanın gerçeğinden mesul olduğumuz bir dünyada; yönelim, tercih ve çabamız doğrultusunda gerçekleşenlerin hak ediş belirlenimli değerlendirildiğinin idraki ile yaşamak elzemdi. Görünen dünyaya göre yaşamak; görünen dünyanın faili olan Allah'ın varlık idrakinden uzak olarak, sapkınca saplantılarda takılı kalmak ile beraber, hak edeceğimiz ve yaşanabilir olmayan bir dünyaya -geleceğe- doğru yürümekti.

Demek ki kader denilen sadece bir yazgı değil, gerçekleşenler bağıntısında yaşanan yoldu. Yol ise karşıt belirlenimli gerçekleşen gerçekler ile bağıntılı olarak çatallanandı. Görünen ve deneyimlenen gerçeklikten farklı olarak kendi içinde derinliğine yürünen katmanlı bir yoldu. Yani yol içinde derinliğine yollar vardı. Yol yalınkat doğrusal değil, çatallanan, kendi içinde katmanlı ve çoklu yolları barındıran ve hak ediş bağılı olarak kişiye geri dönülüyor olmasına bağlı olarak kendi üzerine katlanarak derinleşen bir yoldu.

Mesuliyet ve sonuçlar ilmi (hak ediş dair temsillerin gerçekleştiği akıbet ve ahiret ilmi, kısasa haiz aynalaşma oluşu içinde gerçekleşiyor olmanın ilmi), yolu hakkını vererek yaşamayı gerekli kılmaktaydı. Üst gerçeklik, var olmaktan sorumlu olmak, hak edilmiş kader olarak gerçekleşen sonuçlar ilmi, tercih belirlenimli nasıl bir çaba içinde bulunmamız gerektiğinin yolunu görünür kılmaktaydı.

Yaşadıklarımızdan mesul kılınmış olduğumuzu da düşünür isek birbirini karşılayan çift belirlenimli (hem ile hem de) karşıtları, Hegel yaklaşımındaki gibi bireşimde değil, öznellik ve varlık korunumlarına bağlı olarak yeni bir varoluş içinde bulsak da ya veya ya da belirlenimli

olarak bizi tercihe zorlayan karşılıklar ile de karşılaşmaktaydık. Bu karşılıkları, “Yol, yin ve yang misali karşılıklarda denge bulur” demekle de değerlendiremezdik. Çünkü tercihe zorlayan karşılıklar, ya veya ya da belirlenimine göre deneyimlenmek zorunda kalınan karşılıklardı. Karşılıklarda çatallanan yolculukta her kişi yolu, tercihlerine ve gerçekleştirdiklerine bağlı olarak yürür iken yolun sonuçları olduğundan ve sonuçlara göre yaşaması yani tercihler ve eylemlerde bulunması gerektiğinden gafil yaşamalı değildi. Başka bir deyişle de yol, zuhura tabi veya zuhur edenlere teslim olarak yaşanmayacak kadar, üst gerçekliğe göre ve sonuçlar ilmine -öngörüsüne- göre yaşanması gerekendi.

Mesuliyet söz konusu olduğunda, neyi tercih edeceğimize, sonuç belirlenimli olarak cahil ve gafil olmamak gerekirdi. Ne için çalışmakta isek çalıştığımızı yönelik emeğimiz zayi olacak değildi. Zanna, inkâra, zulme vb. dair yapılan her çalışma da yaptığımızdan mesul olmanın gereği olarak sahibine iade edilecekti. Allah ile aramızda bir yakınlık oluşacak ise mesuliyet sahibi olarak kendi olmanın yetişkinliğine adım atmak gerekirdi. Emek sahibi olarak da yaratıcı etkinlik içinde gerçekleşen kelimetullah dolayımında Allah’a yükselmeye çaba göstermeliydik.

Surenin son ayeti ile “Haydi Allah’a secde edip O’na kulluk edin” denilir iken “Haydi iman ile Allah’ta olun ve kelimetullahı gerçekleştirir iken O’na katılmanın çabasını gösterin” de denilmiş olmaktadır. Başka bir deyişle de yaşama dair yolu; tevhidi bilerek ve gerçekleştirerek, yani kelimetullahı gerçekleştirerek, karşılığa aşkınsal olarak nasıl yürümemiz -yaşamamız- gerektiğinin yöntemi gösterilmekteydi.

Sure; insanın gerçeğe ve uluhiyete, zanna ve zillete açık yönlü mümkün varlık olduğu dolayımında, önünde uluhiyete ve zillete yönelik çatallanmış iki yol olduğunu konu kılar. 33-37. ayetlerde bahsi geçen kişi emsali dolayımında nefsi emmaremiz de konu kılınır. Çatallanmış yol ağzında; hak ile batıl, hidayet ve delalet, izzet ve zillet vb. olgu ve

olay belirlenimli gerçekleşenlere yönelik, tercih ve eylem belirlenimli olarak insanın yol sahibi olduğuna dikkat çekilir. Nefsi emmareye rağmen, çatallanmış olan yolda hak olanı tercih etmiş olarak yolun kaidelerine göre yolu yaşamak gerekiyordu.

38-42. ayetler arası insanın böylesi bir yol ayırımında neye dikkat etmesi gerektiğine dikkat çekilir. Herkes bildikleri dolayımında gerçekleştirdiklerinden mesuldü. Çalışması dolayımında kaderi gerçekleşmekteydi. Çalışmasının sonuçlarına yürümekteydi. Çalışmasının sonuçları hak edişe dair gerçekleşir iken hak edişe dair olarak kendisine dönülmüş olunacaktı. Yol, gerçekleştirilenler sonucunda hep Rabbe yani galip tanrısalları ile Allah'a dönüyor iken Allah'ın da hak edişlere bağlı olarak kullarına dönüyor olmasında gerçekleşmekteydi. 38-41. ayetlerde yolun kaidelerinin ne olduğu net olarak belirtilmişti.

Böylesi döngüsel ve aynalaşmayı da içeren varoluşta; yaşamda gerçekleşen -gülmek-ağlamak, zenginlik-fakirlik, izzet-zillet, gerçek-zan vb. karşıtlıklar dolayımında yaratıcı failin Allah olduğunun idraki ile üst bir yola Allah'ın yoluna içkin yaşarken sebeplere takılmadan nasıl yaşamamız gerektiğine bağlı olarak yolu yürümek gerekmekteydi. Sebeplerin yaratıcı faili Allah olduğu içindi ki sebepler (illetler) ile kayıtlanmışlığa -sebeplere- aşkınsal görünüş bulan Allah'ı bilme ve tanık olma ve O'na göre yaşama olanağı vardı. Sure; mümkün varlık olmanın kaderinde, kendi kaderini kendine açık ediyor olmanın çabasında, yolun kaidelerine bağlı olarak Allah'a göre nasıl yaşanması veya dünyada nasıl yolculuk yapılması gerektiğini konu kılmaktaydı.

Çatallanan yolda herkes gerçeği talim eder iken mesuliyet ve hak ediş belirlenimli sonuçlara doğru yolculuk etmekteydi. Yol içinde yol, yol üstünde yol, derinliğine kendi üstüne katlanan yol ve katmanlı gerçekleşen yollar vardı ki herkesin yolu hak edişe göre kendisine geri dönülüyor iken sonuçta Allah'a uzanmaktaydı. Yol; var olmaya dair

yerin yolu, kendi olmanın yolu, ahirete ve göklere uzanan yol ve bütün yolların üstünde hazır olan Allah'ın yolu olmak üzere dört yol olarak da sureden hareket ile kategorize edilebilirdi.

Sureye derinliğine dikkat edildiğinde, uzak doğunun Taoizm görüşünü içeren yönleri olduğu görülür. Cenabı Mevla, Lao Tzu ile gelen ve gelişen öğretiyeye dokunarak düzeltmelerde bulunur. Taoizm görüşünde; doğa, uyum, denge, sadelik, akışına -zuhura- bırakmak vb. ilkelere haiz bakışım ve yaşam biçimi gerçekleşir iken klasik vahdeti vücutçu görüşlerindeki panteizmi içeren yaklaşımın içerilmiş olduğu görülür. Doğa ile bütünlük, şimdi ve burada olmaya bağlı olarak eşzamanlı varlık olmaya yükselir iken yaratıcı gücün eşzamanlı olmaya aşkınsal hep yaratıcı olarak zamansal anlamda yarattıklarının önünde olduğundan habersiz olduğu görülür.

Çiftlere dair karşılıklarda denge aransa da çatallanmış yol olarak tercih belirlenimli gerçekleşen karşıtlarda denge değil, tercihte bulunmak gerektiğini de unutmamak gerekir. Her bir çiftin de bireşime uğramadan kendi olmayı koruyarak, yeni bir varlık mertebesinde veya anlam yüklemli tinsel bir gerçekleşme düzeyinde buluştuklarını gözden kaçırmayalım.

Elbette olay akışına açık olmak gerekir ama bu eylemsizlik olarak gerçekleşmeli değildi. Yolda eylemsizliği; durağanlık değil, gözlemci olarak olay akışında seyir etme, hikmeti gözlemlenme, temaşa etme içeriğinde anlamak gerekirdi... ama sadece gözlemci olarak olay akışını takip etmek; hikmetin, ilkenin, gerçeğin gerçekleşmesinden kendini mahrum etmeyi de içermekteydi ki karşıtlığa dair dengelerin bozulduğu yerde kaçmak değil, ilkeye dair olması gerekeni gerçekleştirmek gerekirdi. Böylece Allah'a dair hakikat bizde görünmüş olsun ve yol biz olmuş olalım. Sonuçta hakikatin gerçekleştiği yol insan olduğunda, yolcuların bağlanacağı yolun başlangıcı da biz olmuş olalım.

Allah'a giden yolun doğada gerçekleşenlerden daha çok insandan/ insanlık tininden geçtiğini; güldürenin ve ağlatanın, zengin kılanın ve fakir kılanın vb. Allah olduğunu bilmenin dolayımında görmekteydik. İnsanlığa dair ilişkilerde, Allah'a uzanan bir yol vardı. Sonuçta yükselmiş olunan Allah olursa da geri dönülen varlık mertebesi insan iken yolun sonunda dönülen insana dikkat etmek gerekirdi. O, tanrısallar ile karşıtığa aşkınsal, Allah'ın görünüş bulduğu ve Allah'ın yarattıklarına uzandığı nüzul mertebesi idi... ki yolun başlangıcı olup, yolun sonunda kişi kendine döner iken artık biz olduğu aynalaşma oluşu içinde var olabilmekteydi. İnsanın insan ile derinliğine aynalaştığı bir oluş içinde Allah'a uzanan bir yolu vardı.

Elbette varlıkla uyum aranmalıydı ama öncelikli uyum Allah ve tanrısalların gerçekleşmesine dair uyum olmalıydı... ki halk ile uyum, kendi olmayı, erdemliliği yitirmeye sebep verebilmekteydi. Halk, gerçeğe uyanmış ve tanrısallar tesis etmekte ise elbette halk ile uyum aranmalıydı. Görünen doğa ile elbette uyum estetik yargısal olarak değerlendirilebilirdi ama görünen doğaya aşkınsal Allah'ın nurani varlığına yükselmek öncelenmesi gerekendi.

O Allah'tı ki yaratmaya başlamadan önce Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v) nebi efendimizin dediği gibi "Hiçliğin âmâsındaydı." Lao Tzu'nun varlık görüşünde de "olmama durumundan olma durumuna" çıkış vardı. Ancak bu görüşte dikkat edilmesi gereken şey, yokluktan/ hiçlikten varlığın çıkıyor olması veya yokluktan/ hiçlikten yaratımın gerçekleşiyor olması anlaşılmalı değildi. Hiçlik, yaratılmış olanlar dolayımından bakıldığında, hiçlik gibi görülen ama kendisi asli varlık olarak kendi olma -nur- niteliğinde değişmeyen iken mümkün varlık olarak yaratımı kendi ile olanaklı kılan öz varlıktı. Özde, varlık olmaktan yoksun değil, varlık olarak kendi olmanın anlamında kendini gerçekleştiriyor iken varlık olma olanağına bağlı olarak yaratabilme olanağı da gösterebilen varlıktı.

Sureye dikkat edildiğinde, güldüren-ağlatan, yaşatan-öldüren, çift belirlenimli karşıtlıkta yaratan vb. olan Allah'ın mevcut kıldıkları dolayımında tanrısal belirlenimlerde kendisini bilfiil görünüşe getirdiği görülür. Yani, kendini tanrısal belirlenimli gerçekleştirdiklerini yüklem almak ile bilfiil vücuda getiren bir varlık anlatısı görülür. Böyle olmak kaydı ile hiçlikten varlığa gelen değil, veya hiçlikten hiçliğe doğru iş gören değil, bizzat, öz niteliğinde varlık olmaktan tinsel anlamda anlam yüklümlü olarak varlık olmaya dair kendini bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında vücuda getiren yaratıcı bir varlık vardı.

Yaratmadan önce ne durumdaydı "Hiçlikteydi" veya "Mutlak gaybta idi" denir ise hiçlik veya mutlak gayb denilen salt nur olma durumunda kendinde varlık olmak, varlık olmanın anlamında kendi olmakta gerçekleşendi... ki bu anlamda hiçlik, yokluk veya var olmama durumu değil, bizatihi varlık olma durumu olarak anlaşılması gerekendi. Varlık olarak varlık olma anlamına haiz olmayan yani hiç olan bir varlığın yaratıyor olması, gerçekleşecek olan bir şey değildi. Varlık anlamının idrakinde olup da kendinden yaratıyor olan kendi olmanın gerçekliğinde hiçliği deneyimlemeyecek kadar kendi olmanın anlamına haiz var olmandı. Böylesi varoluş düzeyinde var olmaya, hiçlik değil de kendi başına var olmanın, başka bir deyişle de kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olarak tek başına var olmanın durumuna binaen tek başına yalnızlık veya derin yalnızlık denilebilirdi. Kendinden fazla veriyor olarak farklı başkası olan fazladan belirmiş olgular anlamında yaratılmış mevcutlar var etmek gerçekleştiğinde, yaratmak; hiçliği değil derin yalnızlığı bozan ve anlam yüklemelerinde var olma etkinliği olarak gerçekleşmekteydi.

Demek ki özde varlık olmakta hiçlik gerçekleşmekte değildi. Varoluşa dair anlam yüklümlü varlık olmak ise bilfiil gerçekleşen tanrısallar dolayımında ve fazladan belirmiş olgu olan mevcut kılınmış mümkün

varlıklar dolayımında, ayrı değil aynı da değil olmanın olanağında varoluş biçimsel gerçekleşmekteydi.

Biz yaratılmış olanlar, hiçlikten varlık bulanlar veya hiçlikten hiçliğe gidenler değil, filozofların da dediği gibi kendinde varlık olup da bilfiil kendi için olabilen varlığın, yarattıkları için de olabildiği yaratıyor olması olanağının sonucu olarak vardık. Hiçliğe gitmekte değil, varlık olma anlamını koruyor olarak yeni anlam yüklemeler almaya açık anlam oluşu içinde var olmaya devam etmekteydik. Hak edişlerin tesis ediliyor olmasına bağlı olarak kişiye kendisi ile dönülen bir yolun olay belirlenimli aynalaşmaya dair gerçekleşen yolcularıydık. Başka bir deyişle de karma veya kısas, kendi olmanın yolculuğunda belirleyici idi. Kişi kendilik döngüsünden, gerçekleştirdikleri ile kayıtlanmış olmaktan kaçamadığı bir yaşamı deneyimlemekteydi.

Yukarıda karma derken; ilişkilerde gerçekleştirilenlere yönelik, hak edişe bağlı geri dönüşsel olarak kısasa bağlı gerçekleşen ahlak yasasını kastetmekteyim. Dünyada bir üst sınıfta var olmak için değil, ahirette daha yüksek bir mertebenin sahibi olarak Allah'a yakın olmak için insanın dikkat etmesi gereken ahlaki ilkeyi kastetmekteyim. Hak ediş belirlenimli olup da olay bağıntılı gerçekleşen evrensel kısas -adalet- ilkesini kastetmekteyim.

Karma derken; kast sistemine bağlı olarak gerçekleşen dünyevi toplumsal sınıflandırmada, hep üst bir sınıfa geçmek için öncelenen ahlak kuralını kastetmekte değilim. İslam'da kişi, fırsat eşitliği ve hak edişe bağlı sınıflanıyor olmakta değerlendiriliyor iken kısas veya karma, Hint kültür inancındaki karmadan farklı idi. Bir daha dünyaya gelmek için değil, ahirette üst mertebelere çıkmak ve kişinin rabbi olan Allah'a dönebilmesi için, yaşadığı bir karma vardı. Bu da kısas gereği, hesap ve ceza, misilleme ve muamele olarak gerçekleşmekteydi. Kişinin bir daha dünyaya gelmesi söz konusu olduğunda ise bu, yeryüzündeki dünya yaşamı için değil, Allah ve ahiret yaşamı için gerçekleşendi. Kur'an ile

insan, ahiret ve Allah'a çağrılmaktaydı. Sureye dikkat edilir ise evrensel ahlak yasası bağıntısında kişiye gerçekleştirdiklerinin karşılığı olanlar ile dönüleceği belirtilmek ile beraber, rabbi olan Allah'a dönüşün kaçınılmazlığına da dikkat çekilir. Kur'an ile uzak doğudaki karmanın da revize edildiği görülmektedir.

Yol veya kader; ekin yeri olan dünyada, hasadın kısmi anlamda yapılıyor olması, genel anlamda ise hasadın ahirette yapılacağı yolculuğu içermektedir. Yol veya kader; Allah ve ahirete uzanan bir yolculuğu içermektedir. Yeryüzü, ölümsüz yaşama uzanan bir yolculuğun ekin yeri olan başlangıç yeriydi.

Yol veya tarik; gerçekleşmek, yaratmak ile açık olan varoluşa dair akıştı. Akış ise rastgele değil, tanrısal ilkelere bağlı gerçekleşiyor olup, tanrısallar; yaratılmış olarak var olmanın olanak belirlenimleri olmakla beraber, Allah ile uyumluluğun yakalanmasına bağlı yaşamanın, Allah'a yükseliyor olmanın gerekenleri -ilkeleri- olarak da ihtiyaç duyduğumuz zamansız varoluş sıfatları ve varoluş biçimlerinde (karakter/ kimlik belirlenimlerinde), her an yeni bir çaba ve anlam yüklem almaya bağlı gerçekleşmekteydi. Yol; Necm surenin ana başlıklarındandı. Uzak doğudaki yol anlayışının en rafine biçimi, Necm suresi ile verilmiş olmaktadır. Yolun, üst ilkeye dair belirsizliği Necm suresinde aşılmış olmaktadır. Yolun belirliliği Necm suresi ile daha netleşmekteydi. Yola dair zanlar veya yanlışlar, Necm suresi ile aşılmış olmaktadır.

Ahadiyete içkin vahdette -bütünlükte- gerçekleştirdikleri dolayımında varoluş biçimsel olarak kendini görünüşe taşıyan Allah'tı. O; ne görünen doğanın ötesindeydi ne de görünen doğa ile aynı idi. O; görünen doğada ve insanlık tininde yaratımın faili olarak gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil vücut bulduğu ve yüklem belirlenimli gerçekleşen mümkün varoluş biçimlerinde anlam-değer biçimsel gerçekleşen karakter-kimlik belirlenimlerinde görünüş bulmaktaydı. O; anlamlılığı yaratıp da kendine yol kıldı. O; anlamlılığı

yaratıp da yarattıklarına da yol kıldı. Resulün miracında gerçekleşen gerçeğe dair anlam yürüyüşü, insanın yeryüzündeki zanlara dair gerçekten kopuk anlam yürüyüşü, yolun gerçekleştirilen anlamlar ile kayıtlanmış döngüselliğe anlam biçimsel gerçekleşmesi, Allah'ın yarattıklarına dair ve kendisine ait gerçekleşen tanrısallar dolayımında gerçekleşen anlam yürüyüşü, yolun anlama haiz anlam biçimsel gerçekleşen gerçeğine dikkat çekmekteydi.

Yaratıcı için yol; kendisini hep bilfiil anlama dair gerçekleştiriyor olmasında anlam ile kayıtlanmış olmakta anlama aşkınsal varoluş biçimsel gerçekleşti. Yaratılmış olana dair yol da yaratıcıdan paye olarak var olur iken yaratıcı gibi, anlama haiz kendini gerçekleştiriyor olmakta gerçekleştirir iken gerçekleşen anlama haiz yürünen ve varoluş biçimsel olarak hep bilfiil gerçekleşti. Gerçekleşenler ise hak edilmiş olmakta, gerçekleşenler ile kayıtlanmış olmanın sınırlarında var olmaya eylemekteydi.

İnsanın, Allah'ın seyrinde -yolunda- seyir -yolculuk- ettiği düşünüldüğünde sure; Allah'a yükselme yani miraç etme seyrine, başka bir deyişle öze çekilme seyrine, varlık âlemi ve insanlık tininde -âleminde- gerçekleşenler dolayımında görünüşe gelen Allah'ı tenzihe içkin tevhid belirlenimli temaşa etme seyrine yani ciraç seyrine haiz biçimlenmekteydi. Yol miraç ve ciraç olmak kaydı ile ilahi zata yükselme ve âlemler dolayımında gerçekleşen tanrısallar seyrinde seyrullaha katılma, gerçekleşme, yaşama seyri olarak gerçekleşmekteydi. Sure, miraç ve ciraç seyirleri ile de insanın, anlam yüklem almaya bağlı olarak hangi varoluş düzeylerinde seyir edebileceği gerçeğine dikkat çekiyor olması adına önemliydi.

Necm suresi ile insana genel anlamda verilen ders; insan olmaya dair yolculuğun anlam içerikli olarak nerelere/ nereye uzanarak gerçekleşebileceği ve hangi kaideler bağıntısında anlam yüklemli olarak gerçekleştiği idi. Eylemsiz değil, eylem -emek- sahibi olarak kendini

gerçekleştirmesi ve fazladan verdikleri dolayımında gerçekleşen tanrısal belirlenimlerde kendini kendinden fazlası olarak gerçekleştirmesi gereken insana, kendilik döngüsünden, başka bir deyişle de kendi ile kayıtlanmış olmaktan kaçışın olmadığı belirtilir.

Bu bağlamda insana verilen en güzel ders;

- 1) Ey insan! Bildiğine dikkat et!
- 2) Yaşam çatallanmış yollar ile doludur, tercihlerine ve yaşadıklarına dikkat et!
- 3) Sana senin ile gelmekteyiz, çabana ve çaban sonucunda olduklarına dikkat et!

*

Kamer suresi...

İnsan, verilmiş olanakları sahiplenir iken kendisini dev aynasında gördüğü de olur. Kendi gerçeğinden ve içinde bulunduğu çevrenin gerçeğinden kopuk, şişirilmiş benlik sahibi olarak kendisini, gerçeğe kör olmaya mahkûm kılar. Hak ediş olarak da zillete, hüsrana, acıya açık bir geleceğin kapısını aralar.

Sure ile varlık âleminde gerçekleşenlerin bir ölçüye -kadere- tabi olarak gerçekleştirildiği net olarak ifade edilir. Varlık âleminde ve insanlık tininde gerçekleşenlerin bir gaye üzeri gerçekleştiği ve erekte amaçlanana göre iş görüldüğü 3. ayette net olarak ifade edilir.

Söz konusu insan ise, o da ilahi gayeye (bilinmek, halifetullah, ubudiyet, nurdan yaratım evresine çaba içinde geçilmesi) binaen yaratılmıştı. Yaratılış gayesinden inkâr ve zulümlerle uzaklaşan insan; bir hastalık misali, insanlık haysiyetine (anlam ve değerine) zarar vermekte ve dönülmez olunan kritik aşamayı geçmiş ise helaki hak ettiği sapkınlığı deneyimlemekteydi... ki surede gerçeğin haberine, mucizeler gösterilmesine, tekrar tekrar uyarılmaya rağmen insanın, insan haysiyetinden uzak yaşamasının kabul edilmeyeceği, helak edilen kavimler anlatsı ile net olarak ifade edilir. Kavimleri içinde güçsüz olmalarından sebebiyet otorite sahibi olmayan ve itibar edilmeyen ama insan haysiyetinden taviz vermeyen insanların da sonuçta Allah ile başarıya ulaşanlar olduğu belirtilir.

Demek ki evrim teorisinin öngördüğü, güçlü olanlar ile evrim devam ediyor görüşü, insanın tinsel yürüyüşünde geçerli bir kaide değildi. Ne için yaratılmış olduğuna bağlı olarak insan haysiyetini, olumsuz anlamda ötekileştirilmelerine, yalnızlaştırılmalarına, yabancı kılınmalarına rağmen koruyanlar, maddi ve galip düşünce anlamında güçsüz görünseler de sonuçta insanlık tini onlar ile devam etmekteydi. Onlar, maddi anlamda güçsüz gibi görünseler de tinsel anlamda Allah'a

asli varlığa olan bağılılıkları ile beraber, Allah'ı destekçileri, yâr ve yardımcıları bulur iken gerçekte güç sahibi olan ile başarıya doğru yürüyenlerdi. Görünüşte güçsüz ve yetersiz görünmek, yanıltıcı olabilmekteydi.

Varlık âlemi felaket kılındığında, insana acziyeti hatırlatılmış olmaktadır. Her şey ölçü üzeri yaratılır iken zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleşmekteydi... ki dilenir ise neden bağıntılarında gerçekleşen varoluş eşiklerine dokunularak mucize gösterilebilir veya felakete, musibetlere sebep olunabilirdi. Bu da göstermekteydi ki niceliğe haiz tümel belirlenimli gerçekleşen bir evren oluşu içinde sadece mekanik değil, anlam-değer yüklemelerinde öznelliğe içkin organik gerçekleşen, neden bağıntılarında ve amaç bağıntısında değişebilen bir mümkün varlık oluşu içinde var olunmaktaydı. Mümkün varlık oluşuna bağlı olarak yaratımı ve değişimi tekelinde tutan ise yaratıcı olan Allah'tı. O'nun irade ettiği, yaratıma dair olarak neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak mümkün varlık oluşu bağlı gerçekleşmekteydi.

İnsanlık, gayeye ve varoluş eşiklerine haiz var kılınmış iken gayeden sapılması, yaratılmış olduğu varoluş eşiklerinin, doğaya dair unsurlar dolayımında helak edilmesi ile sonuçlanabilmekteydi. Görünen doğaya dair içinde bulunan gerçeklik, mümkün varlık olmaya bağlı olarak gaye bağıntısında değişebilirdi. Buna dair mümkün varlık olarak yaratılmış bir varlığın yapabileceği hiçbir şey yoktu. İnsan dahi doğaya yönelik doğayı kullanır iken yıkıcı olan ve öldüren değişimlerin önüne kısmi olarak geçse de üst gerçeklikten bakıldığında, gaye ve değişim bağıntısında gerçekleşecek olanların önüne geçecek değildi. Ancak, içkin üst gerçekliğe bağlı olarak yani tözden hareket ile yaratım öğrenilir ise yeniden yaratabilmenin olanağına bağlı olarak amaç ve değişime dair söz hakkı sahibi olunabilirdi. Surede bu, gerçeklik dünyamızı yaratan Allah'a iman ile tutunup da yaratılış gayesine uygun yaşamak

ile anlatılmış olmaktadır. Azaptan muaf olarak yaşama devam edebilmek Allah ile olanaklıdır.

Böylesi bir olanak, Allah'ı yaratım ve değişime dair aciz bırakmak değil, halifetullah olmanın gereği olarak Allah'ın bahşetmiş olması ile gerçekleşecek bir durumdur. Hakikatten paye almış olarak gerçekleştirenlere müdahil olabilmenin olanağına dair insana hak tanınmıştır. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleştiren her şey, yeni neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak değiştirilebilir veya yeni bir duruma dönüştürülebilirdi. Varlık önceliği veya varlıkta öncelik yaratılarda değil, Allah'ta iken Allah izin vermedikten sonra, hiç kimsenin yapabileceği bir şey yoktu. Söz konusu ahiret ise yalanlanan gerçek ile karşı karşıya kalmak, her yalanlayan için acı bir azaptı. Varlık hakları yani varlığa dair söz hakkının, gerçeğe dair söz hakkının, var olmaya -kendi olmaya- dair söz hakkının, mülkiyet edinmeye dair söz ve kullanım hakkının vb. insan elinden alındığı ahiret âlemi söz konusu olduğunda, insanı kurtaracak olan, ilahi gayeye uygun yaşayıp yaşamadığı olacaktır.

İnsan; zanna dair inandıklarının esiri, nesnesi olmaktadır. Gerçeğe/ uluhiyete dair iman ettiklerinin kulu yani gerçeğe dair iman ettiklerini (emin olduklarını) gerçekleştirdikçe varlık sahnesinde iş gören gerçek bir özne olabilmekteydi. Özgürlüğü; Allah'a iman ve gayesinin gerçekleşmesine hizmette yani kullukta bulanlar, kulluğu, kelimetullahın gerçekleşmesinin gereği bulmaktaydı... ki kelimetullahın gerçekleşmesine hizmet edenler sonuçta, gerçek hürler olunan bir dünyaya gözlerini açmaktaydı. Gerçeğe/ kelimetullahıya dair inandıklarını gerçekleştirenler, potansiyelde olanı erek olarak açık eder iken gerçekte özgürleşmenin yolunu bulmuş olanlardı.

Kamer suresinin en temel başlıklarından biri; mümkün varlık olmaya bağlı olarak, değişime açık bir yaratım oluşunda bulunulmaktaydı. Varlık âlemi mümkün varlık oluşu içinde gerçekleşir iken mucize

yaratmaya, kullanıma açık yeni varoluş nesnelere edinmeye veya felaketlere açık bir yaratım oluşu içinde var olmaya açık gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda, sürekli var olmaya dair hiçbir güvencesi olmayan insanın; aymazca yaşamaktan kurtulup gerçeğe uyanması gerektiğinin ve ilahi gayeye uygun yaşaması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Zanları ve gerçeği yaşamaya dair açık kılınmış olarak mümkün yaratılmış insan, mümkün yaratılmış olmaya dair değişime açıktı ki zanna ve zulme dair yaşamından gerçeğe dair yaşama geçebilirdi. Bunun içinde ki sure de tekrar tekrar “Yok mu öğüt alan” denilmekteydi. Gerçeğe dair kaderi olan insan, gerçeği göz ardı etmeden, değişebileceğinin olanağına bağlı olarak yaşamasını öğrenmeliydi.

Sure Ay'ın (Kamer'in) yarılması mucizesi ile ve saatin yaklaşmış olduğu bilgisi ile başlar. 2 ve 3. ayetler ile de mucizeye rağmen yani insanı idrak ve olanak bağıntısında aciz bırakan olaya rağmen insanın, deneyimlediği gerçeklik belirlenimini inkâr ederek ve heveslerine uyararak, gerçeğe karşı sırt döndüğü ifade edilmekteydi. Özellikle 3. ayette, her işin yerini bulacağı ifade edilir iken işlerin; kararlaştırılmış bir sonuca -ereğe- göre gerçekleştiği, söz konusu kişi ise hak edilmiş sonuca yönelik gerçekleştiği ve hak edilmiş sonuç bağıntısında kişiye dönülüyor olduğu anlaşılmalıydı... ki sureye dikkat edildiğinde, her kişiye/ kavme, hak ettikleri ile geri dönüldüğünü görmekteydik.

Gerçeğe dair bilgi ve kötülükten korunmaya dair bilgi verilmiş olmasına rağmen insanın, kendi faydasına olandan yüz çevirdiği de 4 ve 5. ayetlerde ifade edilir. Gerçeğe dair haber verilmiş olursa da insanın, değişken yönelimsel, kötüye veya günaha dair yönelimli olduğu düşünüldüğünde, gerçeğin haberinden öğüt almadığı görülmekteydi. Gerçeğin bilgisine/ haberine, yasa ve olması gerekenlerin bilgisine/ haberine, yasak ve cezaya dair bilgiye/ habere rağmen insan; zaafına düşmekte, zulme başvurmakta, kötülüğü ahlak edinmekte, gerçeğe

duyarsız olabilmekteydi... ki varoluşu, idrak düzeyinde gerçeklerden kopuk ve nefsi emmaresine de bağlı olarak yaşayabilmekteydi. İman eden, aidiyet ve mesuliyet sahibi olarak takva sahibi olan, yalnızlaşmaya, olumsuz anlamda ötekileştirilmeye rağmen gerçekten taviz vermeden kelimetullahı yaşayanlar hep azdı.

Surenin 6. ayeti ile de deneyime açık gerçeklik belirlenimi olan mucize ve ussal anlamda uyarılmış olmaya rağmen yüz çevirenlerden, yüz çevrilmesi istenir. Necm suresi 29. ayetinde de bu ifade edilmekteydi. Her iki surede de farklı dünya insanların, birbiri ile örtüşmeyen, buluşmayan dünyaların insanları olduğu böylece belirtilmiş olmaktadır. Artık, farklı dünyaların hak edişe dair ayrıştığı bir gün de vardı... ki surenin 6. ayetinde, çağırıcının onları çağıracağı günden bahsedilir. Artık, ötekileşmenin ve yabancılaşmanın kaçınılmazlığı ifade edilir.

Çağırıcı olan; Resul melekti, resul nebilerdi, resul hizmet ehliydi (Mürşidi Kâmillerd), ölüm melekleriydi ve bunlar dolayımında asıl çağırıcı olan Allah'tı... ki bu ayette çağırıcı, ölüm melekleriydi ki ölüm ile acziyetlerine tanık olacakları vakit geldiğinde, yani ölüm yaklaştığında, artık inkâr edenlere yönelik, hak olana çağrıya dair ilgilenilmemesi gerektiği belirtilir. Necm suresi 29. ayettin açıklanmasında onlardan yüz çevirmenin sebeplerini açıklamıştık. İman sadece iman etmek ile ilgili değil, bilfiil iman ettiğini göstermekle de ilgiliydi... ki ölüm yaklaştığında kelimetullahı kabul etmek anlamında iman, bilfiil gerçekleştirmekten uzak kalınmış olandı. Kaldı ki inkâr edenler, ölüm yaklaşırsa dahi inkârlarına dair inatçı olmaya devam etmekteydi. Ölümün aciz bıraktığının idrakinden yoksun, zannına inanıp da zannı ile ölüp giden çoktu.

Surenin 7. ayetinde “Kabirlerinden baygın gözler ile çıkarlar. Etrafa dağılmış çekirgeler gibidirler” denir. Kabir denilir iken mahşerde yaratılmış olmak kast edilmekte değil, ruhun ikamet ettiği beden kast edilmekteydi. Ölüme bireysel değil de genel bir olay olarak

bakıldığında, küresel ölçekte her saniye ölenlerin, bedenlerinden çıkıyor olarak yeni bir dünyaya uyandıklarının ayette resmedildiği anlaşılır. İnkâr edilen gerçek, acı bir deneyim olarak bulunacak olmalı.

Surenin 9. ayetinden 42. ayetine kadar, inkâr edilenlerin helaki ifade edilir. Özellikle Nuh nebi konu örneği kılınır. Âd, Semud, Lut kavmi yeniden hatırlatılır. Firavun ve helak edilmiş olduğu da bir daha hatırlatılmış olur. Bu helaklere dikkat edildiğinde, hem doğaya yönelik insanın acziyeti gösterilir hem de doğada gerçekleşenlerin Allah'ın bilfiil yaratıyor olmasının dışında gerçekleşmediği belirtilmiş olur. İnsan da doğaya dair yaratılmıştı ki doğaya dair yaratılmış yönünde acziyetini bilmediği gibi Allah'a ait yaratılmış olduğundan gafil ve Allah'a ait tanrısallardan paye almış olarak yaratılmış olduğunun idrakinde değildi.

9. ayetten 42. ayete kadar dikkat edildiğinde, kendimizi gaflete hapsedmiş olduğumuz sığ bir dünya resmedilmekteydi. Kur'an veya vahiy de gafletten uyanmamızın uyarısını içermekteydi... ki 22. ayette "Andolsun Biz, Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı öğüt alıp düşünen" ve 40. ayette de "Andolsun Biz, Kur'an'ı öğüt alınsın diye kolaylaştırdık. Var mı öğüt alıp düşünen" diyerek ayet tekrarına gidildiği görülür. Surenin 17 ve 32. ayetlerinde de aynı ayetin tekrar edildiği görülür. Bu bağlamda surenin merkezi ayetinin öğüt almak olduğu ve bu bağlamda ilme açık olarak insanın ders aldıkları dolayımında yaşaması gerektiği belirtilir iken surenin bu içeriğe bağlı modellendiği görülür. Yani surenin merkezi konusu, yaşama dair ilme açık olmanın ve kelimetullahaya dair ilkesel olmanın korunmasıydı. Çünkü, yaşama dair ilim, hayati sonuçları olan ilimdi.

Nebiler anlatsı ile hakikatten yana sonuçsuz bırakan yönlerimize dikkat çekilmekteydi. Nuh nebinin kavmi ile inkârda ısrarcı olmanın sonuçsuz bırakacağı belirtilmekteydi. Salih nebinin kavmi ile hasedin sonuçsuz bırakacağı belirtilmekteydi. Lut nebinin kavmi ile sapkınlık

derecesindeki hazcılığın sonuçsuz bıraktığı belirtilmekteydi. Firavun ile Allah'ın mülkünde mülkün kendisinin olduğunu zanneden iktidar sarhoşu olmanın sonuçsuz bıraktığı belirtilmekteydi... ki yeni nesil her kafire, onlardan daha iyi kafirler mi oldukları ve cezadan yana muaf mı oldukları hatırlatılır. Yani tanrısallara dair gerçekleşen gerçeklikte, dünün gerçeği ile bugünün gerçeği arasında bir fark yoktu. Söz konusu inkâr ve zulme dair gerçekleşenler ise bunlar, Allah'tan gafil bırakmak ile kalmayıp, cezayı hak etmeye dair eylem sahibi olmakta gerçekleşir iken ceza, dün de gerçektir, bugünün de gerçeği idi. Geçmişin tarihsel deneyimlerine dair anlatı, insana öğüttü.

Öğüt; geçmişin deneyimi, geleceğin habercisi olarak gerçekten, gerçeğin gerçekleşiyor olmasından ve gerçekleşiyor olduğu olay belirleniminden kaçışın olmadığı bencisel gerçekleşmeye dair bilgiyi içermekteydi. Gerçeklik ve bilgi, geçmiş ve gelecek bağıntısında buluşturulmuş olup da günün nasıl yaşanması gerektiğinin dersini içermekte ise öğüttü. Öğüde duyarlı olanlar ise Allah'a iman, takva ve muhabbet ile tutunanlardı.

Öğüt; varlık hakkını hiçe sayarak zorlamak biçiminde gerçekleştirilen zorbalık değil, gönüllülük esasına bağlı olarak her kişinin kendi zaviyesinden bakarak ders çıkarması dolayımında gerçekleşmesi beklenendi. Bu dünya da varlık olmaya dair haklarımıza Allah tarafından dikkat çekilmekteydi. Böyle olmak ile beraber, varlık olma haklarına binaen, mesul de kılınmış olduğumuzun bir belirlenimi olarak öğüt, dikkat edilmesi gereken, gerçekleştirecek olana dair gerçeklik belirlenimiydi.

Öğüt; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşen mümkün varlık olmaya bağlı olarak, yüklem almaya açık olmanın olanağında değişime açık olan insanın, gerçeğe göre değişebileceğinin olanağını göstermekteydi. Değişmek sadece maddi değil, anlam yüklem almaya açık olarak tinsel anlamda da gerçekleşmekteydi. Öğüt

ile insana, hak ediş e dair sonuçlar gerçekleşmeden önce, değişebileceği ifade edilmekteydi. İnsan, mümkün kader oluşu içinde, hak edilmiş kader gerçekleşmeden önce, değişebiliyor olmanın kaderini gerçekleştirebilirdi. Harekete içkin erek belirlenimli ve niceliğe haiz tümel belirlenimli gerçekleşen kader oluşunda varoluş, değişime açık mümkün varlık olmakta gerçekleşmekteydi... ki insana öğüt verilmekteydi. Bu anlamda öğütle genel anlamda denilmek istenen: Değişebilirsin! Yeter ki gerçeğe duyarlı olarak yaşamayı öğren ve yaşa!

Sure öğüt ve uyarı -telkin- içeriğinde modellenir iken nebilerin bir görevinin de gerçeğe dair öğüt, yaşananların sonuçlarına -hak edişlerine dair uyarı vermiş olmalarıydı. Surede özellikle Nuh nebiye fazladan yer verilmiş olması da dokuz yüz elli sene öğüt ve uyarı yapmış olmasına rağmen, eskilerin dediği gibi "Nuh demiş ama nebi dememiş" olmalarıydı. Surede zikri geçen diğer nebilere dikkat edildiğinde, gerçeğe dair öğüt ve sonuçlara dair uyarı vermenin öncelikli olarak konu kılındığı görülür. Elbette nebiler, Allah'ın hakikatinden haber verenlerdi. Sure ile görmekteydik ki Allah'ın gerçekliğine, diğer varlıkların gerçekleşme haklarına ve hak ediş e dair gerçekleşecek sonuçlara göre nasıl yaşanması gerektiğinin dersini de vermiş olmalarıydı. Sadece Necm suresi ile Kamer suresine bakıldığında nebiler; hevaya dair ifadelerde bulunan değil, marifetullaha bağlı olarak nasıl bir varlık görüşünün olması gerektiği ve bu bağlamda nasıl bir varoluşun öncelenmesi gerektiğine dair nebilik vasfı göstermekteydiler. Gerçeğe dair öğüt veren ve ilkeye dair gerçekleşecek olan gerçeğe dair uyaran Allah idi.

Sure her ne kadar öğüt -nasihat- ve uyarı -telkin- içeriğinde modellenirse de gerçekliğ e dair bir kaderimiz olduğunun gerçeğine/ içeriğine haiz -modellenmiş- betimlenmişti. Necm suresinde kaderini, diyalektik oluş içinde kendi dolayımında ve çabası doğrultusunda gerçekleştiriyor bulan insanın konu kılındığını görmekteydik. Kamer suresinde ise insanın ne

için yaratılmış olduğuna ve gerçeğe dair kaderi vardı ve kaderine, gerçek ve hak ediş belirlenimli olarak yön vermesi gerektiği konu kılınmaktaydı. Necm suresinde insan, gerçekleştirdikleri ile kayıtlanmış olduğu kendilik döngüsüne dair kaderinden, yani kendinden kaçışı olmayandı. Kamer suresinde ise toplumlar, gerçekleştirdikleri dolayımında anlam-değer yüklü gerçekleştiren dünya oluşunun gerçekleştirecek sonuçlarından, hak edilmiş kaderden kaçışın olmadığına dair uyarılmaktaydı.

Sonuç, gerçeği açık eder iken herkes gerçekleştirdikleri dolayımında gerçekleştirecek olan kaderine yürümekteydi. Olgusal anlamda belirsiz bir gelecek veya kader yoktu ama olay belirlenimli olarak hak edilmiş kaderin nasıl ve nerede gerçekleştireceğini bilmiyor olmak geleceğe dair yürümenin gereği idi.

Gerçek bağıntısında ilke içeriğinde gerçekleştirecekler göre gerçekleştiren bir yazgı vardı. Yazgıyı doğru okuduğumuzda, rahmetten uzak olumsuz gerçekleştirecekleri, gerçekleştirmeden önce, olması gerekenleri gerçekleştirecekler savabilirdik. Yeter ki gerçeğe ve ilke belirlenimli gerçekleştirecek olanlara duyarlı olalım. Olması gerekenleri, olmazsa olmaz idraki ile gerçekleştirelim.

Cenabı Allah insanı, gerçek bağıntısında ve ilke içeriğinde gerçekleştirecekler göre yani yazgının nasıl gerçekleştireceğine göre önceden uyarılmaktaydı. Necm ve Kamer sürelerinde de vahiy bilgisi doğrultusunda uyarının gerçekleştireceğini görmekteydik. Tarihsel izlekten hareketle de gerçeğe ve ilke gereği gerçekleştirecek olanlara dair ifade edilen ilahi sözün gerçek olduğu belirtmekteydi. Necm suresinde kavimler, hak olanın batıl dolayımında görünüş bulmasının nesnesi olarak gerçekleştiren sonuçta hak olanın kahhar belirlenimli galip olacağı vakte emsal gösterilmekteydi.

Hak her daim galip, batıl olan ise zayıf olmaktadır. Kamer suresinde ise kavimlerin helakine değinilse de öğüt ve uyarı bağintısında nebiler öncelikli bir anlatı vardı. Helak ise, uyarılmış olunandı. Başka bir deyişle de varlık alanı salt mekanik değil, öznelliğe haiz ilke belirlemimli gerçekleşen olay bağintısında, meşru kılınmış olan ilkesel çizgi aşıldığında, yeniden düzenlenmekteydi. Ta ki insan tarihsel tecrübeler izleğinde, ruhsuz mekanik gerçekleşen bir varlık alanına değil, anlama haiz ilke bağintısında gerçekleşen bir varlık alanına bakıyor olarak, sonuç belirlemimli açık olan ilke bağintısında yaşamayı öğrenmiş olsun.

Söz konusu Kur'an'ın anlaşılmasına dair ise Kur'an'ın çok gerçekli - anlamlı-, çok katmanlı, çift yönlü, çok yönlü, çok olay ve çok olgu vb. belirlemimli olarak çok konulu anlatısı, herkesin veya her alanda bulunanın kendisine dair dersler alabileceği içerikte betimlenmiş olarak modellenmişti. Kur'an'da, olay bağintılı olarak olgusal olanın betimlenerek ifade etme üslubu, her kesimden kişinin kendisine dersler çıkarmasını olanaklı kılmaktaydı. Bu bir eksiklik değil, genele yaygın olarak gerçeği ifade etme biçimiydi. Her iki ayette de "Var mı öğüt alıp düşünen" denirken de insanın; varlığı, doğada ve çevresinde olup bitenler, ayrıca tarihsel tecrübeler üzerine düşünmeye çağrıldığını görmekteydik. Ölüme çağırılma yani bedenden çıkma vakti gelmeden önce insan, gerçeğe uyanmaya çağrılmaktaydı.

Sure, insanın gerçeğe uyanmaya ve gerçeğe göre yaşamaya çağrılışının suresiydi. Böyle olmak kaydı ile insanın varlığı, çevresi, ölüm sonrası, geleceği ve tarihsel tecrübeler üzerine düşünmesi gerektiğine dikkat çekilir iken aciziyetine de dikkat çekilmekteydi. Söz konusu olan, bilfiil yaratıcı olan Allah ile var olmak ise insanın, aciziyetinin ve fakr olduğunun idrakinde olması gerekirdi. Söz konusu olan melekler ve meleke karşılıkları ile var olmak, ayrıca ölüm, mucize, makro ölçekli bir evren oluşu içinde var olmak, doğaya dair gerçekleşen olaylar karşısında çaresiz kalmak, elinde gerçekleşmeyen neden bağintılarında

var olmak ise acziyetinin ve fakr olduğunun farkında -idrakinde- olması gereken bir insan vardı.

Bu bağlamda surede insana; acziyetinin dersi verilmek ile beraber acziyetten nasıl kurtulması gerektiğine dair ders de verilmekteydi. Nuh nebi dolayımında tahta ve çiviler ile yapılmış olan gemi, doğa ile doğaya karşı değilse de doğa ile nasıl mücadele edebileceğimizin dersini taşımaktaydı. İman ve kararlılıkla, muttakilerden olunduğunda, Allah'ın kullarını muhafaza ettiğinin dersini de taşımaktaydı. Sure bu başlık altında okunduğunda; gerçeği, olması gerekenleri, kelimetullahı gerçekleştirmekten yana tek başına kalınsa da, olumsuz anlamda ötekileştirilmeye ve yalnızlaştırılmaya maruz kalınsa da Allah'tan ve kelimetullahtan taviz vermeden insan olmanın yolculuğuna devam etmek gerektiğinin dersini içermekteydi. Sonuç ve başarı, Allah ve iman edenlerindi.

İnkâr ve zulmü -kötülüğü- tercih edenler ise çok güvendikleri dünyanın ellerinden alındığı bir sona doğru gitmekteydi. Aslı olan gerçeği inkâr etmek, zulmü ahlak edinmek, insansızlaşmanın belirlenimi iken helak ile beraber çerçöpe döndürülenler, değersizleşmekten de kaçamayanlardı. Doğada gerçekleşenler, rahmete dair kılınmış iken insanın felaketine de sebep verecek biçimde, yaratıcı tarafından kullanılabilirdi. Bu anlamda insanın aymazca deneyimlediği kibri ve zulmü sebebi ile gerçeğe kör olduğunu da görmekteydik.

Dün, hiç ölmeyecek gibi dünya ve nesnelere tutunarak yaşayanlar, bugün yoktular. Allah nezdinde değer olmaktan uzak, cehennemi hak ettikleri bir âleme gitmişlerdi. Dün, Allah'a tutunup da sonuçlara, hesap veriyor olmaya göre yaşayanlar, Allah nezdinde sahiplenilmiş olarak ait olmadıkları dünyadan, ait oldukları Allah'a gitmişlerdi.

İnkâr, otorite, kabalık, anlayışsızlık, öngörüsüzlük, barbarlık, mal sevicilik, hazcılık, iktidar sarhoşluğu vb. durumların, helak edilen

kavimlerin özellikleri olduğunu bilmek gerekir. Bu özelliklerin, gerçekliğin ölçütü olmadığını bilmek ile beraber, gaflet nesnesi olduklarında gerçekliğe kör kıldığına da tanık olmalıydık.

Surede Cenabı Allah “Ey aciz ve gaflet sahibi, inkâr ve kötülük sahibi insan; nasıl bir durumda olduğunu idrak et, çağırma kulak ver” demektedir. İnsan ise bu çağırma duymayacak kadar zan, haz, arzu, güç, iktidar vb. nesnelere kaybolmuş, duymayacak kadar sağır olmuş, görmeyecek kadar kör olmuş ise anlamayacak kadar duyarsız olmuştu.

Surenin 50 ve 51. ayetlerine dikkat edildiğinde; yaratıcı güç karşısında yaratılmış olanın aciziyeti hatırlatılmak ile beraber, helake dair tarihsel tecrübelerin bunun kanıtı olduğu da hatırlatılır. Ölüm, aciziyetin en büyük kanıtıydı. Nuh ve kavmi gibi uzun yaşamış olursa da sonuçta bedene dair dünyevi yaşam sonluydu.

Surenin 52 ve 53. ayetlerinde, insanın kayıt altına alınan bir yaşamının olduğu net olarak belirtilir. Kayıt altına alınan yaşam, hesabı verilmesi gereken yaşamdı. Adalette haksızlık yapmayacağını da kanıtıydı.

Surenin 54 ve 55. ayetinde takva sahiplerinin; cennetlerde ve ırmakların kenarlarında her şeye güç yetiren melikin yani Allah'ın huzurunda, doğruluk koltuklarında, başka bir deyişle de doğruluk makamında buldukları belirtilir. Demek ki dünyada aciziyetin, yetersizliklerinin idrakinde olarak Allah'a yönelmiş olup da varoluşun hakkını vererek yaşayanlar, Allah ile özgürleşmenin olanağında yetersizliklerini aşabilmekteydi. Her şeye güç yetiren ile aciziyetini aşma olanağı vardı ki sure bu bağlamda insanın, Allah ile aciziyeti aşılabileceğinin dersini taşır.

Surenin insanı; aciziyetin idrakinde olup, aciziyeti nimet olarak fırsata çevirdi. O, aciziyetin idrakinde olarak inkârdan, zulümden, günahattan, kötülükten sakınıp da Allah'a sığınandı... ki Allah ile var olduğunun, Allah ile güç yetirdikleri ile yaşayabildiğinin idrakinde

olarak yaratan ve yaratılan arasındaki farkın da idrakinde olandı. Allah ile güç yetirmenin olanağında özgürleşme olanağını bulandı. O, ilme dair sonuç veriler bağıntısında düşünmeyi öğrenmiş, bilimsel bakış açısına sahip alim insandı. Arif olduğu kadar bilgin olan alim insandı.

Acziyet -yetersizlik- idraki, insanı anlamsızlığa sürüklemeli değil, en temelde ne ile var olduğunun ve neler ile var olunması gerektiğinin idrakine taşıyan bir düşünme referansı olarak değerlendirilmeliydi. Anlamsızlığa sürüklenir iken anlamsızlaşan varoluştaki boşluğa düşmenin sebebi olmalı değil, kendi olmanın anlamı ile buluşup gerçek neden olan Allah'a tutunarak anlam bulmanın fırsatı olarak değerlendirilmeliydi. Bu dünyada tüketip de içinde kaybolduklarımız, sonuçta, bırakıp da geride bırakacaklarımız olup, anlamsızlaştıkları bir dünyaya gözümüzü açtığımızda, yeni dünyanın gerçeğinde acı çekmemizin nesnelere olmalı değildi.

Düşünmeye ihtiyaçlıydık. Hangi öncüllerden, referanstan hareket ile hangi bağlamlarda düşünmek gerektiğine de dikkat etmeliydik... aynı referanstan veya öncüllerden hareket ile düşünsük de aynı bağlamlarda düşünmüyor isek farklı varlık ve dünya görüşlerinde bulunabiliyorduk. Acziyetten hareket ile anlamsızlığa -nihilizme- küfre varmak da vardı, iman ile Allah'a tutunup özgürleşmek de vardı. Doğada olan bitenlerden hareket ile nesnel olgusal bakıyor olarak salt doğacı bakıyor olarak Allah'a kör kalmak da vardı, bilfiil yaratıcı olan Allah'tan hareket ile olan biteni bilme çabasında ve kullanma çabasında bulunmak ile beraber gerçekleşenler dolayımında tanrısalları ile beliren Allah'ı müşahade etmek de vardı. Vahiy bilgisine; kulaklarını tıkamış olarak alay eden de vardı, canı gönülden dinleyip rehber edinen de vardı. Bir mucizeye büyü diyerek hevasına yenik gözünü kapatan da vardı, Subhan Allah diyerek Allah'a işlerinde hayret edip zatına hayran olan da vardı.

Demek istediğim; aynı referanstan veya öncüllerden hareket ile farklı bağlam ve yorumlar izleğinde farklı -karşı- sonuçlara varılmış olunabileceğiydi. Bu durumda kimin doğru olduğunu nereden bilecektik? Sonuç her daim gerçekten yana olanlarını ki surenin sonunda bu sorunun cevabı, “Doğruluk koltuklarında” yani “Doğruluk makamlarında” oturanlar ile cevaplanmaktaydı. Ölüm ve sonrası, geçmişe dair tecrübeler, Allah'ın bilgisini kullanıma açık bulan Nuh gibi resuller, vahiy bilgisinden sonuç alabilen muttakiler, sonuçlar bağıntısından bakıldığında kimin doğru olup olmadığını açık eden değerlendirme ölçütlerimizi.

Surenin 49 ayetinde “Biz her şeyi bir kadere göre yarattık” denilir. Cenabı Allah, varlık gerçeğini nur olmakta bulur iken nur olma durumunda niceliğe haiz hareket etme, dolayısıyla gerçekleşme olanağında, kendi olmanın cevherini yaratıma dair kullanarak yaratımı gerçekleştirmekteydi... ki yaratım en temelde niceliğe haiz varlık zemininde neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak zamansal varoluş eşiklerinde gerçekleşmekteydi. Yaratıma dair bu belirlenim, matematiğe haiz bir oluş içinde yaratılıyor olduğumuzu göstermekteydi.

Yaratımın niceliğe haiz yönü olmak ile beraber, her yaratılmış olan, Allah'ın varlık olma belirleniminden paye alırken fazladan belirilmiş bir olgu olarak farklı başkası olarak tümel belirlenimli varlık olma olanağında varlık anlamına haiz var olur iken anlama içkin varoluş da kaçınılmaz olarak gerçekleşmekteydi... ki anlama bağlı neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen anlam-söz bağıntısında her varlık, tümele haiz anlamlı olmayı kaderi olarak bulmuş olmaktadır. Tümel gerçekliğine bağlı anlamı yani gerçeği de neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen dil dolayımında ifade edilebilme olanağına haizdi. Dil bu bağlamda usun görüngüsü olarak bilmenin olanağı olarak gerçekleşir iken öznenin

anlam-değer yüklemeleri alması olanağında öznelliğin yaratım nesnesi de olabilmekteydi.

Bilmenin öznel araçları olan duyular ile varlığa açık kılınmış insan, dil dolayımında anlamın yargısal olması sebebi ile anlamı yüklem almanın olanağında bilmeyi olanaklı bulmaktaydı. Us, usa bağlı olarak analogik ve diyalektik belirlenimli bilmeye dair yöntemsellik, bilmenin yönetime dair olanakları olarak gerçekleşse de anlam yüklem almaya açık mümkün varlık olmak, bilmenin en temel olanağı idi. Varlığa dair gerçeklik karşılığı olanı ve varoluşa dair bilfiil gerçekleşme -ilke- karşılığı olanı, anlamın yüklemsiz yüklem olarak biricik olması sebebi ile bakışma eyleyen yargı içeriğinde gerçekleşiyor olması dolayımında anlam yüklem alıyor olmakta bilmekteydik.

Anlam sadece bilmeye eylemekte değil, öznellikte değer kılındığında artık bilgi belirlenimli olarak yaratım nesnesi iken öznelliğin ve dünyanın yaratım nesnesi de olmaktaydı. Anlam, sadece varlığa haiz gerçekleşen değil, bağlam belirlenimli hep yeni bir oluşa bağlı olarak farklı anlamların doğması bağıntısında gerçekleşir iken bağlama haiz yaratım biçimsel gerçekleşmekteydi... ki anlam hep bağlamında anlamdı ve her yeni bağlamda yeni bir yaratım oluşunun nesnesi olabilmekteydi. İlişki ve iletişim içinde aktarabilen; aktarılır iken bağlam belirlenimli olarak yeniden yaratımı olanaklı kılan yaratım nesnesiydi.

Her varlık, neden bağıntılarından bağıntısal indirgemeci olarak anlam bağıntısında anlam belirlenimli gerçekleşmenin kaderini yaşamaktaydı. Anlam, yüklem almaya açık olduğu kadar yaratıma açık olarak gerçekleşen değişime dair bir kaderi kendi olmanın anlamı dolayımında deneyimlemekteydi/ yaşamaktaydı. Anlam yüklemli varlık olarak gerçekleşen anlam yüklemli kaderine dair söz hakkı olmayan insan, anlam yüklem almaya açık gerçekleşen değişime içkin yaratıma dair kaderinde, tercih ve eylemleri ile kendi olmaya doğuyor olarak, söz hakkı olandı.

Demek ki her varlığın kaderinde; niceliği haiz varlık zemininde, zamansal gerçekleşen varoluş eşiklerinde, varlık olmaya dair tümel belirlenimli anlam içeriğinde gerçekleşmek vardı. Harekete içkin erek belirlenimli, niceliğe haiz tümel belirlenimli gerçekleşen bir varoluş vardı. Nicelik zemininde niceliğe haiz gerçekleşme olanağında anlam yüklemli olarak niceliğe aşkınsal kendinden fazlası olduğu metafizik varlıktı. Anlam almaya açık mümkün varlık olması gereği, kaderini kendi olmakta gerçekleşen değişen kader oluşu içinde yaşamaktaydı. Bu anlamda kaderi, varlık olarak kendi olmaya doğuyor olma ve gerçekleştirdikleri dolayımında kendi olmaya dair deneyim belirlenimli gerçekleşen yoluydu.

Anlama dair kader oluşuna bağlı gerçekleşen, nicelik zemininde niceliğe aşkınsal anlam yüklemine kendinden fazlası olan metafizik varlık olarak kaderini deneyimlemekteydi. Kadere dair ifade ettiklerimden anlaşılacağı gibi, kader denilen; niceliğe haiz mümkün kılınmış doğa, doğasına aşkınsal kendi olmanın anlamı, tinsel olarak da yüklem almaya açık olduğu kadar yaşanan ve ilke belirlenimli olarak gerçekleşen oluşu içinde var olma... ki surede; işlerin olması gerekene göre gerçekleşiyor olması, saatin yani ölüm ve hak edişe dair vaktin yakın olması ve her şeyin ölçü üzere yaratılmış olmasının ifade ediliyor olmasından, kaderin hangi düzeylerde gerçekleştiğine dair anlam sahibi olabilmekteydik.

Nicelik ve hareket, ilkeye dair bilfiil gerçekleşen yaratım, ayrıca tümel içerikli anlama dair varoluş, varlık olmanın kaçınılmaz üç kaderiydi. Mümkün varlık olmaya bağlı olarak yüklem almaya açık olduğu kadar, değişen anlam yüklemlerinde değişen oluş içinde yaşanan dördüncü bir kader daha vardı. İlkeye -kelimetullahaya dair her gerçekleşmede Allah'a yükselmeye ve hakikatten paye almanın sürekliliğinde Allah'ın hakikatten sonuç almanın olanağında Allah'a uzanan bir yol olarak yükselmeye dair beşinci bir kader de vardı.

Gerçekleşenlerin sorumlu odağı olarak kişiye, ilke gereği hak edişine göre geri dönülür iken hak edişe dair bulunacak altıncı bir kader de vardı...

“Kader” kavramı ile sadece ölçü veya yasa ve ilke -anlam- üzeri yaratılmış olmak anlaşılmalı değildi. Kader kavramı ile her yaratılmış olanın sonuç bağıntısında gerçekleşecek olana bağlı olarak neden kılınmış olduğunu da belirtilmiş olmaktadır. Sonuç, nedeni açık eder iken kimin doğru olup olmadığı, haklı olup olmadığını da açık edecekti. Ayrıca kader denildiğinde; yolculuk anlaşılmalıydı ki herkes kendi olmanın tercih ve eylemlerine bağlı olarak kaderi, kendi hikâyesi olarak yaşamaktaydı.

Necm suresinde işaret edilen; çabaya bağlı gerçekleşen varoluş ve gerçekleştirdiklerinden sorumlu olarak kendilik döngüsü yani gerçekleştirdikleri ile kayıtlanmış olmakta hak edişe dair kişiye geri dönülüyor olması da varoluşa dair kaide olarak kader kaidesiydi. Kader kaidelerine bağlı varoluşta önemli olan ise Allah'tan sonuç almış olarak, cenneti hak etmek ve doğruluk makamında yani gerçekten sonuç almışlar makamında bulunmaktı. Vahiy bilgisinin doğruluğu, sonuç bağıntısında elbet açık olacaktı. Her türlü olumsuzluğa rağmen Allah'ın hakikatinden taviz vermeden kararlı ve tutarlı -sabırlı- olarak yaşayanlar, sıdıklar makamında Allah ile olmanın başarısını kazanacak olanlardı. Kamer suresinin 55. ayetinde “Her şeye güç yetiren (El Muktedir) melikin huzurunda, doğruluk makamlarındadırlar” denilir iken bu net olarak ifade edilmekteydi.

Kur'an; gerçeğe dair sonuçlardan konuşan, sonuç alınabilecek hakikatten haber veren, sonuç belirlenimlerine göre yaşanması gereken, hak edişe göre sonuçların olduğu bir yaşamı haber veren kitaptı... ki Kamer suresi ile sonuçlar bağıntısında insanın düşünmesi ve yaşaması gerektiğine dikkat çekilir. Başka bir deyişle de bilimselliği

gözeterek, varlığı, yaşamı, vahyi değerlendirmesi gerektiği belirtilmiş olur.

Necm suresinde keşf, irfan ve arif insan konu kılınmaktaydı. Kamer suresinde ise sonuç ve neden bağıntısında düşünebilen, gözlem sahibi olup da bilimsel düşünebilen insan konu kılınmaktaydı. Her iki surede de iman eden bir müslimin; birçok açıdan ve yöntemden hareket ile düşünebilmesi gerektiğine ayrıca bilmeye ve nasıl yaşanması gerektiğine duyarlı olarak açık olması gerektiğine dikkat çekilir. Necm suresi ile insanın uluhiyete ve zillete açık yönlü varoluşuna dikkat çekilir, Kamer suresi ile de insanın nasıl düşünmesi ve yaşaması gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Necm suresi ile yolun gerçeğine ve kaidelerine dikkat çekilir iken Kamer suresi ile de yolun sonuçlarına dikkat çekilmekteydi. Mümkün kader oluşu içinde insanın kaderine, yoluna, hikâyesine dokunabileceği belirtilmek ile beraber, insanın bütün olumsuzluklara rağmen doğru olan yoldan, yani hakikatten sonuç alabileceği yoldan taviz vermeden yürümesi gerektiğine dikkat çekilir.

Surenin diğer bir başlığı da Necm ve Kamer suresinde belirtilen "Yaklaşan" ne olduğu ve hangi zamansal ölçeğe göre yaklaşanı değerlendirmemiz gerektiği idi. Necm suresinin 57. ayetinde "Yaklaşan yaklaşmakta" denilmekteydi. Kamer suresinin 1. ayetinde de "Saat yaklaştı..." denilmekteydi. Yaklaşan saatin ne olduğu ise Kamer suresinde; kelimetullahın dolayısıyla da Allah'ın, resullerinin ve iman edenlerin sonuçta galip geleceği ayrıca kavimlerin helake dair ceza saatleri olarak zaten ifade edilmiş olmaktadır. Ayrıca ölüm ve sonrası yaşamın sürekliliği düşünüldüğünde, ölüm saati, gerçeğe tanık olunacak vakitti yaşamın sürekliliği ve hak edişlerin tesisi ise sonuçta gerçeğe bağlı uyanışın bir belirlenimi olarak gerçekleşecek olandı.

Böyle olmak ile beraber Kamer suresinin 50. ayetinde “Emrimiz, gözün bir anlık bakışı gibi gerçekleşir” veya “Emrimiz dışında gerçekleşecek yoktu. Gözün bir anlık bakışı gibi” denilmekteydi. 51. ayet ile de “Andolsun ki size benzer nicelerini helak ettik... Buna rağmen öğüt alan yok mu” diye sorulur. 51. ayetle, Allah nezdinde yargıya bağlanmış olanın, bir an gibi, sınırsız zaman genişliğinde gerçekleşmiş olduğuna tanık olmaktadır. 52. ayetle de Allah nezdinde yargıya bağlanmış olanın zamansal süreç belirlenimli gerçekleştiğini görmekteydik. Yani zaman kuşakları bağıntısında var olmakta iken Allah nezdinde sınırsız zaman genişliğinde bir an gibi gerçekleşenin veya zamansal anlamda yakındır denilenin, bizler için onlarca, yüzlerce veya binlerce seneye tekabül ediyor olarak gerçekleştiğini doğru anlamış olmalıydık... ki Kur'an'da ayete içkin sıkıştırılmış zamanı, gerçekte karşılığı olan zamansal süreç bağıntısında doğru anlamış olalım.

Böyle olmak ile beraber, tarihi anlamda ifade edilenlerin benimsel gerçeklik karşılığı olduğunun ve konu kılınan kişilerin tipolojik karşılığı olduğunun idraki ile Kur'an'ı okuduğumuzda, her devirde muhatabına göre neyi ifade etmiş olduğunu daha doğru anlamış oluruz.

Surelerin içeriğinde; fiziki ve ontolojik/ metafizik derinliği de fark etmek gerekirdi. Kur'an ne klasik felsefedeki salt tümeller görüşü gibi salt özcü ne de modern fizik bilimindeki salt nicel nesnellik görüşü gibi sadece nicelliğe haiz gerçekleşen anlamsız -ruhsuz- bir doğaya baktırır.

Kur'an'da betimlenmiş ifade biçiminde işaret edilen gerçeklikler;

- 1) Nicelliğe haiz varlık -nur- niteliğinde harekete haiz olarak kendinde yekvücut olup gerçekleşme olanağında, kendi öz niteliğinden -varlığından- bir şey yitirmeden yaratıyor olabilme olanağı gösteren gerçeklik, Allah'ın gerçekliği idi.
- 2) O Allah ki varlık olma niteliğinden bir şey kaybetmeden var olur iken mutlak nitelikli olup, kendinden yaratıyor olarak

- yüklemler var ederken ve yüklem almaya açık olarak mümkün varlık olma gerçekliğine haizdi.
- 3) Yukarıdaki iki şıkta belirtilen gerçekliğe göre, nicelik zeminde nicelliğe aşkınsal tümel belirlenimli gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
 - 4) Nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal öznelliğe haiz gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
 - 5) Harekete için gerçekleşme erki -iradesi- gösteriyor olarak gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
 - 6) Yüklem almaya açık değişen oluş içinde mümkün varlık olmaya dair gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
 - 7) Mümkün varlık olma bağıntısında neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
 - 8) Bitimli olmaya dair gerçekleşen zamansal ve mekânsal olmaya aşkınsal, zamandan ve mekândan münezzehe olmadan gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
 - 9) Varlık olmaya dair anlam yüklemli gerçekleşir iken mümkün varlık olarak yüklem almaya açık anlam yüklemlerinde var olur iken anlamsız hiçbir şeyin gerçekleşmediği bir gerçeklik vardı.
 - 10) Anlam yüklemli olarak kendinden fazlası olunan metafizik bir gerçeklik vardı.
 - 11) Anlam yüklem almaya açık olarak, yüklem alma olanağında kendinden fazlası olmanın düzey belirlenimli gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak gerçekleşen metafizik bir gerçeklik vardı.
 - 12) Kendinden fazla verdikleri dolayımında, yeni bir oluş içinde anlam-değer yüklemli varoluş biçimlerinde öznelğin yaratımına dair bir gerçeklik vardı.
 - 13) Kendinden fazla verdikleri dolayımında, yeni bir oluş içinde anlam-değer yüklemli nüfuz alanları açıyor olarak gerçekleşen dünya yaratımına dair gerçekleşen bir gerçeklik vardı.

- 14) Karşıtlıklar dolayımında, yalınkat doğrusal değil, yaratım araçsal ve çok yönlü (hem o hem de o, ya o ya da o, ne o ne de o) refleksiyon belirlenimli diyalektik oluşa haiz gerçekleşen bir gerçeklik vardı.
- 15) Anlam yüklü temsil içerikli ve temsil dolayımında olay belirlenimli olarak aynalaşmaya dair gerçekleşen bir gerçeklik vardı.

Bu gerçeklik belirlenimlerini, sureleri yorumlar iken yer yer açıklamaktaydım/ açıklamaktaydık. İsteyen üzerine düşünüyor olarak bu gerçeklik belirlenimlerine, esası yitirmeden tespite dair ekler yapabiliirdi. Tanrısallar anlamında ilke belirlenimli gerçekleşen tanrısallar, yani kelimetullah içeriğinde anlam yüklü gerçekleşen bir gerçeklik de vardı. Tanrısalların yüklem alma belirlenimli gerçekleşiyor olmasına bağlı olarak varoluş, ahlak, karakter ve kimlik biçimlerinde kendinden fazlası olması vb. özneliğe dair olanaklar olarak gerçekleşen mümkün varoluş biçimlerinde hep metafizik ve mümkün varlık olmakta gerçekleşmekteydi.

Surenin en temel başlıklarından biri de mümkün varlık olmaya bağlı olarak dünyaların değişebileceği ve değişen dünyanın konu kılınmasıydı. Necm suresi ile varlık olmaya dair ve anlam yüklü gerçekleşen yol ve yolun kaideleri konu kılınmaktaydı. Yolculuğun ferdi gerçekleştiği yönüne dikkat çekilmekteydi. Kamer suresinde ise toplum merkezli olarak ayrışan ve değişebilir olan dünya konu kılınmaktaydı. Mümkün varlık olmakta değişen anlam yüklemine bağlı olarak toplumların dünyasının da değişebileceğine dikkat çekilmekteydi.

Gerçek aşikâr olduğunda, zanna/ batıla dair dünya da görünür olmaktaydı... ki Kamer'in (Ay'ın) yarılması sadece Kamer'in yarılması olarak kalmış değil, zanda inat edenler ile gerçeğe iman edenler arasında ayrışmaya sebep vermiş olmaktaydı. Hak ve batıl olmak kaydı ile ayrışan dünyalar gerçekleşiyor olsa da batıl dünyanın mutlak kader

olmadığı, mümkün varlık oluşu içinde anlam yüklem almaya açık olarak gerçekleşen mümkün varoluş belirleniminde değişebilir olan dünyaya ve kadere de dikkat çekilmekteydi.

Anlam ve dünya bağıntısından bakıldığında, anlamın yüklem belirlenimli gerçekleşiyor olmasından anlamak gerekirdi ki kati olarak değişmez bir oluş içinde değil, değişebilir bir oluş içinde mümkün varlık olarak var olunmaktaydı. Değişebilir mümkün dünya yaratımlarında yeni dünyalar yaratmak olanaklıydı. Önemli olan gerçek ile bağıntılı gerçekleşen ve gerçeği ayrıca ilkeselliği esas almış olarak değişime açıklığı koruyan dünya oluşu içinde var olabilmektir. Değişime açık mümkün varlık, değişen belirlenimli gerçekleşen mümkün varoluş, değişebilir olan mümkün dünyalar gerçekleştiği içindi ki surede, öğüt merkezli bir anlatı vardı.

Geçmişin, gerçeğe ve ilkeselliğe dair değişime kapalı olan kavimleri yok olmaya mahkûm kılınmıştı. Gerçeğe ve ahlaki anlamda ilkeye dair değişime açık olmak gerektiği, öğüt biçimsel olarak ifade edilmekteydi. Değişime açık olmayan varlığa, zaten öğüt verilecek değildi. Öğüt verilmekte ise değişime açık olmak ile beraber değişimin olanaklı olduğu mümkün kader oluşu içinde var olunmaktaydı.

Sure, mümkün varlık olmaya dikkat çeker iken klasik felsefe tarihindeki gibi mutlak özcülüğün (katı, kesin, değişmez, zorunlu görüş) yanılığını da görünür kılmaktaydı. Günümüz biliminin, salt niceliğe indirgediği evren oluşunu eleştirecek içerikte, ayrıca yüklem belirlenimli değişime açık ve neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak neden bağıntılarında değişime açık gerçekleşen mümkün varlık olmayı gösterecek içerikte sure betimlemekteydi.

Her gerçekleşme erki, harekete içkin gerçekleşme belirlenimi olarak irade biçimsel olarak öznellikte karşılık görür iken varlıkta her gerçekleşen sadece tanrısal iradeye haiz gerçekleşmekte değil, neden

bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım bağıntısında gerçekleşmekteydi. Yani klasik Eşari kelamında belirtilen; her şeyin Allah'ın iradesine bağlı gerçekleştiğine dair görüşün, eksikliğini de görmeyi, sure olanaklı kılmaktaydı. Çünkü Allah'ın irade ediyor olup da yarattığı ne var ise neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci yaratım bağıntısında gerçekleşir iken mümkün varlık olma olanağında değişime açık değişebilir gerçekleşmekteydi. Cenabı Allah bir şeyi, olduğunun dışında yaratmayı diler ise o şey, olunması istenene bağlı olarak gerçekleşen neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak gerçekleşecek olardı. Sadece iradeye haiz gerçekleşiyor da değil, anlama da içkin olarak da gerçekleşmekteydi.

Zaten irade; en temelde gerçekleşme erki gösteriyor olmanın belirlenimi iken niceliğe haiz hareket bağıntısında nesnellik zemininde öznel belirlenim olarak gerçekleşir iken neden bağıntısında gerçekleşmekteydi. Tercih belirlenimli irade de tercihe yönelimli kılan nesnelere dolayımında gerçekleşir iken nesnellikten kopuk ve neden bağıntılarından kopuk gerçekleşmekte değildi.

Kaldı ki tanrısallardan paye alan insan, gelişime dair olanak artışı gösterir iken gerçeğe dair söz hakkını da kullanabilir olmaya haiz varlık olduğundan dolayı, neden bağıntılarında gerçekleşeni yeni neden bağıntılarında değişime açık bulmak ile kalmayıp, değiştirebilmekte veya yeni bir şeye dönüştürebilmekteydi. Allah'ın halifesi olmak, bunu gerçekleştirmeyi olanaklı kılar iken mümkün varlık olmakta her şeyin gerçekleştiğini net olarak görünür kılmaktaydı.

Eşariler, Allah'a Kadir-i Muhtar derken doğru nitelemeye bulunmuşlardı ama Cenabı Allah, Kadir-i Muhtar olmak ile beraber, İbn-i Sina'nın öngördüğü gibi Vacibü'l Vücut olarak mucib de olan asli varlıktı. Kendi varlığının hem nesnesi hem de öznesi olan, yarattığı her ne ise yaratmış olduklarının da hem nesnesi hem öznesi olan, olması zorunlu olan varlıktı. Ancak, klasik felsefe düşünce ekolünde belirtildiği

gibi salt tümel değil, kendi varlığından bir şey yitirmeden var eder iken öz niteliği gereği mutlaklığını korur iken niceliğe haiz öznel içerikli tümel varlık olmakta gerçekleşmeye açık, dolayısıyla da yaratıma ve yüklem almaya açık mümkün varlıktı.

Bu bağlamda, Kur'an'da Allah, sadece yaratıyor olma belirlenimi ile değerlendirilmiş dahi olsaydı, mümkün varlık olduğu gerçeğine uyanılmış olacaktı... ki mümkün varlık olduğu içindi ki harekete haiz gerçekleşme ve yaratabilme olanağı göstermekteydi. Mümkün varlık olduğu içindi ki yarattıklarını varlığında yüklem belirlenimli gerçekleştirmekteydi. Mümkün varlık olduğu içindi ki kendinden fazla verdikleri dolayımında sıfat, karakter ve kimlik belirlenimli kendinden fazlası olmaya dair kendini oldu kıldığı tanrısal belirlenimlerde metafizik varlık olarak kendini gerçekleştirmekte ve varoluş biçimsel olarak kendini bilfiil gerçekleştirdiği isimleri dolayımında vücuda getirebilmekteydi.

O Allah ki; kendi varlığından yaratan mucib varlık iken ilk neden olmak ile kalmayıp, yarattığı mümkün varlıklar dolayımında gerçekleşen tanrısalalarının gerçekleşmesi dolayımında kendisine dönülen ve hak, rahmet, adalete haiz olarak hak edişe bağlı olarak da yarattıklarına döner iken kendisine dönülmek zorunda kalınan erek varlıktı. Mümkün varlık olduğu içindi ki hak üzere, rahmet içerikli, adalete bağlı ve hikmete dair iş görmeyi, yüklem belirlenimli ilke edinmek ile kalmayıp, her an yeni bir yaratım durumunda, ilkeselliği koruyarak değişime açık yaratabilen varlıktı.

Modern bilimin salt nicel bakışımından öte, niceliğe haiz nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal tümel belirlenimli özne olma niteliğinde kendi olmayı koruyor olarak yaratımda bulunan bir Allah vardı. Artık, klasik düşüncedeki mutlak özcülüğe dair yanlış ve niceliğe dair eksik yaklaşımlar, ayrıca modern dünyadaki eksik ve yanlış bakışimlardan öte olarak, mümkün varlık olma dolayımında neden bağıntılarında

bağıntısal indirgemeci gerçekleşen bir varoluşun olduğunu idrak etmeliydik.

Mümkün varlık olmaktan bahsetmekte isek: nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal gerçekleşen öznelikten, nicelik zemininde niceliğe aşkınsal tümel içerikli varlık olmaktan bahsetmekteydik. Bir yönü ile Tanrıbilime, bir yönü ile yaratımbilime, bir yönü ile varlıkbilime, bir yönü ile metafiziğe, bir yönü ile neden-sonuç bağıntısında değil de erek-neden bağıntısında sibernetik gerçekleşen erekbilime, bir yönü ile değişebilir yüklem almalara bağlı gerçekleşen varoluşa, bir yönü ile değişebilen dünyalar ilmine vb. uzanan gerçekliği olandan bahsetmekteydik.

Mümkün varlık olmakta, gerçeğe dair gerçekleşen her yaratıcı hareket, küçük bir hareket olarak başlıyor olsa da büyük dünyaların kurulmasına sebep vermekteydi. Batıla dair galip dünyalar, araçsal gerçekleşiyor olmakta, sonuçta yıkılmaya mahkûmdu.

*

Rahman suresi...

Varlık olmak, biz yaratılmış olanlar için; Allah ile var olmak ve Allah ile anlam kazanmış olmakta var olmak anlamını taşımaktaydı. En temelde böyle olmak kaydı ile varlık olmak; diğer yaratılmış olanlar ile de var olmak ve anlam kazanmış olmakta da gerçekleşmekteydi. Ancak, diğerleri ile var olmak, Allah ile var olmaya yabancı kılmaktaydı/ yabancı kılabilmekteydi. İşte, Rahman suresi; nimete dair varoluş içinde Allah ile tanışarak yabancı olmayı aşması gereken insanın, nimete dair varoluşta Allah'a yabancı kalmasının eleştirildiği sure idi. Bizleri Allah ile tanış olmaya eylemesi gereken düşünce ve ilişki nesnelere -nimetleri-, insanlığın düşünce dünyasında, yani insanlık tininde, anlam-değer yüklü mirasında, Allah'a yabancılaşmanın nesnelere olabilmekteydi.

Sure ile Cenabı Allah, nimet veren nimet sahibi olarak kendisini tanıtır iken insan ile olan ilişkide tanışarak yabancılaşmanın aşılması gerektiğinin dersini de vermekteydi. Nimet idraki, Allah ile yabancılaşmanın aşılmasının başlangıç olanağı idi. Yabancılaşmanın aşılması, tek başına olmanın derin yalnızlığını aşmayı da olanaklı kılmaktaydı. Yabancılaşmanın aşılması için ise kendi olmayı yitirmeden gerçekleşen iman, şükür, ikram ve nimet idrakine bağlı olarak, birbiri ile tanış olacak biçimde ilişki geliştirmektir. Sure bu içerikte modellenmiş olup; tanış olmak ile yabancılaşma ve yalnızlığın aşılması gerektiğinin içeriğine haizdir. Necm suresinde miraca yönelik yükselişi olan insan, Rahman suresiyle; âlemler kuşağı içinde gerçekleşenler dolayımında Allah ile tanış olduğu ve âlemler dolayımında Allah'ın kendilik dünyasına yükseldiği ciraç seyrinde bulunmaktaydı.

Kamer suresinde her şeyin bir kader/ kadar üzere yaratılıyor olduğuna dikkat çekilir. Rahman suresinde de ölçü üzeri olanın ortak rahmet - fayda- kılınıyor olmasına bağlı olarak gerçekleştiğine dikkat çekilir. Bütün içinde her varlık ve olay, birbiri için kılınmış olmanın olanağında üst gerçekliğe varımın nesnesiydi. Sadece kendimiz için var değildik,

diğeri için de var olmaktadır. En önemlisi ise Allah için vardık. Birbirimiz dolayımında Allah ile var olduğumuzun idraki için de vardık.

Rahman suresi; “Rahman; okumayı belletti, insanı halk etti, beyanı belletti” ayetleri ile başlar. Bu ilk dört ayet, çok merhametli olan Allah'ın insanı; okumaya yani bilmeye ve anlamaya açık yaratmış olduğunun, insanın okuduğuna bağlı olarak benliğe yüklem alınmış anlam-değer yüklemelerinde yaratılıyor olduğunun ve varlıkta iletişime ve ilişkiye dair açıklama ve kendini görünür kılma olanağında var olduğunun anlamını taşımaktaydı. İnsanlık tininde yani anlam-değer dünyasında iletişim ve ilişkiler dolayımında, ayrıca diğer varlıklar ile olan ilişki dolayımında gerçekleşen öğrenme, anlam yüklem almaya bağlı yaratım ve yaratıma haiz gerçekleşen ifade etme yetisi, bu ayetlerden de anlaşıldığı gibi Allah'tan kaynaklı olarak Allah'ın izni ile gerçekleşmekteydi. Bu, insanlık tininde olan biteni kaynağından hareket ile nasıl okumamız gerektiğinin -tevhid- dersini de taşımaktaydı... ki sure; Allah, Allah'tan, Allah'ta, Allah'la, Allah'ın, Allah için, Allah'a tevhid prensipleri ile de okunduğunda daha kolay anlaşılacaktı.

Surenin ilk ayetleri ile beraber insana, özneliğin yaratımı, başka bir deyişle de varlık olarak ve anlam yüklemli olarak kendi olmaya doğmanın belirlenimleri ifade edilir. Cenabı Allah, insanın da kendisi gibi anlam yüklemli ve beyan -ifade- etme yetisine bağlı gerçekleşme olanağına dikkat çeker. Topraktan olarak beşer yaratılan insan, anlam yüklemli olarak refleksiyon belirlenimli gerçekleşen kendilik idrakine doğmakta olarak varlık sahnesinde yerini almaktaydı.

Böyle olmak ile beraber, asıl sorulması gereken soru; Rahman'ın insana neden, okumayı yani öğrenmeyi öğretiyor olduğu ve öğreniyor olduklarını öznelleştirir iken öğrendiklerini ve kendini ifade ediyor olmayı da neden öğretmiş olduğu idi. Bu soruların bir değil birçok cevabı vardı. İnsanın özerk anlamda kendi olması ve ne için yaratılıyor

olduğuna bağlı olarak varlık alanına katılması, bu sorunun cevapları içindeydi.

Böyle olmak kaydı ile sureye dikkat edildiğinde “Şimdi/ öyle ise rabbinizin hangi nimetini yalanlayabilirsiniz” ayeti, bu sorunun cevabı; insanın, Allah için iken başka şeylerde kayıp olduğunun hatırlatılıyor olması dolayımında Allah için olmaya dönmesi gerektiği idi. Yani, insana, hangi olanaklar bağıntısında yaratılıyor olduğu hatırlatılır iken yaratılıyor olduğu olanaklar bağıntısında, sadece kendi için değil, Allah için yaratılmış olduğuna bağlı olarak Allah için de olması gerektiği hatırlatılmaktaydı.

Bu anlamda öğrenmek veya okumak, tevhid ilmine dair Rahmanı öğrenmek anlamında da gerçekleşmesi gerekendi. Anlam yüklem almaya bağlı olarak yaratım, iman bağıntısında Allah merkezli anlam yüklemelerinde gerçekleşmesi gerekendi. Beyan ise insanın sadece öğrendiklerini veya kendisini beyan etmek için değil, Allah'ın gerçekliğini beyan etmek içindi. Böyle olmak ile beraber, hakiki olmaya bağlı olarak Allah ile ilişki ve iletişim kurmanın olanağı olarak da gerçekleşmesi gerekendi. Bilme ve anlama çabası, Allah'a yönelik de gerçekleşmesi gerekir iken insan, Allah ile anlamlı bir yaratım oluşunu sahiplenebilmeliydi. Bu bağlamda varlıkta kendini konumlandırmış olarak anlama dair yerindeliliğini beyan etmiş, göstermiş olmalıydı. Beyan yani ifade edebilme olanağı ile kendi olmaya doğduğu, kendilik bilinci olduğunu da göstermiş olmaktadır.

Başka bir deyişle de insan, düşünme ve dil melekesi bağıntısında; anlayan, anlam-değer yüklemelerinde yüklem almaya açık yaratılıyor olan ve iletişim varlığı olarak bildiğini açıklayabilen varlıktı. Düşünce-dil bağıntısında anlam yüklem almaya açık iken yaratıma açık olandı. Özsel anlamda şahıs olma veya öz kendilik -benlik- varlık olma niteliğinde mümkün varlık olarak yaratıma açık olandı. Öz benlik; en temelde anlama haiz olarak anlam, irade, duygu, haz vb. değişen yüklemelerde

her an yeni bir yaratım oluşunda kendi olmanın belirlenimlerinde vücut bulmakta, kendini dilsel ve varoluş biçimsel olarak görünüşe getirir iken beyan etmekteydi.

Beyanın; dile haiz iletişime dair yönü olduğu gibi, anlam-duygu (hâl) içeriğine bağlı tavır biçimsel olarak tutum ve davranışlarda, kişilik, karakter ve kimlik biçimsel olarak varoluş biçimsel içerikte kendiliği beyan etmeye dair gerçekleşen bir yönü de vardı. Eskiler, dili; lisan ve hâl dili olarak değerlendirmekte doğru yapmışlardı. Söze dair dil; beden dili, hâl dili, beyanın, içeriğine göre farklı biçimlerde gerçekleştiğini göstermekteydi. Kâl ve hâl, beyanın gerçekleştiği nesnelereydi. Bu neden ile ayette geçen "Beyanı belletti" ifadesini geniş anlam içeriğinde okumak doğru olur. Her beyan da yaratım içeriksel ve biçimsel gerçekleşir iken insanın yaratımına dair gerçekleşirdi.

İnsan; düşünce ve dil dolayımında, ussal niteliğine bağlı olarak bilme olanağını gerçekleştirdiğinde, us-dil bağıntısında bilmeye açık varlıktı. Duyusal deneyimler, yaşamsal tecrübeler, deneysel yaklaşım da bilmeye açık olmaya bağlı gerçekleşenlerdi. İnsan; bildikleri bağıntısında anlam yüklem almaya bağlı yaratılıyor olma olanağında, bildiklerini sadece beyan eden değil, bildiklerini değer belirlenimli kendilik alanına katar iken yaratımına katılıyor olarak kendini tavır biçimsel olarak beyan eden yani yaratım biçimsel olarak ahlak biçimsel içerikte görünür kılan varlıktı.

Yüklem almaya açık mümkün varlık olarak yaratıma açık olan insan, her yüklem aldığı ile öznel bir yaratım içinde olmaktadır. Bu bağlamda surede; dil ve öznel yaratım konu kılınır iken topraktan yaratılan insan ve dumansız ateş diye tabir edilen plazmadan veya radyoaktiviteden yaratılan cinlere; nesnel zeminde yaratılmış olsalar da kendilerinden fazlası olarak öznelliğe haiz yaratım oluşu içinde yüklem alma olanağında yaratılıyor olduklarının gerçeği hatırlatılır. Öznellik, yaratılan öznellik olarak değişen yüklem almalarda gerçekleşir iken

değişen özneye; öznel yaratımda Allah'a göre nimet idraki üzeri yaratılıyor olması gerektiği, surede telkin edilir. Dil dolayımında anlam almaya bağlı gerçekleşen özneliğin yaratımı, yüklem almaya açık yaratımın sürekliliği, nimet idraki, nimet idraki dolayımında Allah'a göre tevhid idraki dolayımında yaşamak gerektiği, surenin ana başlıkları olarak surenin nelere göre modellenmiş olduğunu göstermekteydi.

Bütün varlık âlemi, anlam yüklemli olarak erek belirlenimli rahmet üzere gerçekleşir iken insanın yaratılmasının nesnesi kılınmış olarak da vardı... ki anlam varlığı olarak yaratılan ve anlam-değer varlığı olarak ahlak biçimsel olarak kendini görünüşe taşıyan insana, Rahman suresi ile yaratımına dair nimet kılınmışlar dolayımında Allah'a dönmesi gerektiği vurgulanır. Anlam yüklemli var olan ve görünüşe gelen insana, sadece kendisinin bu biçimde var olduğu değil, Allah'ın da bu biçimde varoluş belirlenimleri göstererek görünüş bulduğu, dolaylı olarak anlatılmış olmaktadır... ki Kur'an ile kendini beyan eden Allah, Allah veya Rahman anlam yüklemine kendini tanıtmaktaydı. Bilmeye ve yaratıma açık mümkün varlık olarak kendini gerçekleştirmekteydi. Bu bağıntı dolayımından bakıldığında insanı, kendisine ayna kılmış olmaktadır. Ancak insan, Allah'a gafil ve nankör durumu ile ayna olmaktan da uzak bir varoluş sergileyebilmekteydi.

Sure ile insana; varlığının, temsil içeriği ile Allah'a benzer olarak nasıl gerçekleşiyor olduğu hatırlatılarak, cehaletten, nankörlükten, gafletten uyanarak geri dönmesi gerektiğinin mesajı verilmiş olmaktadır. Başka bir deyişle de anlam-değer yüklemi olarak bilme ve yaratım oluşu içinde var olan insana, gerçek varlık nedenine -fıtratına- uygun anlam yüklem olarak aslı olan Allah'a dair yabancılıktan kurtulması gerektiği hatırlatılmaktaydı.

Güneş ve ay hesap üzereydi. Bitkiler, ağaçlar secde etmekteydi. Göğü yükselten, düzen ve denge üzeri her şeyi yaratan O idi. Yani surenin 5, 6 ve 7. ayetleri ile insana doğada gerçekleşenler dolayımında Allah

hatırlatılmaktaydı. Bitkiler dahi secde ederken insana ne olmaktadır ki inkârda inat etmekteydi? Yaratılışının gayesinden kopuk yaşayan insana, dengeyi -ölçüyü- veya fitratı bozmaması gerektiği, adalet çizgisinde ahlak biçimsel yaşamı önlemesi gerektiği vurgulanmaktaydı.

Bütünlükte ve ilişkilerde var olan için, ferdiyet ve amaçları bağıntısında kendi için var olur iken ilişkilerin sürekliliği ve düzen, adalet ve ilişkilerde bütünlüğün korunmasına dikkat ederek yaşamak elzemdi. Diğerinin olmadığı bir dünya, anlam-değer bağıntılarında yüklem alıyor olarak gerçekleşen varoluş gerçekleşmediği içindi ki artık yaşanabilir olan dünya olmaktan çıkan yerdi. Diğerinin olmadığı bir yer; kendilik dünyasında yalnızlaşırken anlam-değer oluşundan kopulduğu ve karşılıklı varoluş yitirildiği için, var olmaya tahammülün azaldığı yaşanabilir olmayan yerdi. Bütünlük ve ilişkilerde var olmak, ilişkilerin sürekliliği ve düzen, adalet ve ilişkilerde bütünlüğün korunması; ortak faydanın yani rahmetin, başka bir deyişle de bencilce çıkarıcı olmayı aşarak, birbiri için de olabilmenin tesis edilebileceği olanaklar idi. Kendi olmaya dair gerçek, varlık olmanın anlamını taşısa da diğeri/ diğerleri ile var olmanın anlam-değer yüklemelerine ihtiyaçlıydık. Diğeri/ diğerleri ile anlamlı ve değerli olmaya ihtiyaç duymaktaydık.

İnsan tek başına varlık idi. Tek başına olması, tek başına olmanın yalnızlığında kendi olduğunun gerçeğini taşımaktaydı. Tek başına olmanın yalnızlığı, diğerinin varlığı ile aşılması olanaklı idi. Diğeri; kendisi dolayımında anlamlı ve değerli olmanın, anlam-değer oluşu içinde gerçekleşen yaşanabilir bir dünya kurmanın olması gerekeniydi. Varlık olarak değilse de varoluşsal anlamda anlam-değer varlığı bulunduğu içindi ki diğerinin varlığı tinsel anlamda ihtiyaç duyulandı. Varlıksal anlamda ihtiyaç olan değil, varoluşsal olarak ihtiyaç duyulandı.

Söz konusu Allah ise varlıksal olarak ihtiyaçlı olmaktan münezzehti. Söz konusu yaratılmış olanlar ise Allah ve Allah'ın yaratmış olduklarına

varlıksal anlamda ihtiyaç duyan olarak var olmaktaydı. Böyle olsa da tercihe dair varoluşta diğerine ihtiyaçlı olmadan var olmak, kaynak ve ihtiyaç çeşitliliği içinde tercih edilebilir olardı. Diğerine varlıksal anlamda ihtiyaçlı olmak değil de varoluşsal anlamda ihtiyaç duyulduğu gözden kaçırılmamalıydı. Varoluşsal ihtiyaç duyma durumu da tercih belirlenimli olarak gerçekleşmekteydi/ gerçekleşebilmekteydi.

Mümkün varoluşta tercihler ve değişim oluşu içinde var iken en temelde anlam ve değere, anlamlı ve değerli olmaya ihtiyaç duymaktaydık. Diğer, anlam ve değer bağıntısında gerçekleşmenin gereği olarak ihtiyaç duyduğumuzdu. Çünkü anlam ve değer, öznesi ve nesnesi olan tarafından taşınıyor olarak kişi, ilişki ve olay belirlenimli gerçekleşir iken diğer; yaratılmış öznellikte temsile dair yüklemelerde taşıyıcı özne olarak varlığına ihtiyaç duyulandı.

İşte, surenin 5-10 ayetleri arasında ifade edilenlere dikkat edildiğinde diğer ile gerçekleşen bir dünya kurulumuna dikkat çekilmek ile beraber, bu dünyanın dengelerinin bozulmaması, bütünlüğün korunması gerektiğine dikkat çekilir. Diğer ile var olunan bir dünyada diğerinin yerindeliği ve gerekliliği, içinde bulunan dünyanın bir parçası olması, dikkat edilmesi gerekendi. Böyle olmak ile beraber, içinde bulunan dünya, o diğer ile bütünlüğüne anlam kazanmış olarak gerçekleşmekteydi. Bu ayetler ile elimizin altında bulunan değere, değer olduğuna binaen dikkat etmemiz gerektiği belirtilir.

10-78 ayete kadar da içinde bulunduğumuz dünyanın Allah'ın bir dünyası olduğunun ve bu doğrultuda Allah ile anlamlı ve değerli bir varoluşun öncelenmesine dikkat çekilir. Özne olmanın tek başına olmaya dair derin yalnızlığı, diğer ile aşılar iken bütün canlılar yaratıcısına yönelmiş olarak secde de iken insan ne oluyordu ki rabbi olan Rahman yani Allah ile varoluş ilişkisi yani anlam-değer yüklemli gerçekleşen ilişki gerçekleştiriyordu. Yaratıcının bizi bildiği bir dünyada, yaratıcıyı anlamaya çalışmalıydık. Tek başına olmanın derin

yalnızlığını, karşılıklı olarak aşmalıydık. İnsan, Allah'ın kendisine ihtiyaçlı olduğunu da zannetmesin! Çünkü, zaten yaratmak ve diğer yarattıkları dolayımında O, tek başına olmanın yalnızlığını aştı. Allah'a en temelde ihtiyaç duyan bizlerdik... ki O hem var olmak için kendisine ihtiyaçlı olduğumuzdu hem de asli varlık olduğundan dolayı kendisi ile anlamlı olduğumuz için, anlama dair kendisine ihtiyaç duyduğumuzdu.

Kasas suresinde, yakın ilkesi gereği hatırlattığımız, aşılması gereken tek başına olmanın derin yalnızlığı, Rahman suresinde surenin, kendi içinde taşıdığı derin anlamın konu başlıklarından biri idi. Yalnızlık ve yabancılık, Allah ve diğerleri ile var olmakta iken aşılması gerekendi.

Rahman suresi, iman edenler için şükre çağırıyor olmanın suresiydi. Şükür, ilişkilerde yalnızlığı ve yabancılığı aşmanın en temel gerekeniydi. Karşılıklı ilişkide birbirine ziyadesiyle ikramda bulunmak ve hediyeleşmek; yabancılığı aşmayı olanaklı kıldığı gibi, diğeri ile anlamlı ve değerli olmanın ilişkisinde, anlam yüklemelerinde yaratıcı etkinliğe bağlı her an değişen oluş içinde, tek başına olmanın yalnızlığını da aşmanın olanağı idi.

Surede Cenabı Allah, Zül Celal-i Vel İkrâm ismi ile de anılır iken Celal sıfatı ile kendi olmayı koruyan, ikram eden olarak da tanış olmakta yakınlaşmayı önceleyen varlık olarak hatırlatılmaktaydı. Zül Celal-i Vel İkrâm ismi ile çabaya, emeğe dair anlam yüklü olarak kendi olmanın gerçekleştiriliyor olduğunu da anlamak gerekirdi. Varlık olmaya dair gerçekleşen her ikram nimetti ve Cenabı Allah'ın celal sıfatına içkin olarak gerçekleşmekteydi. Yaşam, Zül Cellal ile Vel İkrâm belirleniminde gerçekleşen bir nimetti. İkrâm edilen her nimet, Allah'ın kendisinden fazla vermiş olarak vücuda getirdiği ve kendinden bir şey kaybetmeden yaratmış olduğu idi.

Sureye dikkat edildiğinde, tek başına olmanın derin yalnızlığının merkezi konu olduğu görülür. 26 ve 27. ayette “-Yeryüzünde- üzerinde

bulanan her şey yok olacaktır. Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü -zati- bakidir -devamlıdır.-" Diğerinin olması ile mutlak kayıtlanmış olmayan varlık Allah'tı ki diğeri olmadığında dahi varlığı devamlı idi. O yarattığında, kendinden bir şey yitirmiyor olduğu içindi ki yarattıkları ile mutlak kayıtlanmış olan değil, onlara aşkınsal, varlık olarak kendi olmanın sürekliliğinde var olardı. Diğerleri yok olduğunda, baki olan veçhi ile kalan yani nur ve şahıs olmanın derinliğinde kendi olmanın yüzü ile kalan tek varlık Allah idi. Bu iki ayet teo-metafizik veya teo-ontoloji düzeyinde içeriğe sahip olsa da bizlere varoluşsal anlamda, tek başına olmanın derin yalnızlığını da hatırlatan ayetlerdi.

Rivayet edilir ki bir hadisi kutside "Seslendim sesimi duyan olmadı. Baktım gördüğüm olmadı" denir. Nihayeti olmayan varlık alanında kendi varlığını yoklamış olup da kendi zatından -benliğinden- başkasını bulmamış olan Allah, yaratmadan önce, tek başına olmanın derin yalnızlığını deneyimlemekteydi. 26 ve 27. ayetlerden hareketle, bu hadisi kutside işaret edilen derin yalnızlığı anlayabilirdik. Surenin 29. ayetinde de "Göklerde ve yerde bulunan herkes O'ndan ister. O, her gün yeni bir tavırdadır -yaratmadadır-" denilir. Yaratım ve diğerinin varlığı, tek başına olmanın derin yalnızlığını aşmanın olanakları olarak da idrak edilir.

78. ayete (son ayete) kadar dikkat edildiğinde "Öyle ise/ şimdi siz rabbinizin hangi nimetlerini yalanlayabilirsiniz" diye her sorulduğunda, insanın kendisini olumsuz anlamda ötekileştirdiği anlamdan kurtularak, Allah ile gerçekleşmesi gereken tanış olmakta ilişki geliştirmesi gerektiğine dikkat çekilir. Bu ayet surede otuz bir defa tekrar eder iken kafirler için "Hâlen iman etmeyecek misiniz" iman edenler için ise "Hâlen şükretmeyecek misiniz" anlamını taşımaktaydı. Her iki anlam doğrultusunda sureye dikkat edildiğinde "Hâlen tanış olmayacak mıyız" denildiğini de görmüş olmuştuk.

Surenin 10. ayetinden itibaren surenin sonuna kadar yani 78. ayetine kadar Allah'ın yaratıma dair rahmet belirlenimli gerçekleştirdikleri, hak üzere gerçekleştirdikleri/ gerçekleşenler, adalet üzeri gerçekleştirdikleri, hak edişleri tesis etmeye dair gerçekleştirdikleri dolayımında surede, otuz bir ayette “Şimdi (veya ‘Öyle iken’) Rabbinizin hangi nimetini yalanlayabilirsiniz” denilmekteydi. Başka bir deyişle de surede otuz bir defa “Şimdi, Rabbinizin hangi nimetini yalanlayabilirsiniz” denilmesi dolayımında, surenin son ayeti ile beraber, Zül Celal-i vel İkrâm olarak bereket sahibi olan Allah zikredilmiş olmaktadır.

Yeryüzünün ne için kılınmış olduğundan, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratımdan, düzen ve ihtiyaçların veriliyor olmasından, fazladan olarak estetiğe dair gerçekleşen veya verilen nesnelere, hak edişle dair gerçekleşecek ahiret yaşamından ve nimetlerinden, ayrıca her şeyi Allah'ın yaratıyor olduğunun gerçeğinden hareketle; yaratımdan başlayarak sürekli bir yaşama uzanan oluş içinde var olmaya dair ne gerçekleşmekte ise Allah tarafından Allah ile kendisinden olarak gerçekleşmekteydi. Yaratım, çevre, düzen, nimet içinde var olma, estetik öncelikler, insanın yarattığı yaratım nesnelere, olanaklar, olanak kullanımı ve artışı vb. Allah'ın yaratıyor olmasına bağlı olarak mülkiyetine ait olarak da gerçekleşmekteydi... ki gerçekleşenler, Allah'ın gerçekliğine tanık olmanın ayetleri olarak ifade edilmekteydi.

“Şimdi/ öyleyken Rabbinizin hangi nimetini yalanlıyorsunuz” sorusu ile de bizden istenen bir şey olduğunu anlamak gerekirdi. Nimetin idraki dolayımında, en temelde bizden istenen, iman, şükür ve tanış olma... ki sure, bizden istenen veya beklenene göre modellenmişti. Yeryüzündeki her canlının yok olacağı ve göğün yarılıp da kızarmış yağ renginde gül gibi olduğu dolayımında, negatif ontoloji yapılarak verilmek istenen ise nimetin idraki idi. Suç, hesap ve cezaya dair

anlatılanlar da negatif psikoloji dolayımında nimet idraki veriyor olmanın ayetleri olarak surede konu kılınılmaktaydı. Böyle olmak ile beraber surede; nimete dair bahşedilenlerin zikri, ahirete dair mükafat ve nimetin sürekliliğine dair ifade edilenler, pozitif ontoloji ve pozitif psikoloji öncelenerek nimet idraki vermenin ayetleri olarak konu kılınılmaktaydı. Surede, bağlamlarına bağlı olmak kaydı ile her iki ifade biçiminin, anlamaya dair yöntem olarak verili olması, olan üzerine farklı açılardan düşünebilmek gerektiğinin dersini de vermekteydi. Nimet olanları bilmekteydik ama olmadıkları bir dünya da olanaklıydı ki olmadıkları dolayımında da nimet kılınmış olanların, nimet olduklarının idrakini tam edinmiş olalım.

Nimet idraki; rahmete dair var olduğu ve Allah ile var olduğunun idrakine de taşır iken nimet dolayımında, bir değer alanı içinde anlamlı kılınmış bir yaşamın gerçekleştiğinin idrakine de sebep vermekteydi. Bir damla suyun veya bir lokma ekmeğın dahi nimet olduğunu idrak eden kişi, varlığa değer oluşuna bağlı olarak anlamlı bakmak ile beraber, değer oluşu içinde anlamlı ilişkiler kurma ve ahlaki olma ihtiyacı hisseder.

Surede sorulan “Şimdi/ öyleyken Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız” sorusu ile surenin ana başlıklarından birinin nimet idraki ve nimet idrakine bağlı bizden ne beklendiğı ve sonuç bağıntısında nasıl yaşamamız gerektiğı idi. Sure ile insana; ereğine bağlı olarak gerçekleşiyor olmanın dolayımında olan bitene dair bilgi -haber-verilmek ile beraber, erek belirlenimli var kılınmış olmakta ne için var kılınmış olduğunun haberi de verilmekteydi. Ne için var olduğuna bağlı olarak insanın da ne için kılınmış olduğu hatırlatılmaktaydı. Otuz bir defa sorulan soru, bahşedilen nimetler dolayımında, ne için olduğuna uyanılması gerektiğine de dikkat çekmekteydi... ki insan için nimet kılınmışlar, insanın da Allah için olması gerektiğinin mesajını taşımaktaydı.

Allah ile gerçekleşme olanağı içinde, gerçekleşenler dolayımında Allah'a yönelmiş olarak Allah ile tanış olmamız istenmekteydi. İman ve şükürden beri kalmadan yani rahmete dair olması gerekenleri yapmaktan beri kalmadan var olmanın hakkını vererek yaşamak bizden talep edilmekteydi. Başka bir deyişle de Allah ile vardık ve bizden istenen, iman, tanışmak ve şükürdü. Bu, Allah için olabilmenin en temel olanaklarıydı. İnsandan istenen de insanın kaldıramayacağı değil, duyarlı olmasına bağlı olarak kaldırabileceği anlama haiz nimetti.

Yaratıma dair gerçekleşenler dolayımında insanlar veya cinler hem Zül Celal-i vel İkrâm olan Allah'ı, yaratıma dair gerçekleştirdikleri dolayımında bilmeliydi hem iman etmiyor ise imana çağrılmaktaydı hem de şükürden yana gafil ise şükretmeye çağrılmaktaydı... ki bu bağlamda surede otuz bir defa inkâr ehline "Hâlen iman etmeyecek misiniz" iman edip de Allah'ı öte bilenlere de "Hâlen yakın müşahede edip de şükretmeyecek misiniz" denilmekteydi. Tanış olmayanlara da "Hâlen tanış olmayacak mıyız" denilmiş olmaktaydı... ki tanış olmak, yalnızlığı geride bırakacak diğeri ile varoluşunu anlamlı ve değeri kılmanın başlangıcıydı.

Sure ile insan; usa çağrılmaktan ileri, ilke bağlamında öznel kritik olarak işlevsel olan usun yani vicdan biçimsel olarak gerçekleşen usa çağrılmaktaydı. Varlığa dair gerçekleşenler yaratılmış olanın elinde gerçekleşmeden, Allah'ın yaratıyor olmasına bağlı gerçekleşir iken insan, vicdana çağrılmaktaydı. Vicdan düzeyinde Allah'ı bulmuş olması ve bu bağlamda imana dair anlam yüklümlü olarak vücut bulmuş olması, insandan istenmiş olmaktaydı. Başka bir deyişle de insan, Allah ile tanış olmaya çağrılmakta ve yabancılığın aşılması gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Sure ile bilgiye dair varoluşa, yaratılmış olmaya dair varoluşa, bilgi-yaratım bağıntısında nasıl varoluşun gerçekleşiyor olduğuna dikkat çekilir. Öte Allah tasavvurundan kurtulup, yakın bulmuş olarak

yabancıları olmadığımız ve tanış olmamız gereken Allah'a çağrılmaktaydık. Allah bizi bizden daha iyi bilir iken bizler O'na yabancı değildik, O ise bizlere öte ve yabancıydı ki sure ile tevhid ve tenzih belirlenimli olarak yakın bulacağımız Allah'a yönelik yabancılığın aşılması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Bu anlamda surede "Hâlen size öte miyim veya yabancı mıyım" da denilmekteydi.

Bu bağlamda sure; "La ilahe illallah-ı" betimleyen içeriği ile yaratımın asli sahibine dikkat çeker iken varlık olarak kendi olmanın biricikliğinde tek başına olmanın derin yalnızlığını taşıyan Allah'ın -yaratıcının-, yarattıklarını kendisine muhatap kılarak, yabancılığı aşmanın dersini taşır. İman, yakın, müşahede ve şükür, Allah'ı yabancı bilmekten öte, Rabbi olarak yakın bilmiş olmanın olanağını vermekteydi. Cenabı Allah bize yabancı olmalı değil, Zül Celal-i vel İkrâm tanrısali belirleniminde bize göründükleri dolayımında sevgili görünmeliydi. Varoluş rahmet kılınmış iken mihnet altında Allah'a yönelip de şükürü kendine farz kılmış her can Allah'ı yâri bilmeliydi. Sevgili misali yakın bilmeliydi.

Artık insan, fıtratı ile uyumlu anlam yüklenmiş olarak, yaratıcı bağıntısında doğru okumada bulunarak, Allah ile olmanın idrakine dair yaratılmış olmanın olanağında, tenzihe içkin tevhid dili ile Rabbi olan Allah'ı hakkı gereği beyan edebilmeliydi. Böylece, ne için yaratılmış olduğunun hakkını vererek varlık sahnesinde kendi olmaktan yana mutmain olabilirdi.

Surenin insanı; Allah'ın kendisine muhatap kıldığı şükür ve hamd ehliydi. O, iman ehli olmakta kalmış değil, bilfiil muvahhid olarak Allah'ın kendilik dünyasına yükselmiş olup da Allah'a yabancılığı geride bırakmış olan insandı. O, Allah ile kendi olmanın derin yalnızlığını aşandı. Allah'ın yarattıkları ile ilişkide ve yaratıcı etkinlik gösterdiği emek verdikleri ile de derin yalnızlığını aşmanın yolunu; anlam yüklemeleri alıyor olmakta, kendinden fazla verdikleri dolayımında ve diğerinin varlığı ile gerçekleşmekte bulmuştu. Us ve vicdan sahibi

olarak, nefsi emmaresine galip gelmiş insandı. Nihayetsiz nimet oluşu içinde varoluşuna dair mihnet altında, şükürden yana aciz olduğunun idrakinde Allah'a sığınan insandı.

Necm suresinde yolu kaderi olarak yaşayan insan, Rahman suresinde yolu -kaderi- Allah'a uğrayan insandı. Kamer suresinde varlık olarak acziyetini hatırlaması gereken insan, Rahman suresinde nihayetsiz nimet oluşu içinde şükürden yana aciz olunduğunu hatırlaması gereken insandı. Kamer suresinde gerçeğinden kaçamayan insan, Rahman suresinde, bütün varlığın yaratıcı asli gerçeği olan Allah'ın gerçeğinden kaçamaması gerekendi.

İnsan şükre çağrılmaktaydı. Cenabı Allah emek varlığı olarak yaratıcı çaba ile nihayeti olmayan varlık olmanın derinliğinde tek başına olmanın yalnızlığını aşmıştı. Emek verilmiş dünyada gerçekleşenler anlam-değer niteliğinde gerçekleşmekteydi... ki anlam-değer yüklü her varlık kendi olmanın olanağında diğeri olarak gerçekleşir iken ilişki ve iletişime muhatap olduğunda yalnızlığı geride bırakmanın nesnesi olmaktadır. Emek verilmiş olarak bahşedilmiş bir varoluşun sahibi olan cinlerden ve insanlardan beklenen ise yaratıma dair emeği dikkate alarak şükür etmeyi mihnet bilmeleri ve diğerlerine rahmet olacak güzel eylemlerde şükre dair yaşıyor olmalarıydı. Yaratıcı emeğe ahde vefa göstermek hem imana hem hakiki -samimi- olduğuna hem sadakat gösterildiğine hem de takvada ileri gidilmiş olduğuna işaret etmekteydi. Şükür ifade etmek de beyana dair gerçekleşir iken beyanı öğreten Allah'a şükrediyor olmak olması gerekendi.

Çağrılıyor olduğumuz anlamında bizden istenen, iman ve şükürdü... ki beyanın verilmiş olması nedenlerinden biri de insanın yaratıcı ile iletişim ve ilişki kurabilmesi idi. Bu anlamda Allah ile ilişki ve iletişim kurulacak ise beyan içeriğinde gerçekleşen iman, dua, şükür, hakiki olmak vb. ile olması gerektiğine dikkat etmek gerekirdi. Sure ile bizlere, emeğe hürmeten, hakiki insan olarak yaşamamız gerektiği beyan

edilmekteydi. Hakiki insan olarak, iman ve şükür bağıntısında Allah'a kendimizi ifade etmemiz gerektiği belirtilmekteydi... ki Allah'a yabancı olmayı aşabilelim. Cenabı Allah'ı, en yakın dostumuzdan dahi evla, yâr ve yardımcımız olarak bulmuş olabilelim.

Başka bir deyişle de anlam-duygu bağıntısında şükre çağrılan insan, hakkı gereği şükretmekten yana aciz olsa da şükürden uzak kalmamalıydı. Şükür ile Allah'a dair yabancılığı aşmaya çağrılır iken bu çağrıya yabancı durmamalıydı. Böylece var olmanın hakkını vermiş olarak kabul görmüş insan olacaktı. Yabancılık aşılar iken yalnızlıklar geride bırakılmış olacaktı. Tek başınalığa, yabancılığa veya anlamsızlığın boşluğuna dair deneyimlenen derin yalnızlık, Allah ile aşılan olacaktı. İman, dua, şükür, yaratıcı çaba anlamında emek, diğeri ile ilişkide rahmet (ortak fayda, katkı) içeriğinde gerçekleşen şükre veya salih amele dair eylemler vb. Allah ile anlam-değer yüklü bir varoluşu kucaklar iken yalnızlığı geride bırakıyor olmanın olmazsa olmazlarıydı.

Surenin 33. ayetinde, göğü aşmanın olanaksız olduğu değil, olanaklı olduğu da ifade edilir iken insanın veya cinlerin gelişime dair olanaklı kılınmış bir dünya içinde var kılınmış olduklarına dikkat çekilir. Bilmeye açık dünya, gelişime de açık kılınmış olan dünya idi. Yaratıma açık olunan dünyada bilme ve gelişim bağıntısında yaratımı, değişen zaman oluşu içinde gerçekleşir iken bilfiil deneyimlemekteydik. İnsan, yaratıcı etkinlikten paye almış olmanın olanağında, birçok şey yapabilir/gerçekleştirebilirdi. Ancak, varlık olmanın anlamını Allah ile dolu olmakta bulmadığı sürece, derin yalnızlık, bir gölge misali peşini bırakacak değildi. Celal ve ikram sahibi Rabbinin yüce ismi ile nihayeti olmayan berekete uzanmanın yolunu bulmalıydı.

Surenin 26 ve 27. ayetleri genelde "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır. Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü -zati- baki kalacaktır" diye çevrilmekte. Bu iki ayet; nimet oluşu içinde yaşasak dahi yeryüzü yaşamının fani olduğunun idraki ile Allah'a göre yaşamak gerektiğinin

dersini içerir. Böyle olmak ile beraber, yaşam ve ölüm arasında gerçekleşen fani dünya söz konusu olduğunda, bu iki ayeti gelecek zaman içeriğinde okumak yanlış olur.

Bunun içindir ki bu iki ayetin (26 ve 27. ayetlerin) geniş zaman içeriğinde “-Yeryüzü- üzerinde bulunan herkes/ her şey fanidir. Celal ve ikram sahibi olan Rabbinin yüzü -zatı- bakidir” içeriğinde okunması doğru olur. Ayet baki, her daim yaşanan budur. Nereye dönersek dönelim zatının veçhi ile orada hazır olan Allah söz konusu ise her an ölümlerin veya sahneden çekiliyor olmanın gerçekleştiği bir yaşamda, her daim zatının veçhi ile diri ve daim olan Allah'tı. Fani yaşamın sürekliliği, yaratıcı etkinliğinde kendisi ile var olunan Allah'ın zati anlamda baki olduğunun gerçeğini göstermekteydi.

Surenin en önemli ayetlerinden biri de “Göklerde ve yerde bulunanlar O'ndan isterler. Her gün yeni bir tavırdadır” ifadesini içeren 29. ayetti. Yaratıklarının isteklerine, ihtiyaçlarına Rahman olarak dönebilen yaratıcı, yaratıkları ile ilişkide, amaç belirlenimine ve kendi zaman genişliğine bağlı gerçekleşen günde, her daim yeni bir yaratım oluşu içinde bulunmaktaydı. Değişen oluş içinde yaratım neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken yeni yaratım bağıntılarında, değişen varoluş biçimlerine göre anı anına benzemeyen bir yaratıcı vardı.

Başka bir deyişle de yaratıyor olmak; yüklem alıyor olmaya açık olarak kendini de varoluş biçimlerinde yaratıyor olmak anlamını taşımaktaydı. Yaratana sadece kendinden fazla vermiş olduğu ve farklı başkası olmaktan gerçekleşen türler içeriğinde varlıklar var etmekte değil, görmeye, duymaya, bilmeye, iradeye, duyguya vb. dair gerçekleşenleri de var ederken sıfat, karakter, kimlik belirlenimli mümkün kılınmış olanaklarını yaratım belirlenimli açık etmekte ve yüklem alıyor olarak kendini de yüklem belirlenimli anlam-değer içerikli varoluş sıfat ve biçimlerinde yaratmaktaydı. Zatını yaratmakta değil, çünkü zati ezeli

idi, mümkün varlık olmakta yüklem belirlenimli olarak kendini kendinden fazlası kılıyor olarak yaratım oluşunda metafizik kılmaktaydı.

Başka bir deyişle de yaratıyor olmak; her gün yeni bir tavırda olan öz niteliğini yitirmeden değişime açık mümkün varlık olmakta yaratıyor olmak anlamını da taşımaktaydı. Her gün yeni bir oluş içinde yaratıyor olmak, kendi varlığından bir şey yitirmiyor olmak sebebi ile gerçekleşmekteydi. Kendi varlığından bir şey yitirmeyen varlık, yarattığı varlıkların ihtiyaçlarına karşılık verebilirdi ki 29. ayet, bu anlam içeriği ile Es-Samed karakter içerikli kimlik belirlenimli tanrısalin betimlendiği ayetti. Varlık olarak kendi ile dolu olarak sadece kendi olan, yaratıyor olmanın olanağında kendini de gerçekleştirir iken yüklem alıyor olmaya açık olarak hem mahlukatı yaratmaktaydı hem de kendisini olanak belirlenimli sıfat, karakter, kimlik belirlenimlerinde yaratmış olmaktadır.

En basit örnek ile insan da öz varlık niteliğinde kendi -ben- olmakta iken kendi olmanın korunduğu şahıs olma düzeyinde var olmaktadır. Şahıs olmak, kendi olmanın yitirilmediği varlık niteliği ve varlık olma anlamına (ben olmanın anlamına) haiz gerçekleşir iken mümkün varlık olmanın olanağında yani niceliğe haiz gerçekleşme olanağında değişen yüklem almalarında değişime açık gerçekleşebilmekteydi. En temelde ben olmanın idrakinde varlık olmanın idrakini deneyimler iken varlık olma durumunda biriciktik. Yüklem almaya açık yaratım oluşunda da anlam yüklem almaya açık olarak kendiliği -benliği- varoluş biçimsel olarak oldu kıldıklarımızda gerçekleştirmektedirdik. Baba, anne, filozof, yönetici vb. olma anlamlarını yüklem almış olmak ile kendiliği -benliği- kayıtlar iken varlık olarak ben olmanın eriliğinde, itibari olarak gerçekleşen yüklem aldıklarına aşkınsal olarak kendiliği, kendinden fazlası olabildiklerinde gerçekleştirebilmekteydik.

Bu anlamda Allah'ın da yüklem almaya açık anlam belirlenimlerinde kendi olmayı yitirmeden, varoluş biçimsel olarak kendini, karakter ve

kimlik belirlenimli olarak nasıl gerçekleştirdiğini de anlamış olmalıydık. Sevgiyi yaratıp da yüklem almak ile beraber seven olmak, ilmi yaratımda ilmi yüklem almış olarak alim olmak, iradeyi yaratıp da irade ediyor olarak irade sahibi mürid olmak bir yaratım oluşu içinde kendini de yaratıyor olmak anlamını taşımaktaydı... ki kendiliği yitirmeden kendine itibari olarak anlam içerikli gerçekleştirenleri yüklem alıyor olmakta, yüklemlerine aşkınsal var olmak, yaratıcı olmanın bir olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Mutlak olma durumu, değişime açık olmayan değil, kendi olmanın yitirilmediği varlık olma durumu idi. Mümkün varlık olma, değişime açık olma durumu olarak yüklem almaya açık olma durumu idi... ki gerçekleşme belirlenimli olarak hem varlık olanaklarını açık ederken yüklem alıyor olmak hem kendinden fazla verdiklerini yaratıyor olmak hem de yarattıkları dolayımında ve ilişki bağıntısında açık olan, anlam belirlenimli gerçekleşen olanakları karakter içerikli kimlik belirlenimlerini yüklem alıyor olmak, olanaklıydı.

Başka bir deyişle de yaratıyor olmak; yaratıyor olmakta iken hem kendi başına olmanın derin yalnızlığını aşmanın hem de kendini gerçekleştirirken kendinden fazlası olarak kendini keşfetmenin olanağı idi. Anlam yüklemli olarak kendini ve varoluş nesnelere yaratıyor olmanın da olanağı idi. Bu dolayımında kendi olmaktan mutmain olmak ve yaşam sevinci veya heyecanını deneyimliyor olmayı olanaklı kılmaktaydı. Yaratıyor olmak hem emek sahibi olarak yarattıklarını kendilik dünyasına katar iken dünyalar yaratıyor olmanın hem de dünya oluşu içinde çokluğa dair gerçekleşen ilişki, iletişim ve gerçekleşme belirlenimlerinde gerçekleşen anlam-değer yüklemelerinde hep yeniden yeni bir varoluş düzeyine taşınabilmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi.

Yaratıyor olmak hem kendini yarattıklarına açık ediyor olarak görünüş bulmanın, hem de dehasını açık ederken bilinmenin, tanış olmanın,

hemhâl olunanlarda anlaşılıyor olmanın, aynalaşma oluşu içinde birbirine uzanabilmenin vb. olanağı iken derin yalnızlığı geride bırakıp da yalnızlığa aşkınsal diğerleri ile var olmak anlamında gerçekleşmekteydi. Her gerçekleşen, anlam yüklemli gerçekleşir iken anlama dair kazanımın geride bırakılacak değildi... ki “Her gün yeni bir tavıradır” ayeti ile yeni bir gerçekleşme, yaratım ve anlam açılımındadır vb. de deniliyor iken yaratımın, sürekliliği olan - bırakılmayan- bir varoluş etkinliği olduğu net olarak belirtilmiş olmaktadır.

Surenin en önemli ayetlerinden bir de “Denizde akıp giden, dağlar gibi yapılmış olan gemiler O'nundur” ayetiydi. Denizler zaten Allah'ın mülküne aitti. Ayette geçen, gemilerin de Allah'a ait gerçekleştiğinin ifade ediliyor olması önemliydi. Çünkü bu ayet ile sadece gemilerin Allah'a ait oldukları değil, insanlık tininde gerçekleşenlerin de Allah'tan olarak yaratım etkinliği içinde gerçekleştiği ifade edilmiş olmaktadır. Bu anlamda gemiler yani insanlık tinine dair gerçekleşen yaratım ürünleri de Allah'ın mülkiyetine ait gerçekleşmekteydi.

Başka bir deyişle de yaratım derinliğine ulaşıldığında, bu ayet ile Allah'tan bakıyor olarak, varlık âleminde ve insanlık tininde gerçekleşenleri, tevhid belirlenimli olarak daha net anlama olanağı vardı. Ayrı değil, aynı da değil oluş içinde yaratıma dair her gerçekleşen Allah'ın mülkiyet alanında Allah'ın izni ile Allah'tan olarak gerçekleşmekteydi. Yaratım, içerden kaynaklı olarak harekete haiz gerçekleşmeye dair, fazladan belirmiş olguları vücuda getirmelerde gerçekleşir iken Allah'ın mülkiyetinde gerçekleşmekteydi. İnsanlıkta açık olan yaratım ürünleri dahi, içerde hareketin, kuvvet alan ve biçimlerin sahibi olmakta yaratıyor olarak vücut veren Allah'ın izni ile görünüş bulmakta ve gerçekleşmekteydi.

Maddenin özsel niteliğinden habersiz, maddeye bağlı olarak vücuda getirdiklerimizi, kendimiz yaratıyor zannı elbette yanlıştı... ki hem

görünen maddeyi daim hareket, kuvvet alanı ve kuvvet biçimlerine bağlı yaratan Allah idi hem de yaratıyor olma olanağı olan düşünce, Allah'a ait olup da yaratılmış olana dair gerçekleşir iken paye almış olmanın olanağında, insanlık tininde yaratıma dair gerçekleşen her şey Allah'ın anlam vermesi ve izni ile rahmete dair gerçekleşmiş olmaktadır. Surenin ilk ayetlerinde "Rahman okumayı belletti, insanı halk etti, beyanı belletti" denilirken de insanlık tininde gerçekleşenin yaratım belirlenimli olarak Allah'tan gerçekleştiği net olarak ifade edilmiş olmaktadır. İnsan tininde her gerçekleştirilen ise kendilik bilinci sahibi olmakta kendi olmanın olanağı dolayımında, mesuliyet ve hak ediş belirlenimli olarak kişiye geri dönüyor olmakta sonuçlandırılmaktaydı... sure ile yaratım ve varoluş bağıntısına dair gerçekleşen, derinliğine anlam yüklemli bir metafizik konu kılınmaktaydı.

Yaratım bağıntısında sure; yaratımın, ne için olduğuna ve sürekli gerçekleştiğine bir cevaptı. Yaratıma dair gerçekleşenler dolayımında yaratımın hangi özsel gerçeklik zemininden hareket ile aidiyet belirlenimli olarak mülkiyet alanı içinde nasıl gerçekleştiğinin cevabını taşımaktaydı. Varoluşun, anlama haiz olarak yaratım biçimsel gerçekleştiğinin dersini taşımaktaydı. Anlama haiz gerçekleşme oluşu içinde, Allah ile karşılıklı var olmanın olanağına bağlı olarak nasıl ilişki (dua, şükür, hamd, zikir vb.) kurmamız gerektiğinin de dersini taşımaktaydı. Surede, "Şimdi Rabbinizin hangi nimetini inkâr edeceksiniz" denilir iken "Hâlen La ilahe illallah demeyecek misiniz ve La ilahe illallah-ı yaşamayacak mısınız" da denilmiş olarak, bu soru çizgisinde kelimeyi tevhibi; dua, şükür, hamd, zikir vb. bağıntısında, idrake, ifadeye ve yaşama dair nasıl gerçekleştirmemiz gerektiğinin dersini de içermekteydi.

Sure ile; beşer yaratılanın, anlam yüklemli olarak kendine doğuyor olmakta nasıl yaratılıyor olduğu ifade edilmekteydi. Bunun ile beraber,

Allah ile bir dünya yaratımının nasıl olması gerektiğinin gerçeğine dikkat çekilmekteydi. Allah ile bir dünya yaşamının olanağı gösterilmekteydi. İnsan merkezli biçimlenen dünyada, insana veya cinlere, Allah merkezli bir dünyanın olması gerektiği hatırlatılır. Allah merkezli olarak tevhidi içeren varlık görüşü ve tevhidi içeren ahlak biçimsel yaşam öncelenir ve hatırlatır. “Şimdi Rabbinizin hangi nimetini yalanlarsınız” denilir iken Allah merkezli bir dünya oluşuna bağlı yaşanabiliyor olmasının olanağına da dikkat çekilmiş olunmaktaydı.

Surenin başka bir başlığı da çiftler diyalektiği dolayımında modellenmiş olması idi. Birbirini yadsıyan karşıt değil de aynı ortamın farklı türleri olarak var olan insan ve cin, çiftler diyalektiğinde çeşitlilik içinde var olanlardı. Karşılıklı varoluşta birbirini yadsıyan olduklarında ya veya ya da belirlenimli gerçekleşen diyalektiğin nesnesi olabilmektelerdi. Surede, iki doğu ve iki batı, iki deniz, inci ve mercan, iki cennet, iki kaynak, her türlü meyveden çift var olması, farklı iki cennetten daha bahsediliyor olmasına vb. dikkat edildiğinde, birbirini yadsımayan çiftler diyalektiğine tanık olunur.

Birbirini yadsımayan çiftler diyalektiğine bağlı olarak çiftlerin kendi olmayı yitirmeden yeni bir yaratım oluşunun parçası olduklarına dikkat etmek gerekir. Başka bir deyişle de çiftler diyalektiği, birbirini yadsımayan, tamamlayan veya varlığa dair çeşitlilik içinde karşıt durmayanlar arasında geçen karşıtlar diyalektiğinde kendi olmayı yitmeyenlerin diyalektiğidir. Karşıtlığın veya karşıtların bireşimde olarak yeni bir oluşta gerçekleşmesi değil, kendi olmayı yitirmeden yeni bir oluşa deviniyor olarak gerçekleşen diyalektik belirlenimdir.

Sure; çiftler diyalektiğine bağlı olarak Zül Celal-i Vel İkrâm tanrısali gereği iş görür iken herkes için olmanın olanağında Rahman sıfatı - tanrısali- ile kendini yad eden Allah'ı, gerçekleştirdikleri dolayımında tevhid ilmi gereği, sebeplerin faili olmasına bağlı olarak bilmemiz gerektiğinin dersini taşımaktaydı. Beşeriyetin yaratımı, özneliğin anlam

yüklemli yaratımı ve dünya yaratımı oluşu içinde Allah merkezli olarak dünya yaratımının nasıl olması gerektiğini konu kılmaktaydı. Farklı bir âlem oluşu içinde gerçekleşen gelecek de bir dünya yaratımı içinde çiftler diyalektiğinde gerçekleşmekteydi.

Ancak, gelecek söz konusu ise hak edişle bağlı ayrışmanın kaçınılmaz olduğu sonuçta ceza ve mükafat belirlenimli gerçekleşen bir diyalektik oluş belirlenimi de açık olmaktadır. Birbirini yadsımayan çiftler diyalektiğinde hem o hem de o, birbirini tercih belirlenimli olarak yadsıyan karşıtlar diyalektiğinde ya o ya da o, ilke referanslı olarak her iki karşıt belirlenimin de yadsındığı -olumsuzlandığı- karşıtlar diyalektiği olan ne o ne de o, adalet ilkesi gereği hak edişle bağlı ayrışma göre gerçekleşen ceza veya mükâfat, cehennem veya cennet vb. belirlenimli karşıtlar diyalektiği, diyalektik belirlenimler olarak görülmekteydi.

İşte Vakıa suresi ile beraber hak edişle dair sınıflanmanın kaçınılmazlığında gerçekleşen ayrışmaya dair diyalektiğin kaçınılmazlığına tanık kılınırız. Rahman suresinde buna nimet idraki dolayımında cennet ve cehennem anlatsı dolayımında tanık kılınır iken Vakıa suresinde, karşıtlığa dair bu ayrışım belirlenimi net olarak konu kılınır. Soldakiler ve sağdakiler ayrışımı ile beraber bu iki guruptan farklı olarak öndekiler ayrışımı ile beraber görmekteydik ki surede, hak edişle dair üçlü bir ayrıştırma tasnifine -sınıflandırmaya- gidilmekteydi.

Her iki surenin okunuş biçimi de farklı idi. Rahman suresi kendine katan akıcılıkta estetikti. Vakıa suresi ise insanı konumlandırıp da hitap ediyor olarak ders verme içeriğine haiz estetik olmak ile beraber gerçeğe dair haberi önceleyen ifade üslubuna sahipti. Böyle olsa da yaratım ilkesinden bakıldığında, her iki sure birbirini tamamlayan çift surelerdendi.

*

Vakıa suresi...

Türe dair belirlenimler, yeterlilikler, aidiyete dair toplulaşmalar, alan belirlenimine göre karakter ve kimlik yüklemelerinde var olmalar, farklı başkası olmanın belirlenimlerinde aynı olmadığımızın ve ayrışmanın kaçınılmazıydı. Söz konusu hak ediş dair ayrışmak ise hak edişlerin güvence altına alınarak tesis edilmesi de farklı başkası olarak ayrışmayı kaçınılmaz kılmaktaydı. Hak ediş dair adaletin tesis edilmesi söz konusu olduğunda hak ediş dair sınıflanmanın kaçınılmaz olduğunu da insanlık tininde görmekteydik.

İnsanlık tininde; türe, ırka, güçlü olmaya, servet sahibi olmaya, soya göre vb. sınıflanmış olmaya tanıktık. Kur'an'dan özellikle Vakıa suresinden bakıldığında sınıflanmanın, hak edişleri tesis ediyor olmaya bağlı olarak adaleti tesis etmiş olmakta gerçekleştiği görülmekteydi. Ölüm ve sonrasında her kişi kendi olayı ile yüzleşecek, hesaplaşacak ve hak edişine bağlı olarak sınıflanmış olacaktı... ki bu bağlamda surede soldakiler, sağdakiler ve öndekiler olmak üzere üç sınıftan bahsedilir. Başka bir deyişle de insanlık tininde soya, ırka vb. dair haksızca gerçekleşen sınıflanmaktan farklı olarak, hak ediş dair sınıflandırmanın gerçekleştiği bir dünya oluşu içinde var olduğumuz ve ahirette de bu doğrultuda sınıflandırılıyor olacağımız ifade edilmekteydi.

Mahşerde, ölümden sonra veya dünya oluşu içinde yakın gerçekleşmiş veya hak olay belirlenimli gerçekleşmiş ise hak ediş dair kaderimizin gerçekleştiği olay vakti (1. ayet "Olay gerçekleştiğinde") sonucunda her kişi; hak olana göre ve hak ediş dair ait olduğu sınıftan olarak -sınıflandırılmış- yaratılmış olduğu ortam içinde var olacaktı/ var olmaktaydı. Sure bu yönü ile hukuki anlamda varlık hakkı değil de hak ediş bağlı varlık haklarının korunmasına ve hakikate çağrıya bağlı olarak fırsat eşitliğine işaret ederken, hukuki anlamda da önemliydi.

Surenin 1 ve 2. ayetinde “Olay gerçekleştiğinde, onu yalanlayacak hiç kimse yoktur” denilmekteydi. Vaat edilen gerçeğin açık olması vakti gerçekleştiğinde, vakit, gerçeğin gerçekleştiği olayın vakti idi... ki gerçek, galip belirlenimli olarak artık kimsenin inkâr edemeyeceği idi. Hak olan galip olarak açık olduğunda; batıldan taraf olup da yaşayanların zillette, hak olandan taraf olanların ise izzette kendilerini bulacakları, alçaltıcı ve yükseltici sonuçları olacaktı. Surenin 3. ayeti ile de buna dikkat çekilmekteydi.

Yeryüzünde iken hak -gerçek- ölçüt olduğunda, batılı zayi ederken alçaltıcı, sahiplendiğinde ise insan olma değerinde yükseltici olardı. Ancak, gerçek olan ölüm öncesi veya ahirette kendini açık ettiğinde, hak edişe bağlı olarak alçaltıcı, hak edişe bağlı olarak da yükseltici olmaktadır... ki surenin 4-10. ayetleri bu iki yoruma bağlı olarak değerlendirilebilirdi. 4-10. ayetler “Yer şiddetle sarsıldığında, dağlar serpildikçe -parçalandıkça- serpildiğinde, toz duman hâline geldiğinde, siz o vakit üç sınıfa ayrılacaksınız. Sağdakiler, ne mutludur sağdakiler. Soldakiler, ne bahtsızdır -uğursuzdur- soldakiler. Öne geçenler öndekilerdir.” Bu ayetlere dikkat edildiğinde; hak olan, gerçekleşme olayına bağlı olarak hep galip belirlenimli açık olduğunda yaşanan gerçekleşme süreci ve sonucu belirtilmekteydi.

Tarihte hak olanın gerçekleşme sürecine dikkat edildiğinde, insanların yaratılmış dünya olarak kendilerine yaşama dair zemin kıldıkları dünyanın sarsılıyor olması, o dünyanın anlam-değer dayanaklarının parçalanıyor olarak yitiriliyor olması ve süreçte yaşanan belirsizlik 4-6. ayetlerde net olarak betimlenmekteydi. Ölüm ve sonrasında gerçekleşen de bu süreçten farklı gerçekleşmekte değildi. Söz konusu dünyanın/ dünyaların yok olması ise son, hep gerçeğin açık olmasına dair yaşanandı. Yeni bir oluş içinde hak olana göre sınıflanmak kaçınılmazdı. Genel olarak da batıldan taraf olarak geçmişe aidiyette kalanlar, hak olana tutunarak günü yaşamaya çalışanlar ve hak olan

izleğinde geleceği karşılayanlar olmak üzere, hak olanın sosyolojik sonuçları olmaktaydı. Bu her nebi ile gerçekleşmiş olandı. Mekke fethedildiğinde de yaşanandı. Ölüm süreci ve sonrasında da yaşanacak olandı. Modern dünya ile yüzleşme sürecinde biz İslam olanların da bu süreçten kopuk olmadığımızı dikkat etmek gerekirdi.

1-10. ayete kadar olan bölümde anlatmaya çalıştığım, sure veya ayetleri geniş anlam içeriğinden kopuk okumamak gerektiğidir. Yani, bu gibi surelerin ayetlerini okur iken sure ve ayet baki, her devirde veya zaman kuşağında nasıl gerçekleşiyor olduğuna binaen ayetleri anlıyor olarak okumak doğrudur. Böylece her kişi veya cemaat, içinde bulunduğu zamana dair, surenin ne anlam içerdiğine bağlı olarak neleri deneyimliyor olduğunun idrakinde olarak görüş sahibi olabilirdi.

Surenin 11. ayetinde “Onlardır yaklaştırılanlar” ve 12. ayetinde “Naim cennetlerinde” denilir. Bu ayetler ile öndekiler kast edilmekteydi. Kur'an'ı anlamaya dair yukarıda ifade edilenlere yönelik “İşte, bu ayetler, sureyi ahirete dair anlamız gerektiğinin ayetleridir” denilecek olunur ise hak olan ile kim görüş sahibi olur ise O zaten yakın sahibidir. O; zaten yakın olmanın idrak ile görüşü ve nimet idrakinde olmanın gereğinde, ahirette deneyimleyeceği cenneti, bu dünyada iken temsil karşılığı olan anlam-duygu ve nimet içeriğine bağlı olarak yakinen deneyimlemiş olandır. 13-16. ayetler de bu bağlamda okunması gerekir.

Hak olan gerçekleştiğinde, önceki ümmetlerden olanlar ve gelecekte katılanlar; hakka dair aynı dünyanın -özgün- insanı olarak, karşılıklı var olmanın veya hakkı takip ediyor olmanın olanağında buluşanlardı. Hak olana bağlı gerçekleşen dünyalar, yeni olan açılıma göre yeni dünya oluşu içinde de yerini alanlardı... ki taht yani makam sahibi olarak surede zikredilmektelerdi. Yani, sure elbette ahiret merkezli anlam içeriği bağıntısında modellenmişti. Ancak, genel anlam bağıntısı ile okunduğunda, her devirde hak olana dair olay ve süreç belirlenimli

gerçekleşmenin nasıl gerçekleştiği gözden kaçırılmalı değildi. Temsile dair varoluşta, birbirine için anlam açıklımalarında gerçek, her devrin gerçeği olarak bengisel olmayı içeriyor olmakta gerçekleşir iken böylesi sureleri tek zamanlı okuyor olmanın yanılığısına düşmemek gerekirdi.

Surenin 10-26. ayetlerinde, öndekiler ve erdiği nimetlerden bahsedilmekteydi. 27-40. ayetlerinde, sağdakiler ve gerçekleştirdiklerinin temsili olan hak ettikleri nimetlerden bahsedilmekteydi. 41-73. ayete kadar da soldakiler konu kılınır iken gerçekleştirdiklerinin temsili olan hak ettikleri cezalardan bahsedilmiş olmaktadır. Her sonuç belirlenimli yaşanacak olan; anlam-değer, niyet, duygu, tercih ve eylemlerimize bağlı gerçekleştirdiklerimizin, hak edilmiş temsil sonuçları olarak olay belirlenimli gerçekleşecek olanlardı. Bu bağlamda sure ile hem yaşadıklarımıza, sonuç ve temsil belirlenimli gerçekleşecek olan hak edişlerin ölçüt kılınıyor olmasına bağlı olarak dikkat etmek gerektiğinin hem de sonuçta kendimizi nerede ve kimler içinde görmek gerektiğinin dersi verilmekteydi.

Adaletin gerçekleşmesine bağlı olarak hak edişe dair sınıflanıyor olmaktan bakıldığında; ırka, maddi olanaklara vb. göre biçimlenen bir sınıflanmanın Allah nezdinde yapılmadığını görmekteydik. İnsanlık tininde hâlen genel anlamda hak edişe dair sınıflanmak gerçekleşmiş değil iken Kur'an'da, hak edişe dair bir dünya oluşu içinde var olduğuna dikkat çekilmesi önemliydi. Hak edişe bağlı gerçekleşecek olanlara göre yaşanması gerektiğine dikkat çekiliyor olması da önemliydi.

Dünya kazanımlar yurduydu. Bu anlamda yer kürede iken hak edişe göre sınıflanmak gerçekleştirilmiş olsa dahi birbirini tamamlıyor olmaya, diğerini kazanmaya dair hak edişlerin, fırsat eşitliği ve iktisadi adalete bağlı tesis edilmesi önemliydi.

Vakıa suresi ile adaletin, ahiret dünyasında hak edişe bağlı tesis ediliyor olmasına dikkat çekilmekteydi. Hak edişe bağlı ayrışmanın

kaçınılmazlığına da dikkat çekilmekteydi. Bu durumda yer kürede iken hak ediş dair kazanımların gerçekleştiğine dikkat etmeliydik. Ekin ve hasat bağıntısından bakıldığında, ekin yurdu olan dünyaydı, hasat yurdu olan ahiretti. Ekine bağlı olarak hasat edilecek olan ise hak ediş bağı olarak sınıflanmış olmaktı. Sınıflandırılmış olarak hak edilmiş olunan dünyalara gönderiliyor olmak kaçınılmazdı. İşte cehennem ve cennet, hak ediş dair sınıflanmış olup da hak ediş dair yaşanacak dünyalardı.

Rahman suresinde, Cenabı Allah genel merhametin sahibi olarak yani Rahman olarak herkese rahmandı. Vakıa suresinde ise artık Rahman değil, El- Adl olarak adalet sıfatı gereği hak edişleri tesis edendi. Sınıflanıyor olmak, adaletin hak ediş bağı gerçekleşiyor olmasına bağı olarak Allah nezdinde gerçekleşmekteydi. Rahman suresine dikkat edilir ise daha çok yeryüzü yaşamı odaklı (geçmiş ve gelecek içeriliyor olsa da) bir anlatısı vardı. Vakıa suresi ise ahiret veya sonuç belirlenimli olarak gelecek dünya odaklı bir anlatısı vardı. Rahman suresinde yaratım ve varoluşa -öznelliğe- dair anlam derinliği olan metafizik görüş verilmekteydi. Vakıa suresinde ise sonuç belirlenimli olarak ilim, yaratım ve varoluş biçimsel içerikte gerçekleşen metafizik varoluş konu kılınmış olmaktaydı.

Surenin 41-73. ayetlerine kadar olan bölümde, soldaki olarak tanımlanan, inkârcı ve zalim olanların yaşama bakışları ve yaşam biçimleri ifade edilmek ile beraber, bu yaşamda yaşadıklarının temsili olan sonuçlarını yaşayacakları cehenneme dair ahiret hatırlatılmaktaydı. Rahman suresinde “Şimdi, Rabbinizin hangi nimetini yalanlayacaksınız” sorusunun; nimete dair verilmiş olan üremeye dair olanak, ölüm gerçeği, ihtiyaca dair ekin -gıda-, su, ateş vb. olgular dolayımında eleştirel anlamda sorulmuş olduğunu görmekteydik... ki bu sorulara dikkat edildiğinde; Allah'ın, yaratıyor olduklarından uzak -

öte- olmadan için olarak yaratımı gerçekleştirdiğinin anlamını sezmiş olmamız gerekirdi.

Böyle olmak ile beraber zan ve ilim, negatif ontoloji yapıyor olarak sorulan sorular dolayımında ayrıştırılmaktaydı. Surede sorulan sorular; gerçekliğin, yaratılmış olanlara ait değil, dair kılınmış olmakta gerçekleştirdiğinin ve gerçekliğin, varlık gerçekliğine bağlı olarak kendinden yaratan yaratıcı faile ait olduğunun anlayışını da vermekteydi. Sorulan sorular ile anlamaktaydık ki yaratılmış olan insanın, gerçekliği bilememesi değil, bilmiyor olması ve bilme olanağına rağmen bilmemekten yana inkâr ve zan ile ısrar -inat- ediyor olması da eleştirilmiş olmaktadır. Gerçeği bilmemenin değil, bilmenin önsel kılınmış olduğu ve hakkı gereği ereğinde gerçekleşmesi gerektiği bildirilmekteydi. Vahiy bilgisi Kur'an, gerçeğin bilgisini veren kitap olarak, anlamına açık yani anlamına duyarlı olarak samimi okunması gerekendi.

Doğada gerçekleşenlerin nedeni insan değildi, gerçekleşenler de mümkün gerçekleşme olanağı dolayımında gerçekleşmeye bilir veya ihtiyacın dışında gerçekleşiyor da olabilirdi. Bu bağlamda insan; neler ile var olduğu üzerine düşünmeli ve nedenleri kendi olmayan olguların maddi ve fail yaratıcı nedeni olan Allah'ı tanımalıydı.

Sure ile:

- 1) Allah'a dair bilgi,
- 2) İlkeye haiz nasıl iş gördüğüne dair bilgi,
- 3) Sebeplere dair bilgi,
- 4) İlkeye -kelimetullah- dair gerçekleşen sonuç belirlenimli bilgi vb. olmak üzere bilginin sınıflandırılmış olduğuna da dikkat etmek gerekirdi.

Sebepleri, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci var eden Allah idi. Cenabı Allah, sebeplerden öte veya sebeplerin kendi olan değil, ayrı

değil aynı da değil yaratım bağıntısında sebeplere aşkınsal yaratıcı fail olarak bütün varlık âleminde gerçekleşenleri gerçekleştirmekte olandı... ki tesbih edilmesi, hakkı gereği ile bilinmesi gereken Rabb de O idi. Surenin 74. ayeti ile de buna dikkat çekilmekteydi.

Suredeki ilimler tasnifini daha basite indirgeyerek belirtirsek:

- 1) Sebepler ilmi... insan, sebep -illet- ilmine bağlı olarak varlıkta gerçekleşenleri değerlendirmekteydi. Özcüler, varlığın ne olduğuna dair sebeplerde kalmıştı. Bilimsel anlamda niceliği merkeze alanlar, varlığın nasıl gerçekleştiğine dair sebepler ve sebepler bağıntısında kalmıştı. Anlamı -semantiği- veya varoluşu merkeze alanlar, ne için olduğunu tam anlamı ile anlamlı kılmaktan uzak, özneliğin, bireyselliğin, kültürün kendisinde kalmıştı.

Bütün nedenler, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşmekteydi. Nesnellik ve öznellik; yüklem, kayıt almak/ kayıtlanmışlık ve kayıtlanmışlık dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal kendinden fazlası olarak gerçekleşmenin olanağında ne, nasıl, ne için ve ne için olduğuna bağlı olarak ne olunacağını neden bağıntılarında, bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım olanağında gerçekleşmekteydi. Yaratıcı fail, bütün sebeplerin faili olan yaratıcı idi.

- 2) Tevhid ilmi... insan, sebeplere aşkın -öte- değil, sebeplere için üst olup da aşkınsal olan, sebeplerin failinden yani gerçekleştirdikleri dolayımında bilfiil olmakta görünüş bulan Allah'ın, tanrısallar dolayımında gerçekleştirdiği ve tanrısallar dolayımında görünüş bulmasının ilmi olan tevhid ilmine bağlı olarak da varlıkta olan biteni değerlendirebilmekteydi. Nimet idraki, bu anlamda önemliydi.

Tevhid; yarattıklarından öte olan tanrı görüşü -tasavvuru- veya yarattıkları ile aynı olan tanrı görüşü -tasavvuru- değildi. Tevhid; ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında, sebeplere aşkınsal olarak Allah'ı, tanrısallar ile gerçekleştirdikleri dolayımında, tanrısal belirlenimleri ile bilmenin, tanrısalları gerçekleştirmek ile ilişki kurmanın ve kendisini yakın bulmanın ilmiydi.

Tevhid; her şeyi Allah görmek değil, her şey üzerinden Allah'ı bilfiil gerçekleşen varoluş biçimlerinde veya görünüş biçimlerinde bilmenin, talim etmenin ilmiydi. Yani, sure bağıntısından bakıldığında, sebepler ilmine takılı kalan insana, sebeplerin faili olan yaratıcısından hareket ile olan biteni değerlendirmesi gerektiğinin gerçeğine de dikkat çekilir.

- 3) Yakınlık ilmi... ki tevhid ilmi de yakınlık ilmi idi. İlm-en, ayn-el, hak-el yakınlık düzeylerinde gerçekleşmekteydi. Bu ilimden kastım, tevhid ilminin hak-el yakınlık düzeyi idi. İnsanın öznel anlamda, Allah'a ait tanrısallardan pay almış olarak tanrısalları talim eder iken tanrısalları güzel ahlaka -erdeme- haiz olarak gerçekleştirmesi dolayımında Allah'ı kendiliğe dışsal değil, kendiliğe içkin bulur. Tanrısallara dair gerçekleştirdikleri dolayımında Allah'ı kendinden öte bulmaz. "Sen atarken sen değil, Allah attı" ayeti de bu tevhid düzeyine işaret eder.

Böyle olsa da bu yakınlık düzeyi, insanın Allah olduğu yargısına taşınmalı değildi. Çünkü, bizlerden kendini görünür kılan Allah, aynı zamanda nihayeti gelmeyen yaratım etkinliğinde hem bizi hem de mikrodan makroya kadar bütün gerçekleştirenleri yaratmakta olandı. Başka bir deyişle de kısmi paye almak, aslı

varlığın kendisi olduğumuz anlamını taşımakta değildi. Buna ek olarak belirtmek gerekir ise “Allah kişi ile kendi arasına girer” yani, kendilik -ben- dahi varoluş melekeleri ve varoluş nesnelere dolayımında refleksiyon belirlenimli gerçekleştirmelerde iken refleksiyonun gerçekleştiği zamansal aralık bizler için anlık gerçekleşir iken Allah'ın sınırsız zaman genişliğinde, anlam yüklem belirlenimlerinde araya girecek kadar yavaş zaman aralığında gerçekleşmekteydi.

Bir hadisi şerifte “Rabbim bana üç ilim verdi. Bunun birini çalışana, diğerini ehline ver dedi. Üçüncüsü ise Rabbim ile aramda sırdır” denilir. İşte, Vakıa suresi, bu üç ilim sahiplerinin, ilme bağlı olarak gerçekleştirdikleri dolayımında hak edişe bağlı sınıflandıkları gerçeğini gösteriyor olan sure idi. İlim sadece ilim olarak kalmakta değil, varoluş görüşü vermek ile beraber, gerçekleşmeye bağlı yaşam biçimine eylemekte, varoluşa ve dünya yaratımına haiz gerçekleşmekteydi. Sonuçta ise hak edişe bağlı sınıflanıyor olmaya sebep vermekteydi. Hak edişe dair sınıflanıyor olmak dahi ilkeye dair ilim bağıntısında gerçekleşmekteydi.

Rahman suresinde “Rahman okumayı belletti, insanı halk etti, beyanı belletti” ayeti bu açıdan değerlendirildiğinde Vakıa surenin de ana konusu olmaktadır... ki anlam, yüklem alma ve gerçekleşme süresi bağıntısında insan; ilme haiz var olmakta ve ilimden fazlası olarak da kendinden fazlası olduğunu gösterdiği varoluş biçimleri ve gerçekleşme alanları dolayımında da ilme dair yaratım oluşunda gerçekleşmekteydi. Varlık anlamı kazanmış her varlık, kendi olmaya doğmuş olarak yaratılmış olmaktadır. Kaldı ki insan anlam yüklemeleri alır iken kendi olmaya hep yeni bir oluş içinde doğabilmekteydi. Bu anlamda kendi olmaya, soldakilerden mi, sağdakilerden mi yoksa öndekilerden mi olarak yaratılmış olmaya dikkat etmek gerekirdi.

Rahman suresinde beşerî yaratım, özneliğin yaratımı ve dünya yaratımına dair olarak da Allah merkezli bir dünya yaratımının olanağına dikkat çekilir. Vakıa suresinde ise ifade etme gücü yani kendi olmaya doğmuş olma olanağı olan insana geleceğin yaratımına dair katılma hakkı verilmiş olarak hangi ilme dair yaşıyor olması gerektiğine dikkat etmesi gerektiği belirtilir. Rahman suresinde Allah merkezli dünya kurması gereken insan, Vakıa suresinde, aidiyet ve hak ediş belirlenimli olarak Allah'ın dünyasında ve nezdinde nerede olduğuna dair sınıflandırılmış olarak değerlendirilmekteydi. Yani, Allah merkezli ve öncelikli bir dünya (özel ve toplumsal) yaratımını öncelediğimiz kadar, Allah'ın dünyasında önceleniyor olarak yer almaktaydık/ alacaktık.

Surede; soldakiler denir iken, sebepler ilminde kalmış olan ve nefsi emmarelerine bağlı olarak yaratıcı failin ilminden gafil yaşayanlar kast edilmekteydi. Sağdakiler denir iken, tevhid ilmine bağlı olarak sebepleri değil de sebeplerin yaratıcı faili yani Allah'ı bilmenin tevhid ilmine haiz olup da bu doğrultuda takva ve güzel ahlaka göre yaşayanlar kastedilmekteydi. Öndekiler denirken de yakınlıkta ileri geçmiş, kulluğu hizmete çevirmiş, Allah'ın zatına yükselten eylemlerde Allah ile var olmanın tadına varmış veliullah kastedilmekteydi. Onlar; ölmeden önce ölen, hak olan ile kıyam etmiş olan, dünyada iken nefsi emmare ve geçmişleri ile hesaplaşan, sebepler ve tevhid ilmine de vakıf alim ve arif olan velilerdi.

Surede, öndekilere dair hatırlatmalarda bulunulmaktaydı. Soldakiler ve sağdakiler dolayımında gerçekleşen bir anlatıya da tanıklık. İlim; sebepler ilmi, tevhid ilmi ve yakın ilmi dolayımında surenin konusu kılınmış olmaktadır. Soldakilere yöneltilmiş her soruya dikkat edildiğinde; deneyim nesnesi olan ve ussal olarak anlam bağıntısında tanık olunabilecek olan sebepler bağıntısından bakanlara veya ilim sahibi olanlara, sebeplerin yaratıcı faili olan Allah'tan veya nur olan

varlıktan hareket ile varlığın ve varoluşun değerlendirilmesi gerektiği hatırlatılır.

Surenin 75. ayetinde yıldızların yerine yemin edilmekteydi. Yıldızların gerçekte ne olduklarının dahi bilinmediği bir dünyada insanlar, yıldızların görülen yerde olmadığından, haberdar da değildi. Sabit bir dünya oluşu içinde, harekete haiz değişen bir evren anlayışından da uzaktı... ki yıldızların yerine yemin ediyor olmak, insanlığın içinde bulunduğu, anlam-değer yüklü gerçekleşen dünyayı da eleştiriyor olmak anlamında gerçekleşmekteydi.

Böyle olmak ile beraber, milyarlarca ışık yılı uzaktaki yıldızlar, milyarlarca ışık yılı önce gerçekleşmiş durumlarına tanık olunan geçmişin izleri iken şimdi nerede olduklarını bilmediklerimizdi. Hareketin kaçınılmazlığı ve gözlem/ gözlemci ile nesnesi arasında gerçekleşen zamansal aralık, hep geçmiş olarak olmuş bitmiş olanı deneyimliyor olduğumuzun gerçeğinde yaşıyor olduğumuzu göstermekteydi. Bu durumda bir yıldız gözlemekte iken gözlem/gözlemci ve nesnesi arasındaki zamansal aralık farkı, hareketin kaçınılmazlığı ve konum değişimine göre değerlendirmede bulunulduğunda, gözlemlediğimiz nesne, her zaman geçmiş belirlenimli olarak deneyimin konusu iken eşzamanlı deneyimlemediğimizdi.

Gözlem nesnesi ile gözlemci arasında, enformatik haber alma aralığı, şimdi ve geçmişin deneyimleniyor olması olarak gerçekleşir iken zamansal öteleme bağıntısında gerçekleşmekteydi. Şimdi geçmiş yaşıyor iken, geçmiş olan hep gelecek belirlenimli olarak karşıladığımız, olduğumuz veya deneyimliyor olarak yaşadığımızı... ki geçmiş-şimdi-gelecek, zamansal katmanlılık bağıntısında gerçekleşir iken yaratılmış olan; hep geçmiş şimdi oldu kılınmış bulur iken gelecek yönelimli olarak yaratım oluşu içinde varoluşunu önceleyen geçmişe gelecek olarak yönelimli iken zamansal katmanlılıkta üç zamanlı varlık olmakta

gerçekleşmekteydi. Üç zamanlı idrak belirleniminde de bilinçli olmayı üç zamanlı deneyimlemekteydi. Böyle olsa da yaratılmış olan için oldu kılınmış olmak, neden bağıntılarında hep geçmişi şimdi olarak yaşıyor olmakta gerçekleşir iken ilişki ve iletişim bağıntısında hep zamansal ötelemeye var olmak kaçınılmazdı.

Klasik vahdeti vücut görüşlerinin tamamı, Parmenides 'ten Yeni Platonculuğa, Muhiddin Arabi'den Spinoza'ya, Spinoza'dan Hegel'e ve uzak doğu görüşlerine kadar hepsi eşzamanlı varlık anlayışı ile zamansal varoluş fiziğine aykırı ve yanlış yerde durmaktalardı. Varlıkta eşzamanlı görünüyor olmak, eşzamanlı var olduğumuz veya eşzamanlı ilişki ve iletişim kurduğumuz anlamını taşımakta değildi.

Özellikle Hegel metafiziği; karşıt kavramların yeni bir kavramda birleşimde olarak aşılmış olması yöntemi ile anlamın doğasına aykırı, gerçekte karşılığı olmayan yalınkat doğrusal tek biçimli diyalektik anlayışa sahipti. Kendi olmanın öznelliğine yitik, gerçekleşir iken tarihten hareket ile eşzamanlı varlık görüşünü içerecek biçimde gelecek ilminden yoksun yapılır iken yöntem ve başlangıç öncüllerinin yanlış olduğu önermeye haizdi. Yani, bu dünyada iken herkesin varlığa ve gerçeğe dair söz hakkı vardı ama, söz hakkı sahibi olmadığımız olay belirleniminde gerçek açık olduğunda, zanna dair olup da gerçeğin yerini tutmayan, karşılığı olmayan görüşler de vardı. Ayrıca ilme dair yüklem almalarda aidiyet ve hak ediş belirlenimli gerçekleştirilenlere bağlı olarak sınıflandırıldığımız bir dünya da ise her görüşün ve yaşam biçiminin doğru olmadığı bir insanlık tını olduğunu bilerek, öncelikli olarak ilme ve ilme bağlı varlık görüşü ve biçimlenen yaşama dikkat etmeliydik. Gerçeğe dair vahiy ile teklif var ise zanna dair yanlış bildiklerimiz ve yanlış yaşadıklarımız var demektir.

Surenin içeriğine binaen zamansal ötelemeyi tanımlar isek zamansal öteleme; varlıklar arasında gerçekleşen zamansal aralık ilişkisinde, şimdi olarak hep geçmişin deneyimleniyor olması belirleniminde, ilişki

kurulan nesne ile hiçbir zaman eşzamanlı ilişki kurulmadığının anlamını taşır. Bu durumda zamansal bağlamda var olmak; aynı olarak değil, özden kaynaklı olarak ayrı değil ama aynı da değil olmakta gerçekleşmekteydi.

Ayrı değil, aynı da değil olmak söz konusu olduğunda bu ilke:

- 1) Söz konusu yaratım olduğunda, Cenabı Allah kendinden bir şey kaybetmeden varlık olma gerçeğini koruyarak yaratıyor iken her yarattığı fazladan belirilmiş olgu olarak farklı başkası olmakta gerçekleşir iken bu ilke, yaratımın temel belirlenimi olarak gerçekleşmekte idi.
- 2) Kayıtlınlıkta varlık olma ilkesiydi.
- 3) Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen her yaratım belirleniminin gerçekleşme belirlenimi idi.
- 4) Neden bağıntılarında bağıntısal olarak mümkün varlık olmakta gerçekleşiyor olduğunun belirlenimi idi.
- 5) Allah, neden bağıntıları ve diğeri ile var olmak yazgı olarak gerçekleşir iken bu ilke, yazgının bağıntısal ve mümkün bir yazgı olarak gerçekleştiğinin de belirlenimi idi.
- 6) İçkin ve dışsal kapsayıcılıkta, birbirini kapsayan gerçeklik belirlenimlerinde katmanlı ve bağıntısal var olduğunun belirlenimi idi.
- 7) Katmanlı varoluşta birbirine içkin çift yönlü ama birbirine dışsal karşılıklı var olmanın olanağında, varlık olma korunumuna bağlı olarak karşılıklı varoluşun olanaklı kılınmış olmasının gerçekleşme belirlenimi idi.
- 8) Söz konusu yaratım bağıntısında neden bağıntılarında var olmak, ilişki ve iletişim bağıntılarında var olmak olduğunda, zamansal anlamda eşzamanlı var olunamayacağının belirlenimi idi.

- 9) Allah'ı, kendinden yaratıyor olmasına rağmen kendi olmaktan bir şey yitirmeden varlık korunumuna bağlı olarak var olması bağıntısında tenzih (ne olmadığı) ve tanrısal belirlenimler bağıntısında (ne olduğu veya kendini oldu kıldığı karakter/ kimlik belirlenimlerinde neler olabildiği) tevhid belirlenimli bilinebilir olduğunun ilkesi idi.
- 10) Allah ile ayrı değil ama aynı da değil olmakta var olmakta iken bu ilke; tanrısal olan uluhiyete ait olarak rûbubiyet belirlenimli gerçekleşen, başka bir deyişle de Allah'a ait gerçekleşiyor olup da yaratılmış olana dair kılınmış gerçekleşenler, paye olarak var olmanın olanağında Allah'ı, tanrısal belirlenimlerinde talim edebiliyor olarak da bilmenin olanaklı olduğunun belirlenimi idi.
- 11) Söz konusu Allah ile var olmak ise ayrı olunan yüklemelerden kurtulma çabası içinde ayrı olunmayan -tanrısal- yüklemeler bağıntısında yakın edinebilir olmanın olanaklı olduğunu da gösteren temel ilke idi. Başka bir deyişle de Allah ile kayıtlanmış var olmakta iken Allah'tan özgürleşme değil, Allah ile özgürleşmenin temel düsturunu gösteren ilke idi. Başka bir deyişle de neden bağıntılarında kayıtlanmış olduklarımız yazgımız iken yazgının kayıtlanmışlığında yazgıya aşkın değil de yazgıya aşkınsal olarak Allah ile özgürleşebileceğimizin de temel ilkesiydi. (Hadid suresinde geçen yazgı -kader- ve özgürleşme bahsinin bu açıdan da değerlendirilmesi yerinde olur.)
- 12) Allah ve diğeri ile bağıntısal olmak kaydı ile nasıl var olduğunun belirlenimi olan ilke iken Allah ve diğeri ile var olmanın korunması kaidesine bağlı olarak neden ahlaki bir varlık olarak yaşamak gerektiğinin de temel ilkesi idi.
- 13) Varoluş, Allah ve diğeri ile gerçekleştiğinden dolayı ve aynı olunmayan özellikler gösteriyor olmakta var olan her varlığın

hak-had belirlenimleri doğrultusunda var olması gerektiğinden dolayı, neden hukuki bir varlık olarak var olmak gerektiğinin de belirlenimi olan ilke idi.

Söz konusu ayrı değil aynı da değil olmakta var olmak bağıntısal gerçekleşir iken bağıntısal olmakta, yaratan ile şimdi ve burada var olmamız olanaklı olsa da yaratıcının yarattığına hep zamansal anlamda hep önsel duruyor olarak gelecek belirlenimli kalıyor olması sebebi ile eşzamanlı varlık olmamak genel bir kaide idi. Söz konusu, ilişki ve iletişim bağıntısında gerçekleşen varoluş ise eşzamanlı varoluş gerçekleşmekte değildi.

Varlık alanında eşzamanlı var olabilmekteydik ama aynı özden paye almış olmanın olanağında farklı başkası olarak var olmakta iken ayrı değil ama aynı da değil oluşa bağlı gerçekleşen varlıktık. Özkaynak anlamında Allah da kendi olmayı koruyor olarak varlık ortağı olmadan biricik kendi olmakta iken bizleri fazladan belirmiş olgular olarak farklı başkası -oldu- kılmakta olduğundan, Allah ile de ayrı değil ama aynı değil olma yaratım bağıntısında var olunmaktaydı. Ayrı değil ama aynı da değil yaratım bağıntısında zaten eşzamanlı var olmak gerçekleşmiyordur. Ayrı değil ama aynı da değil yaratım bağıntısında varlık alanında eşzamanlı bulunsak da söz konusu ilişki veya iletişim ise, hiçbir zaman eşzamanlı olarak gerçekleşmekte değildik. Dolayısıyla da ilişki ve iletişim dolayımında gerçekleşen varoluş, eşzamanlı gerçekleşmekte değildi.

Söz konusu hemhâl olmak ise, diğeri ile gerçekleşen varoluşsal bilgi paylaşımı eşzamanlı değil, zaman aralıklı gerçekleşiyor iken hemhâl olmayı da zamansal öteleme belirleniminde deneyimlemekteydik. Söz konusu olan yekvücut dolaşıklık ise mesafeye bağlı ilişki ve iletişim yitirilmiş olarak mesafesizlikte gerçekleşen iletişim ve bağıntılılık gerçekleşmekteydi.

Böyle olsa da bu; uzak mesafeli, çok uzun zaman aralıklı, harekete bağlı konum ve varlık olmaya dair değişken mümkün varlık belirlenimli gözlem nesnelерinin yerini ve son durumlarını bilmeyeceğimiz anlamını taşımakta değildi. Yıldızların yerine yemin edilir iken gözlem, hareket, hesap ve varlığın konumuna dair bilgiye dikkat çekilir iken nicelik ve harekete haiz bilmenin olanağına dair bilgiye de dikkat çekilmiş olunmaktaydı. Bilmenin olanaklı kılınmış olduğu varoluşta; değişimin nelere bağlı gerçekleştiğini, yani neden bağıntılarına ve bağıntısal indirgemeye dair gerçekleşen zamansal varoluş eşiklerinin bilgisine ve dolayısıyla da yasaya ve ilkeye dair değişmezlere ihtiyaç duymaktaydık. Başka bir deyişle de gerçekleşme şartlarından referans ile gerekçelendirilmiş ilim ile düşünmeye, görüş sahibi olmaya, dünyalar yaratmaya, en temelde ise Allah ve gelecek ilmine göre yaşamaya ihtiyaçlıydık.

Söz konusu yaratım ise varlık âleminin yıldızı, anlam yükseleni olan insana, yüklem alma olanağında gerçekleşen değişen oluş içinde, gelecekte nerede olması gerektiğine dair kararı, yargısı olması gerektiği de hatırlatılmaktaydı. Sure ile geleceğin belirsizliğine ilmi anlamda ışık tutulmaktaydı.

Bu anlamda gerçeğe dair bilgiye ihtiyaçlıydık ki surenin 77 ve 78. ayetlerinde Kur'an'ın korunmuş bir kitapta olduğu vurgulanır. Bu bağlamda Kur'an'ın da aslen korunmuş olan bilgiye haiz olduğu da belirtilmiş olur. Aslı, Allah'ın nezdinde gerçekleşenler iken Allah nezdinde, sınırsız zaman genişliğinde gerçekleşenlerin bilgisinin verildiği kitap Kur'an'dı. Rabb-ül Âleminin göndermiş olduğu yani dile getirmiş olarak bilgiye çevirmiş olmakta insana ve cinlere aktarmış olduğu gerçeklerin kitabı Kur'an'dı.

İnsanın en temelde ihtiyaç duyduğu varoluşsal olgu bilgiydi. Sure ile buna dikkat çekilmek ile beraber, gerçeğe dair gelen bilgiyi küçümsüyor olunması da sureye konu kılınmaktaydı. Rahman suresinde şükre dair

çağrı, surede rızka yönelik şükür etme bağıntısında insana 82. ayeti ile hatırlatılır iken insanın gerçeği yalanlamayı tercih ettiğine dikkat çekilir.

Surenin 83. ayetinden 87. ayetine kadar, yaşam ve ölümün, dolayısıyla da varoluşun insanın elinde olmadan, Allah'ın yaratıyor olmasına bağlı gerçekleştiği belirtilmiş olmaktaydı. 87-94. ayetlerde de ölüm ve sonrasında hak edişe dair sınıflanıyor olmanın ve sınıflanıyor olarak gerçekleşecek olanların gerçekliğine/ gerçekleşeceğine dikkat çekilir. Vakıa yani olay, ahiret yaşamına dair olarak her kişinin; inkâr edemeyeceği biçimde Allah ve vadinin gerçek olduğunun olayıydı. Her kişinin; hak edişine bağlı olarak, sınıflanmış olmakta geleceğine dair gerçekleşeceklerden kaçışın olmadığı yani seçime dair başka bir yaşamı tercih edemeyeceği hak ettiği gerçeğin olayıydı. İdrak eden için bu gerçekten büyük bir haberdirdi.

Bundan dolayı, surenin son ayeti (96. ayet) ile Azim olan rabbin hakkı gereği tesbih edilmesi gerektiği, yani Allah'a yönelmiş olarak Allah'ın çağrılması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Kurtuluş Allah'taydı. Rahman suresinde Allah'a iman, hamd, şükür ile yönelmesi gereken insan; şükre ve vicdana çağrılmaktaydı. Vakıa suresinde ise yeryüzü yaşamında tercihlerine bağlı olarak geleceğine yön veren insanın, Allah'a yönelmiş olarak Allah'ı çağırması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Cenabı Allah'ı ne olduğuna ve ne olmadıklarına dair hakkı gereği bilerek -tesbih ederek- yaşamalıydı.

Rahman suresi ile yabancılık ve yalnızlığın aşılması gerektiği gerçeği konu kılınmaktaydı. Vakıa suresi ile de adalete haiz olarak sonuç belirlenimli gerçekleşecek olan hak edişe dair sınıflanıyor olmanın içinde nerede olmak gerektiğine dair karar vermemiz ve bu doğrultuda yaşamamız gerektiği belirtilmekteydi. Rahman suresi ile ilişkide neyin gerçekleşmesi gerektiği, Vakıa suresi ile de sonuçta nerede olmak gerektiğine dikkat çekilmekteydi. İnsan, sonuçta istemeyeceği/ istemediği akıbetle karşılaşmamak için, yaşadıklarına dikkat etmesi

gerekendi. Bunun için ihtiyaç olan ise gerçeğe dair temel bilgi idi. Allah'ı bilecek, iman ve takva gereği, kendi faydasına olarak yaşamaması gerekendi. Gerçeğe dair vahiy bilgisi, söz konusu hak edişe dair kaderin tesis edilmesi ve sınıflanıyor olmak ise hayatiydi. Neyi hak ettiğimiz ve hangi sınıf içinde var olduğumuzun haberi bize verilir iken sonuçta nerede ve hangi sınıf içinde olmamız gerektiğine dikkat ederek yaşamak gerekmektedir.

Sure ile vahiy ve ahiret yaşamı anlamında geleceğe dair anlatı öncelenir iken geçmişe hakkı dışında takılmadan, gelecek öncelikli ve gelecekte olacaklara dair çözüm öncelikli yaşamın önemine dikkat çekilir. Çünkü, yeryüzüne dair dünya yaşamında, tercihlerimize bağlı olarak yaşamımıza yön verir iken ahirette dair gelecek dünya yaşamında tercihlere bağlı değil, hak edişe bağlı olarak yaşayacaklarımız vardı. Varlık haklarımızın değil, hak edişlerimizin tesis edildiği bir dünyada, kendi olmaya doğmaktaydık. Tercihe bağlı yaşam, ölüm ile beraber olanak olarak elimizden alınmadan önce, hak edişe dair yaşamayı öğrenmeliydik. Bizler yıldızların tam konumundan dahi tam anlamı ile haberdar değil iken Cenabı Allah'ın bizleri ahiret yaşamına dair yani ölüm sonrası gelecek yaşama ve ilke gereği nasıl iş gördüğüne dair bilgilendiriyor olması önemliydi. Bu bilgi, Allah'ın üzerine yemin edeceği kadar önemle işaret ettiği yıldızların yerini biliyor olmaktan daha önemliydi.

Surenin insanı; sebeplerin yaratıcı faili olan ve ilke gereği sebeplere aşkınsal iş gören Allah'ı yakinen tanıyan insandı. O'nu tenzih ve tevhid belirlenimli olarak hakkı gereği tanır -tesbih eder- iken O'na göre yaşamayı öğrenmiş insandı. Yaşam ve ölüm arasında, yaratılmış olduğunun haddini bilerek yaşamayı öğrenmiş insandı. O, rabbi olan Allah'ın huzurunda, O'nun kendilik dünyasında var olduğunun, yaşadığının idrakinde olarak yaşayan, Allah ile selam bulmuş olan insandı.

Surenin insanı; sonuç ilmine vakıf alimdi, sonuçlar ilmine göre yaşayan arifti. Allah'ı yakın bulmuş veliyullahtı. O, Allah merkezli olarak sonuçlar yani gelecek ilmine göre yaşayandı. Kendi olmaya doğuyor olmanın idrakinde -bilincinde- olarak, geleceğe dair söz hakkı olup da Allah merkezli ve gelecek belirlenimli yaşamının olanağında, söz hakkını doğru kullanandı.

Sure; gerçeğe dair ilim bağıntısında Allah'ın ilke gereği nasıl iş gördüğüne bağlı olarak nasıl yaşamak gerektiğini konu kılmaktaydı. Rahman suresinde gerçekleştirdikleri dolayımında tanışmak gereken Allah; Vakıa suresinde, nasıl iş gördüğüne bağlı olarak nasıl yaşamamız gerektiğine dikkat çekmekteydi. Bu bilgi; olguların ne olduğu, nasıl gerçekleştiği, nerede oldukları vb. bilgilerden daha önemli bir bilgi idi. Elbette olgulara dair bilgi sahibi olmalıydık ki surede olgulara dair gerçekleşenler ayet nitelikli olarak konu kılınmaktaydı. Doğada olup biten olgulara dair bilgi; varlık âleminde ne olduğumuza dair bilgi sahibi olmanın ve nasıl yaşamamız gerektiğine yön verebilmenin gerekenleriydi. Ancak, olguları ve sebeplerini yaratan Allah iken Allah'ın olgular dolayımında ilke içerikli olarak nasıl iş gördüğünü bilmek, sonuçta ilke gereği neleri önceliyor olduğuna bağlı olarak yaratımı devam ettirdiğini bilmek, sonuç olarak hayati olduğu içindi ki daha önemliydi.

Vakıa suresi ile sadece sonuç belirlenimli olarak neye göre yaşamamız gerektiğinin dersi verilmez, sonuç belirlenimli olarak bilgiler arasında önceliğin de olduğu gerçeğine de dikkat çekilmiş olarak bilgide neyi incelemek gerektiğinin dersi de verilmiş olmaktadır. Hak edişe dair yaşam sınıflandırılıyor olduğu kadar zan ve gerçeğe dair bilgi de sınıflandırılmaktaydı. Başka bir deyişle de Allah'ı tanımak, O'na göre yaşamak, hak edişe dair gerçekleşen akıbet/ahiret ilmi öncelik belirlenimine göre kategorize edilmekteydi.

Bilgi, yaşam, yaratılmış dünyalar, hak edilmiş dünyalar bağıntısında neyi neye göre yaşamak gerektiğinin ölçütü, gerçeğe dair bilgi idi. Surede, gerçeğe dair bilgiyi ölçüt olarak nasıl yaşamak gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Bunun içinde ki "Rabbini tesbih et" ayeti ile beraber, Kur'an'ın Allah nezdinden indirilmiş olduğuna dikkat çekilmekteydi.

"Rabbini tesbih et" denir iken Rabbini hakkı gereği bil, hakkı gereği çağır, kelimetullahaya dair gerçekleşen olay akışında hakkı gereği yaşa, yaşadığın tanrısal belirlenimler dolayımında görünüşe taşı denilmekteydi. Kur'an, gerçeğe dair bilgi veren ve bilginin olgu ve olay belirlenimli gerçekleşmesi ve açık olmasına bağlı olarak da haber içerikli bilgi veren gerçeğe dair ilahi metindi... ki korunmuş bir kitapta olanı okumak anlamında Kur'an (Okunan); âlemler ve zamanlar kuşağında olgu, olay ve kişi örüntüsünde gerçekleşiyor olanların, gerçeklik belirlenimine göre ve haberi olması dolayımında beyan edilmesiydi. Gerçeğe dair verdiği bilgi, yaşama dair ilke içerikli haber ve nasıl yaşanması gerektiğine dair ölçütlerdi. Olgu ve olay belirlenimli habere dair bilgi verilir olması dolayımında da surenin kendisinden fazlası olan üst -meta- anlatısını, ilke -esas- bağıntısında anlamaya çalışmaktaydık... ki surenin gerçekliğe haiz, yaşama dair modellenmiş anlatısını doğru biçimde okumuş olalım.

Gerçek ve gerçeğin gerçekleştiği yaşama dair modelleme olan her sure, sure baki, bengisel içeriğe haiz olarak gerçekleşmekteydi. Önemli olan, süreyi habere dair anlatısına aşkınsal olarak içerdiği ilkeye dair gerçekler bağıntısında üst anlatısı bağıntısında okuyabilmektir... ki gerçekte olan biteni, olay-olgu-kişi bağıntısına aşkınsal herkesin gerçeği olarak görmüş olalım.

Kur'an'a ve Kur'an bağlamında sureye dikkat edildiğinde, varlığa dair haber verilmek ile beraber, ilke gereği özdenetim, ilişkilerin düzenlenmesi ve yönetilmesinin nasıl olması gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Sonuçlar ilmi doğrultusunda nasıl yaşanması

gerektiğine dair telkin ve nasihat de içeriyor olarak, yaşama yön verildiği, yaşamı yaratıma dair biçimleyecek ifadeler de yer verildiği görülmekteydi. Yaratıma dair bilgi, faili olana dair bilgiyi de içerir iken ilke gereği iş görüldüğünün bilgisi de verilmekteydi. Yaratıcı öznelliğe dair açık olan bilgi dolayımında, yaşamı nasıl biçimleyerek yaşamamız gerektiği bilgisinin de temellendirilmiş olduğunu görmekteydik.

Cenabı Allah ilke gereği nasıl iş gördüğünün bilgisini, olay belirlenimli haber dolayımında bizlere aktarır iken haberin içerdiği gerçeklik bilgisi dolayımında nasıl yaşamamız gerektiğinin reçetesini de bizlere vermiş olmaktadır. Yani, varlık olmaya dair bilgi, yaratımın nasıl ve hangi ilkeler ile anlam yüklemli gerçekleştiğinin bilgisi ve sonuçlar bilgisi, nasıl yaşamak gerektiğini temellendirmektedir.

Surede; bizlere, varlığa veya varlık olmaya dair bir çizelge verilmekteydi. Bizlere, yaratım dolayımında açık olan öznelliğe dair ilke belirlenimli nasıl iş görüldüğü vaaz edilmekteydi. Bizlere, diğeri dolayımında ilkeye dair gerçekleşen öznellik ve ilişkiler dolayımında yasa ve ahlak belirlenimli nasıl yaşamamız gerektiği vaaz edilmekteydi. Bizlere, telkin ve nasihatlerle, reçeteler de vaaz edilmekteydi. Varlığa dair verilen bilgi dolayımında, öznelliğe haiz ilke belirlenimli tanrısalara dair gerçekleşme dolayımında, ilişkilerde gerçekleşmenin nasıl olması gerektiğinin ahlaki da vaaz edilmekteydi.

Kur'an'da ve surede haber; çok yönlü gerçek ve çok yönlü gerçekleşme bağıntısından bakıldığında, gerçeğin ölçüt kılınmış olması dolayımında çok yönlü içeriğe haiz olarak yaşamı yaratıma dair biçimler olan gerçeğin haberi idi. Gerçek açık olduğunda, diyalektiğe dair karşıtlık belirlenimlerinde hak olana dair gerçekleşen yükseltici olarak galip olmanın belirleniminde tesis edilmiş olacaktır.

Rahman suresinde; okuma, yaratım ve beyan belirlenimli anlam yüklem almaya dair gerçekleşen yaratım ve varoluşa dikkat çekilir. Allah

ve diğeri ile var olmakta iken anlam yüklem almaya açık olmakta, neyi öncelemek gerektiğine (imana, şükre, ikrama, tanış olmaya, yabancılık ve yalnızlığı aşmaya) dikkat etmek gerektiğinin dersi verilmekteydi. Daha çok öznel olan gerekçelerin dersi verilmekteydi. Vakia sure ile de öznel gerekçenin nesnel anlamda ölçütünün gerçeğe dair bilgi olması gerektiğinin dersi verilmekteydi. Gerçeğe dair bilgi, olgu ve olay belirlenimli haberine bağlı olarak yaşamsal anlamda ölçüt kabul edilmesi gerekendi. Bu anlamda vahyin, yaşama dokunan bilgi beyanının ne için betimleme diline haiz olarak olgular, kişiler ve olaylar üzerinden haber içeriğine verilmiş olduğunu da anlamış olmaktadır.

Sure ile adalete dair gerçekleşen hak edişle dair sınıflanmanın kaçınılmazlığına dikkat çekilir iken ilke gereği iş gören Allah'ı tanıyor olmaya göre yaşamak gerektiği belirtilmiş olmaktadır. İlim, gerçeklik ve yaşamsal anlamda karşılığına göre öncelik belirlenimli sınıflandırılmaktaydı. Bu bağlamda hak edişle dair sınıflanmanın, bilgiye dair sınıflanmanın gerçekleştiği varoluşta gerçeğe dair bilginin ölçüt kabul edilmesinin kaçınılmazlığı hatırlatılmış olmaktadır. Vahiy ile gelen gerçeğe dair bilgi, yaşama dair ölçüt alınması gerekendi.

Ölçüt; anlam yüklemli yargısal olması gereği, gerçeklik bağıntısında değerlendirmeye dair referans alınandı. Varlıksal ve varoluşsal karşılığı nicel veya tümel belirlenimli olsa da ölçüt olan, anlam yüklemli olarak bağıntısal oluşta değerlendirmeyi olanaklı kılandı. Söz konusu gerçek ve hak edişler olduğunda, ölçütlerimize dikkat etmek gerekirdi. Tahkike ve talime açık oluş içinde ölçütün de değerlendirildiği ölçütlerimiz olmalıydı.

- 1) Değerlendirilen olgu veya olayın varlıksal veya varoluşsal karşılığının olması,
- 2) Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen belirlenim karşılıklarının gözleme açık olması,

- 3) Talim ve tahkike açık olması, başka bir deyişle de deneyime veya deneye açık olması,
- 4) Sonuç alınabilir olması,
- 5) Sonuç bilgi verilerinin gerçekliğe dair evrenselliğinin olması veya herkese dair olması,
- 6) Pragmatik (faydaya/ rahmete dair) sonuçlar alınabiliyor olunması,
- 7) Geri dönüşsel neden bağıntılarının hangi ilkeye/ ilkelere bağlı olarak gerçekleşiyor olduğu,
- 8) Genele yaygın olarak nesnel anlamda kullanılabilir, öznel anlamda ise uygulanabilir ilkesel karşılığının olması vb. yönetsel anlamda ölçütü değerlendireceğimiz ölçütler olmalıydı.
- 9) Us, vicdan, gözlem ve deneyime dair melekelerimiz ve yönetsel anlamda gerçekleşen deneysel yaklaşımlar vb. ölçütler olmak ile beraber ölçütleri de değerlendirmemizin araçları olarak değerlendirilebilirdi.

Yukarıda belirtilen ölçüte dair kriterler sadece ölçütü değerlendirmenin değil, bilginin gerçekliği veya doğruluğunu da doğrulamanın ölçütüydü. Gerçeğe dair bilgi ölçüttü. Yöntemsellik de bilginin -ölçütün- ölçütüydü. Bilgi de sadece nicel belirlenimli nesnel gerçekleşmekte değil, tümel - ilke- belirlenimli öznel ve nesnel gerçekleşme karşılıkları olandı.

Yukarda belirtilen ölçütler dahilinde Kur'an perspektifinden bakıldığında gerçeklik, dolayısıyla da karşılığı olan bilgi ölçüttü. Ölçüt olan gerçeklik:

- 1) Nesnelliği ve özneliği mümkün gerçeklik olarak içeriyor olduğu karşılıklarına göre olan ve gerçekleşendi.
- 2) Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşme belirlenimlerinde katmanlı, çok belirlenimli ve ayrı değil aynı

da değil yaratım bağıntısında farklı ve başkası olmanın belirlenimlerinde açıklandı.

- 3) Herkesin evrensel ve üst gerçeği oldu.
- 4) Sonuç alınabilir oldu,
- 5) Kullanım hakları belirlenimine göre talim ve tahkiki yapılabilir oldu.
- 6) Varoluşa dair gerçekleştirenler dolayımında geri dönüşel sonuçları oldu. Başka bir deyişle de salt doğrusal değil, geri dönüşel gerçekleşme karşılıklarına göre görünüş bulandı. Bu bağlamda diyalektik ve sibernetik belirlenimli gerçekleşmede, ilke -kelimetullah- belirlenimli vücuda gelmelerde görünüş bulandı. Yani, amaca/ ereğe bağlı nedenleri belirliyor olarak diyalektik belirlenimlerde açıklandı.
- 7) Kendisine göre ve geri dönüşel ilke belirlenimine göre yaşanması gerekendi. Başka bir deyişle de yaşamsal karşılıkları olup da varoluşsal karşılıklarına göre yaşanması gerekendi... ki niyet, tercih, eylem, yaratıcı çaba -emek, bağıntısında gerçekleştirenler, hak edişle dair karşılık görür iken hak edişle dair nasıl yaşamak gerektiği telkin ve tavsiye edilmekteydi.

Sureye, geçmiş değerlendirmesi açısından bakar isek, sure, geçmişin neye göre değerlendirildiğini göstermekteydi. Farz edelim ki soldakiler, sağdakiler ve öndekiler olmak üzere sınıflandırıldığımız gelecekte olalım. Sorumuz, sınıflandırılıyor olmamızı neye göre değerlendirmemiz gerektiğine dair olmalıydı. Bu soru, geçmişin veya tarihte gerçekleştirenlerin de neye değerlendirilmesi gerektiğinin sorusuydu.

Gerçek, rahmet, adalet ve hikmet (yasa belirlenimli bilgi ve ilke belirlenimli anlam yüklü neden bağıntılarında gerçekleştirenler ayrıca kendi olmanın gerçeği) üzeri gerçekleşen bir varoluşta, hak edilere göre değerlendirildiğimiz bir oluş içinde var olmaktadır. Gerçeğe,

rahmete, adalete ve hikmetine (kendi olmanın gerçeğine, ne için olunduğuna) dair ne kadar yaşanıp yaşanmadığı, sınıflandırılıyor olmanın ölçütüydü/ ölçütü olması gerekenlerdi. Sonuçta gelecek, geçmişin temsil edildiği gerçekleşme izlerini ve biçimlerini taşıyor olarak gerçekleşmekteydi. Sonuçta gerçekleşenler, geçmişte karşılıkları olanlardı. Soldakiler; yeryüzü yaşamına aldanıp da inkâr, çıkar ve zulüm bağintısında yaşamış olanlardı. Sağdakiler; dünya yaşamını aldanmadan, kendi için ve diğer için de olabilenlerdi. Sonuç belirlenimli olarak yaşadıklarımız, gerçekleştirdiklerimizin temsili olarak yaşayıp da yaşadıklarımıza ayna olanlardı. Bu bağlamda hakka, rahmete, adalete dair ne gerçekleştirdik isek sonuçta temsile dair aynalaşma oluşu içinde soldakilerde, sağdakilerden veya öndekilerden olmuş olmuştuk. Hesap ve ceza, misilleme ve muamele de hak ettiklerimize göre gerçekleşmekteydi.

Geçmişe geri dönüş, ilkenin gerçekleşmesine dair muhasebe içeriyor olarak gerçekleşmekte değil ise geçmiş kişi ve olaylarında takılı kalmış olarak, gerçekte olup bitenin neye göre gerçekleştiğini görmeyiz. Geçmişin olay ve kişilerine bağlı geçmiş sorgulaması, geçmişin dedikodusunu yapmaktan ileri değildir. Anlama, ilkeye ve hak edişe dair gerçekleşenleri, ilkeye dair hak ediş oluşu içinde, ilkeye dair ne kadar anlamlı yaşadık ise gelecek hak ettiğimiz yerde kendimizi buluyor olarak yaşanabilecek bir gelecekti.

Sure; ilim ve hak edişe dair sınıflanmaya dair modellenmiş olmak ile beraber, Rahman suresindeki olduğu gibi yaratım içeriğine haiz olarak da modellenir. Rahman suresinde, nesnellik zemininde yaratılmış olanların (ateşten yaratılan cinler ve topraktan yaratılan insanların), öznelliğin yaratımına kendi olmakta katılır iken hangi referanstan hareket ile anlam yüklem almaya açık olunması gerektiği ve bu doğrultuda yaşanması gerektiği belirtilir. Vakıa suresinde ise her yaratılmış olanın, yaratıcı fail tarafından bilfiil vücuda getirerek

gerçekleştiği vurgulanıyor olmak ile beraber, öznellik yaratımında kendi yaratımına katılan cinler ve insanlara, yeni bir yaratım oluşuna da katıldıklarının haberi verilir.

Anlam yüklem almaya bağlı gerçekleşen tercihler, yüklem almaya bağlı deneyimlenen duygu, haz, nesnelliğin öznelliğe katılımı vb. değişen yüklem almalarda her an yeni bir oluşta yaratıldığımızı gösterir. İşte, Rahman suresinde işaret edilen öznelüğün yaratımı, böylesi değişen yüklem almalarda, değişen oluş içinde gerçekleşen yaratımdır. Vakıa suresi ile de anlam, niyet, tercih, eylem vb. yüklem belirlenimli deneyimlenenlerin öznelliği yaratıma dair biçimlemek ile kalmayıp, anlamına dair temsil karşılığı ne ise ona göre de biçimleniyor olduğunun haberi verilir. Bu yaratım, kimisine dünya yaşamında iken açık olan kimisine de ahirette açık olup, insana (ve cinlere) bu dünyada her ne yaşamakta -deneyimlemekte- ise yeni yaratımına dair oluş içinde yaratımına dair söz hakkı sahibi olarak yaşadığı ve yaratımına dair söz hakkı sahibi olarak mesul kılınmış olduğu yaratıcı etkinlikte, yeni yaratımına doğma sürecini tamamladığı hatırlatılır. İnsan yaratıcı değil, yaratımına gerçekleştirdikleri dolayımında katlandı.

Surenin 59-61. ayetlerinde “Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa Biz mi? Biz önüne geçilebilecek olanlar da değiliz. Ölümü takdir eden de Biziz. Benzerlerinizi yerinize getirecek, sizi bilmediğiniz bir biçimde yaratacağız” denilir. Bu ayetler “Onu siz mi yaratıyorsunuz yoksa Biz mi? Biz önüne geçilecek olanlar da değiliz. Benzerlerinizi yerinize getirmek, sizi bilmediğiniz bir biçimde yaratmak için ölümü takdir eden de Biziz” olarak da ifade edilebilir. Bu ayetler ve yaratıma dair surede geçen ayetlerden bakıldığında, söz konusu yaratım ise yaratımda öncelik, yaratıcı varlığa ait iken biz yaratılmış olanlar, yaratıma katılıyor olarak gerçekleşmekteydik. Rahman suresinde, beşerî yaratım dolayımında öznelüğün yaratımı konu merkezine alınır iken bedene aşkınsal öznelüğün yaratımına dikkat etmek gerekmekteydi. Vakıa suresinde ise

öznelliğın yaratımına dikkat ediyor olmak ile beraber, yeryüzüne dair dünya yaşamında bir rahim oluşu içinde var olduğumuza dikkat çekilmekteydi. Yeni bir dünyada veya varlık âleminde, düzey belirlenimli (soldakiler, sağdakiler, öndekiler) yaratılıyor olmaya doğacağımız belirtilmekteydi.

Yaratım; beşerî, tinsel/ özne, dünya yaratımı ve yeni bir yaratım oluşuna bağı sınıflanıyor olmakta yeni bir dünya yaratımına doğuyor olmanın iç içe olan katmanlı aşamalarında gerçekleşmekteydi. Hazreti Resulü Ekrem'in hadislerinde dahi ahiret yaşamının yeni bir oluş içinde gerçekleşeceği belirtilir. Soldakiler, günahlarının temsil ettiği içeriğe bağı yeni bir suret (güzellikten yoksun) ve dünya oluşuna doğarak yaratılmış olacaktı. Sağdakiler de Allah'ın nuru ile yaratılmış olmanın ruhani düzeyinde güzelliğe dair yeni bir suret kazanmış olarak yeni bir dünya oluşuna doğarak yaratılmış olacaktı. Öndekiler de Allah'ın nuru ile daha yeryüzünde iken yakın kazanmış olarak yaratılıyor olmanın olanağında, hesabını dünyada iken verdiği bir yaşamdan, istek ve beklentilerine göre biçimlenen yeni bir dünyaya doğuyor olarak yaratılıyor olmaktadır... ki Hadid suresinde gelecek yaratımı, daha geniş olarak ifade edilmekteydi. Yeryüzü yaşamında gerçekleşen hak ediş dair karşılık belirlenimleri de anlatılmaktaydı.

Rahman suresinde; geçmiş, gelecek zaman genişliği dolayımında şimdi ve burada olarak okuyucu muhatap alınmaktaydı. Vakıa suresinde ise geçmiş, şimdi ve burada olmaya bağı olarak okuyucu, gelecek zaman belirlenimli olarak muhatap alınmaktaydı. Yeryüzüne dair dünya yaşamı, yeniden doğulacak bir dünya yaşamının ana rahmi gibi gerçekleşmekteydi.

Öyle ki bu rahimde kişi kendi yaratımına, anlam-temsil bağıntısında gerçekleştirdikleri dolayımında doğrudan katılmaktaydı. Gerçekleştirdikleri dolayımında yeni bir yaratım sürecinde olarak kendisine doğacı bir oluş içinde yaşamaktaydı. İnsan; hep bir yaratım

sürecinde olup da yeniden yeni bir yaratıma doğan ve yeni yaratımda kendisine yeni bir anlam-değer yüklemine doğan oluş içinde var olmaktadır.

Kendine doğmak; varlık olma idrakinde kendi olmaya doğmaktır. Kendini gerçekleştirir iken yaratım oluşunda olanak belirlenimli olarak kendini keşfetmeye açık olup, hep yeni bir yaratım oluşunda kendine doğmaktır. Kendine doğmak; anlam yüklü varoluşta hep değişen varoluş yüklemelerinde varoluş biçimsel olarak kendine doğmaktır. Hep yeni bir yaratım oluşunda, yeni yaratılmış dünya içinde yeni anlam-değer yüklemelerinde kendi olmaya doğmaktır.

Söz konusu olan, dışı olmadan, başka bir deyişle de yanında kimse olmadan var olan Allah ise yaratım hep kendinden olarak fazladan belirilmiş olgular var eder iken içkin ve dışsal kapsayıcı -katmanlı-olmanın olanağında her daim içeriye doğru derinleşmekte olarak gerçekleşmekteydi. Yaratıma dair fail neden, yarattığına hep içkin nedendi. Yaratım hep bilfiil gerçekleşmekteydi. İçeriden hareket ile hep bilfiil kendi olmaya doğmakta olarak yaratılır iken kendi olmaya yükselmiş olmakta yaratılmaktaydık. Allah'a ait dünyalarda, âlemler ve zamanlar kuşağında yaratılıyorduk, yaratılıyor olmak da vardık. Bir üst gerçeklikten bakıldığında, bütün varlık âleminde gerçekleşenler, yaratıcı fail olan Allah tarafından yaratılmakta ve Allah'a aidiyette gerçekleşmekteydi.

Gerçeğin gerçekleşiyor olarak görünüş bulduğu ve diyalektiğe haiz gerçekleşen varoluşun sonuçta hak edişe bağlı sınıflanmayı kaçınılmaz kıldığı olay bağıntısında olay, gerçekleşecek olandı. Gerçekleştiğinde nesnellik zemininde nesnellığe aşkınsal öznelliğe haiz olarak ilkeye dair gerçekleşecek olandı. İlkeye (hak, adalet ve hikmete)dair hak edişlerin tesisine bağlı olarak da yerinde ve gerekliliğinde gerçekleşendi.

Olayın ve olayda açık olan gerçeğin veya gerçekleşenlerin elimizde gerçekleşmiyor olması, gerçek karşısında ne anlam taşıdığımızı, sorgulamak gerektiğinin idrakini de vermekteydi. Böylesi bir durumda anlamsız değil, kendi olmanın anlamında gerçeğe katılmaktaydık. Paye olarak talim ettiğimiz, katıldığımız bir gerçeklik vardı. Kendi olmanın anlamında kelimetullahı gerçekleştirerek anlam yüklemli deneyimlediğimiz, yani tesbih ettiğimiz gerçeğe yükselmek de vardı. Elimizde gerçekleşmeyen karşısında haddimizi bilerek, gerçeği kabul etmiş ve ahlak biçimsel olarak karşılamak da vardı.

Sure bağlamında belirtir isek insan; yaratıcı olanın, varlık olarak önsel olmasına ve ilke önceliğine göre yaşaması gerektiğine uyanmalıydı. Yaratıcının önüne geçilemeyecek olan varoluştaki, yaratıcıya göre nasıl yaşaması gerektiğini kendisine sorması gereken varlıktı. Hep oldu kılınmış olmakta, oldu kılınmış olanlar -geçmiş- deneyimlenir iken yaratıcı, gelecek belirlenimli olarak yarattığına hep önseldi ki bu bağlamda önüne geçilemeyecek olmalıydı. İnsan, ölümü de hiç olacağı olay olarak değil, yeni bir dünyaya doğacağı olay olarak değerlendirmeliydi. İnsanın, Allah'a dair soruları olmalıydı. Allah'a göre nasıl ve ne için yaşaması gerektiğine dair soruları olmalıydı. Yaşamın sürekliliği ve hep yeni bir yaratım oluşunda kendi olmaya doğduğu gerçeğinden hareket ile nasıl yaşaması gerektiğine dair soruları ve cevapları olmalıydı.

Rahman suresi; beşerî yaratım, özelliğin yaratımı, yani kendi olmaya doğuyor olarak kendi olma idrakinde var olmaya dair yaratılıyor kılınmış olmak ve Allah merkezli dünya yaratımı konu kılınır. Vakia suresinde ise geleceğe dair dünya yaratımına bağlı olarak kendine doğuyor olmaya bağlı olarak anlam, tercih ve eylemleri dolayımında katılan insanın, gelecek yaratımına dair söz hakkı sahibi olduğuna dikkat çekilir. Kendi olmaya doğmuş insan, mesuliyet sahibi kılınmış insandı. Aidiyet ve gerçekleştirdiklerinin hak edişine dair sonuçlarına bağlı olarak gelecek

yaratımına dair artık söz sahibi olan varlıktı... ki gelecek yaratımına dair kendini nerede görmek istiyor ise ilim, aidiyet ve gerçekleştirdiklerine dikkat etmeliydi.

İlim; aidiyet, tercih ve gerçekleştirdikleri (anlam ve eylem belirlenimli ifade ettikleri) dolayımında gelecek yaratımına dair söz sahibi iken, söz hakkını, vahye bağlı olarak gerçeklik ölçütü ve sonuçlar -gelecek- ilmi bağıntısında kullanıyor olmaya dikkat etmeliydi. İlim; varlık görüşü ve dünya görüşü olarak öznelliğin yaratımına ve yaşam biçimine eyler iken her ilim denileni de doğru olarak kabul etmemeliydi. Gerçek doğrunun açık olduğu günde, aşağı kılınmış olanlardan olunmak istenmiyor ise, Allah'a ve gelecek bilgisine dair gerçeği ölçüt olarak yaşamak, kendi olmaya doğulacak yeni dünya oluşunda hak edişler tesis edilir iken bu dünyada en çok ihtiyaç duyduğumuzdu.

Ey İnsan! Kendi olmaya doğuyor olarak yaratılsın. Kendin olduğun içindir ki geleceğe dair yaratım oluşu içinde yaratımına, zamansal ve gerçekleştirdiklerin dolayımında katılmaktaydın. Gelecekte nerede olmak istiyor isen ilme, yüklem alıp da deneyimlediklerine, ahlakına ve sonuçlar -gelecek- ilmüne dikkat ediyor olarak yaşa!

*

Hadid suresi...

Kader, yazgı sahibi olarak yaşamak anlamını taşımaktaydı. Yaratılmış olanın elinde gerçekleşmeyen varoluş, yapısallığa haiz yazgıya dair belirlenmişlikte gerçekleşir iken kader bağıntısında gerçekleşmekteydi. Önceden belirlenmiş olmak anlamında yazgı -kader-, sanki geçmişten hareket ile evvelde belirlenmişlik anlamını taşısa da katmanlı yaratım bağıntısında gelecek belirlenimli olarak gerçekleşiyor olmakta hep deneyimlediğimizdi. Yazgı, geçmişten geleceğe doğru yaşanan değil, öncesinde olmadığımız bir zamanda gerçekleştirilmiş ve not düşülmüş gibi anlaşılrsa da yazgıya dair olan, hep gelecek belirlenimli olarak gerçekleşiyor olmakta yaşadığımızıdır.

Her şey neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşir iken kader, zorunlu değil, mümkün kader olmakta değişime açık gerçekleşmekteydi. Varlık, neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci ve anlam yüklü gerçekleşmekte mümkün varlıkken, varoluş mümkün varlık olmaya bağlı yüklem almaya açık olup da yaratıma açık deneyim belirlenimli gerçekleşmekte mümkün varoluşken, kader de mümkün kader olmakta gerçekleşmekteydi.

Üst ve evrensel gerçekten yani Allah'ın gerçeği ile var olmaktan bahsetmekte ise kader, Allah tarafından yaratılmış olmakta belirli kılınıyor olmakta zaten gerçekleşti. Allah ve yaratımdan bakıldığında kaderin kaçınılmazlığına tanık olunur. Tanrısallar ile var olurken de Allah'a ait gerçekleşir iken yaratılmış olana dair gerçekleştirenler dolayımında gerçekliği deneyimliyor olmanın kaderine haiz var olunmaktaydı.

Kaderde ana mesele, özgür irade veya belirlenmiş olmakta var olmak değil, kader gereği ne ile gerçek olmayı deneyimlemekte ise o gerçekliğin idrakinde olarak yaşamak gerektiğiydi. Gerçekten paye almanın olanağında gerçek iken gerçeği ve gerçeklik belirlenimlerini

talime dair deneyimlemenin yazgısına haizdik. Buna rağmen anlam yüklem almaya açık değişen oluş içinde tercih ve eylem belirlenimli olarak, gerçeğin idrakinden uzak yaşamaya uzanan veya gerçekten sonuç almaya bağlı olarak gerçekle özgürleşmeye uzanan çatallanmış bir yolun yolcuları veya yazgının sahipleri olarak yaşamaktaydık. Çatallanan yol, yazgıyı kendi olmaya dair hikâye sahibi olarak yaşamamanın belirlenimi olarak gerçekleşmekteydi.

Sure, gerçeklik bağıntısında kaderi nasıl idrak etmemiz ve gerçeklik bağıntısında gerçekten de sonuç almanın olanağında nasıl yaşamamız gerektiğini konu kılmaktaydı. Bu bağıntıda en temel konusu, verili olanaklara bağlı olarak Allah'la Allah'ta var olmakta iken Allah'tan sonuç alarak nasıl özgürleşmek gerektiği idi. Verili olanaklar (doğaya dair verilen cevherler ve unsurlar, öznelliğe dair verilen tanrısallar, vahiy bilgisi -kelimetullah vb.) yönetimi de özgürleşmenin bir konusu olarak surede konu kılınmaktaydı. Ruhbanlık konusu dahi kula kulluktan öte, Allah'a kul olarak özgürleşebileceğin içeriği bağıntısında surede konu kılınmaktaydı. Sure; Allah'a ait gerçekleşiyor olup da yaratılmış olana dair kılınmış tanrısal olanakları, ahlaki anlamda nasıl kullanmak gerektiğinin, verilmiş maddi ve manevi olanakları doğru biçimde kullanmanın ve yönetmenin dersini de içermekteydi.

Mülkiyeti Allah'a ait olan varlık alanında, Allah'tan paye almış olarak var olmakta iken mülkiyetten paye alma olanağında insanlık tini gerçekleşmekteydi. İnsanlık tininin sadece tinsel/ öznel olan anlam-değer belirlenimlerinde gerçekleşmesi yoktu. Maddi zeminde gerçekleşen tinsellik vardı ki sureye dikkat edildiğinde insana, maddi ve tinsel anlamda verilenleri de konu kılar iken maddi zeminde gerçekleşen tinselliğe dikkat çekilir. Maddi ve manevi olandan paye almaya olanaklı insan, kaderini insanlık tini olarak biçimlemekteydi.

Kamer suresinde kadere dair ifade ettiklerimiz, Hadid suresinin de konusu idi. Kamer suresinde kader, mümkün varlık olmaya dair

değişime açık olan kader olarak ifade edildi. Hadid suresinde kader ise; maddi ve manevi olanaklarda kendi olmayı bulmak ve gerçekleştirmek olarak yaşanır iken varlık olmaya dair Allah ile var olmanın ilke belirlenimli sınırlarında, Allah'a göre ve Allah'a yönelik yaşanması gerekendi. Cenabı Allah, varlık olma bakımından nurdu ki nurlanarak istidat artışında olarak O'ndan sonuç almaya dair yaşanan bir kader de vardı. Gerçekleştirilenlerin, hak edişe bağlı olarak değerlendirilmesinden kaçılmadığı ekin ve hasada dair gerçekleşen kaderdi.

Kaderi/ yazgıyı; yalınkat doğrusal değil, gerçekliğin deneyimi bağıntısında hak, hikmet, rahmet, adalet, imtihan vb. içerikte, çok yönlü gerçekleştigiine bağlı olarak değerlendirmek gerekir. Öznelliğin yitik değil, varlık haklarına bağlı olarak deneyimlendiği bir yazgının yaşandığının da idrakinde olmak gerekirdi. Elimizde gerçekleşmeyen bir varoluş, yazgının gerçekliğini tanıtılar iken gerçekten paye alıyor olmanın olanağında yazıya katıldığımız ve yazgıya dair söz hakkımızı gerçekleştirdiğimizi de unutmamak gerekirdi... ki varlık olmaya dair söz ve kullanım haklarımız, mesul kılınmış bir yazgıyı yaşadığımızı göstermekteydi.

Surenin 1-6. ayetlerinde Cenabı Allah'ı nasıl bilmemiz gerektiğinin tanrısal belirlenimleri verilir. 1. ayette, göklerde ve yerde tesbih edilen, Aziz ve Hâkim olan Allah'tı... ki bu ifade dolayımında insana, kendisi ile var olduğun varlığı neden tesbih etmiyorsun sorusu yöneltilmiş olmaktadır. Mülkün sahibi yalnızca O idi. Öldüren ve dirilten, her şeye güç yetiren de O idi. O ilkti, sondu. O aşikârdı, gizil olandı. Arşa istiva eden, yere ve göğe giren ve çıkkanı bilen, nerede olursak olalım bizimle olan, yaptıklarımızı görendi. Bütün işler onun isteğine göre gerçekleşmekteydi. Gece ve gündüz, O'nun gerçekleştirmesine bağlı gerçekleşmekteydi. O, kalplerde yani kendilik alanında olanı da bilendi.

İlk altı ayette Cenabı Allah; varlık âleminin sahibi olan, bütün işleri gerçekleştirmeye güç yetiren, olan biten her şeyden haberdarlandı... ki O idi özde gizil duran, varlık âleminde gerçekleştirdikleri dolayımında aşikâr olan. O idi varlık âlemlerinin ilk nedeni ve sonuç nedeni olan. Surenin ilk altı ayeti ile pozitif ontoloji bağıntısında Cenabı Allah'ı tanımış oluruz. Varlık âlemi bağıntısında O'nu nasıl tanımamız gerektiğine tanık kılınırız.

Surenin 3. ayetinde Cenabı Allah için belirtilen, Evvel ve Ahir, Batın ve Zahir isimleri, zamansal ve varlıksal belirlenim olup bu belirlenimlere sahip olan tek varlık Allah'tı. Allah'ın Evvel-Ahir, Zahir-Batın isimleri ile belirtilmesi önemliydi. Bu isimler ile yaratıcıyı sadece zamansal anlamda tanımakta değil, varlıksal anlamda da mekânsal kapsayıcı yani El- Muhit olarak da tanımaktaydık. Düşünce tarihinde, yaratan-yaratılan bağıntısında gerçekleşen zamansallığa ve varlıksal duruma dair gerçeği tam anlamı ile gösterecek bir görüş yoktu.

El- Evvel, El- Ahir, El- Zahir ve El- Batın isimleri; yaratım sonrası yarattıkları dolayımında, Cenabı Allah'ın kendisini konumlandırması idi. Katmanlı gerçeklik -yaratım- bağıntısında, yarattıkları ile aynı değil ve öte de -ayrı da- değil olarak kendisini tanımlamasıydı. Bu dört isim; katmanlı yaratım bağıntısında zamansal ve mekânsal anlamda yaratım dolayımında gerçekleşen varlıksal belirlenimler olarak kapsayıcı varlık belirlenimli olmakta, tanrısal kendiliği konumlandırma ve tanımlama biçimleri idi. Bu isimler, tanrısal metafizik konumlandırma referansları idi. Yarattıkları olana öte -ayrı- değil, yaratılmış olan ile aynı da değil olup da yaratılmış olan ile katmanlı kapsayıcılıkta var olur iken yaratıcının, yarattıkları dolayımında varlık olarak kendini metafizik konumlandırma -gerçeklik- belirlenimleri idi.

Bu metafizik konumlandırma belirlenimleri; Cenabı Allah'ın yarattıkları dolayımında kendini konumlandırma belirlenimleri olmak ile beraber, idrak sahibi yarattıklarının da Allah ile zamansal ve mekânsal varoluşta

varlığını, görünen doğaya aşkınsal metafizik konumlandırma belirlenimleriydi. Allah'ın evvel-ahir, zahir-batın kapsayıcı olması bağıntısında içkin-dışsal kapsayıcı olmasına bağlı olarak Allah'ta var olmanın idraki dolayımında, varlık olarak kendini konumlandırmanın idrakini de edinmekteydik. Yani, "Allah'ta neredeydik" sorusunun cevabını, varlık olma bakımından bu isimler ile bulmaktaydık.

Zamansal ve mekânsal anlamda başlangıcı (Evveli) ve sonu (Ahiri) olmayan yaratıcı varlık; nihayeti olmayan varlık olarak sadece kendisine aşikâr (Zahir) iken kendisine gizil (Batın) olmayandı. Ne vakit yaratmaya başladı; kendinden olarak kendinde yaratır iken her yarattığı fazladan belirmiş olgu olarak farklı başkası olmanın belirleniminde ayrı değil aynı da değil olmakta gerçekleşmekteydi. Yaratıcı olan, yaratım sonucunda yarattıkları dolayımında Evvel-Ahir, Zahir-Batın olmakta kendini konumlandırır, tanımlayan ve yarattıklarına görünüş bulan olmaktadır.

Varlık olarak nihayeti olmamak sebebi ile yaratıcı için yaratım; kendinde kendine dışsal değil, kendinde ve katmanlı yaratım bağıntısında yarattıklarını zamansal ve mekânsal kapsayıcılıkta gerçekleşmekteydi. Kendine dışsal değil, yarattıklarına içsel ve dışsal kapsayıcı olmakta gerçekleşir iken kendinde katmanlı gerçekleşen bir derinleşme hareketi olarak gerçekleşmekteydi. Her yaratılan için de Allah hem yarattığına dışsal duran hem de içsel olan idi. Bunun içindi ki her tasavvuf yöntemi; Allah'ı her ne kadar tanrısal belirlenimleri ile dışsal seyir etmeye yönelik ciraç belirlenimli idrake dair bir yükselişte gerçekleşe de içe yönelik miraç belirlenimli varlıksal ve idrake dair bir yükselişi, merkezi olarak konusu ve yolu bulmaktaydı.

Böyle olsa da katmanlı ve ayrı değil aynı da değil olarak gerçekleşen yaratımda, fazladan belirmiş artı bir olgu olarak farklı ve başkası olmakta yaratım alanına katılıyor olmaya rağmen, yaratıcı ve yaratılan arasında, öte veya aynı -özdeş- varlık görüşü sahipleri de tarihte

görülmekteydi. Anlamın yargısal olmasına bağlı olarak inandırıcı olması ve gerekçeye bağlı nedensellik zinciri kurulmasının inancı temellendirmesi; her görüşü, varlık görüşü ve inanç nesnesi kılmakta iken katmanlı ve ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısından uzak düşünülür ise eksik veya yanlış düşünmeye, dolayısıyla da yanlış varlık görüşü edinmeye eylemekteydi.

Kimisi zaman ve mekândan münezzehe öte bir Tanrı görüşünü benimsemişti. Elbette Cenabı Allah bitimli zamansal ve mekâna dair sınırlı varlık olmaktan münezzehti. Ancak, O hem hareketin gerçek faili olması sebebi ile nesnel zamansallığın sahibi oldu hem özelliğin üç zamanlı varlık olmakta gerçekleşmesi sebebi ile gelecek, gün ve geçmiş yönelimli zamansal olmaktadır hem sınırsız hareket ve bitimsiz varlık niteliği ile sınırsız zaman genişliğinde bitimsiz zamansal oldu hem sınırsız zaman genişliğinde yaratım sahibi oldu hem kendinden yaratır iken kendinde oldu kılınmış olarak yarattıklarına mekân oldu hem yarattıklarına içkin ve dışsal kapsayıcı varlık olarak muhit olup da katmanlı mekân sahibi oldu hem yaratım kendi dışına değil hep kendinde katmanlı gerçekleşir iken içkin derinleşmede gerçekleşen bütün mekânların (uzayların veya mahallerin) mekânı oldu. Zaman ve mekâna dair nihayeti olmayan sınırsızlıkta Cenabı Allah zaman ve mekân sahibi oldu... ki El- Evvel ve El- Ahir, El- Batın ve Ez- Zahir isimleri Cenabı Allah'ı zaman ve mekân sahibi varlık olarak katmanlı ve nihayeti olmayan çevrelemiş gerçeklik anlamında anlayabilmek için önemliydi.

Kimisi de (Parmenides'ten Hegel'e veya Heidegger'e, Uzak Doğu görüşlerinden Muhiddin Arabi'ye kadar klasik vahdeti vücut görüşü sahiplerinin tamamı) farklı yaklaşımlarda vahdeti vücuda dair görüşler bildirseler de yarattığı ile aynı olan bir Tanrı görüşünü önelemekte iken şimdi ve burada olarak eşzamanlı bir Tanrı görüşü beyan etmiş olmaktadır. Zamansal ve mekânsal anlamda hep şimdi ve burada olan

bir yaratıcı görüşünde eşzamanlı Tanrı öncelenmiş olmaktadır. Elbette varlıksal anlamda Allah ile var olmakta iken yarattıkları, Allah'tan var olmaya dair paye alır iken eşzamanlı olarak var olmaktadır. Ancak, yaratım söz konusu ise yaratıcı hep yaratımda önsel varlık ve zaman sahibi olmak ile kalmayıp yarattıklarının her daim zamansal anlamda önünde olarak gelecek belirlenimli olandı.

Kaldı ki eşzamanlı var olmaktadır de fazladan belirilmiş olgu olarak hep oldu kılınır iken var olmak, yaratımda önceliği olan ile eşzamanlı olmadan gerçekleşmekteydi. Sağduyu, eşzamanlılığı öngörür iken fazladan belirilmiş olgu olarak var olmak, eşzamanlı gerçekleşmekte değildi. Elbette genel anlamda eşzamanlı var olma olanağında varlık sahnesindeydik ama söz konusu katmanlı bağıntısal ve neden bağıntılarından bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım olduğunda, yaratıcı varlık ile eşzamanlı gerçekleşmeyen bir varoluşu deneyimlemekteydik.

Yani yaratılmış olan hep oldu kılınıyor olmakta var olur iken yaratıcı, yarattığına hep evvel iken yaratıyor olmasına binaen yarattığına gelecek belirlenimli olarak hep ahir durmuş olmaktadır... ki yaratan ve yaratıcı arasında her daim zamansal ötelemeye dair gerçekleşen bir zamansal bağıntılılık vardı. Yaratılmış olan kendinden bakar iken varlıksal anlamda eşzamanlı görülen ama yaratıcıdan hareket ile bakıldığında zamansal ötelemede gerçekleşen bir yaratımda, gelecek belirlenimli olarak yarattıklarına hep önsel olan bir yaratıcı vardı. Zamansal varoluşa dair fiziksel gerçeklik, eşzamanlı aynı olunan varlık teorilerini yadsır.

Zamansal anlamda evvel olanın gelecek anlamında ahir olduğu bir yaratıcı vardı. Şimdi ve burada iken gizilde evvel olanın, bilfiil tanrısal belirlenimleri ile yarattıkları dolayımında ahir olarak zahir olduğu bir yaratıcı vardı. Zamansal ve mekânsal anlamda katmanlı kapsayıcı olan Allah vardı ki sure ile yaratım belirlenimli olarak gerçekleşenlerin,

çevrelenmiş gerçeklikte var olduğuna dikkat çekilmekteydi. Söz konusu önceden belirlenmiş olmak anlamında kader ise surenin 22. ayetinde belirtilmekteydi... ki evvel ve ahir, batın ve zahir bağıntısında zamansal ve mekânsal -katmanlı- çevrelenmiş gerçeklikten bakıldığında, geçmişin gelecek olduğu bir yazgı vardı. Katmanlı yaratım bağıntısında içkin olarak evvel olanın dışsal anlamda ahir olduğu, içkin olarak gizil duranın ahir olarak aşikâr olduğu katmanlı zamansal bağıntısında geçmiş belirlenimli olanın gelecek belirlenimli olduğu bir yaratım oluşu içinde var olunmaktaydı.

Evvel olan Allah ahir olarak kendisine döndüğümüzüzdü. İçkin olup da batın olan Allah, bize dışsal zahir olarak gerçekleştirdikleri dolayımında tanık olduğumuzdu. Evvel ve ahir arası, batın ve zahir olma aralığında yaratılmış olan için, evvelin ahir olduğu ve batının zahir olduğu oluş içinde var olmak gerçekleşmekteydi. Geçmişin gelecek olarak bulunduğu bir yaratım oluşu içinde yaşanmaktaydı.

Cenabı Allah, maddi neden olmasından dolayı yarattıkları ile eşzamanlı olmaya aşkın değilse de eşzamanlı olmaya aşkınsal olarak hep evvel olması ile geçmiş fail neden iken gelecek belirlenimli erek neden olmaktaydı. Söz konusu önceden belirlenmiş olmaktan bakıldığında, önceden belirli kılan evvel iken yaratılmış olan, yazgıyı gelecek belirlenimli yaşamsal buluyor olduğundan dolayı, yazgı hep gelecek belirlenimli yönelmiş olmakta yaşanan olmaktaydı. Bu bağlamda yaratıcı da evvel belirli kılan iken yaratılmış olan için hep ahir olmakta gelecek belirlenimli olarak belirli kılan konumunda bulunmuş olmaktaydı. Yaratan ve yaratılan referanslarını evvel-ahir, batın-zahir bağıntılarında her gözden geçirdiğimizde, zamansal anlamda öncelik ve sonralığın, katmanlı mekânsal yaratımda varlık olarak gizil kalmış olmanın ve bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında zahir olmanın belirleniminde Allah'ı, çevrelemiş gerçeklik içeriğinde tanımlamış olarak tanımak gerekirdi. O, zamansal ve mekânsal anlamda çevrelemiş

gerçeklik olduğu içindi ki kendinde yaratıma dair değişebilir yüklem belirlenimli gerçekleşen her şeyi bilmekteydi.

Yukarıda anlatılan zamansal, mekânsal ve varlık olmaya dair bağıntılılıktan bakıldığında Hadid suresi; teo-ontolojik veya teo-metafizik derinliği olan varlık görüşü veren içeriğe haiz bir sure idi. Derin içerik bağıntısından hareket ile çevrelenmiş gerçeklikte, mutlak belirlenmiş bir kaderin değil, gerçekten alınmış paye gereği mümkün kader oluşu içinde, gerçekliğe maruz kalmak anlamında kaderde gerçekleşenleri, olanak belirlenimi olarak nasıl karşılamamız, deneyimlememiz gerektiğinin dersini taşımaktaydı. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yazgı oluşunda mümkün kader dersine bağlı olarak, hak edilmiş kader olarak daha üst bir seviyede yaratılıyor olmanın kaderine, kader -olanak- yönetimi dolayımında nasıl geçebileceğimizin dersini de içermekteydi.

İlk altı ayet ile Cenabı Allah sadece kendisini tanıtmakta değil, kendisine bağlı gerçekleşen varoluş sınırlarımızı göstermekteydi. İçkin ve dışsal olarak birbirini kapsayan gerçeklik bağıntısında, yarattıklarını çevrelemiş gerçeklik anlamında kendisini tanıtmaktaydı. Kendisini tanımaya bağlı olarak, kendi merkezli yaşamak gerektiğinin de mesajını vermekteydi... ki bu neden ile her şeyi bilen, yakın olan, gören, kalplerde geçeni de bilen ve her şey üzerinde mülkiyet sahibi olarak hükümrân olan varlık olarak kendisini tanıtmaktaydı. Mülkiyet hakkı sahibi olunması, mülkiyete bağlı ilişkide nasıl yaşamamız gerektiğinin en temel sınırlayıcı belirleyenydi. Varoluşa dair sınır belirlenimleri, hangi sınırlar bağıntısında olanak yönetimi yapabileceğimizi de göstermekteydi.

Başka bir deyişle de sure ile; varlık görüşü verilir iken varlık görüşüne bağlı olarak ahlaki anlamda nasıl var olmak gerektiğine ve amaca bağlı hedef odaklı olarak Allah'tan sonuç almaya bağlı nasıl yaşamak gerektiğine, yani ne için var olmak gerektiğine -özgürleşmeye- dair ders

de verilmekteydi. Nesnel olanın öznellikte, öznelliğe dair olanın nesnel olanda karşılık gördüğü bir gerçeklik oluşunda olanak yönetimine bağlı olarak olanakların, ilkeye dair kanalize edilerek nasıl kullanılması gerektiğine de dikkat çekilir.

Bu bağintıdan hareket ile surenin 6. ayetinden sonra, varoluş sınırları bağintısında ve Allah ile var olmanın olanağında nasıl yaşanılmasına gerektiğine dair ders veriliyor olarak insanlık tinine geçilir. Surenin 7. ayetinde, Allah ve resulüne iman edilmesi gerektiği vurgulanır. Kullanımımıza verilmiş olanlardan harcamamız veya paylaşmamız gerektiği vurgulanır. Bunun karşılıksız bırakılmayacağı, mükafatlandırılacağı da belirtilir. İlk altı ayet dolayımında dikkat edildiğinde, artık Allah merkezli olarak rahmet belirlenimli ilkesellikte nasıl yaşanması gerektiği ifade edilmektedir.

Surenin 8. ayeti ile Allah'a iman etmeyenlere, önceden kendilerinden imana dair söz alınmış olduğu (Kalu Belada verilmiş olan söz) belirtilir. 9. ayet ile de Allah'ın zulmetten nura çağırdığı yani, karanlıktan öz varlığa, kendisine çağırdığı belirtilir. Kullarına açık ayetler indiren ve merhametli ve şefkatli olan Allah'tı... ki kendisine -gerçeğe- çağdırmaktan yana ısrarcıydı.

Surenin 10. ayeti ile anlamaktaydık ki Allah'ın vermiş olduklarını, Allah yolunda yani kelimetullahın gerçekleşmesi için kullanmalıydık. Canımıza ve malımıza dair verilmiş olanları Allah rızası için harçayabilmeliydik. Fedayı can ve fedayı nefis yapabildiğimiz kadar hak ediş sahibiydik. Fetihden yani kelimetullahın galip olmasından önce ve sonra gerçekleşen her fedakârlığın karşılığı dahi aynı değildi. Fetih öncesi fedakârlık yapanlar, fetih sonrası fedakârlık yapanlardan daha öncelikli ve üstün hak edişe sahip olmaktadır. İman ve mücadelede Allah'ı evvela öncelemiş olanlar, sonradan öncelemiş olanlardan her daim öndeydi. En zor şartları ilk göğüsleyenler, sonradan gelip de zorluğu görmeyenlerden elbette, hak edişe dair öncelikli ve üstündüler.

Kaldı ki 11. ayet ile kelimetullahın gerçekleşmesi için yapılan bütün fedakârlıkların, harcamaların veya giderlerin, Allah nezdinde borç hanesine not düşüldüğü bildirilir. Yani geri ödemesi emanet olarak kabul edildiği belirtilir ki insanın Allah yolunda yaptığı bütün fedakârlıklar, hak ediş ilkesinden bakıldığında kayıp değil, hep kazanç hanesine yazılmış notlardı... ki 12. ayette, kadın ve erkek müminlerin önlerinden ve sağlarından nurların aydınlattığı günden bahsedilir. Allah'tan paye almış olarak var olmak vardı. Bunun ile beraber Allah'tan sonuç almış olarak paye artışında var olmak da vardı... ki insana, Allah için fedakârlık ettikleri dolayımında Allah'a ulaşmaya dair bir yol da verilmişti.

İnsana; Allah'tan paye almak ile kalmayıp, Allah'ın mülkünde de paye almış olmaya dair istidat artışı da vardı. Yaşanabilir gelecek anlamında mülkten paye artışının ismi cennetti. Mülkün sahibi surenin başında belirtildiği gibi Allah'tı. Cenabı Allah insana sadece hakikatinden paye vermiş değil, mülkünden de paye vermişti. Hakikaten ve mülkünden paye almış olmayı nasıl sürekli kılmak gerektiğinin aklını, kelimetullahı gerçekleştirmekte göstermekteydi.

Münafıkların durumu ise surenin 13. ayetinde belirtildiği gibi, nurdan yana yoksunluktu. Allah için adanmış olmayanların sonunu onlar betimlemekteydi. Müminlerden istedikleri nur ise geçmişlerinde hak edip etmediklerine dair aramaları gerekendi. Hak edişe dair gerçekleşen yaratım ve âlem oluşunda, geçmiş dolayımında kendileri için bir umudun olup olmadığına bakmak, kendi özeleştirisini yapmış olarak muhasebesini yapmış olmaktı. Kişi, hak etmediğinden mahrumdu. Müminler ve münafıklar, hak edişlerine göre ayrıştığı bir varoluşu deneyimlemekte ve ayrışacakları bir geleceğe gitmekteydi.

14 ve 15. ayetlerde, münafıkların, hak edişe dair sonuçsuz oldukları net olarak bildirilir. Aldanılanlar dolayımında aldanılanlar, iflas edilmiş bir geleceğe sebep vermekteydi. Gerçekten ve paylaşmaktan uzak durmakta iken cimri olmak ile kalmayıp, aldandıkları ile müsrif olduğu

bir yaşamın sonucunda, kendisine tanınmış zaman kredisini -hakkını-aymazca harcayanların sonu, maddi ve manevi yıkımdı. Maddi zeminde yaşanan maneviyatın yani nesnel zeminde anlam-değer bağıntısında gerçekleşen öznelliğin, yaşanan sonuçları da maddi ve manevi olarak gerçekleşmekteydi.

Vakıa suresinde hak edişe bağlı sınıflandırılan insanın, hak edişe dair gerçekleştirdiklerine, Hadid suresinde dikkat çekilir. Vakıa suresinde, gelecek yaratımına dair gerçekleşecek olanların, yeryüzünde iken hak edişe dair karşılıklarının oluştuğu, Hadid suresinde de net olarak belirtilmek ile beraber, gelecek yaratımının ayrıntıları da verilmiş olmaktadır. İmana dair aidiyetin ve hak edişe dair gerçekleştirilenlerin, ayrıca ahlaki anlamda gerçekleştirilenlerin; nur ve mükafata dair nesnel karşılıklarının olduğu, Hadid suresinde belirtilir.

Nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal öznellik gerçekleşir iken öznel deneyimlenenlere bağlı olarak nesnelliğin biçimlendiği, tinsel alan belirlenimine katılıyor olarak gerçekleştiğini de Hadid suresinde görmekteydik. Neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen yaratım oluşu, mümkün varlık olmanın olanağında gerçekleşir iken nesnellik zemininde nesnelliğe aşkınsal gerçekleşen öznelliğin, anlamlılığın ve anlam yüklem almaya açık olmanın kaçınılmazlığına sure bağıntısında tanık olmaktadır. Öznelliğe dair anlam yüklü gerçekleşenlerin de nesnelliği biçimlediği bir evren oluşu içinde biçimlenen dünyalara geçmekteydik.

Hadid suresi ile iyice görmekteydik ki nesnelliğin öznellikten, öznelliğin nesnellikten veya maddi olanın manevi olandan, manevi olanın maddi olandan (aynı değil ama ayrı da değil olarak) bağımsız gerçekleşmediği oluş içinde, birbirini kapsayan ve kucaklayan gerçekler bağıntısında, neden bağıntısal ve bağıntısal indirgemeci gerçekleşen bir yaratım oluşu içinde var olunmaktaydı. İşte bu, mümkün varlık olmanın olanağında yaratım belirlenimli gerçekleşmesi olanaklı olandı.

Surenin 16. ayeti ile iman edenlerin Allah'ın zikrine, Allah'tan gelen habere dair irkilmeleri haşyet duymaları vaktinin geldiği belirtilir. Çünkü verilen haber, insanın kendi geleceği ile ilgiliydi. Önceden kendilerine kitap verilenler gibi olmamaları gerektiği de net olarak bu ayette belirtilir. Allah'tan gelen gerçeğin haberine duyarlılığın yitirilmemesi gerektiğine dikkat çekilmiş olur. Zamansal oluş içinde gerçeğe ve gerçekleştirilmesi gerekenlere duyarlılığın yitirilmiş olduğuna dikkat çekilir. Bu bağlamda, bütün varlık âleminde yaratıcı etkinlikte bulunanın Allah olduğunun idrakini yitirmeden ve rahmete dair gerçekleşmesi gerekenler dolayımında gerçeğe duyarlılığın yitirilmemesi gerektiğinin dersi de surede verilir. 17 ve 18. ayetlerin bu anlam içeriğinde de okunması yerinde olur.

17. ayet ile de ölümden sonra canlandırılan yeryüzü, ayet olarak hatırlatılır. Ahiretin ve kalbin canlanması da Allah'ın yaratımı ile gerçekleşecek olandı... ki surenin 18. ayeti ile sadakaların karşılığının kat kat verileceği belirtilir iken sadaka vermenin, ahireti ve kalpte duyarlılığı kazanmanın yolu kılınmış olduğu belirtilir.

Surenin 19. ayeti ile Allah ve nebisine iman edenlerin, doğrulardan kabul edildiği (sıddıklar) ve şehitlerden kabul edildiği belirtilir. Onların mükafatı nur yani Allah'ın varlığından paye almaktır. İnkâr edenler ise cehennemi hak etmiş iken Allah'ın varlığından yana sonuç almaktan da mahrum olanlardı.

20. ayette; dünya yaşamının insan tarafından, aldanmış olmaya dair eğlence, süs ve övünç nesnesi kılınmış olduğu belirtilir. Önemli olan geçici olan dünya yaşamı değil, Allah'ın mağfiret ve rızasını kazanmış olmaktır. Cehennem dolayımında, ahiret için Allah'ın mağfiret ve rızasını kazanmanın gerekliliğine dikkat çekilir. Öncelikli olan, Allah'ın mağfiret ve rızasını hak etmeyi ki dünya yaşamında bu hak edilebilecek olandı. İnsan nefsi emmaresine rağmen, Allah'ın kendisine verdiklerini, kendisinden feda edebilmeli, paylaşabilmeliydi ki Allah'ın korumasını

ve rızasını hak edebilsin. 20. ayet, surenin özeti gibiydi. İnsan dünyaya ait dünya için değil, Allah'a ait Allah için olması gereken varlıktı. Dünyaya ve doğaya dair kılınmış olup da kendinden yaratıyor olmaya dair varlık hakkı, yaratıma dair emek hakkı ve mülkiyet hakkı ile Allah'a aidiyeti olan insana, bu ayet ile dünyanın geçici ekin yurdu olduğu ve aldanılmaması gerektiği hatırlatılmaktaydı. Geçici ekin yurdunu, Allah'a iman ve paylaşım ile büyük bir kazanıma çevirmek de vardı. Geçici ekini sürekli bir kazanıma çevirmek, insanın tercihine bağlı olarak gerçekleştirdikleri dolayımında gerçekleşmekteydi/ gerçekleşecekti.

Surenin 21. ayetinde de hak edilen mağfiretin karşılığı olan cennet müjdelenmekteydi... ki rızaya ermek, cenneti hak etmeyi olanaklı kılmaktaydı. Geçici dünya yaşamı, kısa zaman kredisini gibi gerçekleşirken sürekli bir kazanımı olanaklı kılan yatırıma çevrilebilmekteydi.

Surenin 20 ve 21. ayetleri, Mücadele suresinin ana başlıklarından olan rızayı da içermekteydi. Hak edilmesi gereken rıza, hak edilmesi gerekenleri hak etmenin aracı idi. Hadid suresinde rızayı hak etmek için yapılması gerekenler ifade edilir iken Mücadele suresinde rızayı hak etmek ve korumak için yapılmaması gerekenler ifade edilmekteydi.

Hadid suresinde, gerçekleşmesi gereken cömertlik -paylaşım- öncelikli olarak ifade edilmekteydi. Bir sonraki Mücadele suresinde ise gerçekleşmemesi gereken gizli konuşmak ve gizli iş görmek, yasak kılınmış olarak konu kılınmaktaydı. Hadid suresinde olanaklar ve eylem, hak edişlere dair bağlayıcı idi. Mücadele suresinde ise söz, ilişki ve iletişimde ayrıca cezai müeyyide de bağlayıcı olarak konu kılınmaktaydı. Bu bağlamlarda her iki sure, birbirini tamamlayan içeriğe haiz ikili sure olma özelliği göstermekteydi. Her iki surede de Cenabı Allah uluhiyet belirlenimli olarak rububiyetine dair zikredilir iken bilen, işiten, gören vb. olmakta, ahlak ilkesi bağıntısında ihtiyaç duyduğumuz varlık ve ahlakta belirleyici olardı.

Surenin 22. ayeti; yeryüzünde gerçekleşenlerin ve insanlık tininde gerçekleşen musibetlerin, gerçekleşmeden yani yaratılmadan önce bir kitapta, ön aşama olarak belirli kılınmış olduğu yani her gerçekleşenin bir plana sadık kalarak gerçekleştiği belirtilir. Bunun bizlere belirtilmiş olmasının sebebi ise surenin 23. ayetinde belirtilir. Elimizden çıkanlara, kaybettiklerimize üzülmemiz ve Allah'ın verdiği şeylere şımarmamız için, kadere dair bilgi bize verilmiş olmaktaydı. Başka bir deyişle de yazgıya dair bilginin veriliyor olması, olan biteni nasıl karşılamamız ve deneyimlememiz/ yaşamamız gerektiğinin idraki için beyan edilmekteydi. İmtihan, hikmet, nimet idraki, sonuç belirlenimli hak ediş ve Allah'a adanmış olmak vb. idrak düzeylerinde, yazgıda gerçekleşenleri karşılıyor ve yaşıyor olmaya dair bir bakışım gerçekleşeceği gibi, küfre sebep olarak karşılıyor olmak da gerçekleşmekteydi.

Yazgı ve bilgisinin verilmesi, Allah merkezli olarak nasıl yaşamak gerektiğine binaen ifade edilmekteydi. Elinden çıkana üzülmemek, verilenler dolayımında şımarmamak için olan bitenin Allah'tan - yaratılıyor- olarak gerçekleştiği hatırlatılmaktaydı. Yani yazgıya dair bilgi, gerçekleşenleri sadece sebeplerden değil, sebeplerin faili olan Allah'tan bilmek ayrıca şikayetçi değil, olması gerekeni gerçekleştirmek ve rıza ile Allah'a yükselmek için verilmişti. Rahmet ve hikmet üzeri gerçekleşenler, rahmet ve hikmet gereği değerlendirilmeliydi. Şikâyet ile takılı kalmalı değil, rıza ile aşılmalıydı.

Bu iki ayet ile konu kılınan özgür irade değil, ne için olduğuna bağlı olarak kul olmanın nasıl gerçekleşmesi gerektiği idi. Mesele, teorik anlamda özgür iradeyi sorunsal kılmak değil, pratik anlamda nasıl özgürleşmek gerektiği idi. Kul; kelimetullahı haiz kelimetullahı gerçekleştiren olarak Allah'tan aldığı paye artışı ile istidat ve nüfuz alanı artışına bağlı özgürleşti. Cezaya mahkûm edildiği bir geleceği olanlar değil, Allah'tan sonuç almış olup da özgür bir geleceği olanlar özgürdü.

Bu durum, surenin genel anlatısında zaten mevcuttu. Allah'tan paye olarak var olur iken tanrısallar Allah'a ait, yaratılmış olana dair gerçekleşir iken her kişi kendi olmanın varoluşunda kendi olmaya dair tercih ve eylemlerinden yana sorumlu kılınmış olarak yaşamaktaydı.

Cenabı Allah'ın, yarattıklarına yazgı içinde dua, tevbe, hak ediş dair adalet vb. dolayımında dönüyor olması, mümkün kader oluşu içinde değişime açık olduğunu göstermektedir. Mutlak sabit bir kader değil, değişime açık mümkün bir kaderimiz olduğunu bilmek gerekir. Yazgının faili olan kaynaktan hareketle çözüm aramak, özgürleşmenin bir olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Tanrısallar Allah'a ait, yaratılmış olana dair gerçekleşir iken tanrısallar dolayımında varlık olmaya dair kullanım ve söz hakları, mümkün kader oluşu içinde Allah ile özgürleşmenin belirlenimiydi. Allah ile var olmak ile kalmayıp, Allah'ın varlığından ve tanrısallardan sonuç alıyor olarak tekâmül ediyor olmakta, gerçekte özgürleşmenin olmazsa olmazıydı... ki surede bu, nurundan istenen nurlanmış insan/ insanlar dolayımında konu kılınmaktaydı. Doğaya dair nesnelere doğaya karşı kullanım nesnesi kılınmış olması da doğaya yönelik özgürleşmenin gereği idi... ki doğaya dair özgürleşmek dahi tanrısallardan paye almış olup da kullanım hakkına bağlı olarak, doğaya yönelik özgürleşmenin olmazsa olmazıydı.

Allah ile var olmanın olanağında kendi olmaya dair özerk varoluş gerçekleşir iken kendi olmaya dair tercih ve eylemlerden yana sorumlu kılınmaktaydı. Fazladan belirmiş olgu olarak farklı başkası olmanın belirleniminde, kendi olmaya dair özerk varoluştan, nihayetsizliğe uzanmanın yolculuğunda gerçekleşen özgürlüğe çağrılmaktaydı. Allah ile özgürleşmeye çağrılmaktaydı. Hak edilmesi gereken bir varoluştan, hak edilmesi gereken bir özgürlük vardı. Bu bağlamda sure, Allah ile var olan insana, Allah ile özgürleşmenin yolunu göstermekteydi. Hak ettikleri dolayımında hak edeceği bir geleceğe adım atacak olan insan,

Allah'tan aldığı nur ile özgürleşeceği bir geleceğe yükselmesi gerekendi.

Bu durumda yazgıya dair gerçekleştirenleri, Allah ile var olmanın olanağında nasıl aşmak gerektiğine dikkat edilmeliydi. Bir daha ifade etmek gerekir ise gerçekleştirenleri, sebeplerden değil, sebeplerin faili olandan bilmeliydik. Şikayetçi veya şımaranlardan değil, rıza ile güzel ahlak üzere yaşamak gerekmekteydi. Sebeplere, zorluklar dolayımında takılı kalmadan, Allah ile var olduğunun özgüveni ile olması gerekenlerini yaparak, zorlukları aşmanın olanağında yaşamak gerekirdi. Takıntılarda takılı kalarak değil, rıza ile sükuneti koruyarak, paylaştıklarımız ile de beraberce zorlukları veya acıları aşma olanağımız vardı.

Allah şımaranları, kibirlenenleri sevmekte değildi. Yazgıyı, rızayı hak etmeye dair karşılamak ile yazgıya aşkın değil de yazgıya aşkınsal yaşamak olması gerekendi. Başka bir deyişle de kayıtlılık dolayımında kayıtlılığa aşkınsal yaşamının olması gerekenlerine dikkat etmek gerekmekteydi. Şikâyet değil rıza, yaşanan zorlukları aşmanın bir olanağı olarak değerlendirilmeliydi.

Yazgıyı, genelde geçmiş belirlenimli önceden belirlenmişlik olarak yorumlarlar. Katmanlı varoluşta ise yazgı, önceden belirlenmiş olsa da söz konusu varoluş olduğunda, gelecek belirlenimli olarak her kişinin gerçekleştirdikleri dolayımında gerçekleşiyor olardı. Yani, geçmişin gelecek olarak deneyimlendiği ve her gerçekleştiren dolayımında gelecek belirlenimli olup da şimdi ve burada yaşanan bir yazgı vardı... ki her kişi, yazgısını kendi dolayımında gerçekleşiyor olarak yaşamaktaydı. Her kişi kendi yazgısını, gerçekleştirdikleri olarak yaşamaktaydı. Böylece her kişi varoluşa dair yazgıyı; kendi olmanın olanakları ve gerçekleştirdikleri dolayımında, yazgıya aşkın değil de yazgıya aşkınsal var olmakta gerçekleşiyor bulmakta yaşıyordu.

Sure bağlamında 22 ve 23. ayetler değerlendirildiğinde, yazgının; maddi, manevi, varlık olmaya dair tür belirlenimli kodlanış, paye alınmışlar, gerçekleşenler, hak edişler vb. bağıntısında gerçekleştiği belirtilmiş olmaktadır. Yazgı gelecek belirlenimli olarak deneyime açık kılınmış olduğu içindi ki değişime açık mümkün bir yazgıydı.

Elimizde gerçekleşmeyen varoluş -yaşam- da yazgıyı göstermekteydi. Zaten her varlık kendi olmanın varlık doğasını yazgısı olarak bulmaktaydı. Özellikle 22. ayet dolayımında 23. ayet, yazgıya dair varoluşun yönetilebilir olduğunu göstermekteydi. Gelecek belirlenimli önümüzde duran yazgıyı, olay-olgu-kişi-ilişki belirlenimli gerçekleşir iken hangi referanstan hareket ile hangi anlam yüklemelerinde, neleri tercih ediyor olarak neyi gerçekleştirdiğimiz dolayımında nasıl yaşamalıydık?

İşte sure, yazgı ve yönetilebilirliği başlığı altında okunduğunda; Allah'a iman bağıntısında kendisinden sonuç alabilmenin de olanağına bağlı olarak ahiret/ akıbet ilmine göre, olay-olgu-kişi-ilişki belirlenimli gerçekleşen yazgıyı yönetmek gerektiğini/ yönetilebilir kılmak gerektiğinin dersini de taşımaktaydı. Elimizde gerçekleşmeyen varoluştaki kullanım hakkı verilenler ile var olmaktadır ki kullanım hakkına bağlı olarak bizlere neler verildi ise onları yönetmemiz gereken bir oluş içinde bulunduğumuz da surede bize hatırlatılır.

Bu izlekte surede, cimri değil, cömertlerden olmak gerektiğine dikkat çekilir. 25. ayette işaret edildiği gibi insanlık tinine verilen maddi cevher ve manevi yol bahşedildiği belirtilir. Bunun da iman edenler için kılınmış olduğu da belirtilir. 26. ayette de Nuh nebi ve İbrahim nebiler (İnsan neslinin iki büyük babası) özellikle zikredilir ve hatırlatılmaları dolayımında insanlar içinde kendilerine verilmiş olan var olma hakkına dair yazgıyı, yönetemeyenler ve yönetebilenlerin olduğu hatırlatılır. Yani kimisi doğru yolda yönetilebilir, kimisi de yoldan çıkmış olarak

yönetilemez olanı tercih ederek yaşamışlardı. Hak olan karşısında batıl olan, kullanılabilir olsa da sürekli olarak yönetilebilir olan değildi.

Nuh nebi ile soy olarak kendisinden olunan baba nebi zikredilmekteydi. İbrahim nebi ile de tine dair aidiyet duyularak kendisinden -hanif- olunması gereken baba nebi zikredilmiş olmaktadır. Nuh nebi Allah ile aidiyet ve duygusal bağ kurarak özgürleşmenin, İbrahim nebi de düşüncede, tinde özgürleşmenin nebisiydi... ki surede, özellikle bu bağlamlarda zikredilmekteydi.

Surenin 27. ayetinde, İsa nebi ümmetinin de kullanılabilir olanlar dolayımında hakikatte karşılığı olmayan ruhbanlık gibi yönetilir bir yolu tercih etmiş olsalar da hakkı gereği yönetemediklerine dikkat çekilir. Yazgıda, kullanımımıza verilenler vardı, kullanımımıza verilenleri hakkı gereği ile paylaşım ve kelimetullahı gerçekleştirmeye yönelik kullanmak gerekir iken, yönetilebilir olan bir yazgımız olduğunu gözden kaçırmamak gerekirdi.

Surenin 24. ayeti ile de cimrilik ve cimriliği emredenler yadsınır. Cimrilik, nesnelere dolayımında ilkeyi hakkı gereği yaşamamaya nedendi. Rahmet sahibi olan Allah'tan gafil olmayı kaçınılmaz kılmaktaydı. Cimrilik, Allah'tan yüz çevirmenin bir biçimi olarak gerçekleşmekteydi. Surede, Allah'tan yüz çevirenlere Allah'ın ihtiyaçlı olmadığı da ifade edilmekteydi. Cimri, asli varlığından habersiz olup da kendini, asli varlığı hakkı gereği yaşamaya kapatan kişi idi. Rahmet sahibi cömertler ise rızayı hak etmiş olarak asli varlığı, hakkı gereği yaşamaya kendilerini açık kılanlardı. Cimrilik karşısında, cömertlik ile nefsi emmareyi yönetmek tercih edilebilirdi. Cimrilik, mutlak kaderimiz de değildi. Zaten gani olan Allah iken cimriliği, gani olan Allah ile aşmamız gerektiği de belirtilmekteydi. Başka bir deyişle de yönetilebilir bir yazgıda, gerçekleştirdiklerimize dikkat etmek gerekmektedir.

25. ayette de resuller ile beraber, adaletin gerçekleşmesi için kitabı ve düzenin indirildiği bildirilmekteydi. Demirin de insanlık âlemine verilmiş olduğu belirtilmekteydi. Demirin indirilmiş olması, mikrodan makroya kadar her için Allah tarafından yaratım belirlenimli gerçekleştiğini göstermekteydi. Adalet ve düzen, insanın kötücül ve güvenilmez yönü düşünülduğünde, insanlık tininde tesis edilmesi gerekendi. Demir de dünyevi değil, dünya dışı verilmiş olan bir cevherdi. İnsanlık tarihinde medeniyetin biçimlenmesinin ve gelişiminin temel cevheri olmak ile kalmayıp, tinsel olanı, galip düşünce kılmanın gereği olan savaşlar dolayımında gerçekleştirmenin de aracıydı. Doğaya dair cevherlerin, insanlık tininde biçimleniyor olarak insanlık tinine katılıyor olmasının, tinin nesnesi olmasının da bir belirlenimiydi. Hem ilkeye dair erek neden belirlenimli verilenler (adalet, kitap, düzen) hem de maddi nedenlere dair verilenler (demir, ateş vb.) insanlık tinine katılır iken insanlık tininin biçimlenmesini sağlayan yaratım nesnelerydi. İnsanlık tini, maddi ve manevi verilmiş olanlar dolayımında biçimlenmekteydi. İnsanın kullanımına verilmiş maddi olanaklar ve ilkeye -kelimetullah- dair yaşaması gereken manevi olanaklar vardı.

İnsanlık tinine -âlemine- verilmiş olanlar hem tinsel gerekenlerdi hem de maddi gerekenlerdi. Allah'ın varlığından paye almış olmak, varlık alanından paye almış olmak, mülkten pay almış olmak, ilkeden pay almış olmak ile biçimlenen bir insanlık âlemi gerçeği vardı ki sure ile bu gerçek de hatırlatılmış olmaktadır. İnsanlık tini, maddi ve manevi verilmiş olanlar dolayımında biçimlenir iken insan, tercih ve gerçekleştirdikleri dolayımında yanlış veya doğru olan yolda olabilmekteydi. Yani ne için olduğunun gerçeğine bağlı olarak yaşayabilmekteydi veya yaşamamaktaydı. İlkeye bağlı yönetilebilir olan bir yaşam veya ilkeden uzaklaşır iken yönetmekten de uzaklaşılan bir yaşam tercih edilebilmekteydi.

Surenin 27. ayeti ile İsa resul ile insanlığa şefkat ve merhametin bahşedilmiş olduğu belirtilmekteydi. Böyle olsa da insanın verili olan dolayımında Allah ile kulu arasına girdiği ruhbanlık da bu ayette belirtilir. Allah razı olsun diye başlayan eylem, insanın uydurmuş olarak gerçekten uzaklaşmış olması ile sonuçlanmıştı. Allah adına insanın kendine vazife çıkarmış olması hayra dair de kullanılabilir olsa da kötüye kullanmaya açıktı ki kabul görmüş değildi. Çoğunun yoldan çıkmış olması da bunun bir belirlenimiydi. İnsan, tinine dair yol çizebilmekteydi ama çizdiği yolun, gerçeğe ne kadar uygun olup olmadığı ve insanlığa yönelik faydasının korunup korunmadığına dikkat etmek gerekmekteydi. Gerçeğe giden yolda otorite ruhbanlar değil, Allah'tı ki Allah ile kendi olmayı bulan varlık için, Allah ile özgürleşmesi olmazsa olmazdır.

İnsan kendine durumdan vazife de çıkarabilmekteydi. Söz konusu olan resul mertebesi ise insanın kendisine vazife çıkarması değil, insanın Allah tarafından vazifeli kılınmış olmasıydı. Kelimetullahı gerçekleştirdiği kadar insanın, insan dolayımında Allah'a uzanan bir yol -yazgısı- da vardı. Önemli olan yola dair yazgıda, kişiyi, diğerine bağımlı kılmak değil, kelimetullaha bağlı olarak özgürleştirmektir. Allah'a kulluk, en temel özgürleşme olanağı idi. Resul; ruhbanlar gibi kendisine durumdan vazife çıkaran veya nebilerden rol çalan değil, velisi olan Allah'ın yakın mertebesi olarak gerçekleşti... ki resul dolayımında Allah, insanlık tininde, tanrısallarının gerçekleşmesi üzeri görünüş bulmaktaydı.

Resul olan; Allah'ın zatihi kendi değil, Allah'ı temsilen var olmak ile beraber, tanrısalların gerçekleşmesine binaen Allah'ın görünüş bulunduğu tinsel mahaldir. Kulları kendisi veya kurumsal kimlikle ile sınırlandırıp da Allah ile kul arasına giren değil, Allah ile özgürleşmenin olanağını gösterendi. Surenin 29. ayetinde Cenabı Allah'ın El- Fadl

olduğu belirtilir iken resul, Allah'ın fazladan lütuf sahibi olduğunu, kendisine lütfettikleri dolayımında görünüşe taşıyabilendi.

Surenin 28. ayetinde görüleceği gibi, Allah'a dair takvayı gözetenlere ve Resulüne iman edenlere rahmetten iki pay olduğu bildirilir. Allah'ın kendisinden olmak üzere bir nur vereceği de belirtilir. Allah'a dönmek için her daim fırsat vardı ki Cenabı Allah, bu ayetin sonunda çok bağışlayıcı -esirgeyen- ve şefkat sahibi olduğunu belirtmekteydi.

Surenin 29. ayeti olan son ayeti ile de İslam olan müminlere, Allah'tan sonuç almanın Allah'ın lütfu ile gerçekleştiği belirtilir. Ehli kitabın kendilerini hakikatten sonuçsuz bırakan işlerde bulunduğu, Allah'tan sonuç alabilen müminler tarafından kendilerine aşikâr kılınmış olmaktadır. Yazgıda belirleyici olan Allah'tı, kullanım hakkı verilmiş olanlar dolayımında yaşanması gereken de kelimetullahtı. Kullanım hakkı verilmişler (kullanım hakkı verilmişler de yazgıya dahildi) dolayımında yazgıyı, ilkeye dair yönetilebilir kılıyor isek Allah'ın lütfuna ermiş olabilmekteydik. Başka bir deyişle de surede belirtildiği gibi, Allah'ın nurundan sonuç alarak paye artışı kazanmış olmanın olanağında var olabilmekteydik.

27-29. ayetlerden anlamaktaydık ki kul, kula kul değil, yalnızca Allah kul olduğunda Allah'tan sonuç alabilmenin olanağında özgürleşebilmekteydi. Allah'tan sonuç alanlar, fazladan verilen lütuf içinde Allah ile özgürleşmenin olanağını gösterenlerdi.

Hadid suresinde, hakikat sahibi olan yaratan Allah'la sadece var olunmadığı, Allah'ın verdikleri dolayımında Allah'ın mülkünden ve kendisinden sonuç almanın olanağına da dikkat çekilir. Hakikat sadece kendisi ile var olunan değil, kendisi ile var olmanın sürekliliğinde, kendisine yetişmeye sebep eylem ve emekler sonucunda kendisinden sonuç alınabilendi. Allah'a ait olan mülkiyetten paye veriliyor iken Allah'a ait olanı sadece kendimiz için değil, diğerleri içinde

kılabildiğimizde, Cenabı Allah'ın rahmet sahibi olduğunu deneyimlemek ile beraber, insanlık tininde görünür kılmaktaydık. İlkenin, kelimetullahın gerçekleşmesi ile sonuç almanın olanağı gösterilmek ile beraber, kelimetullahın gerçekleşmesinin esas olduğu hatırlatılmaktaydı. Kelimetullahın gerçekleşmesi için yapılacak bütün fedakârlıkların -adanmışlıkların- Allah nezdinde sonuçsuz kalmayacağı ısrar ile vurgulanır.

Sure ile anlamaktaydık ki:

- 1) Allah'ın gerçekliği,
- 2) Yaşananların gerçekliği,
- 3) Hak edişlerin tesis ediliyor olmasının gerçekliği,
- 4) İnsan, dünya yaşamını eğlence kılıyor olsa da ekin olduğu gerçeği,
- 5) Yaşananların, verilmiş olanların önceden belirlenmiş olduğu gerçeğine bağlı olarak takıntılı olmadan yaşamak gerektiğinin gerçekliği,
- 6) Kader haktı ve kader bilgisi; özgür irade sorunu olarak surede yer edinmekte değil, dünyaya dair deneyimlediklerimizi nasıl değerlendirmemiz gerektiğine dair olarak verilmekteydi... ki bu bağlamda ekin ve hasat belirlenimli gerçekleşen kaderin gerçekliği,
- 7) Doğada ve insanlık tininde gerçekleşenler, Allah'ın yaratıyor olmasına ve bahşediyor veya veriyor olmasına bağlı gerçekleşmekteydi... ki Allah ile var olduğunun ve O'nun mülkiyet alanında vergisi ile var olduğunun gerçeği,
- 8) Allah'tan, varlık alanından, mülkünden, ilkesellikten - kelimetullahtan- vb. paye almış olmanın olanağı ve paye almış olmanın olanağının sürekli kılınmış olması gerçeği,

Bu gerçeklik belirlenimlerine; neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci gerçekleşen zamansal varoluş eşikleri anlamında yasaları

ve yasalar bağıntısında gerçekleşen temel olguları da ekleyebiliriz. Bunlara; elemente dair yapılar, molekül kristalleri, genetik, türe dair özellikler, tanrısal olan görme, duyma vb. melekeye dair özellikler, imgenin anlam içeriğine haiz görülen rüyalar, rüyada görülen gerçekleşmeye dair anlam taşıyan temsiller ve rüya olay belirlenimli gerçekleştiğinde anlama dair olgusalılık kazanan olay vb. örnek verilebilir. Sağ kulağı büyük olanların baba tarafına, sol kulağı büyük olanların anne tarafına benzer yaratılmış olmaları da yazgısal varoluş belirlenimlerindendi. Bu örnekleri, isteyen istediği kadar çoğaltabilir. Anlam belirlenimli gerçekleşen temel anlamlar -ideler- olması bağıntısında gerçekleşen ilkeleri de gerçeklik belirlenimine ekleyebiliriz.

Özellikle rüya olgusu, anlam içeriğine bağlı gerçekleşme belirlenimi iken yazgısal varoluşun en büyük kanıtlarındandı. Günüm modern biliminde, rastgele görümler olarak değerlendirenler olsa da bunun gerçekte karşılığı olmayıp, rüyalar, anlam yüklü gerçekleşen görülerdi. Rüya görenler, göz kapağına yansıyan nura dair ışımının görsele çevriliyor olması bağıntısında rüya görür iken her rüya, imgenin anlama dair gerçekleşiyor olması bağıntısında geleceğe dair haber niteliği taşıdığı yönü ile yazgının kanıtıydı. Geçmişin izleri, kültürel anlam-değer yargıları ve melekuta dair anlam yüklemeleri, rüyaya içkin anlam yüklemeleri olarak kullanılır iken rüyanın yazgısı da anlama haiz imge belirlenimli gerçekleşmekteydi. İmge, anlam yüklü gerçekleşirken de varlığın anlam yüklü gerçekleşen bir yazgısı olduğunu da anlamak gerekirdi.

Böyle olmak ile beraber, rüya; en temelde nurun Allah olduğunun kanıtlarındandı. Göz kapaklarına -perdesine- yansıyan nurani ışımının görsele dönüşmesi izlendiğinde, yine nurun kendisi tarafından görsellerin oluşturulduğu takip edildiğinde, görülecektir ki nur en

temelde kendisinde gerçekleşme gücüne -harekete- haiz olarak irade sahibi olması ile beraber, görünüşe dair suretler var edebilmekteydi.

Rüyayı, nurun yaratıma dair gerçekleştirmesi izleğinde takip ettiğimizde; rüyaya dair görüde, görünüşe dair suretler açık olduğunda, özde suretleri var etmeye devam eden nur, gizil durmakta olsa da gerçekleştirdiği sureti bilfiil gerçekleştirirken, gerçekleştirdiği değil, gerçekleştirdiği dolayımında bilfiil aşikâr olandı. Görünüş bulan suretin evveli yani başlangıcı nurun kendisi olmak ile beraber, suretlere içkin gerçekleşen tanrısallar dolayımında tanrısallar ile var olmakta iken her suret, eylem belirlenimli olarak nura tanrısallık belirlenimlerinde ahir olması gereği yükselmekteydi. Suret yok olduğunda ise zaten kendinden bir şey kaybetmeden yaratan asli varlık olan nur, ahir belirlenim olmaktaydı. Rüya alanında rüyayı görenin değil, rüyayı gösteren nurun hâkimiyeti vardı ki rüyaya dair anlam içerikli gerçekleşen mülkiyet alanı nura ait gerçekleşmekteydi.

Yukarıda rüyada görülenlere dair anlattıklarım; Hadid suresi bağıntısında okunduğunda, tanrısallık belirlenimlere dair nasıl bir yazgıya haiz var olduğumuzun anlamını taşımaktaydı. Rüya ile gerçek arasındaki en büyük fark ise rüyalar geride bırakılır iken gerçek yaşamda suret belirlenimli var olmak, âlemden âleme geçiş belirlenimli ve hak edişe dair yeni biçimli gerçekleşmeye devam etmekteydi. Hadid suresinde de varoluşun içerik-görünüş (anlam ve suret) bağıntısında ve hak edişe dair değişim oluşu içinde devam ettiği belirtilmiş olmaktaydı. Rüyadan farklı olarak, varlık sahnesine kendi olmakta katılır iken kullanım haklarına bağlı olarak yazgıya dokunabilmekte ve yazgıyı değiştirebilmeye yükselebilmekteydik. Başka bir deyişle de rüyalar, sadece maruz kalınan olarak yaşanır iken gerçek hayat, gerçeklik belirlenimleri olarak gerçekleşen yazgıya maruz kalsak da katılıyor olmakta maruz kaldığımızı değiştirebilme olanağında gerçekleşmekteydi. Bazı rüya pirleri, rüyalara maruz kalmayı

değiştirebilse de en temelde rüyayı gösteren nurun önsel olması ve gerçekleşen veya gerçekleşecek olan anlama dair belirleyici olması dolayımından bakıldığında, yazgıda hükmün en baştan itibaren Allah'ta olduğunu göstermekteydi.

Her bir gerçeklik belirlenimi yazgının kaçınılmaz belirlenimleri idi. Her varlığın kendi olmaya dair gerçeklik belirlenimleri vardı. Var olmaya dair doğa -fitrat- yazgı olarak gerçekleşir iken kendi olmaya dair yolun gerçekleşmesinin belirlenimi idi. Gerçekliğe dair maruz kaldıklarımız yazgımızdı ki varoluşa dair sadece neden olmakta değil, yaşama dair yol da olmaktadır. Neden erek olduğunda veya evvel olan ahir olduğunda yazgı, neden ve erek arası, evvel ile ahir olan arasında gerçekleşmekteydi.

Her bir gerçeklik belirlenimi, yazgının neye göre nasıl gerçekleştiğinin belirlenimi idi. Her bir gerçeklik belirlenimi, yazgıya, yüksek bir idrak ile yeniden dönüp, mümkün yazgıyı yönetebiliyor olarak nereye taşıyabileceğimize dair sebeplerdi.

Hadid suresi, teo-ontolojik olarak Allah'ın varlığının gerçekliği dolayımında doğada ve insanlık tininde gerçekleşenlerin, yazgıya dair gerçekleştiğinin gerçeğini göstermekteydi. Asl olan gerçeklik Allah'tı, Allah'a bağlı olarak gerçekleşen gerçeklik belirlenimleri, insanlık tinine maddi ve manevi olarak katılanlar ile beraber deneyimlenen kader olmakta gerçekleşmekteydi. Kader belirlenimli gerçeklikte, nur olmasına bağlı olarak hak edilmesi gereken Allah ve hak edilmesi gereken bir gelecek vardı. Durumdan vazife çıkarmak değil, hak edilmesi gereken gerçekler vardı... ki hak edilmesi gereken gerçekler, bedeli ne olursa olsun, duygusunu yitirmeden gerçekleşmesi gerekenlerdi. Aidiyet duygusunu yitirmeden hak edilmiş olan gerçekler, yaşanabilecek bir yaşamın gerçekleştirmesinin gerekenleriydi.

Surede Allah'ın nurundan hak kazanmış olanlara dikkat çekilir iken Allah'tan sonuç almanın gerekenlerine de dikkat çekilmekteydi. Allah'tan sonuç alabilmek dahi hak edilmesi gereken olarak gerçekleşmekteydi. Sure; kader, gerçek, hak edilmesi gereken ahiret - gelecek- ve hak edilmesi gereken Allah anlam bağıntısında modellenmekteydi. Güzel ahlak ile hak edilmesi gereken bir varoluş vardı, hak edilmesi gereken Allah'tı, Allah ile var olmanın olanağında geleceği veya ahiret anlamında gerçekleşen dünyayı da hak etmek gerekmekteydi.

Surenin insanı; ruhban değil, Allah tarafından resul olmayı, kelimetullaha dair gerçekleştirdikleri dolayımında hak etmiş olandı. O, bahşedilmiş bir yaşamı, hak ettikleri dolayımında zenginleştiren, hak ederek yaşayan erdem sahibi olan insandı. O, adanmış bir ruh olarak fedakârlık gösterdikleri dolayımında selameti, cenneti, Allah'ın nurunu, kelimetullahı da hak etmiş olan veliyullahtı. Nihayeti gelmeyen Allah seyrinde, hak ettikleri ve bahşedilenler dolayımında çeşitlenen ve zenginleşen varoluşunda var olmayı derinliğine deneyimleyen insandı.

O, kelimetullahın gerçekleşmesine dair yaşar iken rızayı gözeterek hak ettikleri dolayımında, yazgısında gerçekleşenleri kontrol etmek değil, yönetebildiği kadar hep daha üstün bir seviyeye çıkabilirdi. O, Allah ile cazibe sahibi olan güzellikti. Rağbet edilen nimet sahibi ve yazgının bilgisine sahip olup da nasıl yaşaması gerektiğini bilen bilge -arif- idi.

Surede, Allah'ın insan tininde nasıl görünüş bulacağıının bütün belirlenimleri gösterilmekteydi. İnsanın kaderinde kelimetullahı yaşamak vardı. Kelimetullahı, tercihlerine bağlı olarak gerçekleştirdiği ölçüde hak edişe dair kaderi biçimlenmekte kendisine doğru yürümekteydi. Kader veya yazgı, kişinin seçimleri ve gerçekleştirdikleri dolayımında deneyimlediğiydi. Hak edişler ise kişinin kendi kaderini seçimleri ve gerçekleştirdikleri dolayımında belirli kılması ve kendisine açık etmiş olmasıydı.

Gerçeği ayrı değil aynı da değil yaratım bağıntısında deneyimliyor olmak, var olmaya dair kaderdi. Tevbe, dua, hak edişler, yargıya dair kaderi aşmak değilse de değiştirmek adına önemliydi. Allah'a varanlar yazgıyı aşmış olarak yazgıyı yeniden yazabilmenin olanağına sahipti.

Sure ile görmekteydik ki kader, gerçek ile bağıntısal var olmakta iken gerçekten yana nasıl sonuç alabilir olarak gerçekle özgürleşmek gerektiğinin usunu göstermekteydi. Gerçeğin idrakinde olmayanlar, gerçeğin idrakinden uzak yaşayanlar, gerçekten sonuç almaktan da uzak, cezaya mahkûm ve özgürleşmekten uzak bir zannın yanılması deneyimlemektedirler. İnsan, Allah'ın gerçeğine uyanmalı, yaşamda Allah'a dair hedefi -kıblesi/ kabulü- olması gerekendi. Hedef odaklı olarak gerçekleşmesi gerekenlerini yapmalıydı.

Deneyime konu olan zan veya batıl; gerçekleşmeye bağlı olarak her ne kadar gerçeklik belirlenimi olsa da varlıksal anlamda karşılığı olmayandı. Böyle olmak ile beraber, gerçekten sonuç almaktan uzak olduğu içindi ki bir yanılmayı deneyimliyor olmaktan öte gerçekleştiriyor değildi.

Önemli olan, zannın -yanılsamanın- yaratılıyor olmaya dair gerçekliğini görüp, zannı yaratanın, zanna dair düşüncenin yanılmasında olduğunu idrak etmesi, öznesi ve nesnesinin kendisi olduğunun idraki ile kendini fark etmesiydi. Gerçek olan ise zan olmaktan öte, yaratılmış olanın elinde gerçekleşmeyendi. Kendisi ile gerçekleşmenin olanağında, kendisine göre yaşamak ile kendisinden sonuç almış olarak kendisi ile özgürleşmesi gerekendi.

Hadid suresi ile yanılmalara -zanna- göre değil, gerçek olana göre yaşamak gerektiğinin mesajı verilir. Surede, yanılmaları/ yanılırları aşip, gerçek ile gerçekliği deneyimlemeye dair yükseleceğimiz bir yaşamın olanağına dikkat çekiliyor olması önemliydi. Kişiler, zanna mahkûm yaşamak yerine, gerçeği idrak edip gerçek ile yaşamayı

öğrenmeliydi. Allah ile var olmak, dolayısıyla da varoluş ve ahiret hak edilmesi gerekenlerdi. İnsanın hak etmeye dair gerçekleşen bir kaderi vardı.

Hadid surenin en önemli konusu, hak edilmesi gerekenlerdi, hak etmektir. Ayrıca, varlıkta gerçekleşenlerin ve tinsel olarak bahşedilenlerin, anlam yüklemli olarak insanlık tinine katılır iken insanlığın, yaratıma dair en yüksek düzey olduğu da işaret edilmiş olur. Çünkü, tanrısal belirlenimlerin -kelimetullahın- gerçekleşmesi dolayımında bakıldığında; yaratım ile beraber insanlık tininin de evveli (başlangıç) ve ahiri (son, sonuç -erek-) olan, varlıkta ve insanlık tininde batın (gizil) durur iken insanlık tininde gerçekleşen tanrısal dolayımında bilfiil zahir (aşikâr) olan Allah idi. Yaratılmış olanlara içkin gizil durur iken kendisine yönelimli olarak zahir olandı, kendisinin huzuruna çıkıyor olarak zahir olandı, kendisine eriyor çabası içinde olanak artışında hep zahir olandı.

Hadid suresi ile insana, varlık alanında gerçekleşen en yüksek varlık düzeyi olduğu, ilk altı ayetin muhatabı olması dolayımında beyan edilmiş olur. Derinliğine metafiziğin metafizik muhatabı insandı. Bu bağlamda insanın; hak ediş dair gerçekleşen sonuç belirlenimli yaratıma dikkat ederek, Allah ile var iken Allah'tan sonuç almış olmanın olanağında hak edilmiş varoluşta en yüksek biçimde var olmasının olanağına dikkat çekilir. Allah'ın mülkiyet alanında en yüksek düzeyde gerçekliğe katılan insan, en yüksek biçimde var olmanın olanağına hak ederek yükselebilirdi. İnsan, varlık olarak belirli kılınmış olduğu kaderinde, varoluşsal olarak açık yaratım oluşunda ucu açık bir yolu -kaderi- vardı. Hak edilmesi gerekenler dolayımında, en yüksek biçimde yaratılıyor olmaya yükselebilmeliydi.

Kelimetullahı -ilahi isimleri- yaşamak yazgımızda vardı. Vahye ve ilahi isimlere dair gerçekleşen kelimetullahıya bağlı olarak yönetilmeyen yazgı; yaşanabilir güzel bir gelecekte, nurdan olarak daha yüksek

biçim ve olanak artışında yaratılıyor olmaktan mahrum kalmaya neden olmaktadır.

Sureye dikkat edildiğinde, tanrısal belirlenimlere dair ilk ayetler, tanrısal varoluş sınırlarımız olduklarını göstermekteydi. Tanrısal varoluş sınırlarımız, hak edilmesi gerekenlerin sınırı ve hadler bağintısında tinde derinlik ediniyor olmanın belirlenimleri olarak gerçekleşmesi gerekenlerin olanağı idi. Başka bir deyişle de gerçekliğe dair otoritenin Allah'ta olduğunun idraki ile gerçekliği bilmekte ise gerçeklik karşısında varlık durumumuzun ne olduğunun idraki ile beraber, diğerinin de gerçekten kopuk var olmadığına idraki dolayımında, Allah ve diğerine sığ kalmadan, anlama dair ilişkide derinleşen bir varoluşu deneyimleyebildik.

Ey insan! Kendini aslın olan Allah'tan mahrum kılma! Gizil duranı aşikâr edeceksen, hak ederek yaşaman gerekenleri ihmal etme! Sen, senden ötesine uzanabilecek yazgıya sahipsin. Kendini, sığ bir yaşam ile nihayetsizliğe uzanmaktan mahrum etme! Erdem sahibi olman, seni Allah'tan sonuç almanın lütfuna taşıyacaktır.

*

Mücadele suresi...

Elimizde gerçekleşmeyen varoluşta, kullanım hakkı sahibi olduğumuz bahsedilenlere dair yaşar iken Allah ve diğerleri ile var olduğundan dolayı, gerçekleşen ilişkileri ve iletişimi yönetebilmek gerekmektedir. Surenin en temel başlıklarından birisi, insanlık tininde gerçekleşen ilişki ve iletişimin nasıl yönetilmesi gerektiği idi... ki bu bağlamda ilişkide tahakküm değil rızanın aranması, iletişimde de gizlilik değil, diğerinin ruhsallığını dikkate alarak rızanın korunması surenin konusu kılınır. Hadid suresinde kullanım hakkı verilmiş olunanların nasıl yönetilmesi gerektiği merkezi konu iken Mücadele suresinde, ilişki ve iletişimin nasıl yönetilebileceği/ yönetilmesi gerektiği konu kılınmaktaydı.

Hadid suresinde bir kader oluşu içinde var olduğumuza ve gerçeklik bağıntısında sonuç almaya dair emek sahibi olmak gerektiğine dikkat çekilir. Hak edilmesi gereken varoluşa dikkat çekilir. Mücadele suresinde ise gerçekle varoluşumuz bağıntısında nelere dikkat ederek yaşamamız, iletişim ve ilişki kurmamız gerektiği gerçeğine dikkat çekilir... ki hak etmemiz gerekenleri varlık görüşü ve ahlak biçimsel olarak nasıl hak etmemiz gerektiğine dair yönetsel bir yol açılır. Hadid suresi ile çizilen varoluşa dair genel çerçeve, Mücadele suresi ile ayrıntıya inerek, ilişki ve iletişimde nasıl yaşanması gerektiğinin idrakine taşınmaktaydı.

İnsan, ilişki ve iletişim varlığıydı. Ünsiyet kurduğu bütün ilişkileri, anlama dair tesis içerikli kurarken ve geliştirir iken Allah'ın varlık gerçekliği alanında nelere dikkat etmeliydi. İşte sure, bunu konu kılıyor olarak Hadid suresinin devamı olma niteliğinde Kur'an'da yerini almaktaydı. Zanna dair sığığın, toplumsal ilişkilerde derinleşmemesi ve toplumsal bütünlüğün korunması için olması gerekenler surede belirtilir. Bu, kelimetullahın nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin sınırlarını görmek adına da önemliydi.

Sure zıhar olayına dair şikayetçi olan bir kadının Resulullah'a şikayetini arz etmesi ile başlar. Zıhar, erkeğin kadını annesine benzeterek boşamasına gerekçe kılması olayıydı... ki surenin bu olayı konu kılarak başlaması önemliydi. Çünkü zanna dair her görüş, ilişkilerde karşılığı olduğunda, toplum bir yanılısamaya mahkûm olmaktaydı... ki asıl mesele zıhar değil, toplumsal ilişkilerde ve iletişime dair anlam akışında oluşan yanılısamaya -zanna- dair sığılığın derinleştirilmiş olmasıydı. Öncesinde putperest olan ve kendileri duymaktan ve görmekten uzak olan putlara tapan bir kavme, Allah'ın işiten ve bilen olduğu, ilk ayetin sonunda belirtilir. Cenabı Allah böylece mümin kullarına, dertlerine dair görücü, işitici ve bilici olduğunu belirtmiş olması dolayımında, sorunların çözüm merciinin de kendisi olduğunu beyan etmiş olur.

1-4. ayetler; zıhar olayı, zıharın yasak edilmesi, yasak bağlamında cezai müeyyideye tabi kılınmış olmasını görmekteydik. Yani toplumsal ilişkilerde zanna dair haksızca nitelemelerde bulunarak bütünlükten koparıcı ve toplumsal sorumluluklardan uzaklaştırıcı her ne var ise bu kararın emsalinde yasak kılınmış olmaktaydı. Böylece zannın, toplumsal ilişkilerde karşılık bularak sığılığına dair derinleşmesinin önüne geçilmiş olmaktaydı. Böyle olmak ile beraber, kelimetullahın gerçekleştiği aile ve toplum koruma altına alınması gereken değer olarak gösterilmiş olmaktaydı. Artık herkes neye bağlı olarak nasıl iletişim ve ilişki kurmuş olduğundan yana sorumlu (Mesul) tutulmuş olmaktaydı.

Böyle olmak ile beraber surenin anlam bağlamında zıhar olayının konu kılınmasının sebebi; çiftler diyalektiğinde her çiftin, varlık hakları olduğuna bağlı olarak özelliğın korunduğu bir oluş içinde var oluşun öncelenmesi gerektiğiydi. Diğerinin varlık hakkının yani kendi olmasının gerçeğinin korunması ve ilişkilerde tahakkümün değil, rızanın gözetiliyor olmasına dikkat edilmesi gerektiğiydi. Tahakküm, zorbalığın bir biçimi olarak müminde olmaması gerekendi. Rıza ise ilişkiyi sürekli kılmanın ve karşılıklı anlam-değer oluşu içinde var olmanın olanağı idi.

Surenin 5. ayetinde de Allah'ın kararına karşı gelenlerin ve kararların uygulayıcısı olan hâkim vasfında Resule karşı gelenlerin, sonuçta alçaltıcı bir azab ile karşılaşacakları belirtilir. Yani yargıya bağlanmış olan, cezaya bağlanmış olarak hayati kılınmış olmaktadır. Özel hakların ihlali, ceza ile sorumluluk idrakine taşınmaktaydı. Zorla, tahakküm kurma çabasında zorbalık yapanlar, gayelerinden uzak zillete mahkûm kılınmış olanlardı. Alçaltanlar veya alçaltmaya çalışanlar, rızadan uzak, alçaltılacak olanlardı.

6. ayet ile Allah'ın yeniden dirilteceği gün, insanların yaptıklarını kendilerine haber vereceği belirtilir. Cenabı Allah her şeye tanıktı ve herkesin ne yaptığından haberdar olarak herkesi yaşadıklarından yana haberdar edecekti... ki bu ayet ile gerçekte yüzleşmenin kaçınılmazlığına dikkat çekilir iken zanna dair varoluştan er ya da geç çıkılacağı ve insanın kendine kurmuş olduğu yalan dünyaların gerçek olmadığına tanık olacağı da belirtilmiş olmaktadır. Tahakküm ve rızaya dair yaşananlar, yaşandıkları yönde değerlendirilmeye sebep verecekti. Surenin 22. ayetinde, Allah'ın rızasını gözetenlere dikkat çekilir iken rızaya dair kabul göreceklere de zaten belirtilmiş olmaktadır.

Sureye dikkat edildiğinde Allah; yarattıklarını duyan, gören, gerçekleştirdiklerine tanık olan Allah'tı... ki insana gözcü olarak Allah yeterdi. Başka bir deyişle de ilişkilerinde ve iletişimde insan, Allah'ın gözcü, tanık olduğunun idraki ile zandan -yalandan- uzak ve ahlaki anlamda olması gerekenlerine dikkat etmeliydi. 7. ayet ile buna dikkat çekilmekteydi. Cenabı Allah, göklerde ve yerde olanları bilmekteydi. Yarattıkları arasında ilişki ve iletişime dair ne gerçekleşmekte ise yarattıklarının yanında -yakın- olarak onlara tanık olan O idi. Cenabı Allah tanık olduklarını, kullarına bildirecek olandı. O her şeyi bilen iken kişiye tanık olarak Allah yeterdi. Yani insan, ilişkilerine ve iletişime, gizli ve aşikâr deneyimlediklerine, gerçekleştirdiklerine; Allah işliyor,

görüyor ve biliyor olarak dikkat etmeliydi. Bir mümin için bu, takvada incelmesinin, yükselmesinin gereği idi.

Surenin 8. ayetinde, Allah'ın kendilerine tanık olduğundan gafil olanların; gizli olarak iç gündemlerinin olduğu ve içlerindeki kini, öfkeyi, inkârı ifade ettikleri sözlerden dolayı Allah'ın kendilerine "Azap etmesi gerekmez mi" dediklerine dikkat çekilir. Cenabı Allah ise zaten sonuçta azabın -cehennem- onları beklediğini belirtmekteydi. Surenin 9. ayetinde de iman edenler muhatap alınmaktaydı. Gizli konuştuklarında nelere dikkat etmeleri gerektiği ifade edilmekteydi. İyilik ve takvaya dair konuşmaları istenmekte ve huzurunda toplanılacak olan Allah'tan çekinmek gerektiği belirtilmekteydi. 10. ayet de gizli konuşmaların şeytani olduğu ve müminleri üzme için olduğu belirtilir. Şeytana dair gerçekleşen ise, söz konusu müminler olduğunda onlara zarar verecek, yoldan çıkaracak değildi. Müminler Allah'a -güvenip- tevekkül etmeliydi. İlişkilerde, diğerinin rızasını gözetmeye dikkat edilmesi gerekmektedir.

8-10. ayetlerde insanın özel hakların ihlaline dair ilişki ve iletişim kurmasının sakıncalarına dikkat çekilir. Her varlık özel haklara haiz var olmakta iken Allah başta olmak kaydı ile her kişinin özel haklarını ihlal etmeden ilişkilerde ve iletişimde bulunmak gerektiği belirtilir. İletişimde dahi rızayı gözetmemek, günah olarak kişilere yeterdi.

Surenin 11-13. ayetlerinde; iman edenler muhatap alınarak, resulün olduğu ortamda öncelikli ahlaki kurallara dikkat ederek çok rahat hareket etmemeleri gerektiği belirtilir. Resul ile gizli konuşulacak bir şeyleri var ise konuşmadan önce sadaka vermeleri gerektiği belirtilir. Yasak edilmiş olan gizli konuşmak, özel bir durum olmadığı sürece yasaktı. Ancak özel durum söz konusu olduğunda, kefarete vermiş olarak, özel durumun paylaşılmasına dair olanak verilmişti. Her yasakta, olay belirlenimli gerçekleşen koşullar karşısında esneklik

gösterilmekteydi... ki gizli konuşmaya, yani iletişim kurmaya dair getirilen yasak da 12. ayet ile esnetilmiş olmaktadır.

Bu ayetler ile halk arasında gizli konuşmanın sakıncalı olduğuna dikkat çekilmiş olmak ile beraber, gerekçe ve şartlara bağlı olarak yasağın esnetilebileceğine dikkat çekiliyor olması önemliydi. Kast edilen ise gizli konuşmaktan kaçınmak gerektiği idi. Halk arasında, dışlanmaya, nifaka, şüpheye zan atında bırakılmaya binaen oluşacak algıya dair gerçekleşen her türlü gizli ilişki ve iletişim biçiminden kaçınmak gerekmektedir. Diğerinin rızasını bozacak eylemden ve iletişimden uzak kalmak gerekti. Diğerinin dışlanmış hissetmesine, yok sayılmasına dair gerçekleşecek her türlü olay, sure ile -olumsuzlanmaktaydı- yadsınmaktaydı.

Bütünlüğü bozacak ilişkiler geliştiren ve dostluklar edinenlerin sonu ise gazaptan öte değildi. Yalan yeminler ile algı oluşturup da Allah'tan - yolundan- beri bırakmaya çalışanlara alçaltıcı azap vardı. Malları ve oğulları sonuçta onlara fayda verecek değildi. Kendilerini bir şey - gerçek- üzere olduğunu sanan yalancılar olduğu belirtilir. Surenin 14-18. ayetlerinde buna dikkat çekilir. Hakikat idrakinden ve hakikat yolundan yani Allah idraki ve O'na yolculuk etmekten, O'ndan mahrum bırakmaya yönelik her algı oluşturma ve yönetimi, cezai müeyyideye tabi kılınmış olarak sorumlu tutulmanın sebebi kılınmış olmaktadır. Bu ayetler ile Allah'ın rızasından uzaklaşmanın sebepleri net olarak ifade edilmektedir.

Yalan, mal ve evlat, söz konusu riyaya dair gerçekleşen münafıklık ise ilişkiye ihanet etmiş olmanın dolayımında hain olmak ile kalmayıp, ilahi rızadan mahrum olmanın sebepleri olmaktadır. Münafıklar; sadece iki yüzlü -riyakâr- değil, Allah ve diğer müminlere yönelik ilişkiye ihanet eden kafirlerdi. 22. ayette işaret edilen müminler ise hainler olmaktan uzak, ilahi rızayı, ilişkiyi hak etmiş olan sadıklardı. Allah'tan sonuç almayı da hak etmiş olarak özgürleşenlerdi. Cezadan muaf olup cezadan kurtulmuş olarak da özgürleşti.

Surenin 19. ayetinde insanın, yüklem almaya açık etkilenen ve manipülasyona açık yönü konu kılınır. İnsan şeytani olana açık olup şeytanlaşmaya da açık olandı... ki şeytani olanın sonucu hep kaybetmek olup, sonuçsuz kalmaktı. Hak olan her daim sonuçta galip gelmiş olacak olandı.

İnsan ilişkilerine ve iletişime neyi konu kılmakta ise anlam-değer yüklemine konu kılmaktaydı ki bu bağlamda kendini de anlam-değer oluşu içinde kılmış olmaktadır. Bu bağlamda surenin 20. ayeti ile Allah ve resulüne düşman olanların aşağılıklar oldukları belirtilir. Gerçekleştirdiklerimiz, sonuçta hak ettiğimiz yargıya bağlı olarak nitelenmemize sebep vermekteydi. Şeytanlaştıkça, rızadan uzaklaşmaktaydı. Allah'ın razı oldukları, her türlü düşmanlığa, şeytanlığa rağmen ilahi rızayı hak edenler Allah ile galip olacak olanlardı.

21. ayette de Cenabı Allah kendisi ve resullerinin yani gerçeğin, gerçeğe dair olanın sonuçta hep galip geleceğine dair yargı sahibi olduğu ifade edilir. Allah kaviy ve aziz olandı. Yani Cenabı Allah mutlak güç sahibi ve sonuçta hep galip gelen başarı sahibi üstün olandı... ki bu durumda surede müminlere; ilişki ve iletişime dair ders verilmek ile beraber, Allah'ın varlık niteliklerine bağlı olarak, rızaya ermek bağıntısında nasıl yaşanması gerektiğinin dersi de verilmiş olmaktadır.

Surenin 22. ayeti olan son ayeti ile de müminlerin ilişkilerinde tercih ettikleri şeyin Allah ve resulü olup, Allah ve resulüne düşmanlık edenlerle ilişkiyi ve ilişki biçimi olarak gerçekleşen dostluğu meşru görmediklerine -kılmadıklarına- dikkat çekilir. Başka bir deyişle de dostluk gibi benzeştiren yakınlık derecesinde ilişki ve iletişim kuran bizlere, ilişki ve iletişim kurmamız gerekenlerin olduğu hatırlatılmaktaydı. Aidiyetler ile ayrışan toplumsal alan, artık ilkeye bağlı meşruiyet belirlenimlerine göre de ayrışmaktaydı. Allah, kendisini önceleyenlerden veya tarafında olanlardan razı, kulları da Allah'tan razı

idi... ki işte Allah'ın rızasına nail olanlar, cezadan muaf özgürleşmiş, felaha ermiş olanlardı. Allah onların gönüllerine imanı yani kelimetullahı kabulü, aidiyeti yazmış ve katından bir ruh yani anlam yüklü olarak yol gösteren bir melek ile de desteklemişti. Allah ve resulünün düşmanı olanlar ise cezadan muaf olacak değillerdi.

Söz konusu İslam ise aidiyet ve meşruiyet alanı Allah ve resul merkezli olarak biçim kazanmaktaydı... ki aidiyet ve meşruiyet alanında nasıl yaşanması gerektiğinin temel kuralları surede belirtilmekteydi. Toplumsal ilişkilerde ve iletişim biçimlerinde aidiyet ve meşruiyet alanlarında nelere dikkat edilmesi gerektiği, nelerin meşru kılınması gerektiğine bağlı olarak zandan uzak bir dünya kurulumunun öncelenmiş olduğunu surede görmüş olmuştuk. Surede çokça ifade edilen azap ise toplumsal ilişkilerde ve iletişimde nelere dikkat edilmesi gerektiğinin sorumluluk belirlenimi olan cezai müeyyide idi. Surenin ana konusu ise rızayı gözeterek ilişki ve iletişimde bulunmak gerektiği idi. Tahakküme dair ilişki, diğerini yok sayacak biçimde gerçekleşen iletişim, 7. ayette işaret edildiği üzere Allah'ın şahit olduğu biçimde gerçekleşir iken varlık hakkına ve haysiyetin (anlam ve değer) korunması hakkına binaen yasak kılınmış olup cezai müeyyidesi olmuştur.

Surenin; Allah'ın her işimize tanık olması bağıntısından iyiliğe, takvaya ve özellikle rızaya dair nasıl yaşamamız gerektiğine dair modellendiği görülmekteydi. Surenin; cezai müeyyide bağıntısında, rızaya dikkat ederek ilişki ve iletişimde bulunmamız gerektiğine göre modellendiğini de görmekteydik.

Cezai müeyyide; sadece ilkeye -kelimetullah- bağlı nasıl yaşamamız gerektiğinin idrakini vermekte değil, zanna veya kötüye dair yaklaşımların toplumsal ilişkilerde sığılığın derinleşmesi anlamında karşılık bulmasının da önüne geçmek için önemliydi. Varoluşa dair sınırları gösterir iken meşru alanın sınırı olarak, meşru alan içinde değer olanın neler olduğunun idrakini açık eder. Bu bağlamda da meşru alan

içinde ilişkileri ve iletişimi yönetilebilir kılar. Bu toplumsal uyumluluk, bütünlüğün korunması için hayatiydi. Toplumsal ilişki ve iletişimde meşru olması gereken ve meşru olmayanların idrakine bağlı olarak gerçeklikten ve gerçekliğe bağlı hak kılınmış olanlardan kopmadan yaşanması gerektiğinin sınırı olarak da olması ve gerçekleşmesi gerekendi.

Surede, toplumsal ilişkide ve iletişimde insani olarak dikkat etmemiz gerekenlere dikkat çekilmek ile beraber, zandan uzak nasıl bir dünya kurulumu içinde olmak gerektiği belirtilmiş olmaktaydı. Dünya kurulumunun, yasaklar çerçevesinde gerçekleşen çizgileri değil de dünya kurulumunda insani ilişki ve iletişimde, gerçek ve ahlak bağıntısında derinleşmenin olanağına dikkat çekilmekteydi. Manipülasyona açık insanın, gerçeklik idrakinden koparacak algı oluşturmaya yönelik her çabaya dikkat etmesi ve uzak durması gerekilmekteydi. Hak, adalet, rahmet, rıza bağıntısında dünya kurulumunda dikkat edilmesi gereken en önemli şey Allah merkezli olarak meşruiyet alanının, aidiyet duygusu ve sorumluluk idraki ile belirli kılınmış olmasıydı... ki meşruiyet alanı gerçeğe dair ve kelimetullahın gerçekleşmesine dair oluşturulduğunda Allah kullarından razı idi. O dünya yaşanabilir güzel bir dünya olduğu içindi ki kulları da Allah'tan razı idi.

Başka bir deyişle de rıza sadece birbirinden hoşnut olmak değil, birbirini öznellik alanına kabul etmek, birbiri için olabilmek anlamında da gerçekleşmekteydi. Rızayı kazanmak, diğeri ile ilişki hakkını kazanmış olarak varoluşa dair ortak anlam-değer alanı açıyor olarak birbiri için olabilmek demektir. Her varlık, varlık olarak kendi olmanın korunumunda ve kapladığı alan kadar kendi olmanın olanağında biricik olmak ile beraber varlık olmaya dair ortağı olmayan olarak var olmaktaydı. Bu özellik, en temelde Cenabı Allah'a aitti. O; nihayeti olmayan varlık olmakta, kendi ile yaratıyor olmasına rağmen varlık

olmaktan bir şey yitirmeden var eder iken kendi olmanın korunumunda hem biricik hem de varlık olarak ortağı olmayandı. Böyle olmak ile beraber, kendisinden fazladan belirmiş olgular olarak farklı başkası kılıyor -yaratmış- olduğu varlıklar da bu tanrısal belirlenimi kısmide olsa varlık olmanın niteliği olarak kendi olmanın olanağı anlamında deneyimlemekteydi.

Neden kısmi denilecek olunur ise, Allah'a ait gerçekleşen olanaklardan paye almış olarak var olur iken tanrısal olanakların yaratılmış olana dair kılınmış olmasında var olmak, çift yönlü gerçekleşir iken yaratılmış olan üzerinde varlık hakkı sahibi olan Allah'tı ve Allah çift yönlü varoluşta varlık olmaya dair ortağı olmamayı her hâlükârda korumaktaydı. Böyle olmak kaydı ile yaratılmış olan, çift yönlü varlık olmanın diğer yönünde, fazladan belirmiş olgu olarak yeni bir varlık alanı belirleniminde Allah'ta yer kaplar iken farklı başkası olmakta, diğerleri ile var olmakta varlık ortağı olmadan var olardı. Allah'a ait gerçekleşiyor olsa da kendi olmanın olanağında varlık ortağı olmadan sadece kendi olmayı deneyimliyor olmanın idrakinde varlık alanında yerini almış olmaktadır.

Yani her varlık kendi olmanın korunumunda Allah'a Allah'tan paye almış olmanın olanağında hep artı bir olarak kendi olmanın korunması gerçeğine bağlı katılmaktaydı. 7. ayette, "Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka Allah'tır..." denilirken de varlığında mevcut kılınmış olarak gerçekleşenlerin, fazladan belirmiş olgu olmakta hep artı bir olarak Allah'ın varlık alanına katılmış olduğunu da anlamak gerekirdi. Üçü dörde tamamlayan, beşi altıya tamamlayan varlık hep Allah'tı. Aynı değil ama ayrı da değil olmanın olanağında varoluş hep diğeri ile diğeri dolayımında gerçekleşmekteydi.

Her mevcut Allah'tan paye almanın olanağında hep artı bir olarak Allah'ın varlık alanına katılır iken biricik olmaktan da paye alması dolayımında, kendi olmaya dair bir ortak kabul etmeden var

olmaktaydı. Varlık olarak ortağı olmamak, biricik var olmanın olanağında özerk gerçekleşir iken diğeri ile var olmak olanaklı kılındığında veya diğeri ile var olmak gerçekleştiğinde artık anlam-değer yüklemine varoluş diğeri ile olanaklıydı. Varlıkta ortak değil ama anlam-değer yüklemi almaya açık olarak gerçekleşen varoluşta ortak anlam-değer yüklemli gerçekleşen anlam mahali veya dünyası yaratıyor olmakta varoluş, ortak gerçekleşmekteydi.

Elbette, çift yönlü varoluşta varlık olarak Allah ile var iken Allah'a ortak değildik. Allah'tan paye almış olmanın olanağında kısmi olarak varlık ortağı olmakta kendi olmayı deneyimlemekteydik. Çift yönlü varoluşta ayrı değil ama varlık olma durumunda aynı da değil olmakta, varlık ortağı olmamanın, yaratılmış olana indirgenmiş olmasında, varlık alanında kendi olmakta sahne almaktaydık. Birçok varlık unsuruna içkin olarak çok varlıklı gerçekleşiyor olmakta da var olmaktaydık ama çok varlıklı olmaya aşkınsal kendi olmaya dair ortağı olmadan biricik kendi olmaya doğduğumuz bir varoluşu deneyimlemekteydik. Böyle olmak kaydı ile değişen yüklemeler almaya açık ve değişen neden bağıntılarında var olmaya açık iken yaratılıyor olmanın sürekliliğine açık mümkün varlık olarak; katmanlılığa bağlı gerçekleşen birbirine dışsal karşılıklı var olmanın olanağının, varlık ortağı olmamaya bağlı kılınmış olarak gerçekleşmesi dolayımında varoluş, hep diğeri ile hikâye sahibi olmakta gerçekleşmekteydi. Varoluşa dair yazgı, diğeri ile var olmanın yazgısıydı.

İşte, diğeri ile var olmanın yazgısında her varlık biricik var olmakta iken yani kendi olmanın korunumuna bağlı varlık ortağı olmadan kendi olarak varlıkta yerini almakta iken, diğeri ile yüklemeler almaya açık olmakta varoluş birbiri ile gerçekleşti. Varoluş diğeri ile gerçekleşir iken diğerin varlık haklarına adalet sahibi olarak sahip çıkan Allah, Mücadele suresinde, diğeri ile varoluşta yapılmaması gerekenleri

belirtmekteydi. Varlıkta ortaklık yoktu ama, varoluş ortak anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşmekteydi.

İşte bu nedenle insan, ben merkezîyetçi olarak var olurken bencilce sadece kendi için olmanın anlam yüklemelerinde kendini soyutlarken Allah'a ve diğerlerine yabancılaşmaktaydı. Allah, kendisi ile var olup da soyutlanamayacak olan gerçeklikti. Diğer de varoluşun diğer ile ilişki ve iletişimde anlam-değer yüklemelerinde var olmak için ortak gerçekleşiyor olması sebebi ile ilişkide yok sayılmayacak, görmezden gelinmeyecek ve ilişkide hakları hiçe sayılmayacak olardı. Bu neden ile Allah ve diğer ile ilişki ve iletişim ihtiyacında olarak anlam-değer alanı oluşumu içinde var olmaya dikkat etmek gerekmekteydi... ki Mücadele suresi ile ilişki ve iletişimde dikkat edilmesi gereken yaşam konu kılınmış olmaktadır. İlişki ve iletişimde esas olarak gerçekleşmesi gereken ise rıza idi.

Sure ile; diğer ile varoluşta, ilişkilerde diğerinin varlık haklarına dikkat ederek ve iletişimde varlık olarak yok saymayarak, nasıl yaşanması gerektiği belirtilmekteydi. Varoluşsal anlamda rızanın aranması, üst düzeyde ahlaki nitelik kazanmış olarak birbirini ilişkide hak etmiş olmanın ve ilişkiyi hak etmiş olmanın olması gerekeni olarak gerçekleşmesi gerekendi.

İlahi rıza, varoluşu hak ettiğimizin belirlenimlerindendi. Diğerinin rızasını kazanmak, diğerine dair ilişkiyi hak ettiğimizin belirlenimiydi. Diğerinin rızası kazanıldığında, Allah da kullarından razı idi. Rıza bağlamından bakıldığında, tevhid gereği, Allah'ın rızaya dair olarak kulları dolayımında nasıl görünüş bulduğunu da anlamış olmaktadır. Hadid suresinde hak edilmesi gerekenler vardı. Mücadele suresi ile de görmekteydik ki rıza hak edildiğinde, rıza dolayımında hak edilen varoluş ve ilişki gerçekleşmekteydi. Rıza hem varoluş biçimsel gerçekleşen hak etmeye dair bir yöntemdi hem de hak edişin gerçekleşip gerçekleşmediğini görünür kılan bir ölçüttü.

Surenin insanı; Cenabı Allah'ı yakın bulmuş müşahede ehliydi ki her işinde takva ve rızayı önceleyendi. O, rıza ölçütüne bağlı olarak hak edişlerinin idrakinde olan arifti. Onun için yaşam, sadece yasaklara dair çizgileri olan değil, rızaya dair gerçekleşmesi gereken ilişki ve iletişimde insani olarak ahlaki anlamda latif olunması gerekendi. Kendinden ibaret olmayan bir yaşam, diğeri ile yaşanır iken diğerinin duygularına, aidiyetlerine dikkat etmeden yaşamak böylesi insana züldü, yasaktı. O, yaşamın kendisinden ibaret olmadığını idrakinde Allah ve diğerlerinin gerçeğini ve bakışlarını dikkate alarak meşruiyet ve rıza çerçevesinde nasıl yaşanması gerektiğine dair idrak sahibi olan bir yaşam piri -resülü- idi.

O, alim olduğu kadar pek zarif, latif ve nezaket sahibi çelebi olan insandı. Su misali, kendi olmayı korur iken diğerlerine hayat olmayı öğrenmiş olandı. Toprak misali, tevazu ve olgunluğu elden bırakmayandı. Hava misali, letafette ileri olsa da öne çıkmadan mağfired sahibi olandı. Ateş misali, kötü huya dair ne var ise kendinde yakar iken varlığa insan olmanın sıcaklığını, anlamını hissettirendi. O kaderi - yazgıyı- rızaya çeviren, zenginlikte şıarmayan ve fakirlikte küfre varmayandı. O, yazgısını; yazgı olmaya aşkınsal, rıza ile hak ederek yaşayandı. O; ilişkide ve iletişimde nazı, şımarıklığı, çocukluğu geride bırakmış yetişkin insandı. Yetişkin olmakta Allah'ın kendisine muhatap aldığı hazreti insandı.

O; dilinden Cenabı Allah'ın konuştuğu ve ahlakında Cenabı Allah'ın ahlakının gerçekleştiği veli resulüdü. Onun ile olan sohbet; gören Allah'ı gördüğümüzde, duyan Allah'ı duyduğumuzda, bilen Allah'ı bildiğimizde, artık uzak bir Allah değil, kullarına yakın olan Allah'a her yerden tanık olmaya başlarız... ki bu durumda, iman edilene şahadet ile beraber kendilik kontrolü (öz denetim veya yönetim), haya (varlık olma değeri) ve güzel ahlak ile beraber kelimetullahın -ilkeselliğinin- öncelenmesine bağlı olarak gerçekleşecek olan ilişki ve iletişim

yönetimi olanaklı olur. Böylece karşılıklı değer oluşu içinde anlamlı ilişkiler kurulabilir. Seviyeli iletişim gerçekleşebilir.

Rıza; hoşnut kılmak/ olmak anlamını taşısa da gönüllülük, memnuniyet, onaylamak/ onay almak vb. içeriğinde gerçekleşmekteydi. Güzel ahlak belirlenimi olarak kendi için iken diğeri için olmakta kazanıldı. Allah'a veya diğerlerine duyarlı olmanın olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Güzel ahlak, diğerini ve ilişkiyi hak etmenin belirlenimi iken rıza, güzel ahlak sonucu kazanılmış duygusal bütünlük durumu idi. Diğerini ve ilişkiyi hak ediyor olmanın vermiş olduğu ulvi hazdı. Allah'a dair varoluşta, Allah ile olmayı da hak ediyor olduğunun belirlenimi olarak, Allah ile olmanın duyarlılığında, Allah'a duyulan muhabbetin sonucu olarak gerçekleşti. Diğerini hissetmenin, ilişkiyi tadabilmenin en güzel hazzıydı.

Diğerinin varlık haklarına dikkat ederek, rızayı gözeterek yaşamak, en güzel biçimde insan olmanın olanağını vermekteydi. İnsan olmanın haysiyeti, yani anlam ve değeri, rızaya erildiğinde, gerçek değerinde hak edilmiş olarak gerçekleşmekteydi. Hak edilmesi gerekenler için, ilişkiler ve iletişimin, hakkı ile yönetilmesi gerekmekteydi. İlişkileri ve iletişimi hakkı ile yönetmek için ise ilişkide tahakkümden uzak rızayı gözetmek, iletişimde ise gizlilikten ve riyadan uzak rızayı koruma çabası içinde bulunmak gerekmekteydi.

Hadid suresinde, insanın yönetmesi gereken bir kaderi vardı. Kendi olmaya doğulan yaratımda, tercihler ve eylemlerin, kelimetullah bağıntısında ilke belirlenimli olarak yönetilmesi gerekmekteydi. Yönetilmesi gereken bir varoluş vardı... ki Mücadele suresinde de yaşanan kaderin, ilişki ve iletişimde rızayı, dolayısıyla da güzel ahlakı gözeterek yönetilmesi gerekmekteydi. Böylece varoluş; Allah'ı hak etmenin ve Allah'tan ayrı gerçekleşmeyen diğerini hak etmenin dolayımında hak edilecek olandı.

İlişki ve iletişime dair gerçekleşenler dolayımında gerçekleşen -vücut bulan- strese, derde, acılara, zorluklara, krizlere dair yaşananları da idare edebilmeliydik veya yönetebilmeliydik ki yaşanabilir ortak geleceğe beraberce adım atabilelim. Ahlaki anlamda diğerine daha duyarlı olarak daha olgun, erdemli olarak yaşayabilelim. Manen ihtiyaçlı olduğumuz daha büyük işlere zaman ayırabilelim.

Rahman suresinde, Rahman olan Allah'ın beyanı öğrettiği belirtilir. Mücadele suresinde de öğrenilmiş beyanın ilişki ve iletişim biçimsel olarak nasıl gerçekleşmesi gerektiği öğretilir. Hadid suresinde yönetilmesi gereken kader -yazgı-, Mücadele suresinde yönetilmesi gereken ilişkiler ve iletişim dolayımında yaşanması gerekendi. İlişkilerin ve iletişimin yönetilmesi, ruhsallığın yönetilmesi anlamını da taşımaktaydı ki insan, yaşadıkları dolayımında karşı karşıya kaldığı zorlukları, dertleri, acıları, krizleri, stresi; sebeplere dair suçlu aramadan, gerçekleştirdiklerinin sorumlusu olduğunun idraki ile eylemlerinin sorumluluğunu alarak, diğerinin de hakları ve rızasını gözeterek yönetebiliyor olmakta aşabilmeliydi.

Yönetilemeyenler/ yönetemediklerimiz, sonuçta sorunlarımız olmaktadır. Söz konusu askeriye değil ise diğeri ile ilişkilerimizde ve iletişimde tahakküm kurmadan rızayı gözeterek ilişkileri ve iletişimi yönetebilmek gerekmektedir. Diğerini kullanmak veya yönetmek değil, ilişkileri ve iletişimi yöneterek kazanmak, katılımcı olarak gelecek yönetimi yapmak olması gerekendi. Çünkü, ilişki ve iletişim yönetimi, ilişkilerin ve iletişimin hangi anlam-değerlerde gerçekleştiği dolayımında, sürdürebilir ve sürekli olması bağtınsında, gelecek yönetimi olarak da gerçekleşmekteydi. Ruhsallığı, ilişkileri ve iletişimi yönetebildiğimiz kadar, gelecek yönetimi de yapabilmekteydik.

Allah'ta sınırsız insanda kısmi ve Allah'a ait ve insana dair kılınmış gerçekleşen duyma ve görme gibi öznelliğe dair tanrısalları, diğeri ile var olur iken sadece bilgi edinme duyuları olmakta değil, ahlak biçimsel

olarak da gerçekleştiğini bilmekteydik. Diğeri ile varoluşta, ilişki ve iletişim hukuki ve ahlak biçimsel zeminde anlam-değer yüklemelerinde gerçekleşir iken hukuki ve ahlak biçimsel olarak ilişki ve iletişimi yönetebilmenin çizgileri olmalıydı. Allah'ta sınırsız gerçekleşen tanrısallar, insanda sınırlı gerçekleşir iken diğeri ile var olmanın gerekeni olarak sınırlı olanaklar psikolojisi yönetimi yapılabilmeliydi. Sınırlı olanaklar; diğeri için özeline dair haklarını hiçe saymadan ve diğeri için yok saymadan, ilişki ve iletişime dair hukuki ve ahlaki sınırları gözeterek gerçekleşmeliydi.

Her iki surede de (Hadid ve Mücadele surelerinde) Allah merkezli ve diğeri için de dikkatten kaçırılmadan, hukuki ve ahlaki anlamda nasıl yaşamamız gerektiğine dikkat çekilir. Kendi olmayı gerçekleştirdiğimiz eylem ve söze, ilişki ve iletişime dikkat etmemiz gerektiğine de dikkat çekilmekteydi. Ahlaki ve hukuki anlamda meşru zemin yakalamış olarak anlam-değer oluşu içinde, varlık alanında, insan olmaya dair nefes alabileceğimiz tinsel bir alan açabilmeliydik. İlişkide diğeri için varlık haklarını hiçe saymadan, iletişimde de diğeri için yok saymadan ilişki ve iletişim kurmayı öğrenmeliydik. Sınırlı olanaklar psikoloji yönetimi dolayımında ilişkileri ve diğeri için hak etmenin olanağında daha özgürce yaşanacak bir yaşama kapı aralanabilirdi.

Cenabı Allah, ahlak ilkesi olmaktan öte, varlığında ahlaki olmayı önceleyen ilke sahibiydi. İnsana, kendi için iken diğeri için de olabilmek, diğeri için varlık hakkı ve rızasını gözetmek gerektiği belirtilir. Uzak değil, yarattıklarına yakın olan Allah, ahlaki anlamda dikkat edilmesi gerekendi. Surelere konu kılınan cezai müeyyide dahi ahlaki olmanın gerekliliği içindi. Olanakları, ilişki ve iletişimi nasıl yönetmemiz gerektiğinin sınırları idi. Yasak, ceza bağıntısında gerçekleşen sınırlar; meşruyet sınırları olarak, yönetilebilir olanları yönetebiliyor olmanın düzen çizgileri idi.

Her iki sure ile (özellikle Mücadele suresi), insanın terbiye varlığı olduğu, çocukça yaşayan değil, ilke -kelimetullah- gereği yetişkin bir insan olması gerektiğine dikkat çekilir. Yetişkin insan olmak için ise tercih ve eylemlerinin sorumluluğunu üstlenerek yaşamak dahilinde, diğerinden de sorumlu olduğunun idrakinde, olması gerekenleri gerçekleştirerek yaşamak gerekmektedir. Diğerinin varlık haklarını hiçe saymadan ve varlığını yok saymadan yaşamayı öğrenmek de yetişkinliğin olmazsa olmazlarındandı. Yetişkin insanın rıza bağıntısında hak etmesi gerekenler dolayımında yetişkinliği, ahlaki anlamda karakter kılması gerekmektedir. Yetişkin insan; aidiyet ve mesuliyet sahibi olarak ruhsallığını, ilişkilerini Allah ve diğerinin varlık hakları dolayımında yönetmeyi öğrenen insandı.

İnsan; Allah'tan paye aldığı tanrısallar, yasalar, melekeler, ilkeye haiz anlam vb. ile kayıtlanmışlıkta var olardı. Kayıtlanmış oldukları dolayımında kayıtlanmışlığa aşkınsal, yani nedenlerine aşkınsal kendi olmayı kendinden fazlası olmakta bulan varlıktı... ki neden bağıntılarında özgür değildi ama nedenlerine aşkınsal olarak kendi olmakta özerk var olur iken kendi olmayı özgür deneyimlemekteydi. Neden bağıntılarında özgür varlık değilse de Allah'tan paye aldığı tanrısalların ve Allah'ın mülkiyet alanından da paye almasına bağlı olarak özgürleşen varlıktı. Aldığı payelere dair kullanım hakkı bulması ve yönetebiliyor olması bağıntısında da özgürleşebilirdi. Yönetebildikleri dolayımında nüfuz alanı ediniyor olarak, ilkeye haiz nüfuz alanı kadar ve ilkenin -kelimetullahın- gerçekleşmesine bağlı olmak kaydı ile yönetebildiği kadar özgürleşen varlıktı.

İşte, diğeri ile varoluştaki ilişkiler ve iletişimi de yönetebildiğimiz kadar özgürleşmeye dair alan açmış olarak var olmakta idik... ki surenin insanı, kendi nüfuz alanında özgürlüğü Allah ile bulmuş olup da insani ilişkilerinde özgürlüğünü, ahlaki ve hukuki kaidelere bağlı olmak kaydı ile özgünce var olmakta sürekli kılabilen insandı.

Surenin en temel konularından biri de Hazreti Allah merkezli olarak hazreti insan mertebesinin bir belirlenimi olan insanlıkta nasıl yaşamamız gerektiği idi. İnsanlık tini, insanlık âlemi olarak gerçekleşir iken anlam-değer yüklemine hazreti insan olarak gerçekleşir iken insanın varlık haklarına dikkat ederek yaşamak gerekmektedir. Yetişkin insan olarak da insanlık tinini yüklenmiş hazreti insan olmak gerekmektedir. İnsanı ahlaki anlamda rahatsız edecek tutum ve davranışlardan kaçınmak, ayrıca insanın Allah nezdindeki değerini bilerek insanla ilişki ve iletişim kurarken nelere dikkat etmek gerektiği surede konu kılınmaktaydı.

Söz konusu Allah ise Allah ve vahiy merkezli yaşamak gerekmektedir. Söz konusu Allah'ı bulmak ise hazreti insana/ insanlığa uğramak şarttı. İnsanın Allah nezdinde değer olduğu ve bunun içindi ki insanın kendini değer bulduğu ve kıldığı varoluşta insan ile ilişki ve iletişime rızayı gözeterek dikkat etmek gerekmektedir. Söz konusu Allah ise insan tininde gerçekleşenlere aldanmadan, Allah'a ve insanlığa hainlerden değil, Allah'tan taraf olarak Allah merkezli yaşayabilmeliydik.

İnsan dolayımında Allah'a uzanan bir yol vardı. Bunun içindi ki bir hadisi şerifte "İnsanlara teşekkür etmeyen Allah'a da şükretmez" denilmekteydi. İnsan, güzel ahlak ile diğerinin haklarını gözetir iken Allah'a uzanan bir yola sahipti. İnsanı, insan olmanın asli anlam ve değerini bulmadan, Allah'ı bulmak bir hayaldi. Kâinat dolayımında Allah'ı bilmeye açık olan insan; insan dolayımında Allah'ı bulabilmeliydi. Kendinde de Allah'a kavuşabilmeliydi. Çünkü, Allah için yaratılmış olmanın olanaklarında insanın yolu, Allah'a uzanan bir yoldu.

*

Haşr suresi...

Allah'ı ve yarattıklarını okuma biçimimiz doğru değil ise gerçeğin gerçekleşmesinin nedeni olacıklara yenilmek kaçınılmazdı. Önemli olan gerçeği gördüğümüzde, sahiplenmek ve gerçekleşiyor olmasına katılmaktı. Katıldığımızda ise fevri talep ve kanaatlerimizi aşmış olarak kendisinden gelene, geldiği gibi katılmak olması gerekendi. Bu bağlamda toplumsal ilişkilerde kazanımlarda da en önemli olanlar ve en ihtiyaçlılar öncelenerek paylaşımlarda bulunmak, olması gerekenleri hakkı gereği ile değerlendirmek öncelikli konumuzdu.

Hadid suresi; Allah'ın, kendisini tanımlıyor, sure bağlamında tanıtıyor ve tanıtır. Haşr suresinde ise Cenabı Allah, kendisini surenin son ayetlerinde sure bağlamında tanımlıyor olarak tanıtır. Hadid suresinde yazgı ve özgürleşme konu kılınır iken Haşr suresinde tanrısalların gerçekleşmesine dair yazgıda hem terbiye konu kılınıyordu hem yüksek bir anlayışa çağrılmaktaydı hem de anlayış, korku ve özgürleşme bağıntısında Allah merkezli olarak nasıl yaşamamız gerektiği belirtilmekteydi. Haşr suresi ile toplumsal ilişkilerde nelerin öncelenmesi gerektiğine dikkat çekilir. Bu bağlamda sure Mücadele suresi ile de bağıntılı olmayı korur.

Hadid suresi "Göklerde ve yerde bulunanlar Allah'ı tesbih ederler. O aziz ve hâkimdir" ayeti ile başlar. Haşr suresi de bu ayet ile başlar. Her iki sure, Mücadele suresi bağıntısında bağlam yitimi olmadan birbirini tamamlıyor olmaya bağlı olarak sürelerin; ifade de dizge ve varoluşsal anlamda da süreç belirlemiş anlam akışlarının olduğunu görmek için önemliydi. Başlangıç ayeti dolayımında da varlık âleminde gerçekleşmenin, Allah ereğine bağlı olarak gerçekleştiğini anlamak ile beraber, insana, bütün varlık âlemi tesbihte iken sen hâlen rabbine dönmeyecek misin sorusunu sorması içeriğinde ifade de bulunmuş olduğunu görmekteydik.

Hadid suresinin başında Cenabı Allah'a ait gerçekleşen tanrısalların kapsayıcı anlam bağıntısında evrensel metafizik görüş veya varlık görüşü verdiğini görmekteydik. Haşr suresinin son üç ayetinde de Allah'a ait gerçekleşen tanrısalların, kendiliğine ait ve yaratım dolayımında anlam yüklemli olarak bilfiil vücut bulan varoluş biçimleri olduğunu görmekteydik... ki bağıntısallığa haiz metafizik varoluş görüşü, ayrıca bağıntısal mümkün varlık görüşü verdiğini görmekteydik. Hadid, Mücadele, Haşr ve Mümtehine sureleri bağıntısında Allah merkezli olarak kapsayıcı metafizik bağıntısında anlam-değer içeriğinde ve ahlaki yükselişte özneliğin derinliğine nasıl gerçekleşmesi gerektiğine tanıklık.

Böyle olmak ile beraber Haşr suresinde; Allah'a dair okumalarımızda ya tek yönlü eksik bakıyor olmamız ya yanlış ve zanna dair okuma yapıyor olmamız ya çarpıtarak fevri bakıyor olmamız ya da menfaat beklentisi ile olayın gerçekliğine kör bakıyor olmamız gibi durumların gerçekleştiği konu kılınır. Gerçek; dünyada iken, yaratım dolayımında kendisinden kısmi anlamda paye almış olarak var olmanın olanağında talim ettiğimiz ve vahiy bilgisi dolayımında kendisi ile karşılaştığımız olsa da yoruma dair saçmalamalar, çarpıtmalar, fevri bakışimler, çıkara dair beklentiler, ideolojik tarafgirlikler vb. gerçeği kabul etmeye engel olabilmekteydi. Gerçeği kabul ettiğimizde ise çıkara dair beklentiler ve yanlış, eksik veya tek yönlü yalınkat bakıyor olmamız, gerçeği hakkı gereği görmemizi engelleyebilmekteydi. Gerçeğe ve geleceğe dair yanlış yargılarımız sonucunda da sonuçları ağır olan veya hayati olan karar ve eylemlerde bulunabiliyorduk.

Sure "Göklerde ve yerde olanlar, Allah'ı tesbih eder. O Aziz ve Hâkimdi" diyerek başlar. Demek ki surede, Allah'ı hakkı gereği tesbih etmeyen insana; Allah'a dair gerçekliği hakkı gereği ile bilmesi ve bu gerçeğe dayanarak ilişkilerinde hem Allah'a yönelik var olması gerektiğinin hem de toplumsal ilişkilerde önceliklerinin neler olması gerektiğinin dersi

verilmekteydi. Tesbihi; tenzih ve tevhid belirlenimli olarak sadece ilmi değil, pratikte karşılığı olup yaşamsal olarak da gerçekleşmesi gerekendi... ki bu bağlamda sureye dikkat edildiğinde; kelimetullahı gerçekleştirme bağintısında tesbihi gerçekleştirmekten uzak olanlar ve tesbihi hakkı gereği gerçekleştirenlerin ayırımına gidildiği görülür.

Rivayet edilir ki Musa nebi Cenabı Allah'a "Sana nasıl geleyim" diye sorar. Cenabı Allah "Ya Musa! Ben'de olmayan ile bana gelen" diyerek soruyu cevaplar. Musa nebi "Ya Rabbi! Sende olmayan ne vardır ki ben sana onunla geleyim" der. Cenabı Allah "Ya Musa! Bana acziyetin ile gel! Acziyeti yarattım ama bende acziyet yoktur" diyerek Musa nebinin sualini cevaplar. Bu rivayete dikkat edilir ise Cenabı Allah Musa nebiye, tenzih ile kendisine gelmesini -tesbih etmesini- belirtmekteydi.

Rivayet edilir ki Cenabı Allah Musa nebiye "Bugün benim için ne yaptın" sorusunu yöneltir. Musa nebi de oruç tuttuğunu veya kıyamda zikre -namaza- kalktığına dair cevap verir. Cenabı Allah "Ya Musa! Bu yaptıklarını sana senin için kılmıştım. Benim için ne yaptım" der. Musa nebi "Ya Rabbi senin için ne yapılabilir" diye soru yönelttiğinde, Cenabı Allah "Ya Musa! Bir yetimi sevdin mi, bir yoksulu doyurdun mu, bir hastayı ziyaret ettin mi" diyerek soruyu cevaplar. Yani "Ya Musa! Bugün benim için Vedud, Rezzak, Şafi vb. olarak kendiliği kılmış olduklarında beni görünüşe taşıdın mı veya Ben senden görünüşe geldim mi" denilmiş olmaktadır. Bu rivayete dikkat edildiğinde ise Cenabı Allah Musa nebiye, tevhid ile kendisine dönmesi -tesbih etmesi- gerektiğini ifade etmekteydi. Başka bir deyişle de "Bana bana ait olanlar ile gel" denilmiş olmaktadır.

İşte Hadid, Haşr ve diğer surelerde tesbih ifadesi kullanılır iken tenzih ilkesi gereği, Allah'ın yaratmış olduğu ama kendisinde olmayan yani niteliği olmayan sıfatların olumsuzlanarak kendisini bilmemiz ve kendisine yönelmemiz gerektiği belirtilmekteydi. Böyle olmak kaydı ile Cenabı Allah'ı; uluhiyetine ve rububiyetine dair tanrısal belirlenimleri

dolayımında bilmemiz ve Ona bunlar ile yönelmemiz gerektiği belirtilir. Başka bir deyişle de Cenabı Allah'a ait gerçekleşen yüklem olan tanrısallarla, yani tevhid belirlenimli olarak Allah'ı bilmemiz ve O'na yönelmemiz gerektiği belirtilmekteydi.

Cenabı Allah'ta; acziyet, fakr, uyku, beslenme vb. şeyler, yarattıklarına dair kılmış olduğu özellikler olup, kendisine ait gerçekleşmekte değildi. Cenabı Allah'ın, gerçekleştirdiğinde anlam, duygu, irade yüklemli olarak kendiliğini karakter/ kimlik belirlenimli oldu kıldığı tanrısallık yüklemli ise Cenabı Allah'a ait gerçekleşiyor olup yaratmış olduğu mevcudata dair kılmakta gerçekleştirdikleriydi.

Demek istediğim; söz konusu tesbih ise, tenzih ve tevhid belirlenimli olarak anlam, dil, duygu, irade, eylem karşılıkların bağlı olarak gerçekleşmesi gerekendi. Tesbih; Cenabı Allah'a yönelimli olarak O'na O'nda olmayan ile gitmemek (tenzih) ve O'na ait olanlar ile O'na gitmek -yükselmek- (tevhid) içeriğinde gerçekleşmesi gerekendi.

Böyle olduğunda; insanın varlığı, ne için yaratılmış olduğuna bağlı olarak aidiyet ve mesuliyet taşır iken kendisine yük kılınmış olduğundan dolayı, kelimetullahı hakkı gereği gerçekleştirmenin dolayımında varlığını -varoluşu- yük değil, rahmet buluyor olmasını olanaklı kılmaktaydı. Bu, ne için tesbihe çağrılmaktaydı sorusunun da cevaplarından biri idi. İnsan; Allah'a ait gerçekleşen tanrısallık ile var olmakta iken Allah'a aidiyette gerçekleşmenin olanağında varlığını kendisine yük kılınmış bulmakta olmak ile beraber, diğerinin varlığından da sorumlu kılınmış olmanın yükünü taşımaktaydı.

İşte bu iki yükü aşmanın yönetimi olarak iman, güzel amel (erdemler), sevgi, dostluk ve akıbet/ ahiret ilmine göre hak ediş belirlenimli yaşamak, başka bir deyişle de tenzih ile tevhid belirlenimli olarak tesbih belirlenimli yaşamak; yüklerini varlığına rahmet kılıyor olarak yaşamak anlamında gerçekleşmekteydi. Hayra bağlı gerçekleşen; yaşam sevinci,

kendi olmaktan yana mutmain olmak, hikmete açık görüş sahibi olmak, günahları -zulumü- unutmaya -bağışlanmaya- dair eylem sahibi olmak, ahiretini kurtarmaya yönelik eylem sahibi olmak, Allah'ı yakın bulmak vb. bakıldığında tesbih, Allah ile özgürleşmenin olanağı olarak gerçekleşmekteydi. Varlık olmanın yükü ve diğerinin yük olması; ilkeye yani kelimetullahıya bağlı gerçekleşen anlam, duygu, irade, eylem belirlenimlerinde tesbihe dair gerçekleşmede, kayıtlanmışlığı yine kayıtlanmış olduğu ile aşmış olarak aşılması olmaktadır.

Surenin 20. ayetinde "Cehennem ehli ile cennet ehli bir olmaz. Cennet ehli isteklerine kavuşanlardır" denilirken de hak ediş dair ayrışımın yapıldığına tanık olmaktadır. Tesbih, ne için olduğumuza dair kendimizi gerçekleştirmek ile de ilgili olup, kelimetullahı gerçekleştirmek için anlam-değer varlığı kılınmış olan insana, hakkı gereği nasıl tesbih edebileceğinin yolu gösterilmekteydi. Hak edişlere bağlı olarak kullarına dönen Allah'tan, ahiret ve akıbet bilgisi doğrultusunda takva ile çekinenler ve erdemli yaşamayı önceleyenler, hakkı gereği tesbih etmiş olmakta kelimetullahı gerçekleştirmekteydi.

Allah'ın varlık gerçekliği, tanrısal belirlenimleri, bu bağlamda kelimetullahın gerçekleşmesi ve ahiret/ akıbet ilmi bağıntısından bakıldığında; yaşamsal anlamda kendi olmaya dair yolculukta, doğru karar alan da vardı, teklif ve telkine rağmen yanlış karar alanlar da vardı. Her kişi tercih ettiği ve gerçekleştirdikleri bağıntısında kendi olmaya dair yol açmaktaydı. Kendi olma yolculuğunda her yanlış tercihe dikkat edildiğinde, sadece yanlış olmak ile kalmayıp, hak edişle bağlı olarak zor ve acı sonuçlarının gerçekleşiyor olduğu görülmekteydi. Tecrübe, zorluklar ve acılar üzerine inşa edilmekteydi ama ahiret zaman kuşağı söz konusu olduğunda, artık geçmiş, tecrübe alanı değil, hak edişlerin tesis edilmesinin sebepler alanı olarak değerlendirilmekteydi.

Surenin 2 ve 3. ayeti ile Medine'den sürgüne gönderilen Yahudiler konu kılınır. Onların ve müslimlerin hiç beklemediği bir biçimde Yahudiler,

sürgüne yazılmış olarak Medine'den çıkarılır. Evlerini hem kendi elleri ile harap etmekteydi hem de müslimler yıkmaktaydı. Cenabı Allah, hiç çalışılmayan yerden kullarını imtihan etmekte veya ceza vermekteydi. Hiç umulmayan yerden kullarına destek vermekte ve inayet etmekteydi. Allah'ı gerçekte tanımadığımız sürece, hep çalışmadığımız yerden imtihan edilir iken kaybetmeye mahkûmduk.

Ders almadığımız olaylar ceza ile sonuçlanabilmekteydi. Yaşadıklarından ders alanlar, güzel bir geleceği olanaklı kılabilmekteydi. Sürgün, yurt olarak aidiyetlerinden ve köklerinden koparılmak olup, gerçek aidiyet ve sorumlulukların yeniden hatırlanmasının cezasıydı. Gerçeğe dair aidiyet ve sorumluluklar hatırlanmadığında sürgün, yerini helâke dair cezaya bırakmaktaydı. Sürgünden ders almayanları, ahirette de ceza beklemekteydi.

Yahudiler veya içimizdeki düşmanlar, Muhammed Mustafa'nın (s.a.v) Allah'ın resulü olduğuna dair kanaat getirmiş değilseler de hukuki olarak beraber yaşamının yolunu Medine Vesikası ile beraber edinmişlerdi. Buna rağmen ona ihanetin Allah'a da ihanet olduğuna gafil olarak müşrikler ile anlaşmış ve müslimlere ihanet etmişlerdi. Gerçeğe ve geleceğe dair yanlış kanaatler -zanlar- sonuçta yıkıma sebep bir geleceği yaşamaya sebep olmaktadır. Allah'ın tesbihinden yani tanrısalların hakkı gereği gerçekleşmesinden uzaklaşanları akıbet olarak da kötü sonuçlar beklemekteydi.

Önemli olan, gerçeğin hangi biçimde ve kişi dolayımında geldiği değil, gerçeğin bir teklif olarak geldiğinde sadece bir gruba değil, herkese gelmiş olarak gerçekleştiği idi... ki Yahudi milleti bunu anlamayacak kadar soya aidiyete bağlı bakıyor iken gerçekten kendilerini mahrum edenlerdi. Surenin 4. ayeti ile de Allah ve resulüne karşı gelmelerinden dolayı cezalandırılmış oldukları yani doğru okuma yapamadıkları ve doğru kabule bağlı olarak doğru tarafta olmadıklarına dikkat çekilir.

Surenin 5. ayetinde Yahudilere ait hurma ağaçlarının kesilmesi konu kılınır. Bu olay esnasında Hurma ağaçlarının kesilmesinden taraf olmayıp da Resule itiraz edenler de olmaktaydı. 6. ayette işaret edilen çıkar gözetilen olduğu gibi yeryüzünde fesat çıkarmamak gerektiğinde yana bakan da vardı, Allah'ın mahlukatına zarar vermemek gerektiğine dair düşünen de vardı. Ancak, mesele hurma ağaçlarının katli değil, insanın kendisini gerçeğe kör kılan mal seviciliğin veya gerçeğe karşı tavır almasına sebep olan servet ile kibrin katliydı... ki nesnelere elinden alındığında, önceliğin gerçek olduğunu herkesin ibret almış olarak öğrenmesi şarttı. Söz konusu ceza ise hem meşru olanı göstermek hem caydırıcılığı tesis etmek hem de ceza ile beraber zilletle kılmış olarak ders vermek gerçekleşmekteydi. Bu neden ile 5. ayette Cenabı Allah, Resulünün verdiği kararın arkasında durmaktaydı.

Gerçekleşen olayı, tek yönlü olarak değerlendirmemek gerektiği, tek yönlü bakıyor olmakta iken gerekçesine bağlı olarak doğru bir yargıda bulunuluyor olsa da başka bir gerekçeden bakıldığında yargının eksik ve yanlış olduğuna tanık olunabilirdi. Yani yanlış ve doğru gerekçeler içinde doğru olan gerekçenin seçimi, ayrıca doğru gerekçeler içinde ilkeye bağlı sonuç almaya yönelik en öncelikli olan doğru gerekçede karar kılmak gerektiğine 5. ayet ile tanıktık. Değişen şartlar ve koşullar bağıntısında doğru gerekçeler içinde, ilke bağıntısında en uygun gerçekleşmesi gerekenden yana karar kılınmalıydı. Musa nebi ve Hızır nebi kıtasında da tanık olduğumuz durum, olay çoklu gerçeklik belirleniminde gerçekleşir iken sadece kendi gerekçeli nedenimiz doğrultusunda değerlendirmemiz gerektiği idi... ki bu surede de 5. ayet dolayımında, değişen koşul ve şartlar karşısında yargıların değişebileceğine açık olmamız gerektiğinin dersi verilmekteydi.

Zaten İslam hukukunda yasaklar, koşul ve şartlar bağıntısında esnetilebilir (Kıtlık durumunda şarap içme, domuz eti yeme vb.) ve değişebilir (Savaşta adam öldürme, hayati durumlarda yalan

söyleyebilme) değil miydi? Yani, değişen koşullar ve şartlara göre kendimizi güncellemeye, gelişen olayları doğru değerlendirerek yapılması gerekenleri yapmaya dair düşünebilme, karar alma ve eylemlerde bulunma olanağı dinimizce olanaklıydı. Olay çok gerçekli gerçekleşir iken, sadece bir doğrudan veya yanlış yerden bakıyor olmak, olması gerekeni yapmaktan uzak kılabilirdi. Vesveseye açık olarak da inkârımıza dahi sebep verebilirdi. Bunun için dahi olsa çok yönlü düşünme, karar alma ve eylemlerde bulunabilme aklını geliştirmemiz gerekir. Sabit yasakları veya emirleri, sabit gerçekler kabul ettiğimizde, Allah'ın -gerçeğin- nasıl iş gördüğünden habersiz, gerçeği anlamaktan uzaklaşabilirdik. Bu, iman ehli için, değişen dünya oluşu içinde en çok dikkat etmesi gereken konulardandı.

Demek ki insanın, çoklu doğrular içinde doğruları, şartlar ve koşullara bağlı olarak ilkeye indirgeyerek basit biçimde karar almaya dair bir olanağı vardı. Bir doğrudan kalmak değil, değişen koşullar ve şartlar içinde ilke ve gelecek bağintısında en doğru olan kararı alarak uygulamada bulunmak olması gerekendi. Bir doğruya şartlanmış olmak, değişen koşul ve şartlar doğrusunda doğru karar almamaya sebep olabilmekteydi.

Surenin 6. ayeti ile kelimetullahı tesis eden resulün ganimette önceliği olduğu belirtilmekteydi. Cenabı Allah, resulünü dilediğine üstün kılmaktaydı. Başka bir deyişle de toplumsal kazanımlarda öncelik, kelimetullahın gerçekleşmesine katkıda bulunulmasıydı. İnsanların fevri olarak şımarık veya açgözlü talepleri, doğru kabul edilmeyip, gerçekleşmesi gerekenden mahrum etmemeliydi.

Surenin 7 ve 8. ayetlerinde, ganimet dolayımında toplumsal kazanımlar konu kılınır iken toplumsal kazanımların toplumsal yaşamda en ihtiyaçlıların gözetilmesine bağlı hizmete yönelik taksim edilmesi gerektiği belirtilmiş olmaktadır. Bu bağlamda 6. ayet ile beraber 7 ve 8. ayetlere dikkat edildiğinde, kelimetullahı öznel kurumsal gerçekleştiren

resul mertebesinin önemine binaen toplumsal kazanımların kurumsal düzeyde genele ve hizmete yönelik kanalize edilmesi gerektiğine de dikkat çekilmiş olunur. Çıkarıcı ve şımarık talepler, söz konusu ilkenin - kelimetullahın- gerçekleştirilmesi ise kabul edilebilir değildi. Kelimetullahın gerçekleşmesine dair ilke gereği öncelikler, göz ardı edilmeyecek kadar önemliydi.

Bu bağlamda, toplumsal kazanımlara çıkarıcı bakanların, yanlış yerden bakıyor olduğu net olarak ifade edilmiş olur. Bu dünün sorunu olmak ile beraber her devrin sorunuydu. Hâlen devlet çatısı altında topluma hizmete dair gerçekleşmesi gereken mevkilerde, mevkilerin gücünü, rüşvet, zimmetine mal geçirmek, itibara dair kullanmak vb. suistimal eden nice kişi vardı... ki bu anlamda ayet baki, hâlen bu ayetlerin gerçekleştiği alanlar vardı.

6-9. ayetlere dikkat edildiğinde büyük balığın küçük balığı yuttuğu yani güçlünün hep ayakta veya hayatta kaldığı değil, diğeri içinde olabilmenin ve iktisadi adaletin öncelenmesi gerektiğine dikkat çekilir. Başka bir deyişle de toplumsal fedakârlıklar ve dayanışma içinde güçlü olunabileceği ve geleceğe adım atılabileceğine dikkat çekilir. Güçlünün tek başına hayatta kaldığı değil, zayıfları desteklemek ile beraber bütünlüğün korunması bağintısında güçlü olunabileceği dersi de surede verilmiş olur. Çıkarıcı ve şımarıklar, diğeri ile var olduğunun/ olabildiğinin idrakinde olarak diğeri için de olabilmenin duyarlılığında var olmak gerektiğini öğrenmeliydi. Bu, insanın nefsi emmareye bağlı olarak sürüngenimsi bakışında çıkarıcı olması sebebi ile söz konusu insan olduğunda her devirde dikkat edilmesi gereken bir konu idi.

Surenin 9. ayeti ile de müminler arası yabancılığın olmadığı, birbirlerine olan sevgi ile yabancılığı aşılmış olduğu betimlenir. Kendileri ihtiyaçlı olsa da diğer mümin kardeşlerini tercih etmiş olarak fedakârlık gösterdikleri net olarak ifade edilir. Toplumsal aidiyet ve öncelikler, kelimetullahın gerçekleşmesini olanaklı kılan duyarlılıkta

gerçekleşmekteydi/ gerçekleşmeliydi. İşte nefsi emmarenin cimriliğinden korunanlar, ilkeleri -kelimetullahı- gerçekleştirmenin özgürlüğünü tatmaktaydı. 10. ayet ile de müminler, birbirinin bağışlanmasını, kinden uzak duyarlılık sahibi olmasını dilemekteydi. Birbirlerine yönelik beklentide dahi çıkarıcılık değil, diğerkâmlık olması gerekendi.

İşte bunlar; yaşamın zor şartlarına ve nefsi emmareye rağmen, kendi için iken diğeri içinde olan bilenlerdi. Onlar, ilişkilerde önceliği Allah'a, resulüne ve diğer mümin kardeşlerine vermiş oldukları için yekvücut olarak kelimetullahı gerçekleştirir iken ümmet olmayı başarmış olanlardı.

Surenin 11-17. ayetlerinde de münafıklar sureye konu kılınır. Onlar, nefsi emmarenin vücut bulmuş olduğu güvenilmez hainlerdi. Söz verdiklerinde sözünü tutmayan hilekârlar, emanete hıyanet eden hainler, yalanda ileri giden sapkınlardı. Müşrikler dahi şeytanlıkta onlar ile yarışamazdı. Şeytan dahi inkâra çağırırsa da âlemlerin rabbi olan Allah'ı inkâr etmekten korkandı. Münafıklar da Allah'ın resulüne inkârda yarışır iken Allah resulünden ve yanında olanlardan korkanlardı... ki bu, sure bağlamı ile beraber surenin 16. ayetinde işaret edilmiş olarak belirtilmekteydi.

Münafıklar ki tekbenci olarak bencil ve menfaatlerine düşkünlerdi. Dışardan birlik görünseler de kalplerinde aynı tarafta dahi olmaktan uzak, birlikten kopuktular. Korkular, çıkarlar, güvenilmez yönler vb. üst ilkedeki aşılması sürecine, özsel birlik sağlanacak değildi. Dışardan görülen birlik ise birbirlerinden veya maddi olanaklarından cesaret almış olarak gösterdikleri iken korkularını maskeleyen öte gerçekleşmekte değildi. Sonları ise şeytan gibi cehennem olmaktadır. Gerçek bağintısında doğru kararlar almakta değilsek ve doğru biçimde hayata geçirmiş değilsek, şeytanların maskarası olmaktadır. Ahlaki

anlamda karakter biçimsel olarak şeytanlaşmak, güvensizliğe bağlı parçalanmışlığın, bütünlük yitiminin de belirlenimi idi.

Münafıkların sureye konu edilmesinin en büyük sebebi, bunlar ile toplumsallaşmanın zafiyet gösteriyor olmasıydı. Toplumlaşmak, münafıklar ile gerçekleşmeyecek kadar, üst ilke bağıntısında organize olmakta ve kurumsal hareket etmekte gerçekleşmesi gerekendi. Onlar içinde iken müminlerin daha dikkatli olarak hep tetikte hazır olması gerektiği belirtilmiş olur. Onlar, nefsi emmarenin kaybolmuş sapkın çocuklarıydı. Gerçeği görmekten yana kör oldukları gibi, geleceğe dair her okumalarında yanlış yerden bakıyor olarak okuyorlardı. Bu dünyada onlara rahat olmadığı gibi ahiretleri de hazin sondu.

Surenin 13. ayetinde “Onların size karşı duydukları korku, Allah’a olan korkularından daha şiddetlidir. Bu onların anlamayan bir topluluk olmalarındandır” denir. 14 ayette de “Onlar korunaklı şehirler içinde veya surlar arkasında olmadıkça sizinle savaşmazlar. Kaldı ki kendi aralarında ayrılıktalar. Sen onların birlik olduklarını sanırsın. Oysa ki onlar, akıllarını kullanmayan bir topluluktur” denir. Her iki ayette de maddi dünyaya kapılmış olup da inkâr ehli olan riyakâr münafıklar ve korkaklıkları konu kılınır.

Korkaktılar, çünkü dünyevi -maddi- bağımlılıkları ve kaybedecekleri vardı. Korkaktılar, çünkü hayati korkuları vardı. Yaşam korkusu ve gölgesinde gerçekleşen temel ihtiyaçlar korkusu, ayrıca güç ve olanakları yitirme korkusu vb. nefsi emmarenin ve korkunun gölgesi altında kaybolmaya nedendi. Korkak olmaları dolayımında korku nesnelерinde kalır iken diğeri ile organize olabilecek akıldan/ akil etmekten de yoksundular. Böyle olmak ile beraber, korku nesnelерinde takılı kalır iken gerçeğe dair gelmiş olan vahiy bilgisini anlamaktan ve ilke gereği olması gerekenleri gerçekleştirmeye dair akletmekten de yoksundular.

Surede Allah korkusu ile gerçekten uzak kılan korkuları nasıl aşmamız gerektiğinin dersi de verilmekteydi. Hayati korkular, içgüdüsel ve temel ihtiyaç korkuları sıradan korkular değil, insani olmak ile beraber, yaşamı ve tarihsel yürüyüşü biçimleyen korkulardı. Tarih psikolojinde tarihi belirleyen en temel duygular korku ve cesaretti. Böyle olsa da hayati korku ve temel ihtiyaçlara dair korkular insanı, gerçeği bilmekten ve gerçeği hakkı gereği yaşamaktan yana alıkoymaktaydı. Sure ile de yaşamı biçimleyen temel korkularımızı, Allah korkusu ile aşmanın olanağına dikkat çekilmiş olarak korkuların yönetilebileceğine dikkat çekilmekteydi. Yönetebildiği kadar özgürleşen insan, korkularını da yönetebildiği kadar özgürleşebilmekteydi. Artık, korkulara galip olarak, diğeri ile yaşayabileceğimiz bir dünya kurmak olanaklıydı. Her türlü hayati ve temel ihtiyaç korkusu, Allah'tan korkarak ve Allah'a güvenerek -tevekkül ederek- aşılabılırdi.

13. ayette “Onlar anlamayan bir topluluktu”, 14. ayette de “Akıllarını kullanmayan bir toplum olmalarındandı.” ifadesine dikkat ettiğimizde, anlamaya ve akletmeye çağrıldığımızı görmekteydik. Surenin 21. ayetinde belirtilen “Şayet Biz Kur'an'ı bir dağa indirseydik, onu, Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş olduğunu göürdün. Bu misalleri, insanlara, umulur ki düşünürler diye anlatmaktayız” denilirken de anlamaya, duyarlılığa ve düşünmeye çağrılmaktaydık. Bir dağ dahi, Allah'tan gelen vahye, bizlerden daha çok duyarlılık göstermekte ise eleştirel olarak kendi durumumuzu sorgulamamız gerekirdi. Canlılık, duyarlılık, anlamak, duygusal yaklaşım vb. olguları; artık, sadece insana ve kimyasal belirlenimlere indirgeyerek değil, Allah'tan paye almanın olanağında neden bağıntılarında bağıntısal indirgemeci olarak birçok biçimde gerçekleşebileceğini de anlamak gerekirdi. Anlayışımızı sınırlayan bariyerlerden kurtularak düşünmemiz ve anlayış -irfan- sahibi olmamız gerektiğini sure ile net olarak anlamaktaydık.

Surenin 18-20. ayetlerinde müminler muhatap alınır. Onlar iman edenlerdi ve geleceğe yönelik ahiretten bakıyor olarak dünyayı ekin yurdu kılıp da ahireti de hasat yurdu olarak değerlendirmesi gerekenlerdi. Allah'ı unutanlar gibi olmamaları onlara tavsiye edilmekteydi. Cehennem ve cennet ehlinin hak edişe dair bir olmadığı da özellikle belirtilir. Cehennemlikler hakikatten yana sonuçsuz olup da cezayı hak edenlerdi. Cennetlikler ise kurtuluşa eren, hakikatten sonuç alan kişilerdi.

Surenin 21. ayetinde “Şayet Biz Kur'an'ı bir dağa indirseydik, onu, Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş olduğunu göürdün. Bu misalleri, insanlara, umulur ki düşünürler diye anlatmaktayız” denir. Dağa inse, dağın Allah'a olan saygısından paramparça olacağı gerçeğe dair bilgi, insana iniyordu... ama insan, dağın gösterdiği duyarlılıktan yoksun, gerçeğe dair gelen bilgiye karşı ya inkâr ya şüphe ya menfaat ya çarpıtma ya saçmalama ya da kuru bir inat ile bakmaktaydı. Yanlış yerden bakıyor, yalınkat doğrusal sığ bakıyor, eksik veya çarpıtarak bakıyor olmaktaydı ki insan, sureye anlayış sorunu ile konu kılınmış olmaktaydı. 21. ayet ile gerçeğe dair bilgi ve duyarlılık konu kılınır iken insanın gerçeğe duyarsızlığı eleştirilmiş olmaktaydı.

Elbette anlamak için objektif bakmaya, soyutlamaya ihtiyaç vardı ama gerçek aşikâr olduğunda, gerçekten taraf olarak kabule ve düşünmeye ihtiyaçlıydık. Kendi beklentilerimize göre değil, gerçek hangi yönden hangi olay belirlenimlerinde ve hangi kişiler dolayımında açık olmakta ise gerçeğe duyarlı olduğumuz içindi ki yadsımadan duyarlı olmayı da koruyarak gerçeğe dair bilgiyi edinmeliydik...ki gerçeğin bilgisi dolayımında tenzih ve tevhid belirlenimli olarak Allah'ı; yarattıkları dolayımında, insanlık tininde, gerçekleştirdiklerimiz dolayımında ve tinsel alan belirlenimlerinde hakkı gereği ile bilmiş ve müşahedeye açık görmüş olalım.

Bu durumda surenin 22-24. ayetleri gelir ki bu ayetlerde Cenabı Allah bütün varlık âleminde ve insanlık tininde, bilfiil gerçekleştirdikleri dolayımında sıfat, karakter ve kimlik belirlenimli olarak nasıl görünmekte ise öylesi kendisini tanıtır. Her bir isim hem kendini tanımlıyor olduğu en küçük tanımlama idi hem de tanıtlıyor olarak en yüksek biçimde nasıl görünüş bulduğunun belirlenimiydi. Hem karakter belirlenimi idi hem de diğeri dolayımında gerçekleşen kimlik belirlenimiydi. Bu neden ile en yüksek görünüş ve varoluş biçimleri olarak değerlendirilmeleri gerekirdi. İlahi isimler, Allah'ın hem tevhide dair ne olduğunun veya kendisine yüklem almış olarak kendisini oldu kılmış olduklarının hem de tenzihe dair ne olmadığını belirlenimiydi.

22-24. ayetler: “O öyle bir Allah'tır ki kendisinden başka bir Allah yoktur. Görüneni ve görünmeyeni de bilendir. O, Rahman ve Rahim'dir. O Allah ki kendisinden başka ilah yoktur. Melik'tir, Kuddüs'tür, Selam'dır, Mümin'dir, Muheymin'dir, Aziz'dir, Cebbar'dır, Mutekebbir'dir. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir. O Allah ki Halik'dir, Bari'dir, Musavvir'dir. En güzel isimler O'na aittir. Göklerde ve yerde olanlar, O'nu tesbih eder. O, Aziz ve Hâkim olandır.”

Yukarıdaki ayetlere dikkat edildiğinde bütün varlık âleminde ve insanlık tininde bilfiil gerçekleşen tanrısallarının kelimetullah olarak gerçekleştiği ve bu bağlamda Allah'ı müşahede edebileceğimiz ve gerçeklik belirlenimleri olan tanrısallar ile var olduğumuz içindi ki talim ederek idrakine yükselebileceğimiz net olarak ifade edilmiş olur.

Esmayı Hüsna bağıntısında Allah'ı müşahede etmeye dair yüksek bir anlayışa çıkmak için ise surede, Resul ile gelen gerçeğe yönelik nasıl açık olmamız ve kimlerden olmamız gerektiği belirtilmekteydi. Müminler sadece ahlaki anlamda mümin değil, varlık görüşleri ile de Allah ile var olduklarının idrakinde olarak Allah'ı müşahede etmeye açık yüksek idrakin sahibi olmaları gerekendi. Dünya öncelikli değil, kendi için iken diğeri için de olabilmenin önceliğinde Allah için olabilmeliydi...

ki Allah tarafından kabul görmüş olarak müşahedeye ve yüksek idrakine geçiyor olabilsin.

Yüksek anlayış veya görüş başlığı altında sure değerlendirildiğinde, ilk ayetten itibaren tesbihe çağrılır iken tesbihi hakkı gereği gerçekleştirmeyenler dolayımında insanın tesbihi tenzih ve tevhid belirleniminde nasıl gerçekleştirmesi gerektiğine dair bilgi verilmiş olmaktadır. Bilgi sadece bilgi kalmakta değil, gerçeğin bilgisini edinmenin ve gerçeğe dair görüş sahibi olarak olan biteni değerlendirmenin gerçekleşmesi gereken bilgisiydi... ki bu bağlamda öznel olanı öznel belirlenimlerde bulabilmek, tanıyabilmek ve temaşa edebilmek için gerçekleşmesi gerekenler vardı.

Bunlar:

- 1) Zanna dair kanaatler aşılmalıydı (2. ayet).
- 2) Doğrular içinde, şartlar ve koşullara bağıntısında en doğru ve kapsayıcı olan doğrular ile olması gereken gerçekleşmeliydi (5. ayet). Musa nebinin Hızır nebi ile buluşmasında, durduğu yerin doğrusundan bakar iken gerçekleşenin doğrusunu, gerekçesini görememesi, ayrıca hurmalığın kesilmesi olayı bu şıkkı anlamak için örnek verilebilir. Bir doğru, değişen koşul ve şartlar karşısında farklı veya karşıt görülebilecek bir doğruya yerini bırakabilmeliydi.
- 3) Zaafılar aşılmalıydı (6. ayet).
- 4) Nefsi emmareye dair bencillik, cimrilik, kıskançlık vb. aşılmalıydı (9. ayet).
- 5) Dünyevi korkular aşılmalıydı. Allah korkusu, Allah'a muhabbete döndüğünde, korkular aşılmış olarak ilişkilerde fedakârlık ve rıza aranmaktaydı (7 ve 9. ayet).
- 6) Münafıklıktan kaçınılmalıydı (11 ve 16. ayet).
- 7) Gerçeğe dair bilgiye -vahye- duyarlı olunmalıydı (21. ayet).

Yukarıda geçen şıklar bağıntısında bakıldığında sure, manevi ilişkilerimizde aşmamız gerekenleri ve bizde gerçekleşmesi gerekenleri betimlemekteydi. Gerçeği bulmaya ve gerçeği hak etmeye dair yolculukta insanın; bırakması, aşması, bedelini vermiş olarak hak etmesi gerekenleri vardı.

Her kişinin değilse de genelin; zanna, zaaflarına, beklentilerine, kötücül içgüdü veya kötücül duygularına vb. dayanarak yorumladığı ve kanaat sahibi olmaya dair biçimlenen bir görüş dünyası vardı. Böylesi her görüş, dünya bakışımı veya dünya resmi olarak gerçekleşir iken her kişinin görüşü veya resmi, gerçeği görebilmek için yırtılması gerekendi. Yani aşılması gerekendi. Sure ile tanrısallar içeriğinde yüksek anlayışa çağrılmakta iken, varlık görüşü anlamında zanna dair oluşmuş resimlerimizi -tasavvurlarımızı- aşmamız gerektiği de başlık olarak konu kılınmıştı. Gerçeği, kendimize göre değil, gerçek olduğunun belirlenimlerine göre bilmeli, görmeli, talim etmeli, sonuçlar olarak yaşamda karşılaşmış olarak tanıyabilmeliydik.

Görüşün aşılması veya zan ve beklentilere dair biçimlenen resmin yırtılması için en temelde ihtiyaç olan ise; kati iman, Allah ve resulüne muhabbet ve Allah rızasının gözetilmesi, ayrıca gerçeği bilmeye, tanışmaya, müşahede etmeye dair dert sahibi olunmasıydı... ki Allah tarafından kabul edilmiş olarak yüksek bir anlayışa geçmiş olmak ile beraber gerçeği temaşa ve talim edebilmiş olalım. Başka bir deyişle de hakkı gereği tesbih ediyor olmakta Allah'ı müşahedeye açık olalım. Allah ile tanış olmak ile O'nun nasıl iş gördüğünün bilgisini edinmenin dolayımında, O'na göre nasıl yaşamak gerektiğini de öğrenmiş olalım. Mümtehine suresinde emsal verilen İbrahim nebi misali, Allah'ı tanımış olarak nasıl yaşamamız gerektiğinin bilgisini bilmiş olalım. Allah ile korkularımızdan yana özgürleşmeye dair yol bulmuş olalım.

Zan ve beklentiye dair her resim, gerçeği görmeye kör kılabilmekteydi. Bunun için başlangıçta ihtiyaç olan edepti... ki edep; manevi değer

alanında değer olanların değer olduğunun idraki ile ahlaki duyarlılık göstermiş olarak değerine göre hareket edilmesiydi. Nasıl ki marifet iltifata tabi idi, edep de takdire tabi idi. Ancak edep yeterli değildi. Sükût da ihtiyaç olandı ki zanna ve beklentiye dair her resim irade biçimsel gerçekleşiyor olmak ile beraber beden, hâl ve kâl biçimsel olarak gerçekleşmeye dair karşılık bulur iken insan farklı biçimlerde konuşabilen varlık olmakla birlikte, sükût etmeyi bilen bir varlık değildi. Başka bir deyişle de insan terbiye varlığı idi. Sükût da terbinin olması gerekenlerinden olmak ile beraber, gerçeğe duyarlı olarak açık olmanın gerekenlerindendi.

Zanna, nefsi emmarenin beklentilerine dair her resim, sükût ile yırtıldığında, olay belirlenimli görünüş bulan gerçeği müşahade etmek artık gerçekleşebilirdi. Hayır işlerinde koşuşturmak ve gerçekten uzaklaştıran resimlerimizi -tasavvurlarımızı- ve resme dair beklentilerimizi sükût ile aşmak, gerçeğe açık olarak gerçekle tanışmamızı olanaklı kılmaktaydı. Allah'a dair gerçeklik sadece nura dair nesnel değil, öznel karşılığı da olandı ki öznel anlamda gerçekten uzak kılan her resimden yana sükût ettiğimizde, bizi Allah'tan gayrı kılanlardan soyutlamış olarak Allah'ın gerçekliğine açık olmaktaydık. Soyutlanmayacak olan, soyutladıklarımız dolayımında bize açık olacaktı... ki surenin son üç ayeti ile artık Allah'ı, eylem ve olay belirlenimli olarak bilfiil gerçekleşen tanrısalları dolayımında nasıl temaşa edebileceğimizin bilgisi surede verilmekteydi. Artık tesbih; tenzih ve tevhid belirlenimli olarak hakkı gereği ile gerçekleşmekteydi.

Demek ki sure; yüksek anlayışa, gerçeğe dair görüş sahibi olmaya nasıl geçebileceğimizi de betimler iken bize yönetsel bir yol göstermekteydi. Yolculukta, gerçekten gayrı kılan resimler içinde olmak da vardı resimleri yırtarak, gayrı kılanlardan soyutlanmış olarak Allah'ı bulmak ve temaşa etmek de vardı.

İnsan özünde olanı açık edendi ki özde anlam-değer içeriğinde gerçekleşen dolayımında insan, insan olmanın anlam ve değerine - haysiyetine- bağlı olarak kendini nasıl gerçekleştirmeliydi? Ne için gerçekleştirmeliydi? Gerçeğe dair nasıl görüş sahibi olmalıydı? İşte Haşr suresi ile cevap bulduğumuz sorular bunlardı. Surenin son üç ayeti ile de tenzih ve tevhide dair tanrısal belirlenimleri dolayımında Allah'ı, tesbihe dair nasıl talim ve temaşa edebileceğimiz, kelimeyi tevhid ve esmayı hüсна dolayımında ne güzel ifade edilmekteydi.

Surenin 22. ayetinde “O, Allah'tır ki; O'ndan başka ilah yoktur. Görülmeyeni ve görüleni bilendir. O, Rahman ve rahim olandır” denilmekteydi. Yanlışta, günaha, zulme, sapkınlığa düşen insan; bu sıfatlar ile Allah'a çağrılmış olmaktadır. Yani kendisinden başka ilah olmayan Allah tarafından, kelimetullahı gerçekleştirme doğrultusunda rahman ve rahim olabildiğimiz doğrultuda kabul edilmekteydik... ki sure bu bağlamda vahiy bilgisi ve ahlak bağintısında olayları ilke bağintısında öncelikli olarak nasıl değerlendirmemiz ve nasıl yaşamamız gerektiğinin dersini taşımaktaydı.

Surenin 22 ve 23. ayetinde geçen “La ilahe illallah” ifadesi ile sadece varlık görüşü verilmekte değil, Allah merkezli olarak nasıl yaşamak gerektiğinin dersi de verilmekteydi. İman eden için “La ilahe illallah” ifadesi varlık görüşü vermek ile beraber, her türlü puttan ari olarak yaşamı belirleyici kılmaktaydı.

23. ayet ile de “O Allah ki; O'ndan başka ilah yoktur. Melik, Kuddûs, Selam, Mümin, Muheymin, Aziz, Cebbar, Mütekebbir olandır. Allah, onların ortak koştuklarından münezzehtir” denilir. Bu ayet ile de Cenabı Allah'ı tanrısal belirlenimlerinde tenzih belirlenimli olarak nasıl bilmemiz gerektiği belirtilmiş olur.

Surenin 24. ayetinde de “O Allah ki; Halik, Bari, Musavvir'dir. En güzel isimler O'na aittir. Göklerde ve yerde olanlar O'nu tesbih ederler. O, Aziz

ve Hâkim olandır” denilmekteydi... ki yaratım belirleniminde Allah ile var olan her varlığın Allah ereğine yönelmiş olarak tanrısal belirlenimlerde var olduğuna dikkat çekilir. Her varlığın Allah'a yönelmiş olarak kendi olmaya yön verdiği de belirtilmiş olur. Bundan dolayı surenin ilk ayetindeki gibi insanın Allah'a artık yönelmiş olarak nasıl yaşaması gerektiğine dikkat çekilmiş olunur.

Surenin insanı; irfan ve temaşa ehli seyir insanıydı. O diğerkâmlığı fütüvvet kılmış olan fütüvvet ehliydi. Allah'a yükselmeyi, diğerleri ile olan ilişkilerinde fütüvvet sahibi olmasında ve diğerlerinin duasını hak ediyor olmasında bulmuş olmaktadır. O sadece ahlakı güzel bir insan değil, anlayışı da yüksek olan bir insandı. Haşr suresinin içeriği gereği; doğru yerde durarak, hakkı anlamaya açık olarak ve olması gerekenleri yaparak Allah'a yükselmeyi olanaklı bulan insandı. Diğerlerinin yanlışları veya kendisinin eksik ve yanlışları yanlışta ısrar etmesinin değil, ders almış olarak doğru olanda ve hak olanda devamlı olmasının azığı olmaktadır. O, Allah'ı temaşa etmeye yükselmiş yakın ehliydi. O, bilfiil tanrısalı gerçekleştiren iken onu gören cemalullahı görmüş olacaktı. Ona intisap edeni, Allah kendisine yükseltmiş olacaktı.

Sure ile anlamaktaydık ki Cenabı Allah, kendisinin varlığında var olmakta iken kendisini tanımaya çağırıyordu. Anlamak ve akletmek, Allah'ı anlamaya çalışmak ve nasıl iş gördüğüne göre akletmek olduğunda, olay bilgisine bağlı olarak çok yönlü düşünür iken değişen koşul ve şartlar bağıntısında, Allah'a göre nasıl yaşamamız gerektiğini Haşr suresi ile anlamaktaydık. Surede, korku merkezli anlatımdan da anlamaktaydık ki asıl çekinmemiz gereken Allah'tı. Diğer korkularımızı da aşmayı olanaklı kılan Allah korkusu ile nefsi emmarenin bencil ve korkak tabiatını aşma olanağı bulmaktaydık.

Allah'tan ne için korkmalıydık? Çünkü hak edişe dair adalet ile kullarına dönmekteydi. Bize de hak edişlerimize göre döner iken var olma sınırlarımızı, Allah merkezli olarak adalet çizgisinde belirli kılmamız

gerektiğini de sureden anlamaktaydık. Varoluş sınırimız ilahi adalet olmalıydı, yaşama dair çizgimiz, anlamaya duyarlı olmak ile beraber, ilke gereği erdemli olarak yaşamak olmalıydı. Allah'ın nasıl iş gördüğünü bilmekte ve Ensar misali erdem sahibi olarak da yaşamayı öğrenmiş isek Allah'tan korkmayı da aşabilecek bir oluş içinde oluruz... ki artık Allah'tan korkmak değil, Allah'ı severek Allah'ın rızasını gözetiyor olmakta yaşamayı olanaklı buluruz.

Demek ki surenin korku merkezli anlatısı; insanın rabbi olan Allah ile varoluş sınırlarında terbiye olması gerektiğinin yolu olarak gösterilir iken korkulara aşkın değil de korkulara aşkınsal nasıl yaşamamız gerektiğine dikkat çekmek için tercih edilmişti. Nasıl iş görmediğini bilmediğimiz Allah, kendisinden korkmamız gereken iken nasıl iş gördüğünü bildiğimiz Allah, kendisinden korkmaktan daha çok, muhabbet ile rızasını aradığımız Allah olmalıydı.

Surede insanlara, Allah'tan korkmaları gerektiği belirtilir. Cenabı Allah adalet üzeri iş gördüğü için, insan, gerçekleştirdiklerinin sonuçlarından dolayı Allah'tan korkmalıydı denilmiş olur. Cenabı Allah imtihan ve hikmet üzeri de iş görür iken insan, gerçekleşenlere farklı açılardan bakabilmeliydi. Allah'tan korkmak; içgüdüsel -refleksel-, temel ihtiyaç, itibar, statü ve gelecek korkularını veya kaygılarını aşmış olmanın olanağı olarak özgürleşmenin olanağı da olmakta gerçekleşendi. Hak edişe dair gerçekleşecek gelecekte, cezaya mahkûmiyetten kurtulmanın özgürleştiriydi. Surede cehennem ve cennetliklerin, hak edişe dair değer olarak bir olmadıkları belirtilir iken cennetliklerin -cezadan- kurtulmuş oldukları da 20. ayette ifade edilir iken Allah'tan korkmak ile özgürleşen insana dikkat çekilmekteydi.

Allah'tan korkmak, mutlak sınırlayıcı değil, Allah'tan gafil kılan ve sonuç almaktan uzak kılan korkuları aşmanın olanağı olarak gerçekleşendi. Allah'tan korkanlar, Allah ile terbiye olmuş olmakta, sınırları dahilinde özgürleşenlerdi. Korkular, genel anlamda esaret altında bırakan ruhsal

deneyimlerdi. Ancak, Allah korkusu, esaretten kurtaran olanak olarak gerçekleşmekteydi. Sure, Allah'tan korkmak ve özgürleşmek bağıntısında ele alındığında, esarete sebep veren nefsi emmarenin korkak tabiatından kurtularak, Allah ile özgüven bulmuş ve duruş sahibi olmuş olmakta özgürleşmeye adım atılması gerektiğini de konu kılmaktaydı. Esarete sebep veren korkulardan, özgürleştiren korkular ile kurtulmak gerektiğinin dersini de taşımaktaydı.

Sure; anlayış, terbiye, korku ve özgürleşme başlıkları bağıntısında modellenmekteydi. Anlayışın tanrısallara içkin kapsayıcı gerçekleşmesi yani irfanda yükselme, tanrısallara belirlenimli terbiye yani Allah'ın ahlakının insan olmanın anlam ve değeri olarak gerçekleşmesi ayrıca Allah'tan korkmak yani hak ediş belirlenimli gerçekleşen akıbet/ ahiret ilmi bağıntısında terbiyeye dair sınırlar edinmiş olmak, özgürleşmenin olması gerekenleri olarak surede konu kılınmaktaydı. Hadid suresinde; yazgı ve özgürleşmek bağıntısında belirttiğimiz gibi, Allah'tan özgürleşmek değil, Allah ile özgürleşmek, bu gibi surelerin özgürleşmeye dair ana çizgisi idi. Haşr suresi ile de Allah'la özgürleşmeye dair, çok yönlü ve çok katmanlı -irfan- anlayış, terbiye ve korku bağıntısında özgürleşmek; farklı bir gerçeklik bağıntısında konu kılınmış olmaktadır.

Surenin en önemli başlığı; Allah'ı, nasıl iş gördüğüne dair tanımamız gerektiği idi. Tanıdığımız Allah, kendisi ile özgürleşebileceğimizi/ özgürleştireceğimizi idrak edeceğimiz Allah idi. Surenin son üç ayeti ile de varlık deryasında Allah'tan başka ilah olmadığı net olarak belirtilir. Allah'a ait gerçekleşiyor olup da yaratılmış olanlara dair kılınmış olmakta gerçekleşen esmayı hüsnâ, yani tanrısallara belirlenimler ifade edilir.

Cenabı Allah'ın varlık âleminde nasıl iş gördüğüne dair gerçekleşen tanrısallık sıfatları surede belirtilmekte iken nasıl iş gördüğüne dair kendisini tanıma olanağında kendisine göre nasıl yaşamamız

gerektiğinin dersi de verilmiş olmaktadır. Sadece Allah'a ait bir varlık görüşü verilmekte değil, ahlak biçimsel olarak nelere dikkat etmemiz gerektiğinin bilgisi de verilmektedir.

Allah'tan başka ilah olmadığına varlık görüşü ile beraber, Allah'a ait bize dair kılınmış tanrısalları -kelimetullahı- nasıl yaşamak gerektiğini bu üç ayet ile öğrenmekteydik. Üst ve evrensel gerçekler olan tanrısallar galip belirlenimli gerçekleşir iken insan terbiyesini Rabbi ile edinmeliydi. Rabbi olan Allah'ın, tanrısallarda belirlenimlerinde galip olduğunun idraki ile nasıl yaşaması gerektiğine dikkat etmeliydi. Tanıdığımız Allah, kendisi ile nasıl özgülleşmek gerektiğini bilmemiz gereken Allah'tı.

*

Mümteherine sure...

İnsan yalnız olmayacak kadar, diğerine ihtiyaçlı yaratılmıştı. Diğer ile olan ilişkilerinde emek hakkı olanların hakkını gözetmesi yani ahde vefa göstermesi beklenirdi. Ancak, söz konusu Allah ve Resulüne düşmanlık ve Allah yolundan yani kelimetullahı gerçekleştirmekten ve kelimetullahın galip olarak gerçekleşmesinden insanları çevirmek ise aidiyetlerimizi sorgulamamız gerekmektedir. İnkâr edenler ve iman edenler arasında gerçekleşen diyalektik oluşta, değişim aşamasında iken imana, dolayısıyla da kelimetullahı gerçekleştirmeye bağlı olarak değişimi, yenilenmeyi, yeni bir oluş içinde var olmayı öncelemek gerekmektedir.

Haşr suresinde Allah ve resul merkezli kurulan dünyada öncelenmesi gereken bilgi -anlam- ve değerler, anlayış ve terbiye, korku ve özgürleşme konu kılınmaktaydı. İnsanın tinsel alanda ahlaki anlamda incelmesinin olanağı olarak ilişkileri doğru okuması gerektiği gösterilmekteydi. Mümteherine suresinde de akrabalık bağlarına veya dünyevi bağlara rağmen, aidiyet önceliğın Allah, Resul ve kelimetullahın gerçekleşmesi olduğunun idraki ile sadece taraf olduğunu göstermek değil, dünya kurulumunu öncelemek gerektiği konu kılınmaktaydı. Mücadele suresinde, müminlerin kendi ilişki ve iletişimlerinde ahlaki olarak nelere dikkat etmesi gerektiği konu kılınır iken Mümteherine suresinde, ötekisi olan düşman ile ilişkilerde ve yeni gelişen ilişkilerde, değişen oluş içinde nasıl ilişki geliştirmemiz gerektiği konu kılınmaktaydı.

İnsanlık tarihi; değişen zamanların, yani değişen dünya yaratımlarının tarihi idi. Yeni kurulan her dünyada, İslam olarak aidiyet önceliklerimiz neler olmalıydı? En önemlisi ise İslam olarak dünya kurmanın gereğinde, kurmamız gereken dünyada aidiyete dair önceliklere bağlı olarak nasıl bir dünyamızın olması gerektiği idi. Yükleme almaya açık gerçekleşen mümkün varlık oluşunda yaratıma da açık olan insanın en temel değişmezi her daim bir değişim içinde var olmasıydı... ki bu

durumda değişimin kaçınılmazlığında değişime dair çizgilerimiz neler olmalıydı? Başka bir deyişle de gerçeğe dair yeni başlangıcın gerçekleşmesi gereken psikolojisi nasıl olmalıydı? Esası yitirmeden yeni başlangıcın olması gerekenleri ne olmalıydı? İşte, Mümtehine suresi bu soruların cevaplandığı, İslam olarak varoluşta dair en çok ihtiyaç duyduğumuz surelerdendi.

Haşr suresi ile Allah'ın varlığına dair erek biçimsel gerçekleşmesi gereken tanrısal çizgimizin ne olması gerektiği betimlenmiş olarak ifade edilmekteydi. Mümtehine sure ile de ruhsal anlamda aidiyet bağıntısında önceliklerimizin neler olduğuna dikkat çekilmekteydi. Haşr sure ile güçlü olmak için en zayıf halkadan başlayarak güçlenmek gerektiği belirtilmekteydi. Mümtehine suresi ile de güçlü olmayı korumak ve yeni bir oluş içinde kalıcı kılmak için dikkat edilmesi gerekenler belirtilmekteydi. Haşr suresi ile bilgilimsel olarak doğru olanlar bağıntısında, değişen koşul ve şartlar karşısında en doğru olanlar ile gerçekleşmesi gerekenleri gerçekleştirmek gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Mümtehine suresi ile değer alanında, öncelikli olan aidiyetler içinde, ilke ve sonuç bağıntısında en önemlisine/önemlilerine göre neler yapılması gerektiğine dikkat çekilmekteydi.

Mümtehine suresi, Mücadele suresinin son ayetinin anlam içeriğini farklı bir biçimde ifade eden bir ayet ile başlar. Mücadele suresinin son ayetinde; Allah ve ahiret gününe iman edenlerin, Allah ve Resulüne düşmanlık edenlerle dostluk yapmadıkları belirtilir. Onlar kalplerine iman yazılmış olup da Allah'ın kendi nezdinde bir ruh (Anlam ve meleke -meleke-) ile destekledikleriydi. Onlar cennetliklerdi. Allah rızasını hak etmiş olarak kazananlardı.

Mümtehine suresinin 1. ayetinde de "Ey İman edenler! Benim ve sizin düşmanlarınızı dostlar edinmeyin. Onlar, Hakk'tan size geleni inkâr ettikleri hâlde onlarla yakınlık kuruyorsunuz. Oysa ki Rabbiniz olan Allah'a iman etmenizden dolayı, Resulü ve sizi yurdunuzdan çıkardılar. Eğer Benim yolumda mücadele etmek ve rızamı kazanmak için yola çıktıysanız, niçin onlara yakınlık kurup sır veriyorsunuz? Ben, sizin gizli

ve açık bütün yaptıklarınızı bilirim. Sizden kim bunu yaparsa o, kesinlikle yolun ortasından sapmış olur” denilmekteydi. Mücadele suresinin son ayetinde müminlerin özellikleri olarak ifade edilen, Mümtehine suresinde, müminlerde gerçekleşmesi gereken özellikler olarak belirtilmekteydi.

Mücadele suresinde muhatap alınan müminler ile Mümtehine suresinde muhatap alınan müminlerin aynı müminler olmadığını görmekteyiz. Zaten her iki surenin anlam içeriğine göre iki ayetin farklılık gösterdiğini de anlamak gerekirdi.

Surenin 1. ayeti ile müminlere taraf olmaları gerektiğinden daha çok Allah rızasını gözetmeleri gerektiği haber verilmekteydi. Karşı taraf ile dostluk ise yakın kurmuş olarak Allah'a yüz çevirmek anlamını taşımaktaydı... ki surenin 2. ayeti ile bunu daha net görmek ile beraber, müminlere, karşı taraf ile olan ilişkilerine dair durum tespiti, beklentileri ve sonuçları hatırlatılmaktaydı. 3. ayet ile de akraba bağlarının dünyevi olduğunu, hak edişe dair gerçekleşen ahiret yaşamında faydaya dair karşılıklarının olmadığı net olarak ifade edilir. Hak edişlere dair herkes hak ettiğini bulur iken Allah onları Vakıa suresinde belirttiği gibi ayırtmış ve sınıflandırmış olacaktı. Allah ise kullarının yaptıklarından haberdardı ki kullarını bundan yana uyarıyor ve bu doğrultuda yaşamaları gerektiğinin dersini veriyordu.

Surenin 4-6. ayetlerinde İbrahim nebi, geçmiş ile bağlarını veya miras ile bağlarını koparamamış olan müminlere örnek gösterilmekteydi. Ayet baki, İbrahim nebi ve yanındakiler emsalinde, her devirde onlar gibi olanlar da sureye konu kılınmaktaydı. Hak olana dair her yeni başlangıcın şafağında yaşananlar, onlar üzerinden anlatılmaktaydı. İbrahim nebi ve yanında olanların, Allah ve ahireti arzu edenler için güzel bir örnek olduğu da belirtilmekteydi. Demek ki dünyada olmak, Allah ve ahiret için olmak içeriğinde yaşanmalıydı. Söz konusu Allah'a iman etmek, akıbet/ ahiret bilgisine göre yaşamak ve kelimetullahaya yönelik yeni olanın gerçekleşmesi ise zanna -batıla- dair gerçekleşen geçmişe dair miras alınmış bağların koparılması kaçınılmazdı.

Haşr suresinde, zanna dair yanlış kanaatler, gerçeğe duyarsızlık ve sonuçları konu kılınır iken Mümtehine suresinde, gerçeğin bilgisine bağlı olarak nasıl duruş sahibi olunması ve yaşanması gerektiği konu kılınmaktaydı. İbrahim nebi ve kendisine biat etmiş olanlar dolayımında bu net olarak anlaşılırmaktaydı. Haşr suresinde, kuldand değil Allah'tan korkmak gerektiği, münafıklar üzerinden ve hak edişe dair gerçekleşecek gelecek dolayımında anlatılır (Haşr suresi 13 ve 18. ayetler) iken Mümtehine suresinde, İbrahim nebinin ifade ettikleri dolayımında İbrahim nebi üzerinden, kuldand değil de Allah'tan korkmak gerektiği anlatılmaktaydı.

Surenin 7. ayeti ile de miras ile bağlarını koparamayan müminlere, düşman olanların ileride dost olabileceklerinin haberi verilir. Mesele inkâr edenlerin ileride mümin olmalarından daha çok, küfre dair miras ile bağlarını koparamayanların, mümin olmaya dair yerlerini korumaları gerektiği idi. Onlara "Siz imana, kelimetullahaya dair yerinizi koruyun, ileri de Allah inayet eder ise bugün size düşman olanlar yarın belki dost olurlar" denmiş olmaktaydı. Yani "Siz ilkeye dair duruşunuzda değişmeyin, değişenler onlar olsun" denilmiş olmaktaydı. "Onlara göre değişen siz olmayın, size göre değişen onlar olsun" denilmiş olmaktaydı. Gerçekten taraf olarak tutarlı ve kararlı bir irade gösterildiğinde, değişecek olan karşı taraf olmalıydı.

Kaldı ki Allah, müminlere, düşman olmayıp da kendileri ile savaşmayan ve yurtlarından çıkarmayanlara karşı iyilik yapılmamasını ve adaletli davranmalarını yasaklamış değildi... ki surenin 8. ayeti, bunu betimlemekteydi. Düşman ile yakınlık kurmak yasaktı. Çünkü insan etkileşim ve yüklem almaya bağlı olarak değişebilen varlık idi. İlkesinde kararlı ve kelimetullahı gerçekleştirmekte ise diğerine göre değişmeli değil, kendi olmayı koruyor olarak diğeri kendisine göre değişmesi gerekendi... ki surenin 9. ayetinde buna dikkat çekilerek tinsel anlamda değişime dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmaktaydı. Değişen yüklem almalarda, değişime açık var olur iken değişime dair kararlılık gösterdiğimiz sabit değerlerimiz olmalıydı ki diyalektik oluşa bağlı

gerçekleşiyor olmakta kaybolmayalım. Aslımız olan Allah'a yitik kalmış olarak yaşamayalım.

10. ayette; kafirlerden kaçan kadınların imtihan edilmesi gerektiği, yani gerçekte iman edip etmediklerinin açık edilmesi gerektiği belirtilir. Müminler ise kafirlere gönderilmeli değildi. Varsa kocaları sarfettikleri mehirleri vermeleri gerektiği ve böylece onlar ile evlenebilecekleri belirtilir. Bu durumda dahi diğerinin hakkını gözeterek adaletin öncelendiğine, kelimetullahın gerçekleştirilmesi gerektiğine dikkat etmek gerekti. Müminlerin, kafir kadınları ise nikahlarında tutmamaları gerektiğine dikkat çekilmekteydi. Onlar için yaptıkları harcamaları isteyebilecekleri belirtilir. Onların da harcamalarının karşılığını isteyeceği de belirtilir. Allah'ın kafirler ve müminler arasındaki evliliğe dair hükmü bu idi. Kimsenin üzerinde diğerinin hakkı olmadan yeni bir başlangıcın olması gerektiği belirtilir.

Diğerinin hakkı üzere başlanan her yeni başlangıç, hak talebine binaen mihnet altında kalmadan ve kötü bakışlara maruz kalmadan başlamalıydı. Benzeşmeyen değerler ile yeni kurulan/ kurulacak olan ortak ruh havzası -dünyası- yaratmak olanaklı değildi... ki anlam-değer yüklü tinde benzeşmemek, kümeleşme açısından bakıldığında, istenen değildi. Benzeşmeyen nesnelere yan yana durabilirdi ama benzeşmeyen tinsellikte ilişkiler sürekli ve sürdürülebilir değildi. Gerçek olan, ahlaki olan ve hukuki olanda buluşmak olanaklı kılındığında ilişkiler sürekli ve sürdürülebilir olabilirdi. Allah'tan taraf olup da imanda kati olarak kararlı ve tutarlı -sabırlı- olduğunda, gerçekten taraf olan iman ehli karşısında, değişmesi gereken kafirler olmalıydı. İman ehli; gerçek karşısında duran değil, gerçekten taraf -yana- olanlardı... ki gerçek karşısında duran kafirler, asıl değişmesi gerekenlerdi.

Surenin 11. ayeti ile müminlerin eşlerinden kafirlere kaçan olduğunda, savaşta galip gelindiğinde, onlara ganimetten, kaçan eşlerine yaptıkları harcama kadar verilmesi belirtilmekteydi. Bir nevi nafaka tahsis edilmekteydi. 10 ve 11. ayetlere dikkat edildiğinde; Allah ve Resulüne,

kelimetullahın gerçekleşmesine düşman olanlar söz konusu olduğunda evliliğin dahi haram olduğu belirtilmekteydi. Başka bir deyişle de ayrı dünyaların insanı olanların aynı dünyada buluşamayacağına dikkat çekilir. Sürdürülebilir ve sürekli olmaktan uzak her ilişkinin sonuç almaktan uzak, sonu olmadığı belirtilmekteydi.

10 ve 11. ayetlerine dikkat edildiğinde; ilişkiler, üçüncü şahısların hak talebinde olmadığı üzere başlaması gerekenlerdi. İlişkilerde zarara uğrayanların zararlarının karşılanması, yeni olan ilişkilerin veya başlangıçların sağlıklı gerçekleşmesi için olmak ile beraber, ilişkide gerçekleşen zararları dine ve aidiyet alanına yansıtmamak için de önemliydi.

Surenin 12. ayeti ile iman edip de resule biat eden kadınların olması gerekenlerine dikkat çekilir. Resulün onlar için mağfiret dilemesi belirtilir. 13. ayet ile de iman edenler muhatap alınır. Allah'ın gazap ettiği bir kavmi dost edinmemeleri gerektiği ifade edilir. Çünkü onlar, kabirdekilerden umut kestiği gibi ahiretten yani hak edişlerin tesis edildiği âlemde veya hak edişe dair gerçekleşecek sonuçlardan ayrıca Allah'ın kendisiyle yani gerçeğin ta kendisi ile karşılaşmaktan, O'na dönülüyor olduğunun idrakinden ve O'na göre yaşamaktan uzaktılar. Son ayet ile beraber surenin ilk ayeti arasında bir daire çizilmiş olarak sure bitirilir.

Haşr suresinde olduğu gibi bu surede de ilk ve son ayet arasında açık bağıntı gösterilmiş olarak süreç belirlenimli bir varoluşa dikkat çekilmekteydi. Süreç ise insanın diğeri ile olan hikâyesinde değişime açık hikâye oluşunda gerçekleşir iken insan, başlangıç noktası ile sonuç nokta arasında kelimetullaha dair tutarlı ve kararlı olarak yaşamaması gerekendi.

Sureye dikkat edildiğinde; müminler muhatap alınır iken dünyevi bağlar, miras veya kültürel bağlar ile birbirine bağlı olmakta iken söz konusu Allah ve kelimetullahın gerçekleşmesi ve buna bağlı dünya kurulumu ise geçmiş terk edilmesi gerekendi. Allah ve ahirete iman edenler için öncelik kelimetullahın gerçekleşmesi, kelimetullaha bağlı

dünya kurulumuydu. Bu bağlamda müminlerin, Allah ve Resulden yana taviz vermeden, nereye aidiyet duyduklarına dair kesin yargı sahibi olmaları gerekmektedir. Sure reddi miras yapamayan müminlere yönelik, aidiyeti merkeze alarak modellenmekteydi. Kelimetullahı gerçekleştirmekten, imandan yana taviz vermemeleri gerektiği net olarak belirtilmekteydi.

Ortak değer alanı yaratımında önceliğin, ortak değerlerde buluşuyor olmak olduğu surede net olarak açıklanmış olmaktadır. Haşr suresi ile insanın, çok gerekçeli veya çok doğru oluş içinde varoluş çizgisinin ne olması gerektiği gösterilir iken Mümtehine suresinde, insanın değişken oluş içinde, kelimetullaha -ilkeye- dair değer sabitelerinin olması gerektiği belirtilir.

Sureye; değişen dünyalar içeriğinden bakıldığında, kelimetullahtan taraf olarak nasıl yaşanması gerektiği net olarak anlatılmaktaydı. Önemli olan: müminlerin, Allah ve Resulünden dolayısıyla da imanın, gerçeğin ve kelimetullahın gerçekleşmesinden yana taviz vermeden yani değişmeden olay akışını takip etmeleriydi. İnsan yüklem almaya açık değişebilen bir varlıktı. Bu durumda, değişmesi gereken müminler değil, müminleri değiştirmeye çalışanlardı... ki sonuçta ya değişecek ya da batıl olarak savundukları ile beraber tarih sahnesinden yok olup gideceklerdi.

Sure; değişen dünyalardan bakıldığında, ilkeye bağlı değişmemesi gerekenlerin olduğuna dikkat çekmekteydi. Değişmemesi gereken ise kelimetullahın gerçekleşmesine bağlı olarak değişimin gerçekleşmesiydi. Kafirlerle göre müminler değişmeli değil, müminlere göre kafirler değişmeliydi.

Sure baki, bu bağlamda sure modellenir iken tarihsel anlamda yakın tarihimizde kafirlere benzemek için yaptığımız değişimleri eleştirel olarak yapmadığımızı görmekteydik. Dini, Hume ve Kant izleğinde Batı aydınlanmasına göre değerlendirenler; dinin içerdiği gerçekten ve din ile gerçeğe dair gerçekleşenden habersizdi. Şekilcilik bağıntısında dini sadece fıkha dair hükümlere ve sureten sünnet anlamında Resulün

giyimine, yeme içme biçimine indirgeyenler de dinin, hakikat ile bağıntısında kelimetullahın gerçekleşmesinin aracı olduğundan, dolayısıyla da Allah'ın kelimetullaha dair gerçekleştirdiklerimiz dolayımında bu âlemde görünüş bulmasından yana gafillerdi. Allah ve resulünü/ resullerini ret edenler, Allah ve resulü dolayımında gerçek ve kelimetullah bağıntısında gerçekleşmesi gerekenlerden yoksun bakmaktaydı.

Elbette yeniliğe, gelişime açık olmalıydık. Yarattığı andan beri anı anına benzemeyen, her gün yeni bir tavırda özgün ve özgürce iş gören Allah var iken Allah'ı hakkı gereği anlayacak ve insan olmanın mahiyetini değişen dünyalar içinde tanrısalları gerçekleştiriyor olmasına bağlı olarak asli ile kavrayacak isek yeniliğin ne olduğu veya olması gerektiğine dair bir fikrimiz olmalıydı. Yeni olan; nefsi emmarenin arzu ve haz nesnelere bağlı olarak değişimi ve nesnelere kaybolmak ve güvenilmez bir doğaya haiz olarak kötülüğü öncelemek ise bu, dün gerçekleşmekteydi, bugün de gerçekleşmekteydi ve insan nefsi emmare varlığı da olduğu surece yarın da gerçekleşecek olandı.

Önemli olan, Allah'ın neye göre değişimi öncelediğiydi ki bu sure ile anlamaktaydık ki Cenabı Allah, iman, gerçeklik ve kelimetullahın gerçekleşmesine bağlı olarak değişimi öncelemekteydi. Yüklem almaya açık varoluştaki değişim kaçınılmazdı. Önemli olan hakikate dair merkezi yitirmeden yeni olana açık olarak değişimin kelimetullah çerçevesinde gerçekleşmesiydi. Başka bir deyişle de değişim; sınırsızca ve ahlaki yozlaşma öncelenerek yapılacak olan değil, kelimetullah izleğinde çerçevesi çizgisi olması gerekendi. Her yenilik ise bu bağlamda kelimetullahın gerçekleşmesine bağlı meşru çizgileri olan bir dünya görüşü çerçevesinde gerçekleşmesi gerekendi.

Her yeni olanın başlangıcı ve yeniliğin mimarı insandı. Her işi yaratıcı etkinlik belirleniminde gerçekleştiren elbette Allah idi. İnsan, Allah'tan aldığı paye ve paye alıyor olmanın sürekliliği içinde, tanrısallık belirlenimleri kullandığı doğrultuda yeni olanın başlangıcı ve mimarı olabilmekteydi.

İnsanlık tininde hak olana dair her yeni başlangıç, bir kişi ile başlar iken yanında olanlar ile beraber geleceğe miras bırakılmaktaydı. Bu bağlamda surenin insanı; gerçeğin bilgisine bağlı olarak dini değerlerde esası yitirmeden nasıl yaşanması gerektiğinin idrakinde olan mücahit (savaşçı olan yani cesaret sahibi yiğit) ve müceddit olan insandı. Savaşçı olmak ile kelimetullahı gerçekleştirmeye yol bulan, kelimetullah bağıntısında değer oluşu içinde kendi olmaya yol bulmuştu ki o, kelimetullah ile anlamlı ve değerli olan bir yaşamı -yolu- tercih edendi.

O, değişimi; Allah, iman, gerçeklik, kelimetullahın gerçekleşmesi ve dünya yaratımı bağıntısında yenilikçi olarak düşünen ve yaşayan insandı. Kafirler göre değil, Allah'a göre değişimin; kelimetullahın gerçekleşmesi ve dünya yaratımına haiz tesis edilmesi bağıntısında nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin idrakinde hareket edendi. Geçmişe saplantılı bir biçimde bağlı değil, geleceğe yönelik ideal bir teklifi andı... ki bu bağlamda sureye dikkat edildiğinde, Allah'a iman etmeye ve ahirete iman etmeye bağlı olarak geleceğe dair ideal bir yaşamı hak etmekten yana vazgeçmemek gerektiği de belirtilmekteydi.

Surenin insanı; ideal yaşamı bekleyen değil, ideal yaşamı dünyevi olanlarda bulan da değil, Allah'a iman ve iman dolayımında kelimetullahın gerçekleşmesine bağlı olarak gerçekleştirdi. Surenin insanı, pasif düşünür değil, ideal olanı talim ediyor olmakta, kendi yaşamında da gösterendi. Yaratıcı etkinliği -emeği- önceler iken yeniden başlaya bilmenin olanağını gösterendi. O, dini saplantı kılan değil, dinin özünde olanı görünür kılıp da gerçekte olanın gerçekleşmesi gerektiğini gösterendi. Surenin insanı, Allah'tan süregelen geçmişin mirasını nebiler izleğinde alıp da güne taşımaktan ileri, geleceğe taşıyan alimdi. O günün değil, geleceğin insanıydı.

İnsanlık tininde yeni olarak görünüş bulan her ne var ise tevhid ve tenzihe uygun olarak gerçekleşmekte ise müminlere helal kılınmış andı. Yeni olan, kelimetullahın gerçekleşmesine engel değil ise onu almaktan yana sakınca yoktu. Bedeli verilmiş olarak, hak edilmiş olarak hayata geçirmekten yana sakınca da yoktu. Kelimetullahın

gerçekleşmesinden yana yitik bırakan, tevhid ve tenzih içeriğinden uzak olan her ne var ise sözde yeni olmaya dair, kafirler yani hakikat idrakine örtük olanlara ait gerçekleşmekte ise kendine almak haramdı -yasaktı.

Sure ile dünyada gerçekleşebilecek olanlara göre dünyayı neye göre nasıl yaşamamız gerektiği belirtilmekteydi. Yeni bir geleceğe adım atılacak ise kelimetullaha dair esasları yitirmeden, nasıl yaşamamız gerektiği de belirtilmekteydi.

Değişen dünyanın öznesi iken batıla dair geride bırakılması gereken dünyanın nesnesi kalmamak gerekirdi. Yeni dünyanın hem nesnesi hem de öznesi iken kelimetullah çizgisinde yeni olana açık olmak gerekirdi.

Haşr ve Mümtetine surelerinin ortak başlığı; toplumsal bütünlüğün nasıl oluşturulacağı ve korunacağı idi. Haşr suresinde, üst değerlere bağlı olarak ahlaki anlamda toplumsal birliğin oluşturulması ve bu bağintıda toplumsal düzenin kurulması konu kılınmaktaydı. Mümtetine suresinde ise ötekimiz değil de ötekisi olan düşman dolayımında, nelere dikkat edilmesi gerektiğine bağlı olarak toplumsal düzen ve bütünlüğün korunması konu kılınmaktaydı. Mücadele suresinde, kendi içimizde insani olarak nasıl ilişki ve iletişim kurmamız gerektiğine tanık iken Mümtetine suresinde, ötekisi olan ile ayrı dünyaların insanları olarak, dikkat etmemiz gerekenler dolayımında nasıl ilişki kurmamız gerektiği gösterilmiş olmaktadır.

İslami anlamda kurulan toplumda yapılması gerekenler ve yapılmaması gerekenler vardı. Oluşturulmuş anlam ve değer alanını bozacak şeylerden kaçınarak, anlam-değer alanını koruyacak ve canlı tutacak olması gerekenleri gerçekleştirmek gerekmekteydi. Haşr suresinde, toplumsal düzen tesisinde canlı tutulması gereken ahlaki değerlere (erdemli, fedakâr yaşamaya) dikkat çekilmekteydi. Mümtetine suresinde ise toplumsal düzen ve bütünlüğün korunmasına bağlı olarak yapılması gerekenler belirtilmekteydi. Haşr suresinde, daha çok

yapılması gerekenler belirtilir iken Mümteherine suresinde, daha çok yapılmaması gerekenlere dikkat çekilmekteydi.

İnsan, yüklem almaya açık değişken olmaya bağlı olarak değişen mümkün varlık olduğu içindi ki kendisine yapılması ve yapılmaması gerekenler belirtilmekteydi. Söz konusu ortak anlam-değer yüklemelerinde yan yana beraber var olduğumuz diğer mümin kardeşlerimiz ise canımızdan evla idi, onlar için de var olmak her müslime farz idi. Söz konusu nefsi emmarenin kötücül doğasına bağlı olarak şeytanlaşmak ise, karşımızdakine dikkat ederek yaşamak mümin olanlara farzdı.

Mümteherine suresinin önemli başlıklarından biri de insanın, acziyete dair eksikliğini gördüğü veya eksikliğini hissettiği şeylere karşı, ayrıca alışkanlıklar ve hazza dair bağımlılıklar sebebi ile zaaf varlığı olarak yönelimli olduklarına dikkat etmesi gerektiği idi. Kişilik ve karakter gelişiminin temel konularından birisi olan olumsuz yönelimlerin ve zaafaların terbiye edilmesi gerekmekteydi. Güç arayışı bağıntısında kendini yetersiz gördüklerine özenmesi, onlar gibi olma çabası ve ilişki geliştirme çabası da görülmekteydi... ki sureye ilk ayetinden itibaren dikkat edildiğinde, müminlerin Allah'a yönelmiş olarak zaaflarını, yetersizlik -ezik- duygusunu aşması gerektiğini görmekteydik. İlişkiler sadece akraba bağları sebebi ile değil, güce öykünme bağıntısında da gerçekleşmekteydi. Dünya, kariyer, mal, güç vb. unsurlara duyulan sevicilik, bunlara sahip olanları seviciliğe dönebilmekteydi.

İşte bu bağlamda surenin 1. ayetinden itibaren odak noktanın, Allah ve Allah'tan gelen gerçeklik bilgisi olması gerektiği vurgulanmaktaydı. Allah'a ve iman ehline düşmanlık edenlere, inananların, benzeşmeye sebep verecek dostluk ve akraba bağlarına dair ilişki kurmamaları gerektiği belirtilir. Güçlüye, popüler olana, ideal kabul edilene vb. yönelimli olmak, benzeşmeye dair çaba göstermek ve bağımlılıklar/bağımlılıklar geliştirmek elbette bir yere kadar anlaşılabilir. Ancak kendi öz değerlerini, anlam-değer dünyasını yitirecek biçimde diğerine olan öykünme ve bağımlılık geliştirmek kabul edilebilir değildi.

Güçlüden paye alma çabası, akraba bağları gibi dayanaklarından güç devşirme veya güçlü olma çabası, bireysel anlamda yerindeliğini koruma ve toplumsal anlamda varlığını devam ettirebilme çabası olarak anlaşılabilir. Ancak, gerçekte güçlü ve gani olan Allah'tı ki Allah'ın vergisi ile güçlü ve gani olmanın olanaklı kılınmış olduğundan gafil olunmamalıydı. Allah'tan paye almanın sürekliliğinde yine kendisinden sonuç alabilmenin olanağında, akıbette veya ahirette Allah ile güçlü ve gani olmanın olanaklı olduğundan da gafil olmamak gerekmektedir. Sure ile böylesi bir tevhid idraki bizlere verilir iken dünyalık güce, iktidara ve zenginliğe dair zaaflarımız olduğu bize hatırlatılır. Zaaf gösterdiklerimizi sevicilik, yani benzeşme isteği veya çabası da sure ile eleştiri konusu kılınır. Maddi dünyanın etkir gücü karşısında, özel/ tinsel anlamda nasıl pozisyon almamız gerektiği de İbrahim Nebi dolayında surede net olarak anlatılmaktaydı.

Bu bağlamda yakın dünya tarihi ve yakın yerel tarihimize bakıldığında eleştirecek çok şeyimizin olduğu görülür. Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyetin ilk zamanlarında emperyalizm ile savaşılmasına rağmen, modernleşmek öyküsü dolayımında Batı seviciliğine evrilmiş olmak da sureden bakıldığında, -sure baki-eleştirilmesi gerekendi. Bu sadece bizim değil, bütün doğunun makus kaderi gibi üzerine yapışmış bir ezikliğin öyküsü idi. Elbette doğu kültürleri veya medeniyetleri Batı medeniyetine kıyasen modernleşmeliydi. Ancak, modernleşme, kendi öz değerlerini yitirecek biçimde Batı seviciliğine evrilmiş olmamalıydı.

Allah ve resulünü; modernizm, sekülerizm, deizm vb. ile tinsel alandan çıkartmış olan veya atma çabası içinde olanlar da vardı. Bir mümin için dünya, Allah'a iman merkezli kurulması ve yaşanması gereken iken modernizm, sekülerizm, deizm sevicilikten de uzak durmak, sure ile baktığımızda her mümin için yasak kılınmış olan farzdı. Elbette adaleti gözetmeliydik ama küfür ile aramıza net bir çizgi çekerek tinde pozisyon almalı, duruş göstermeli ve insanlığa dair olması gerekenlerimizi yapmalıydık.

Eksikliğini gördüklerimiz, ezikliğimiz ve imana dair gerçeği ret etmek değil, derslerimiz olup, yeniden nasıl ayağa kalmamız gerektiğinin olması gerekenlerini yapma çabamızın motivasyon referansı olmalıydı. Başkası değil, kendi olmalıydık. Kendi olmayı ise Allah'a iman ve vahiy bilgisini, erek bağıntısında yöntem içerikli yaşam yolu kılmış olmakta gerçekleştirilmeliydik.

Geçmişte, Allah'a düşman olanlara yönelik sevicilik geliştirenler, surenin konusu kılınmıştı. Onlar dolayımında bugün bizler için Batı seviciliği yani Allah'ı dışlayan hümanizm, modernizm, popülizm, sekülerizm vb. dolayımında gerçekleşen konformist (uyumculuğa dair) yaklaşımlar da sure bağlamında eleştirinin konusu olmalıydı. Bugün için Batı seviciliği, yarın doğu veya başka bir seviciliğe dönebilirdi. Önemli olan, öz değerlerini yitirmeden kendi olmayı nerde bulmamız gerektiği ve özgünce nasıl kendi olmak gerektiği idi. Allah'a iman merkezli bir dünyada olmak için ise öncelikli olarak, Allah merkezli tevhid diline sahip olmak elzemdi. Allah'a iman ve ahiret bağıntısında hak edişe dair biçimlenen bir dünya oluşu içinde, ahlak biçimsel ve hukuki olarak nelere dikkat etmemiz gerektiğini bilmeliydik.

Bugünün dünyasında, Batı seviciliği ile beraber sekülerizmin baskın geldiği dünya yaklaşımında, genelin ahireti yitirmiş olduğuna tanıklık. Pragmatizmin çıkarıcılığa evrildiği sömürgecilik, emperyalizm ve kapitalizm söz konusu olduğunda ise insanın insan değil de mal kılınmış olduğu bir dünyaya tanıklık. Hümanizm bağıntısında Allah'ın tinsel alandan çıkarıldığı modernite, niceliğe dair doğacı bilimsel yaklaşım ve komünizm vb. görüşten bakıldığında, ateist dile içkin dünya görüşünün biçimlendiğini görmekteydik. Özünde kelimetullahı gerçekleştirmek olan İslam söz konusu olduğunda bu yaklaşımların eleştirel anlamda değerlendirilmesi şarttı.

Haşr ve Mümtetine sureleri ile görmekteydik ki Kur'an ile bize Allah merkezli olarak varlık görüşü, anlam-değer yüklü dünya görüşü, üç zamanlı olay-olgu bağıntısında varoluş idraki ve bu bağıntıda hukuki ve ahlaki yaşam biçimi içeriğinde biçimlenen metafizik varlık olmamıza

binaen, metafizik bir yaşam teklif edilmekteydi. Sonuçlar bağıntısından bakıldığında bu teklif, telkin olarak da ifade edilmiş olmaktadır.

Elbette bilim yapmalıydık. Tevhidin gereği olarak El- Alim, El- Hâkim vb. tanrısal isimleri birçok alanda gerçekleştirmeliydik. Ancak, Allah'tan gafil olarak ilim yapmalı değildik, Allah'tan gafil olarak yaşamalı da değildik. Söz konusu iman ise değişecek değildik, ama söz konusu şartlar ve koşullara bağlı değişim ise imana dair gerçekliği yitirmeden; doğrular içinde en doğru olanı seçerek veya bütün doğrularımızı şartlar ve koşullar bağıntısında kapsayan üst bir doğruda karar kılarak yolumuza devam etmek gerekirdi.

Mutlak yasak, mutlak ceza, mutlak doğru, mutlak olması gereken, mutlak şart vb. değil, esasa bağlı netlik içeren yasak, ceza, doğru, şart ve olması gerekenler vardı. Esasa bağlı net yargılar da koşullar ve şartlara bağlı olarak gerekçe belirlenimli olmak kaydı ile esası yitirmeden değişebilen ve esnetilebilen mümkün yargılardı... ki İslami birçok yasağa dair kolaylık gösterilmesi, ayrıca koşullar ve şartlar düşünüldüğünde gerekçeli uygulamaların olması bu açıdan önemliydi. Haksız yere cana kıymak, dini açıdan bakıldığında net bir yasaktı. Ancak, savaş ve hak edişe dair adaletin tesis edilmesi söz konusu olduğunda cana kıymak gerekçeye bağlı hak kılınmıştı.

İslam'da esasa bağlı net yargılar, esnetilebilir (hayati bir durum karşısında şarap içmek gibi) ve değişebilecek (cana kıymak gibi) olan olarak değerlendirilebilirdi. İslam'da değişmeyecek ve değişmesi dahi düşünülmecek tek kaide, La ilahe illallah-tı. Allah ve Resulüne itaat ise esasa bağlı net yargıların değişimi ve esnetilebilir olması aralığına bağlı olarak gerçekleştirilmesi istenendi. Ahlaki erdemlere dair güzel davranışlar, tanrısalın gerçekleşmesinin biçimi olarak gerçekleşmesi istenendi. Hukuki normlar anlamında; fırsat eşitliği, iktisadi adalet, denetilebilir olmak, hesap verebilir olmak, hak edişlerin tesis edilmesi, rekabetin korunması vb. gerçek herkesin evrensel gerçeği iken herkes için hukuk anlamında gerçekleşmesi gerekendi.

Surenin son ayetinde “Ey iman edenler! Kendilerine Allah’ın gazap ettiği bir kavmi dost edinmeyin! Onlar, kabirdekilerden umut kestikleri gibi ahiretten umut kesmişlerdir” denir. Başka bir deyişle de yaşamın sürekli olduğundan gafil olarak, adaletin, yani hak edişlerin tesis edileceğinden gafil yaşayanlar, ahlaki olgunluktan ve hukuki yeterlilikten mahrum iken dost edinilmeyecek kadar kötü ve güvenilmezlerdi. Nefsi emmareye bağlı olarak çıkarılıkları önde yaşarken, sözde dost olabileceklerine aldanmış olmamak gerekirdi. Başka bir deyişle de müminler müminlerin kardeşi olmalıydı. Yani, Allah gerçeğinde buluşmuş olup da imanları gereği birbiri için olabilenler ile dostluk sahici -hakiki- gerçekleşebilmekteydi.

Surenin ilk ayeti ve son ayeti böylece, bir daire misali tamamlanmış olmaktadır. Allah’ın varlık gerçeğine kafir olmayı tercih edenler ile neden dostluk -benzeşme- ilişkisinde bulunmamak gerektiği, birçok açıdan gerekçelendirilerek belirtilmiş olmaktadır. İnsanın varlık görüşüne ve güvenilmez yönüne dikkat etmek, bir müslim için hayatiydi. Allah’a muhabbet besleyerek, Allah ile dost olmak ve Allah’ın sevdiklerini severek dostlarına dost olmak, insan olmanın tadına varmak için önemliydi.

İnsan olmanın anlam ve değerine -haysiyetine- bağlı olarak insanın insanca insanı/ insanlığı tatması dostluk ilişkilerinde gerçekleşmekteydi. Sure ile insanlığı/ insan olmayı en güzel biçimde nasıl tadabileceğimizin yolu gösterilmekteydi. Dostluk, hemhâl olmaya bağlı olarak diğerini anlam-değer ilişkisinde karşılıklı değer olmaya bağlı olarak tadabilmenin olanağı idi. Bu durumda, dost seçimine dikkat etmek elzemdi. Dost dediklerimiz, Allah’tan gafil şeytanlaşmış ise şeytanlaşmamak için, terk-i dost veya terk-i akraba yapabiliyor olmak da gerekiyordu. Dost dediğimiz, Allah ve sevdikleri ise candan evla tutunulması gerekendi.

Haşr suresinde, hak edişe dair olarak kullarına adalet sıfatı gereği dönen Allah’tan da akıbet/ ahiret dolayımında korkarak, takıntılarımızı aşmanın olanaklı olduğu gösterilmekteydi. Mümtehine suresinde ise

cesaret ve irade göstererek, Allah'tan gayrı kılan bağılıklarımızı aşmamızın olanaklı olduğu gösterilmekteydi. Yeni dünyalar hep ayrışma neden olmakta iken hak-batıl diyalektiğinde haktan taraf olarak net olmak gerektiği belirtilmekteydi.

Ey İnsan! Kelimetullahı hakkı gereği gerçekleştirmekten uzak kılacak ilişkilerden uzaklaş! İlişki, benzeşmeye dair sonuçlar getirdiğinden dolayı, kimler ile ilişki kurduğuna dikkat et! Bitimli olan dostluklara yönelmeli değil, Allah'a yönelmelisin ki nihayetsizliğe uzanan bir dostluğun başlasın. Anlam-değer yüklemelerine bağlı kendisinden fazlası olan metafizik varlıksın ve kendisinden fazla verdiklerin dolayımında metafizik varoluşa haiz var olan varlıksın ki ilke ve sonuçlar ilmi bağıntısında metafizik olmayı üst seviyelere taşıyacak biçimde yaşaması gereken varlıksın.

*

Saf suresi...

Düşüncenin yaratıcı etkinliğinde, sınırsızca fütursuz düşünmek diye bir şey olamazdı. Yaratım, ilkeye haiz anlama dair gerçekleşir iken kayıtlanmayı koşullamaktaydı... ki mümkün kayıtlanmış olmakta gerçekleşen bir varoluşta, düşüncenin evrensel alanında fütursuzca var olmaktan bahsedilmezdi. İşte, Saf suresi ile; anlam, düşünce, yaratım, gerçekleşme, ahlak ve din bağıntısının, -evrensel- varoluşsal bir bağıntı olduğuna dikkat çekilir iken ne için nasıl yaşamamız gerektiğine dikkat çekilir.

Sure, Haşr suresi gibi “Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah’ı tesbih eder. O, Aziz ve Hakimdir” ayeti ile başlar. Sure bağlamında bu ayet ile “Ey İnsan! sana ne oluyor ki Allah’tan gafil yaşamaktasın. Olması gerekenden, gerçekten kopuk yaşamaktasın” denilmektedir.

Sure, iman edenlerin muhatap alınıyor olması ile devam eder. Surenin 2 ve 3. ayetinde “Ey İman edenler! Yapamayacağınız şeyleri ne için söylüyorsunuz? Yapamayacağınız şeyleri söylemeniz, Allah nezdinde en nefret edilen şeydir” denir. Rivayet edilir ki Ashabı Kiram, Allah nezdinde en sevgili -makbul- amel ne ise onu bilseydik, ona göre can ve mallarımızı bağışlardık derler. Cenabı Allah bu tavrı eleştirel olarak bu iki ayette değerlendirir. Kişilerin niyeti güzel olsa da gerçeklerden kopuk her söylem ve niyet, gerçekler ile karşı karşıya kalındığında gerçekleştirmekten uzaklaşılan olabilmekteydi. Toplumsal ilişkilerde, yer edinme veya iletişim kurmanın bir biçimi olan abartı, gerçeklik ile bağıntılı olduğu sürece kabul edilebilir bir çizgidedir. Ancak, söz konusu olan, söz ve gerçekleşmesine dair mesuliyet sahibi olmak ise sözün gerçek ile bağıntılı olarak gerçekleşmesinin olabirliğine dikkat etmek gerekirdi. Eskiler “Büyük lokma ye ama büyük söz etme” demişlerdi.

Özde nesnel gerçekleşen, öznel karşılıkları oluşmuş olarak gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda varlık olma; varlık korunumu, başka

bir deyişle de var olmanın değer olarak gerçekleşmesini esas alarak gerçekleşmekteydi. Özde varlık korunumu, öznellikte varoluşu değer idrakinde buluyor olarak korumaya yönelik gerçekleşmekteydi... ki sözün yaratıcı nesne olması sebebi ile kullanımında en çok dikkat edilmesi gereken, varlık olma değerinin korunuyor olmasıydı.

İnsanın nefsi emmareye dair tekbenci ve kötücül yönü düşünüldüğünde, adanmışlığa dair her söz; var olmanın, insan olmanın doğası göz ardı edilmeden ifade edilmeliydi. Kaldı ki sözün yaratıcı nesne olduğu düşünüldüğünde, ifade edilmesi ve gerçekleşmesine dair mesuliyet sahibi kılan mahiyete sahipti. Argo tabir ile belirtir isek insan hava atmak için dahi olsa gerçekten/ gerçeklerden kopuk bir söylemde bulunmamalıydı. Kaldı ki yaratıma dair gerçekleşen her işin sahibi Allah iken insanın kesinlik içeren ifadelerde bulunmaması gerekmekteydi. İlk ayette Aziz ve Hâkim olanın Allah olduğu ifade edilir iken geleceğe yönelik her ifade, Allah'ın hikmetinden ve iradesinden de uzak ise gerçekleşecek olan değildi. Zaten bu neden ile "İnşallah" ayeti, her mümüne, geleceğe yönelik olarak ifade ettiği sözden yana mesul olmamasının olanağını vermektedir.

Demek ki toplumsal ilişkilerde ve iletişimde iyi niyetli dahi olsak, gerçeklerden kopuk olarak kesinlik içeren ifadelerde bulunmamak gerekirdi... ki ifade edilen veya talep edilen, olay belirlenimli gerçekleştiğinde, imtihanımız olmasın. Önemli olan, gerçekleşecek olanı öngörerek, gerçeklik bağıntısında nasıl karşılanması gerektiğine hazır olmaktı. Gerçeklerden kopuk olarak ifade edilenler ise olay belirlenimli gerçekleştiğinde kaçışımıza sebep olur ise sözün mesuliyeti, günah olarak yeterdi. Sonunda "Vakti saatinde şöyle söylemiştin, haydi görelim seni" denilen olay gerçekleştiğinde, insan söylediği sözü, günahı olarak yüklenmek zorunda kalmamalıydı.

Surenin 4. ayeti ile "Allah kendi yolunda kenetlenmiş bir yapı gibi saf bağlayarak savaşanları sever" denilir. Savaş ise hem fedayı can hem de

fedayı nefsin gerçekleştiği olay alanıydı. Varlık olmanın değerinden, var olmaktan vazgeçmek ve nefsi emmarenin tekbenci kötücül doğasına rağmen adanmış bir ruh olarak savaşa dair olay alanında bulunmak kolay değildi.

4. ayete içkin anlam olarak, insanlık tininde savaşın gerçekliğine de dikkat çekilmiş olmaktadır. Söz konusu batıl olanın gerçekleşmesi ise batıl olan dolayımında hak olanın gerçekleşmesi, galip gelmesi için, başka bir deyişle de kelimetullahın gerçekleşmesi için en son başvurulacak olan savaştı. İnsanlık, anlam-değer yüklemine bağlı olarak inandıkları dolayımında tinde taraftı. Taraf olmak, karşıt belirlenimli olarak çatışmaya evrildiğinde, karşı karşıya gelmenin kaçınılmazlığında savaşın da kaçınılmazlığına tanık olmaktadır.

Surenin 5. ayetinde Musa nebinin ümmetine dair yaşadığı sıkıntı örnek olarak gösterilmekteydi. Rivayet edilir ki söz konusu savaşmak olduğunda Musa nebiye kavmi, "Ya Musa! Allah ve asan ile git savaş" demişlerdi. Ona yardımcı da olmuş değillerdi. Hakikate dair geleni, menfaate yönelik ve bencilce çarpıtır iken resule/ resullere eza etmekten öte geçmiş de değillerdi.

Surenin 6. ayeti ile de Meryem oğlu İsa resulün teklifi ve müjdesi ifade edilmekteydi. Teklife muhatap olanların, onu büyücülükle suçlamaları ile karşısında durdukları da ayrıca belirtilmekteydi. O, hakikate dair geçmişte geleni doğrulayıcı, gelecekte gelecek olanı da müjdeleyici olardı. Başka bir deyişle de kaynağından hareket ile açık olan gerçeğin, sürekli bir oluş içinde devamlı -bengisel- belirimlerde görünüş bulduğunu açıklayan resul idi. Geçmişte Musa resul ile ifade edilen, günde İsa resul ile ifade edildiği gibi gelecek belirlenimli olarak Ahmed resul ile de ifade edilmiş olardı. Bugün bizler için bu gerçek, kaynağından gelenin; birbirini doğrulayıcı, tamamlayıcı ve yeni bir varlık idrak seviyesine taşıyıcı olduğunu göstermekteydi. Gerçeğin tüketilmez olması, devamlılığı ve belli varoluş biçimleri, çizgileri

dolayımında diyalektik oluşa bağlı görünüş bulmasının kaçınılmazlığını dahi bu ayette görebilmekteydik. Geleceğe, gerçeklik esasını yitirmeden hep yeni bir anlam ile geliyiyor olarak tutunmanın gerektiğini de bu ayet ile görmekteydik.

Müjde; yeni bir anlam ile geleceğe tutunarak yaşamayı olanaklı kılandı. Müjdelenen Ahmed, hakikate yeni bir anlam açılımında yükselmenin olanağı idi. Ahadiyete haiz gerçeklik belirleniminde vahidiyeti deneyimliyor olmanın velayetinde Ahmed olarak -biricilikte- özgün olmakta gerçeği yaşantısında görünüşe getiren, hakikate dair yeni bir anlam ile hakikate yükselmenin olanağını açandı... ki hakikate dair yeni anlam ile hakikate ve geleceğe tutunuyor olarak yaşamak bir müslim için mümin olmanın gereği idi.

Musa nebi Allah'ın kelamına muhatap olan resul idi, İsa nebi de Allah'a ait gerçekleşen anlama haiz sözün gerçekleştiği düşünce mahali olan nebi idi. Musa nebi kelimullah, İsa nebi ise kelimetullah olan iki nebi olarak sureye konu kılınmaktaydı. Musa nebi düşünmeye sorular ile maruz kılındı. İsa nebi ise düşünmeye bağlam kurmakta katıldı. Soru ve bağlam bağıntısında gerçekleşen ise hep yeni bir anlam arayışında düşünmekti. Geçmişini kendine katıp da gelecek bağıntısında anlam bulan olmasından da bunun anlaşılması gerekirdi. Yani Tevrat'ı doğrulayıcı, Ahmed'i müjdeleyici olmasından, tarih-gelecek bağıntısında düşünemediğini ve yeni bir anlam bağıntısında bakabildiğini görebilmekteydik. Soru, bağlam bağıntısında düşüncenin nihai hedefi ise anlam-ahlak bağıntısında var olabilmektir... ki her iki nebinin ifade ettiklerinden ve 7. ayetten bunu anlamak gerekirdi. Çünkü İslam'a çağrılmak; düşünmeye gerçeğe ve güzel ahlaka dair var olmaya çağrılmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Düşünmeye ve yasaya çağırın Musa resul, gerçeğe ve gerçeğe göre yaşamaya çağırın İsa resul dahilinde düşünme, yasa, gerçek, gerçeğe göre yaşamak ve gerçeği genele yaygın kılmak ile gerçekliği varoluş

biçimsel olarak güzel ahlakta güzellik idealinde buluşturan Ahmed resul bağıntısında, düşünce ve ereğinde olması gerekeni süreç belirlenimli olarak surede görmekteydik. Sure, evre belirlenimli olarak birbirini tamamlayan üç düşünce ve erek idrak düzeyi çerçevesinde modellenmişti. Her bir düşünce ve erek düzeyi; Allah'a yükseltici yol olmak ile beraber, zamansal anlamda Allah'a dair gerçeğin insan merkezli olarak nasıl özgünce görünüş bulduğunu göstermesi adına önemliydi.

Her iki nebinin konu kılındığı ayetlere dikkat edildiğinde, gerçeğe dair sözü ifade ediyor olup da haksızca ithamlara maruz kaldıklarını görmekteydik. Düşünen ve hak olana göre hareket eden iyi, doğru ve güzel insanlar olmamız gerektiği bu iki nebi ve ifade ettikleri dolayımında bizlere telkin edilmekteydi.

Kelimullah olan yani ilahi kelama muhatap kılınan Musa nebi ve kelimetullah olan yani Allah'ın sözü niteliğini taşıyan İsa nebi dolayımında sure ile; düşünme, anlamaya duyarlılık, tarih ve gelecek bağıntısında zamansal ilerleme, ahlaki olarak varoluş biçimsel yaratım vb. betimlenmiş olarak surenin konusu kılınmaktaydı. Onlar ile kelimetullahın, diyalektik oluş bağıntısında gerçekleştiği veya yaratıcı etkinliğin diyalektik oluş bağıntısında gerçekleştiği de sure de konu kılınmış olmaktadır. Çünkü düşünce; bilfiil gerçekleşen yaratım melekesi olarak yaratıcı etkinliğin kendisiydi. Sadece us biçimsel olarak bilmenin veya imge biçimsel olarak hayal edebilmenin melekesi değil, anlam yüklemine ve anlam arayışında söz biçimsel ve imge biçimsel olarak yaratıcı etkinlik olmakta gerçekleşmekteydi.

Her iki nebi kelimetullah bağıntısında kelimetullahın gerçekleşmesine dair emsal olan iki resul idi. Musa nebi, imge-anlam bağıntısında içerik-biçim dolayımında bilmeye yönelik düşünen idi. İsa nebi ise söz-anlam bağıntısında içerik-biçim dolayımında hep bağlam belirlenimli

gerçekleşen bilmeye haiz düşünendi... ki sure ile düşünmenin iki farklı biçimi -yönü- Musa ve İsa nebi ile betimlenmekteydi.

Her iki nebi, kelimetullahın gerçekleşmesine yönelik çağrı sahibi iken kelimetullahın gerçekleşmemesi için elinden gelini yapan karşıtları dolayımında, düşüncenin yaratıcı etkinliğine katlandı. Musa nebi ile günde olması gerekene dikkat çekilir iken İsa nebi ile de geçmiş ve gelecek bağıntısında ilerlemeci olarak düşünmek gerektiğine dikkat çekilmekteydi... ki müjdelediği Ahmed (s.a.v) düşüncenin yaratıcı etkinliğinde, Allah'ın hakikatine içkin var olduğunun idrakinde ve Allah'a göre ahlak biçimsel olarak varoluş biçimsel gerçekleşmenin üst düzeyi olarak işaret edildi. Düşüncede anlayışın derinliğinde Allah'a dönmek, ayrıca anlayışın derinliğinde fedakârlık ve hemhâl olmaya dair gerçekleşmesi gereken güzel ahlak dolayımında, güzellik idealinde nurdan var olmanın olanağı Ahmed isminin anlam içeriklerinden idi.

7. ayet ile de görmekteydik ki Âdem'den Hatem'e kadar ve sonrası da dahil olmak üzere insanlık; İslam'a, yani kelimetullahın gerçekleştiği ve gerçekleşmesi gereken dine çağrılmaktaydı. Âdem'den Hatem'e İslam; insanlık tininde kelimetullahın gerçekleşmesi, gerçekleşmesi dolayımında Allah'ın görünüş bulması ve Allah ile yaşanan dünya oluşu içinde insan olabilmenin/ insan yaratıyor olmanın diniydi. İslam ile Allah'la insan olmaya çağrılmaktaydık. Böyle olsa da 7. ayet ile beraber, çağrıldıkları gerçeği anlamaktan uzak, Allah'a karşı yalan (İnkâr ve iftira) uyduranların zalimler olduğuna da dikkat çekilir.

İslam; insanlığın düşünmeye ve güzel ahlaka dair ahlaki olmaya çağrıldığı dindi. Başka bir deyişle de gerçeğe dair anlam bulmaya ve gerçek bağıntısında yaşamaya çağrılmaktaydık. Anlamın yaratıcı nesne olması dolayımında varoluş biçimsel olarak nasıl yaratılıyor olduğumuza dikkat etmek gerekmekteydi.

Surenin 8. ayetinde, “Onlar ağızları ile Allah’ın nurunu söndürmek istiyorlar. Halbuki kafirler istemese de Allah nurunu tamamlayacaktır” denilmekteydi. Nur; Allah’ın varlık niteliği olan yaratıcı cevherdi. Her varlık Allah’ın nurundan paye aldığı kadar varlık sahnesinde yaratılmış olmakta görünüş bulmaktaydı. Böyle olmak ile beraber söz de Allah’ın nuru ile gerçekleşir iken nura haiz vücut bulmuş olarak gerçekleşmekteydi... ki ilahi söz, kelimetullah olarak gerçekleşen, gerçekleşmesi gerekendi. Allah ile bağıntıda ilişki ve iletişim kurmanın olanağı olarak da nurlanmaya sebebi.

Bu bağlamda Cenabı Allah 8. ayette; kelimetullahın kendisini Allah değil ama nurundan/ Allah’tan ayrı gerçekleşmiyor olması içeriğinde, nur olarak tasvir etmekteydi. Varlık niteliği anlamında nur değil, nura haiz gerçekleşir iken idealinde nura taşıyan aydınlatıcı niteliğe haiz olan söz, ilahi sözdü yani kelimetullahtı... ki kafirlerin ağızları ile söndürmek istedikleri, batla dair söz ile kelimetullahın gerçekleşmesini engellemekti. Allah ise kelimetullahı gerçekleştireceğini, galip kılacağını net olarak bu ayet ile ifade etmekteydi. Dediği gibi de olmuştu... ki bugün dahi miras olarak İslamı yaşarken kelimetullahı gerçekleştirmiş olmaktaydık.

8. ayetin bir diğer anlamı ise, kelimetullahı gerçekleştirdiğimizde, Allah’ın, nurunu üzerimizde tamamlayacağı idi. İnsan, en temelde ruh yani öz kendilik olarak nurdan yaratılmıştı. Bedene düşen bir tohum misali beden ağacında, içinde bulunduğu dünya dolayımında anlam yüklemeleri alır iken yeni bir yaratım oluşuna maruz kalmaktaydı. Beden ile de bir tohum misali iken nurdan yaratıldığı bir ağaç misali yeni bir yaratım oluşuna adım atmaktaydı. Anlam, irade, duygu ve eylem bağıntısında, yaratımına katılıyordu. Maruz kaldığı yaratım, katıldığı yaratım olarak gerçekleşir iken yeni yaratımından mesul kınıyor olarak var olmaktaydı... ki sure ile diyalektik oluş içinde kelimetullahın

gerçekleşmesine dair gerçekleşen yaratıcı etkinliğe bu ayet ile dikkat çekilmekteydi.

Söz/ anlam, yaratıcı nesne ve diyalektik ise yaratıcı ussal araç kılınmış olarak gerçekleşir iken sure ile insan, yaratıcı etkinlik olan düşünmeye ve güzel ahlaka dair ahlak biçimsel varoluşa çağrılmaktaydı. Düşünmek; hak, iyi, doğru ve güzel yargılarına bağlı irade ve değer yargısal gerçekleşir iken ahlak biçimsel olarak özneliğin biçimleniyor olduğu yaratıcı etkinlikti. Bu bağlamda sure ile; düşünme-ahlak bağıntısı içeriğinde modellenmiş olarak konu tercihinde bulunulmaktaydı.

Surenin 9. ayetinde belirtilen; Allah'ın, dinini bütün dinlerden Resulü ile üstün kılması istencinin de gerçekleşmiş olduğunu, tarihsel süregelen bir dünyanın -mirasın- parçası olduğumuz dolayımında görmekteydik. 6. ayette İsa nebi; Tevrat'ı doğrulayan ve Ahmed'i müjdeleyen iken tarihsel süregelen ve hep gelişime dair ilerleyerek gelişen düşüncenin gerçekliğine dikkat çekmekteydi. Başka bir deyişle de 6. ayette işaret edilen "Ahmed" isminin sahibi ile Cenabı Allah, artık dinini galip kılıyor olarak gerçekleştirmekteydi... ki 8. ayette geçen nurun tamamlanması, ilahi sözün din olarak tamamlanması anlamına haiz olarak gerçekleşmekteydi. Başka bir deyişle de varlık alanı, Cenabı Allah'ın yaratıcı düşüncesinin ürünü iken insanlık tını/ âlemi de bu yaratıcı etkinliğin gelişimi önceleyerek gerçekleştirdiğinin belirlenimi idi... ki insanlık tını, kelimetullahı yani ilahi anlama haiz ilkeselliği içeriyor olarak gerçekleşiyor iken kelimetullahın idrak edilmesi ve erek belirlenimli gerçekleşmesi gerekendi. Başka bir deyişle de varoluş, özü ile uyumlu gerçekleşmesi gerekendi.

8. ayet sure bağlamında okunduğunda, Cenabı Allah insana, kelimetullahın gerçekleşmesine yönelik kendisini emsal, rol model göstermekteydi. Surenin başında, müminler muhatap alınır iken yapamayacakları işi söylememeleri gerektiği belirtilmekteydi. Allah ise söylediğini gerçekleştirdi. İnsana bu bağlamda iki ders vermekteydi.

İnsan hem söz varlığı olsa da söz sahibi yani gerçekleştireni olmaktan yana yetersizliğe haizdi hem de Allah'ın yaratıcı fail olmasına bağlı olarak gerçekleşecek olanın, O'nun izni dışında gerçekleşmeyeceğini ve sözün gerçek sahibinin Allah olduğunu idrak ediyor olarak söylenmesi gerekeni söylemeli ve gerçekleştirmeye çalışmalıydı... ki gerçekleştirilmemiş söz, yalancısı olunan sözdü.

Demek ki insan, söze dair de haddini bilmesi gerekendi. Başka bir deyişle de düşünce, hak olana göre biçimlenir iken varoluşa dair ahlaki çizgiler edinmiş olarak gerçekleşmesi gerekendi. Gerçeklerden/ gerçeklikten kopuk söylemden uzak, gerçek ile bağıntılı olarak ifade edilmesi gerekenleri ifade etmeli ve ifade ettiklerinin arkasında durmalıydı. Yani ifade ettiklerinin mesuliyetini üstlenmeliydi. Bu bağlamda sure ile insana, çocukluğu bırakması, ciddiyet gereken yerde gerçekten de kopmadan yetişkin bir insan olmanın gerektiği gibi konuşması gerektiği belirtilmekteydi. Yani sure söz ve gerçeklik bağıntısında, insanın kişilik ve karakter gelişimini de doğrudan konu kılmaktaydı.

Saf suresinde, söz -anlam- ve gerçekleşmesi bağıntısında özgürleşmek de konu kılınmaktaydı. Söz mesuliyet bağlamında bağlayıcı idi. Gerçeğe dair söz, özgürleştiriciydi. Gerçeğe dair düşünmek/ düşünebilmek özgürleşmenin olmazsa olmazıydı.

Surenin 10. ayetinde "Ey iman edenler! Sizi acı bir azaptan kurtaracak ticareti size göstereyim mi" denir. Bu ayet ile insana, ahiretinden ve akıbetinden uzak; düşünmemesi, ifadelerde bulunmaması ve eylemlerden kaçınması gerektiği belirtilir. Akıbet ve ahiret -sonuçlar- ilmi özgürleştirici idi.

11. ayet ile de insanlık tını ve savaşın kaçınılmazlığına dikkat çekiyor olarak, Allah yolunda yani kelimetullahın gerçekleştiriliyor olmasında, canı ve malı ile savaşmanın fazileti ifade edilir. Demek ki önemli olan,

olay öncesinde ifade edilenler değil, olay gerçekleştiğinde, gerçekleşmesi -yapılması- gerekenleri gerçekleştirmektir. Sonuç ise günahların bağışlanması ve Adn cennetlerinde mülkiyet kazanımıydı. Günahın bağışlanmasını dahi hak etmek gerektiğini, bu ayet ile daha iyi anlamaktaydık. Bu ayet ile görmekteydik ki özgürlük; özgürleşmeyi olanaklı kılanları gerçekleştirmek ile hak edilmesi gerekendi.

Dünyadaki asıl kazanım ise kelimetullahın gerçekleşmesine binaen fethin gerçekleşmesiydi. Artık, yeryüzünde ilahi sözün, yer tutmuş olarak gerçekleşiyor olması veya galip kılınmış olması en büyük başarıydı... ki bu anlamda 13. ayette geçen fetih; tarihsel anlamda gerçekleşen Mekke'nin, Şam'ın, Yemen'in, İran'ın ve sonrasında gerçekleşen fetihler değil, sure bağlamından bakıldığında, kelimetullahın yerleşik olarak genele yaygın galip kılınmış olmasının fethiydi. Coğrafyaya dair fetihler ise kelimetullahın galip gelmesinden öte gerçekleşmekte değildi.

Başka bir deyişle de kelimetullahı gerçekleştirmek ile yani ilkeleri hakkı gereği gerçekleştirdiğimizde özgürleşmeyi tesis edebildiğimiz bir dünya yaratımını olanaklı kılmış olmaktadır. Allah'ın bizlere bahşettiği ilahi söz, artık genele yaygın tesis edilir iken hep yeni bir bağlamda gelişime açık olarak gerçekleşmekteydi. Cenabı Allah nurunu, ilahi sözün gerçekleşmesi dolayımında gerçekleştirmiş olanlarda tamamlamaktaydı. Düşüncenin yaratıcı etkinliğinde, artık kelimetullahı anlamak ve gerçekleştirmek dolayımında nurlanarak yaratılan insan vardı.

14. ayet ile de müminlere, "Allah'ın yardımcıları olun" denir. Yani kelimetullahı gerçekleştirenlerden olmaları emredilmiş olarak farz kılınmış olur. Meryem oğlu İsa yani tanrı oğlu değil de Allah'ın resulü olup da kelimetullahı (ilahi sözü/ anlamı) temsilen yaratılmış olan İsa nebi de bu ayette, Allah'a nasıl yardım edileceğinin örneği olarak konu kılınır. O, havarilere; Allah yolunda yani kelimetullahın

gerçekleşmesinden yana kendisine kimlerin yardımcı olacağını sorduğunda, havariler “Biziz” demişlerdi. Yani Resule indirileni gerçekleştirmekten yana resule dost ve yardımcı olmak, bu ayet ve Kur'an bağıntısından bakıldığında anlaşılmaktaydı ki ayet baki, süregelen bir gerçeklikti.

Tarihsel anlamda miras varlığı olmamız, üst değer anlamında ve gerçeklik temelimiz anlamında kökümüz olmasına binaen, hâlen kelimetullah olan Kur'an'ın gerçekleşmesine dair Allah ve resulüne yardımcıları isek bu ayetin muhatabı olan müminlerdendik. Geçmişin tarihsel olay ve kişilerinde kalanlar, gerçeğin böylesi süregelen gerçekleşme biçiminden habersiz, Allah'a yardımcıları olmaktan uzaktı. Kimisi de gerçeğin hep böyle açık olduğunun idrakinde olarak Allah'a, içinde bulunduğu dünyanın gerçeklerinden ve insan olmanın gerçeğinden uzak olmadan yardımcı olma çabası göstermekteydi.

Sure ile; insanın gerçekten kopuk olmadan söz sahibi olması gerektiğine dikkat çekilir. Söz sahibi olarak gerçekleştirdiklerinin öznesi olan insan, varlık sahnesine tin varlığı olarak çıkmaktaydı. Tin varlığı olarak da varlık sahnesinde kendine alan açmaktaydı. Alan açarken de miras varlığı olarak tarih öznesi olmakta tin alanında görünüş bulmaktaydı. Gerçekte söz sahibi Allah'tı ki insan; Allah'ın tanrısallarına haiz var olmakta iken erek bağıntısında Allah için olarak tanrısalları -kelimetullahı- gerçekleştirmesi gereken varlıktı. Başka bir deyişle de kelimetullahı gerçekleştirmek ile özgürleşebilen varlıktık. İnsan; resuller ile gelen ilahi sözü, yaşamın her alanında alanın ilkesine bağlı olarak yani kelimetullahı bağlı gerçekleşiyor olmasının hakkını vererek, tevhid bakışımına -görüşüne- haiz olarak kelimetullahı gerçekleştirmesi gerekendi.

Eskiler “Ayinesi iştir kişinin, lafı bakılmaz” (Ziya Paşa) demişler. İşte bu sure, bir yönü ile bu kelamı kibarın betimlenmişiydi... başka bir yönü ile de düşüncenin, ilahi söze bağlı olarak çizgiler edinmiş olmanın

dolayımında nasıl gerçekleşmesi gerektiğini betimlemekteydi. Ne için? Kelimetullahın gerçekleşmesine bağlı olarak özgürleşmek için.

Cenabı Allah surede, işkembeden salladığımız laflara değil, işimize/ gerçekleştirdiklerimize baktığını, bizi gerçekleştirdiklerimiz doğrultusunda hak edişe bağlı değerlendirdiğini bildirmekteydi. Sadece bir değerlendirmeye tabi tutulmakta değil, kelimetullahı için gerçekleştirdiklerimiz dolayımında, Allah'a yönelik yabancılığımızı da aşmakta O'nun ile ünsiyet kazanmış olmaktadır. Bu sure ile Cenabı Allah, iki yabancı gibi değil, birbirine yardımcı olan iki dost gibi ilişki kurmamız gerektiğine de dikkat çekmekteydi. 14. ayet bu bağlamda önemliydi. Gerçekten/ gerçeklerden kopuk olmadan, kelimetullah söz konusu olduğunda, gerçekleşmesinden yana Allah'ın yardımcıları olanlar hem kelimetullahın galip gelmesi hem de Allah'ın kendilerine destekçi olarak kendilerini galip kılmaları sonucunda fetih sahibi olanlardı. Başka bir deyişle de kelimetullahı için anlam yüklem olarak yaratılmış olmak ile kalmayıp, kelimetullahı gerçekleştirmek ile özgürleşmek gerektiği belirtilmiş olmaktadır.

Sure ile bir ideolojinin gerçekleşmesine dair gerekenler net olarak görülmekteydi. Söylemin gerçek ile bağıntısı, ruhsal olarak aidiyet ve sorumluluk bağıntısında içselleştirilip içselleştirilmediği, olay alanı karşılıkları gerçekleştirmede gerçekleşmesinin gerekenlerinin yapıp yapılmadığı, kurumsal anlamda organize olarak işlevsel kılınıp kılınmadığı, alan belirlenimlerinde gerçekleşme olanağının olup olmadığı, olay alanı söz konusu olduğunda organize olmanın sağlanıp sağlanmadığı vb. söylemin galip olarak gerçekleşmesini belirli kılınan nedenlerdi. Söz konusu İslam ise kısa tarihinde, üstün başarı elde etmiş olarak varlık sahnesinde ve insanlık tininde görünür olmasının en büyük nedeni; yukarıda belirtilen nedenlerin, kelimetullahı gerçekleştirmeye yönelik olarak gerçekleştirilmiş olmasıydı.

Mümteherine suresinde insan, neye göre değişmesi gerektiğinin çizgilerine sahip olması gerekendi. Saf suresinde ise insan, kelimetullahın gerçekleşmesine dair yardımcı olarak, dünyayı değiştirmesi gerekendi. Sözü -anlamın-, mesuliyet anlamında bağlayıcı olması ve karşılıklarının olması bağıntısında söze dair gerçekleşen batıldan, zandan, yalandan yana özgürleşmesi gereken varlıktı.

Surenin insanı; Mümteherine suresindeki mücahit müceddit ruhunu - anlamını- kendine katmış olarak sahaya çıkan insandı. Yani sadece geleceğin insanı olan değil, geleceği inşa eden, etmesi gereken dehaya sahip olması gereken insandı. O, laf ebesi değil, kelimetullahı gerçekleştiren saha ve alan insanıydı.

Söz artık söz olmaktan ileri, öznel ve nesnel anlamda dünya yaratmanın nesnesiydi. Bu durumda kelimetullahın içselleştirildiği öznel dünyalar ve kelimetullahın gerçekleştiği insanlık tarihi belirlenimli gerçekleşen ve dünya kurmanın nesnelere sahip olarak nesnellik kazanan nesnel dünyalar kurmak müminlere farzdı.

İnsanın baktığı dünya ile gördüğü dünya aynı dünya değildi. Baktığı dünya, doğaya dair nicel belirlenimli dünya idi. Gördüğü dünya ise anlam yüklemelerine ve yaklaşım biçimine bağlı olarak gördüğü dünya idi. Öznelliğin yüklemelerine, yönelimine, yaklaşımına, değişimine bağlı olarak değişen dünya oluşundan bakıldığı içindi ki değişimin süresizliğe bağlı gerçekleşiyor olmasında, var olmaya, varlığa tutunmaya dair ilkeye dair çizgilerimiz olmalıydı.

Başka bir deyişle de kişiden kişiye göre, yüklem almaya ve neden bağıntılarında bağıntısız indirgemeci olarak değişen dünyalar içinde, ilkeye -kelimetullah- bağlı içerikte çizgileri olmasına bağlı gerçekleşmesi gereken ve buluşmamızı olanaklı kılan dünyaya ihtiyaçlıydık. Yönelim, yaklaşım, bakışım -görüş- vb. bağıntıda yüklem

almaya açık ve yüklem belirlenimli değişen dünyalar, kelimetullahı için sınırlar edinip de varoluşa dair çizgileri olması ile gerçekleşmesi gereken dünyalardı.

Sure ile kişiden kişiye göre değişen dünyalarda bulunmak değil, kişiden kişiye göre değişen dünya yaklaşımlarına ve bakışımına rağmen, ortak dünya kurulumunda buluşmak öncelenmekteydi. Kelimetullah; Allah'ın ilkeselliğe dair varoluşunun belirlenimi iken insan için hem Allah'ta buluşmanın hem de evrensel ve zamansız olup da herkesin ortak faydasına yani rahmete dair sonuç alma belirlenimli gerçekleşmesi gerekendi. Değişen dünya oluşunda Allah gibi, varoluşa dair çizgiler edinmekle, diğeri ile var olmayı olanaklı kılan ilke belirlenimli gerekliliklerdi.

Sure ile kelimetullahın gerçekleşmesine bağlı olarak Allah'ın dünyasında Allah'ın gerçekliğine açık -duyarlı- olarak yaşamak gerektiğinin dersi de verilmekteydi. Yönelimsel dünya, yaklaşımsal dünya, söz içerikli bakışimsal dünya, haz ve arzu yüklü bakışimsal dünya vb. değişen dünyaya rağmen, kelimetullahın gerçekleştirilmesine bağlı olarak ilkesel olma bağıntısında değişen dünyaları karşılamak gerektiğini görmekteydik. Sure bu bağlamdan bakıldığında, Mümtehine suresinin devamı niteliğindedir. Değişen dünyalarda değişmeyenlere ihtiyaçlıydık. Bu bağlamda sure ile gerçeklik ve ilkeye dair gerçekleşmesi gerekenler bağıntısında olay alanında olan biteni nasıl karşılamamız ve nasıl bir dünya oluşu içinde bulunmamız gerektiğine dair ders verilmiş olmaktadır.

Bu bağlamda din de; olmuş ve bitirilmiş olarak tüketilebilir olan değil, hep yeni bir oluş içinde, hak olana dair esasları olan kaidelerine bağlı olarak kelimetullahın gerçekleşmesi dolayımında hep yeni bir aşmada gelişime açık olmakta gerçekleşendi/ gerçekleşmesi gerekendi. Dinde tamamlanan, esasa dair kaideleri (özellikle tenzih ve tevhid, ahiret akıbet, salih amel, hak edişe dair bilgi bağıntısında gerçekleşme) idi.

Dinde gelişim ise değişen olay, olgu ve alan bağıntısında, yani yaratımın değişime açık gerçekleşen sürekliliğinde, değişmeyenler zemininde hep daha üst bir düzeyde ve daha yaşanabilir bir dünya oluşu içinde var olmayı olanaklı kılmaktı.

Bir hadisi şerifte “İki günü eşit olan ziyandır” denilmekteydi. Varoluş ziyan edilmeyecek kadar özeldi ve değerlendirmesi gerekendi.

*

Cuma suresi...

Söylem; eylemde gerçekleşmediği, ilişkilerde tesis edilmediği, kurumsal işlevsel kılınmadığı sürece, eksik bırakılmış içeriktir. İlke içerikli söylemin gerçekleşmesi, kelimetullahın gerçekleşmesiydi ki dinde öncelenen; ilkeye dair söylemin, yani kelimetullahın insanlık tininde gerçekleşmesi, ilişkilerde ruhsal ve varoluş -ahlak- biçimsel tesis edilmesi ve kurumsal düzeyde işlevsel kılmasıydı... ki böylece erek olarak değer biçimsel kabul edilen söylem, insanlık tinini biçimleyen neden olarak insanlık tininde belirleyici ve anlam-değer yargısal olarak görünüş bulandır. İnsan, dünya yaratımını; söyleme için varlık görüşü ve dünya görüşü ile biçimler ama söylem (eylem, kültür ve kurumsal düzeyde) gerçekleşmediği sürece, dünya yaratımı gerçekleşecek değildi.

Sure, "Göklerde ve yerde olanların tamamı, Melik, Kuddûs, Azîz ve Hâkîm olan Allah'ı tesbih eder" ayeti ile başlar. Bütün varlık âlemi nedenleri olan Allah'ın varlığına yönelik anlam-değer oluşu içinde gerçekleşir iken Allah'ın varlık dünyasında yerini almaktaydı. Sure ile görmektedir ki yaratıcı; sıfat, karakter ve kimlik belirlenimli tanrısallar belirleniminde anlam-değer yüklemli varoluş biçimlerinde kendini anlam yüklemli gerçekleştirmektedir. Yarattıkları da kelimetullahı yani tanrısalları gerçekleştirdikleri yönde Allah'a erek biçimsel olarak yönelmiş olarak anlam-değer yüklemli gerçekleşmekteydi.

Yaratımda ve mülkiyet alanında Melik ve Kuddûs olarak erek olmayı koruyan varlık hep Allah idi... ki Kuddûs sıfatı ile Allah'ı, yaratırken dahi kendi olmayı koruyan varlık olarak tanımak gerekirdi. Yaratım Allah'a ait ve amaç-erek bağıntısında gerçekleşirken de her daim galip olmayı koruyan Allah olduğu içindi ki O hep Melik'ti.

Anlamsız gerçekleşen hiçbir şey yoktu. Anlam yüklemli gerçekleşen varlık olmakta, her varlık yaratıcısı ile var olmanın olanağında

tanrısalları -kelimetullahı- gerçekleştirmenin olanağında tesbih belirlenimli anlam yüklemli var olmaktadır... ki en temelde anlam ile anlama içkin var olmak, içkin olan anlamı bilfiil gerçekleştirir iken eylem belirlenimli olarak anlam yüklemli görünüş bulmakta gerçekleşmekteydi. İçkin anlam da bilfiil yüklem belirlenimli olarak erek biçimsel olarak gerçekleşmekteydi... ki her varlık; içerik-biçim, anlam-biçim bağlamında anlam-varlık, anlam-gerçeklik bağıntısında gerçekleşmekteydi.

Surenin 2. ayetinde “Ümmilere, kendilerinden olan, O’nun ayetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir resul görevlendiren O’dur. Onlar, bundan önce apaçık bir sapıklık içindeydi” denir. Dikkat edilir ise bir durum tespiti yapılır. Durum tespiti, eylem ve olay belirlenimli gerçekleşenlere dairdir. Bu ayette de bilfiil gerçekleşen nübüvvet ve ondan önce bilfiil gerçekleşen sapıklık ifade edilmektedir.

Surenin 3. ayet ile de Resulullah’ın nübüvvete dair hizmetinin sonradan gelecek olanlara yönelik de gerçekleştiği belirtilir. Bir söylem; söylem etkisi ile beraber insanlık tinine nüfuz edici nitelikte gerçekleştiğinde, artık miras olarak insanlık tininin yaratımına dair biçimleyici idi. 4. ayet ile de bunun Allah’tan bir lütuf olduğu ve dilediğine bahşettiği bildirilir. İnsanlık tininde yaratım, söyleme içkin anlama göre biçimlenir iken genele yaygın kılınıyor olması, artık galip düşünce -söylem- olarak gerçekleşmesi anlamını taşımaktaydı.

Surenin 5. ayetinde “Tevrat’ı yüklenmiş olup da onu taşıyamayanların durumu, kitaplar taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah’ın ayetlerini yalanlayan toplumun düştüğü durum ne kötüdür. Allah, zalimler toplumunu doğru yola iletmez” denir. Başka bir deyişle de kelimetullahı gerçekleştirmekten yana mesul olanlar, kelimetullahı gerçekleştirmekten uzak ise, kelimetullaha dair içerikten yoksun olarak,

sadece yük yüklenmiş taşıyıcılar olmaktaydı. Önemli olan kelimetullahı, toplumsal ilişkilerde gerçekleştirmektir.

Tevrat, yasa ve yasanın töre içerikli olarak miras bırakılmasında gerçekleşmesi gereken ilahi kelamı taşıyan kitaptı. Allah'ın varlığına dair tenzih ayetlerini içermek ile beraber, toplumsal anlamda kelimetullahın nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin yasa içerikli ilke belirlenimli içeriğine haizdi. İçeriğinden yoksun yaşam, sözde inananların kendilerini kandırıyor olmaları veya ilahi kelama değil de zanlarına inanıyor olmalarından öte gerçekleşmekte değildi. Söylem ile eylem arasında ters yönlü gerçekleşme var ise söylemden uzaklaşır iken söylemi yaşadığının iddiası, yalan olmaktan öte gerçekleşmekte değildi.

Bu durumda surenin 6. ayetinde, Yahudilere söylemin arkasında durulmaktalar ise ölümü temenni etmeleri belirtilir. Gerçekte haklılar ise korkmalarına gerek yoktu ama söylemden kopuk bir yalanı yaşamaktalar ise sonuçlarına katlanacakları bir yaşam onları beklemekteydi. Yani yaşadıkları şey kelimetullah ile uyumlu olmadığı içindi ki yaşanan ile kelimetullahın uygunluğunun gözetilmesi gerektiğinin dersi verilmiş olmaktaydı. Söylem ve içerik, eylem ve erek bağıntısında tesis edilmekte değil ise söylemin yaşadığının iddiası yalandı. Söylem ile yaşananların örtüşüyor olarak gerçekleşiyor olmasında ise kelimetullah gerçekleşir iken insanlık tininde Allah görünüş bulmaktaydı. Başka bir deyişle de söylemin gerçekleşiyor olmasında, söylemin taşıdığı anlam ve anlamın gerçek ile olan bağıntısında gerçek görünüş bulmaktaydı. Söylem, gerçeği içermekte ise gerçekleşmesi dolayımında gerçek görünüş bulmaktaydı.

Saf suresinde, düşünce/ yaratım bağıntısında gerçekleşmesi gereken kelimetullah, Cuma suresinde söylem içeriğinde konu kılınmaktaydı. Düşüncede, söylem içeriğinde anlam bağıntısal olarak ereğe dair bir gerçekleşme öngörülmekte ise artık söylem, gerçekleşiyor olup olmaması bağıntısında, varoluşun değerlendirilmesine dair ölçüt

olmaktaydı... ki vahye dair söylem, sadece Allah'ın gerçekliğine dair tasavvur etmeyi olanaklı kılan değil, Allah'ın gerçekliğine göre anlam ve değer öncelikli olarak nasıl yaşanması gerektiğinin de bilgisini taşımaktaydı. Söylem ve gerçekleşmesi bağıntısında sure Saf suresinin devamı niteliğinde olarak Saf suresini tamamlamaktaydı.

Söylem ve gerçekleşmesi bağıntısında sureye dikkat edildiğinde; Tevrat'ı yaşamayanların, ne için kitap yüklü eşeklere benzetildiği daha net olarak anlaşılmış olmaktaydı. Tevrat'ı yaşadığını söyleyenler, Tevrat'ın içeriğinden gafil olmak ile beraber Allah'ın gerçekliğinden de mahrumlardı. Surenin 7. ayeti ile de buna dikkat çekilir. Söylemden kopuk gerçekleştirilenler, sonuçları bağıntısında ölümü temenni etmekten korkmaya sebep vermekteydi. Söylem ve yaşam bağıntısında içerik -anlam- ve eylem örtüşmekte, ruhsal karşılıklarına bağlı olarak içselleştirilmekte ve toplumsal ilişkilerde değer olarak da içselleştirilmekte ise özgüven edinimi ile beraber korkacak bir durum da yoktu. Söylem bağıntısında mesuliyete dair gerçekleşmesi gerekenler veya gerçekleşmesinden yana yükümlü olunanlar gerçekleştiğinde, ortak dünya alanı içinde korkmadan, selamet içinde var olmak olanaklı olmaktaydı.

Söz konusu ilahi söylem ve eylem arasında kopuk olarak yaşamak ise ilahi söylemden kopuk yaşayanlar da ölümden, Allah'a dönmekten ve yaptıklarının gerçekte ne olduğunun bilgisinden kaçacak değillerdi. İnsan bu dünyada gerçekten kaçır iken sonuçta gerçekte yüzleşeceği sonuca doğru yürümekteydi. Surenin 8. ayetiyle; söylem ve eylem, içerik ve gerçekleşen biçim arasında kopuk yaşayanların, yalana dair yaşadıklarının gerçekte ilgisi olmadığına kendilerine hatırlatılacağı net olarak ifade edilmiş olmaktaydı. Gerçekten kaçarak yaşayanlar, gerçekten kaçılmayacağına sonuçları ile karşılaşacakları bir yaşamı deneyimlemekteydi.

Yahudilerin, Tevrat'tan kopuk yaşamları yani kelimetullahı gerçekleştirmekten kopuk yaşamları sureye konu kılınır iken surenin 9. ayeti ile müminlere Yahudiler gibi olmamaları gerektiği belirtilmiş olunur. 9 ayet: “Ey iman edenler! Cuma günü salata çağrıldığında, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır.” Ayette ifade edilenlere dikkat edildiğinde, ilahi söylem ile eylem uyumunun gözetilmesi gerektiği belirtilir. İlahi söylem ve eylem uyumunda, dünyevi olanı geçici olarak askıya alarak Allah'a yönelmiş olmakta birliği tesis etmek gerektiğine dikkat çekilir. İlahi söylem sadece eylemde gerçekleşen değil, toplumsal birliği sağlıyor olarak toplumsal ilişkilerde ortak anlam-değer havzası/dünyası yaratımını olanaklı kılmaktaydı. İnsanlık tını, ilahi söyleme göre biçimlendiğinde, Yahudilerin düştüğü hataya da düşülmemiş olunmaktaydı.

10. ayette “Salatı -namazı- kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin. Allah'ı çok zikredin, umulur ki başarıya -kurtuluşa- erersiniz” denilir. Demek ki 9. ayet ile öncelikli olarak neyin gerçekleşmesi gerektiği belirtilir iken ihtiyaçlara bağlı gerçekleşmesi gerekenler ve kelimetullahın söz ile eylem belirlenimli olarak gerçekleşmesi gerektiği 10. ayet ile belirtilir. İç dünya ve dış dünya arasında, yaşama dair temel ihtiyaçlar ile maneviyata dair temel ihtiyaçlar arasında adaba ve ahlaki yaklaşıma dair denge kurmak gerektiği bu ayetler ile anlaşılır. İlahi söylem, eylemde gerçekleşir iken dünya ve maneviyat arasında uyumluluk ve dengenin gözetilmesi gerekmektedir.

İnsanın beşer olarak dünyevi olan yönü olmak ile beraber, anlama dair manevi yönü de vardı. Her ikisi arasında ilahi söylemi gerçekleştirmeye yönelik uyum ve dengeyi gözetmek gerekliydi. Bu anlamda Hazreti Resul bir hadisi şerifinde “Hiç ölmeyecek gibi dünya için, her an ölecek gibi ahiret için yaşayın” derken Cuma suresini hadisi şerifinde

betimlemekteydi. Dünya yaratımında, dünyalar arası bağıntıya, uyumluluğa ve dengeler gözetmeye dikkat edilmeliydi.

Bunun içindi ki surenin son ayeti olan 11. ayette “Onlar bir ticaret ve eğlence gördüklerinde, hemen dağılıp giderler ve seni ayakta bırakırlar. De ki Allah'ın yanında bulunan, eğlenceden ve ticaretten daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır” denir. Eğlence ve haz, ticaret ve geçimlilik ile arzu nesnelere bağıntısından bakıldığında insanın dışa dönük olarak nesnelere yönelik varoluşu söz konusu olduğunda Allah'a dair öncelenmesi gereken anlam ve değerlere yönelik kayıtsız kaldığı belirtilir. Dışa dönük dünya oluşuna bağlı öncelenenler, Allah ve bizim için istediğinden daha hayırlı değildi.

Sure ile insandan, beşeriyete dair dış dünyayı tamamı ile bırakmasının istenmediğini net olarak görmekteydik. Dünya yaşamının göz ardı edilmediğini görmekteydik. Ancak dünya, ilahi söylemin gerçekleştiği eylem birliğinde gerçekleşmesi gerekendi... ki bu bağlamda haz ve arzu nesnelere, eğlence ve ticaret, ilahi söylemi gerçekleştirmenin önüne geçmeli değildi. Dünya, ilahi söylemin gerçekleştiği dünya olarak gerçekleşir iken elbette insan eğlenebilir ve ticaret yapabilir ama ilahi söylem ile meşru kılınmış olunan çizgilerde eğlenmek ve ticaret gerçekleştirmeliydi.

Sure ile insana; dünya yaratımında, ilahi söylem ve eylem birliğine bağlı olarak dünya yaratımının öncelenmesi gerektiği hatırlatılır. İlahi söylemin hem ferdi olarak içselleştirilmesi hem de toplumsal ilişkilerde ortak değer olarak içselleştirilmesi ile gerçekleşmesini olanaklı kılan ortak organizasyonda gerçekleşmesi gerektiği belirtilir. Öncelikli anlam ve değerler ne ise, öncelik onlara ait olarak yaşamak olması gerekendi. Beşeriyete dair gereksinimler, ihtiyaçlar da zaten meşru kılınmış oldukları emir ve yasaklar, edep ve erkân çizgisinde gerçekleşmesi gerekendi. Söz konusu kelimetullahı gerçekleştirmek ise insan yaşamın

her alanında, alanın ilkesi gereği gerçekleşen kelimetullahı hakkı gereği gerçekleştirebilirdi.

Surenin insanı; İlahi söylemi eylem belirleniminde gerçekleştiren resuldü. Kelimetullahı eylem birliğinde gerçekleştirir iken toplumsal ilişkide kelimetullahı önceleyen anlam-değer önceliğine haiz yaşamaktaydı. İdealist olduğu kadar, kelimetullah öncelikli olarak beşerî dünyada olması gerekenleri de sorumluluk idrakinde olarak kelimetullahı gerçekleştirmenin nesnesi olarak gerçekleştirdi.

Saf suresinin son ayetinde “Allah’ın yardımcıları olun...” ayeti, Cuma suresinde, kelimetullahı nasıl gerçekleştiriyor olmak gerektiği içeriğinde tevîl edilmekteydi, yani açıklanmaktaydı. Bu bağlamda surenin insanı; ilahi söylemi gerçekleştirir iken Allah’a yardımcı olan ve Allah’a yardımı, sonuçtan bakıldığında hak edişe dair kendine yardım etmiş olmakta bulan resul insandı.

Saf ve Cuma surelerinin insanı için belirtir isek; bizler, Allah’ı ne kadar öncelemekteysek, Allah’ın da bizleri o kadar öncelediği, hak edişe dair geri dönüş bağıntısında gerçekleşen bir varoluşu deneyimlemekteydik. Bizler, Allah’a dair anlam ve değerleri ne kadar muhafaza etmekteysek, Allah da bizleri o kadar muhafaza etmekteydi. Bizler, kalbi olarak anlayış ve duyguda Allah’a ne kadar açıksak, Allah’ın da bizlere o kadar açık olduğunu görecektik.

Cenabı Allah sadece yaratmış olarak oldu bitti kılan bir varlık değil, ayrı değil aynı da değil olmanın olanağında farklı başkası belirlenimlerinde oldu kıldığı yarattıklarına ilke belirlenimli olarak geri dönen yaratıcı idi. Bu bağlamda erek olmayı hep korur iken kendisine göre yaşanması gereken varlıktı. İlahi kelamı söylem kılan da bu gerçeklik belirlenimi idi. Söylem; içselleştirilmiş olarak hakiki olmak kaydı ile gerçekleştirildiği yönde gerçekleşiyor olup olmamasına bağlı olarak ve hangi anlam ile değerde gerçekleştirildiğine bağlı olarak ölçüt

olmaktaydı. İlahi söylemi, ne kadar değer olarak içselleştirmiş ve ne kadar hakiki olarak gerçekleştirmekte isek öylesi değerlendirildiğimiz bir varoluşu deneyimlemekteydik.

Bu anlamda, ilahi söylemi daha önce deneyimlemiş olup da hakkı gereği içselleştirmeyen ve gerçekleştirmeyen Yahudiler, Cuma suresine olumsuz emsal olarak konu kılınmaktaydı. Saf suresinde de Musa ve İsa nebilerin hitap ettikleri kavim olarak olumsuz emsal, yani olmaması/gerçekleşmemesi gereken örnek olarak sureye konu kılınmaktaydı. Saf suresinin 9. Ayetinde “Müşrikler hoşlanmasa -istemese- de dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resulünü, doğru olanı göstermek üzere hak üzere gönderen O'dur” denilir iken ayette geçen müşrik nitelemesi -kavramı- sadece İslam olduğunu söyleyen müşrikler için değil, Âdem'den Hatem'e gelen Allah dininin müşrikleri olan Yahudiler için de ifade edilmektedir.

İslam'ın başlangıç döneminden itibaren Yahudiler ve kendini gizleyen hainler anlamında münafıklar iki türdü. Allah dinini hakkı gereği içselleştirmemiş, gerçekleştirmemiş olmak ile beraber menfaate yönelik kullanan ve çarpıtan Yahudiler ve gizli din tutmak ile kalmayıp müslimlerin zararına çalışanlar münafık idi. Münafıkların ortak özelliği, bir hadisi şerifte belirtildiği gibi, yalan söylemeleri, emanete hıyanet etmeleri ve sözünde durmamaları idi. Eş deyişle güvenilmez ve hainlerdi. Münafikûn suresinde bu durum surenin konusu kılınmaktaydı. Saf ve Cuma surelerine dikkat edildiğinde Yahudiler, olunmaması gereken münafıklığa örnek gösterilir iken onlar gibi olmamak gerektiğinin ibret emsali olarak konu kılınmaktaydı.

Allah'ın hükümlerine sıkı sıkıya tutunarak; Allah'tan korkan -sakınan-, salih amel yapmaktan yana yarışan, akıbet ve ahiret ilmine göre yaşayan, Allah'a haksız yere isnatlarda bulunmayanlar, yani tenzih ve tevhid idrakini koruyanlar, elbette Allah nezdinde hakları gereği değerlendirilecekti. Ancak söz konusu genel anlamda Yahudilik ise

Âdem'den Hatem'e İslam ve sonrasında, onlar hep Allah dininin münafıkları olmaktan ileri geçmiş değildi. Söz konusu bağışlanmak ise tevbe olanağı hep vardı. Münafıklıktan soyunup İslam olduklarında bağışlanacaklardı. Tövbe edip, İslam olanlar elbette bağışlanacaktı.

İlahi söylem; eylemden kopuk değil, anlam-değer yüklemine gerçekleştirilir iken insan olmaya dönmeliydi. İnsani ilişkilerde gerçekleşen insanlık tinini, yani ortak anlam-değer dünyasını biçimleyen metafizik içeriği olmalıydı. Geri dönüşü haiz yaratım oluşunda, geri dönüş gerçeğine göre erek, amaç ve sonuçlar bağıntısında biçimlendi.

Saf suresinde büyük söz söylemekten çekinip de gerçeklik ile bağıntısını koparmaması gereken insan konu kılınmaktaydı. Cuma suresi ile de ilahi söylemi insanlık tininde eyleme içkin gerçekleştirmesi gereken insan konu kılınmaktaydı. Başka bir deyişle de insanlık tini, ilahi söylemden uzak gerçekleşmeli değildi. Başka bir deyişle de insanlık tini anlam-değer yüklü gerçekleşir iken hangi anlam-değer yüklemine (ilahi söylem içeriğinde metafizik) gerçekleşmesi gerektiği, surede konu kılınır.

Surenin bir diğer başlığı; üzerimizde manevi hizmete dair emeği olanlar ile ilişkide edebe ve ahde vefaya dikkat etmek gerektiği idi. Allah için karşılık beklemeden yapılmış hizmetin emek karşılığını ödemek, ahde vefa ve edep göstermek ileydi. Karşılık beklemeden yapılan hizmete; karşılık beklediğimiz eğlence ve ticaret gibi durumları öncelemeden, karşılık beklemeden kelimetullahı önceleyerek hizmet etmek, yani hizmete hizmet etmek ile hakkı olan karşılığı vermeyi olanaklı kılmaktaydı.

Üzerimizde varlık hakkı, yaratıma dair emek hakkı, mülkiyet hakkı vb. hakları olan Allah, Cuma suresi ile üzerimizde emek ile hak sahibi olanlara yönelik ahlaki anlamda dikkat etmemizi öğütlemiş olur. Güzel

ahlak sahibi emek sahiplerine güzel ahlak ile dönerek muamelede bulunmak, anlayışa ve manevi yola dair ufuk açıydı. Onların duası üzeri açılan yollar, yaşamımızı güzel kılacaktı.

Surenin bir diğer başlığı da kurucu önderlere yönelik ilişkilerde dikkatli olmamız gerektiği idi. Onların taşıdığı gaye ne ise ona göre organize olarak gayeyi gerçekleştirmeye yönelik hizmet etmek bizden beklenendi. Söz konusu olan Allah resulü ise, kelimetullahın gerçekleşmesi ve organize olarak ilişkilerde tesis edilmesini önceler iken bizlere düşen, hizmeti vazife sorumluluğunda yaparak ona yardımcı olmak ve onu yalnız bırakmamaktı. Onlar, kalabalıklar içinde yalnız kahramanlar gibiydi. İdrak edilmiyor olmaları ve gayesinden kopuk dünyevi hazlar ve ihtiyaçların öncelenmesi, yalnız bırakılmalarının en büyük nedeniydi. Allah için yapılmış hizmete yönelik, yalnız bırakılıyor olmak, onlar için duygusal bir hüsrandı. Tek başına dahi kalınsa hizmete devam etmek, yolculuğun diğerleri olmasa da devam ettiğini, etmesi gerektiğini göstermekteydi.

Sure ile Resulü Ekrem emsalinde, kelimetullahı hizmet eden kurucu imamların -önderlerin- yalnız bırakılmaması, amaca dair mesuliyetlerini yüklenmiş olarak hizmetlerinin taşıyıcısı olmak gerektiğinin dersi verilir. Onların bize getirdiği kelimetullahın gerçekleşmesi için, Yahudiler örneğindeki gibi kelimetullahın gerçekleşmesinden kopuk yaşamamamız gerektiği surede açıkça gösterilmektedir.

Surede isim olarak belirtilen Cuma namazı da zıtlıkları, uzaklaşmayı, ayrılıkları vb. aşarak, birlik olmanın ruhuna, aynı davanın insanı olmaya işaret etmekteydi. Cuma namazından kasıt; kişinin özgür iradesi ile toplumsal anlamda kelimetullahın gerçekleşmesine yönelik yekvücut olarak Allah'a yönelmiş olması ve kendisine bir dünya oluşu içinde ortak anlam-değer alanı açmış olmasıydı.

Cuma namazında vaaz farz idi. Yani Resul, yeryüzünde kelimetullahın gerçekleştiği mabet, kelimetullahın ifade edildiği Allah'ın dili, kullarına uzandığı kürsinin temsilcisi iken vaaz, resul dilinden Allah'ın vaazı idi. Kelimetullahın dile getirildiği vaktin ruhu idi. Başka bir deyişle de vaaz, söz ifade edildikten sonra gerçekleşmesine yönelik bütün âlemin belirleyici nesnesi olmaktaydı. Kurucu önder, kurucu sözleri ile sadece güne dokunmakta değil, biçimlenen dünyaya, geleceğe de dokunmaktaydı. İbni vakt değil, ibni vakt olanlara Eba vakt olarak görünmekteydi.

Bu bağlamda surenin insanı, Cuma namazının vakti misali vaazı -sözün dinlenmesi hak olan önderdi. İbni vakt olmaktan ileri, Eba vakti ki artık ondan öncesi ve ondan sonrası olarak zamanı ve olan biteni anlamak gerekirdi. Çünkü o yeni başlangıcın habercisi, yeni başlangıcın sebebi kılınmış olardı. O, Allah'ın yeryüzünde ve insanlık tininde halifesi (halifetullah) olarak seçtiği idi.

Hadid ve Mücadele, Haşr ve Mümtehine, Saf ve Cuma sureleri ikili sureler olup, tesbihin hangi içeriklerde gerçekleştiğinin içeriğine haiz anlatıya haizdi. Müminler hangi varlık görüşü ve dünya görüşü izleğinde terbiye bulmuş olarak ahlaki ve hukuk çerçevesinde özgürleşmeleri gerektiğinin içeriğinde modellenmekteydi. Hadid suresi yazgı ve özgürleşme bağıntısında, Mücadele suresi kendi içinde iletişim ve ilişkilerin ahlaki ve hukuki çizgisinin ne olması gerektiği bağıntısında, Haşr suresi anlayış, terbiye, korku, özgürleşme bağıntısında modellenmekteydi.

Saf suresi ile söz -anlam- bağıntısında zandan, yalandan, batıldan yani gerçekte karşılığı olmayıp da hayata geçirilmiş sözden özgürleşmek gerektiği dersi verilmekteydi. Cuma suresi ile de dünya yaratımı içinde sözün anlam-değer yüklemine nasıl yaşanması gerektiğine bağlı olarak özgürlük alanı tesis etmek gerektiğinin dersi verilmekteydi. Saf sure ile tinde kendine alan açan insana, Cuma suresi ile o alanı nasıl

muhafaza etmesi gerektiğine ve diğeri ile özgürleşmesi gerektiğine dair ders verilmekteydi. Diğeri düşman ise ondan özgürleşmek gerekirdi. Diğeri mümin kardeşin veya dostun ise onun ile özgürleşmek, her mümüne farzdi.

Düşmanın ile değil, dostun/ kardeşin ile -insanla- özgürleşmen, varoluşun anlamını; kelimetullahta -ilkede- hissetmenin, kelimetullah eylemde gerçekleşir iken kendine açık etmenin, talim ederek anlama dair duygusunda tadabilmenin olması gerekeniydi. Hikâyen insana, resule uğradı ise, insanı tadabilmek, anlamını hissedebilmek için ihtiyaç duyacağın, insan ile özgürleşmek olacaktır. Özgürleşmeye dair yolculukta, insanın yalınkat doğrusal değil, çok katmanlı ve gerçekli gerçekleşiyor olduğunu gördüğünde; çıkarıcılığı, ihanetleri, yalnızlığı vb. deneyimleyebileceğin gibi, anlam-değer paylaşımında hemhâl olarak birbirine ayna olmayı ve birbirine ayna iken birbirini anlama dair tadabilmeyi de olanaklı bulacaktın. Yolun insana uğradı ise sürprizlere açık bir hikâye oluşu içinde bencilce değil, diğeri ile özgürleşmen gerektiğini de anlayacaktın. Diğeri ile biçimlenen hikâye, diğeri ile özgürleştiğin hikâyen olmalıydı.

Hadid, Mücadele, Haşr, Mümtehine, Saf ve Cuma surelerine dikkat edildiğinde Kur'an'da altılı bir bölüm oldukları görülür. Müminlere; yazgı, akıbet/ ahiret ilmi, ilişki, iletişim, anlayış, korku, terbiye, sözün gerçekleşmesi, değer oluşumuna bağlı olarak ortak anlam-değer havzası yani dünya yaratımı bağıntısında özgürleşmek, bir değil, birçok açıdan konu kılınmaktaydı. Bu altı sureyi, bütün başlıkları ile özgürleşme başlığı altına indirgediğimizde; Allah, insan, yaratım ve özgürleşmenin olanağına dikkat çekildiği görülecektir.

Bu altı surede; anlam, söz, eylem, ilişki, iletişim, duygular vb. belirlenimlerde gerçekleşen tesbihe dair olarak özgürlük bağıntısında, özgürleşmenin neye göre nasıl gerçekleşmesi gerektiğinin dersi verilmekteydi. Bu altı sure ile görmekteydik ki tesbih varoluşsal

gerçekleştğinde, yani kelimetullah yaşamsal olarak tesis edildiğinde özgürleşmenin de olmazsa olmazıydı.

Ey İnsan! Allah'tan değil, Allah ile özgürleşmesi gereken varlıksın. Nefsi emmareden, seni hakikatten uzak kılan her türlü yalandan, zandan, sapkınlığa dair gerçekleşen ilişkilerden vb. özgürleştikçe, kendi olmanın anlamını parlatıp, açık edeceksin. Kendi olmanın anlamını özgürleştikçe tadacaksın. Özgürlük, tek başına değil, diğeri ile özgürleşme anlamında gerçekleştiğinde, diğerrinin anlamını da tatmanın olması gerekeni olarak ihtiyaç duyduğundu. Hemhâl olabildikçe ve aynı anlam-değerleri paylaştıkça, diğerrinden özgürleşmek değil, diğeri ile özgürleşmek gerektiğini de anlayacaktın. Diğerrinin, anlam ve değerini önemsemediğinde, diğerrine hemhâl olarak açık olduğunda, güzel eylemler ile diğerrinin gönlüne inebildiğinde, diğeri ile özgürleşmenin tadının da anlam bulmanın bir biçimi olarak gerçekleştiğini görecektin.

Özgürleşmek, anlam ve değerini -haysiyetini- hakkı gereği ile gerçekleştirmek, açık etmektir. Diğeri ile özgürleşmek, anlam ve değer ilişkisinde birbirinin anlamına açık olmak, birbirinin anlamını paylaşmak, birbirinin anlamı ile yeni bir anlam bağıntısında var olmaktır ki birbirimize, birbirimiz için dahi olsa ihtiyaçlıydık.

*

